PUB. VIRGILIJ MARONIS OPERA STUDIO TH. PULMANI CORRECTA

Publius Vergilius Maro, Theodor Poelmann

Digitized by Google

6
16-f
23

S.cl.
16.g

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
21 C
8

Digitized by Google

Digitized by Google

PVB.
VIRGILII
Maronis
OPERA
Studio
TH. PVLMANI
Correcta.
LVGDVNI
Sump. L. Arnaud
& P. Barde 1670

Google

ARGVMENTA
omnium librorum
P. VIRGILII MARONIS
MONOSTICHA.

PAſtorum Muſam vario certamine promit.
Buris item docilis culturam carmine monſtrat.
Arboribus vitem, prolem quoque iungit oliua.
Paſtorumque Palen, & curam tradit equorum.
Tunc apium ſeriemque, & mellis dona recenſet.
Æneas profugus intrat Carthaginis oras.
Conuiuis ſeries narratur Troica belli.
Tertius at complet narrantis in ordine geſta.
Ardet amans Dido fatum ſortita ſupremum.
Quintus habet varia tumuli ſpectacula patris.
Infernos ditis Manes, & regna pererrat.
In Latium Æneas: Italas ſimul intrat in oras.
Intonat hinc bellum tecti de culmine Turnus.
Euryalum & Niſum deflet cum matre iuuentus.
Mezenti interitus canitur, poſt funera Lauſi.
Vltaque dehinc fertur telo mactata Camilla.
Turni vita fugit infernas mœſta ſub vmbras.

Digitized by Google

P. VIRGILII MARONIS
BVCOLICA.

ROM. OTURIO E M

TITYRVS, Ecloga I.

ARG. *Virgilius in perſona Tityri fortunam ſuam, beneficiaque Cæſaris explicat: ex aduerſo Melibœum introducit extorrem, exſulem.*

MELIBOEVS, TITYRVS.

M. Tityre, tu patulæ recubans ſub tegmine fagi
Siluestrem tenui Muſam meditaris auena:
Nos patriæ fines, & dulcia linquim' arua;
Nos patriam fugimus: tu, Tytyre, lentus in vmbra
Formoſam reſonare doces Amaryllida ſiluas.
T. O Melibœe, Deus nobis hæc otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper deus: illius aram
Sæpe tener noſtris ab ouilibus imbuet agnus.
Ille meas errare boues, vt cernis, & ipſum
Ludere, quæ vellem, calamo permiſit agreſti.
M. Non equidē invideo: miror magis. vndiq; totis
Vſque adeo turbatur agris. en ipſe capellas
Protenus æger ago: hanc etiam vix, Tityre, duco.
Hic inter denſas corulos modo namq; gemellos,
Spem gregis, ah ſilice in nuda connixa reliquit.
Sæpe malum hoc nobis, ſi mens non læua fuiſſet,
De cœlo tactas memini prædicere quercus:
Sæpe ſiniſtra caua prædixit ab ilice cornix.
Sed tamen, iſte deus qui ſit, da, Tityre, nobis.
T. Vrbem, quam dicunt Romam, Melibœe, putaui
Stultus ego huic noſtræ ſimilem, quo ſæpe ſolemus
Paſtores ouium teneros depellere fœtus.
Sic canibus catulos ſimilis, ſic matribus hædos
Noram: ſic paruis componere magna ſolebam.
Verum hæc tantum alias inter caput extulit vrbis,
Quantum lenta ſolent inter viburna cupreſſi.
M. Et quæ tanta fuit Romam tibi cauſſa videndi?
T. Libertas: quæ ſera tamen reſpexit inertem;
Candidior poſtquam tondenti barba cadebat;
Reſpexit tamen, & longo poſt tempore venit.
Poſtquam nos Amaryllis habet, Galatea reliquit.
Namque (fatebor enim) dum me Galatea tenebat,
Nec ſpes libertatis erat, nec cura peculi.

Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,
Pinguis & ingratæ premeretur caſeus vrbi,
Non vnquã grauis ære domũ mihi dextra redibat.
M. Mirabar, quid mœſta deos, Amarylli, vocares:
Cui pendere ſua patereris in arbore poma.
Tityrus hinc aberat. ipſæ te, Tityre. pinus,
Ipſi te fontes, ipſa hæc arbuſta vocabant.
T. Quid facerem? neque ſeruitio me exire licebat,
Nec tam præſentis alibi cognoſcere diuos.
Hic illum vidi iuuenem, Melibœe; quotannis
Bis ſenos cui noſtra dies altaria fumant.
Hic mihi reſponſum primus dedit ille petenti:
Paſcite, vt ante, boues, pueri: ſubmittite tauros.
M. Fortunate ſenex, ergo tua rura manebunt:
Et tibi magna ſatis: quamvis lapis omnia nudus,
Limoſoque palus obducat paſcua iunco:
Non inſueta grauis tentabunt pabula fœtas:
Nec mala vicini pecoris contagia lædent.
Fortunate ſenex, hic inter flumina nota,
Et fontis ſacros, frigus captabis opacum.
Hinc tibi, quæ ſemper vicino ab limite ſepes,
Hyblæis apibus florem depaſta ſalicti,
Sæpe leui ſomnum ſuadebit inire ſuſurro.
Hinc alta ſub rupe canet frondator ad auras.
Nec tamen interea raucæ tua cura palumbes,
Nec gemere aëria ceſſabit turtur ab vlmo.
T. Ante leues ergo paſcentur in æthere cerui,
Et freta deſtituent nudos in litore piſcis:
Ante, pererratis amborum finibus exul,
Aut Ararim Parthus bibet, aut Germania Tigrim,
Quam noſtro illius labatur pectore vultus.
M. At nos hinc alij ſitientis ibimus Afros:
Pars Scythiam, & rapidum Cretæ veniemus Oaxẽ,
Et penitus toto diuiſos orbe Britannos,
En vnquam patrios longo poſt tempore finis,
Pauperis & tuguri congeſtum ceſpite culmen.
Poſt aliquot mea regna videns mirabor ariſtas:
Impius hæc tam culta novalia miles habebit:
Barbarus has ſegetes? en quo diſcordia ciuis
Perduxit miſeros! en quis conſeuimus agros!
Inſere nunc, Melibœe, piros; pone ordine vitis.
Ite meæ, felix quondam pecus, ite capellæ.
Non ego vos poſthac, viridi proiectus in antro,

Dumoſa pendere procul de rupe videbo.
Carmina nulla canam. non me paſcente, capellæ,
Florentem cytiſum, & ſalices carpetis amaras,
T. Hic tamen hanc mecum poteras requieſcere noctem
Fronde ſuper viridi. ſunt nobis mitia poma,
Caſtaneæ molles, & preſſi copia lactis.
Et iam ſumma procul villarum culmina fumant,
Maioreſque cadunt altis de montibus vmbræ.

ALEXIS, Ecloga II.

ARG. *Sub perſona Corydonis queritur, quod apud Alexin parum ſit gratioſus. Imitatur Theocritum eidyllio tertio, cui Comaſtes nomen eſt.*

Formoſum paſtor Corydon ardebat Alexin,
Delicias domini: nec, quid ſperaret, habebat.
Tantum inter denſas vmbroſa cacumina fagos
Aſſidue veniebat. ibi hæc incondita ſolus
Montibus & ſiluis ſtudio iactabat inani:
O crudelis Alexi, nihil mea carmina curas:
Nil noſtri miſerere. mori me denique coges.
Nunc etiam pecudes vmbras & frigora captant:
Nunc viridis etiam occultant ſpineta lacertos:
Theſtylis & rapido feſſis meſſoribus æſtu
Allia ſerpullumque herbas contundit olentis.
At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti reſonant arbuſta cicadis.
Nonne fuit ſatius, triſtes Amaryllidis iras
Atque ſuperba pati faſtidia? nonne Menalcan?
Quamvis ille niger, quamvis tu candidus eſſes.
O formoſe puer, nimium ne crede colori.
Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur.
Deſpectus tibi ſum, nec qui ſim quæris, Alexi:
Quam diues pecoris, niuei quam lactis abundans.
Mille meæ Siculis errant in montibus agnæ.
Lac mihi non æſtate nouum, non frigore deſit.
Canto, quæ ſolitus, ſi quando armenta vocabat,
Amphion Dircæus in Actæo Aracyntho.
Nec ſum adeo informis: nuper me in littore vidi,
Cum placidũ ventis ſtaret mare. non ego Daphnin
Iudice te metuam, ſi numquam fallat imago.
O tantum libeat mecum tibi ſordida rura,
Atque humilis habitare caſas, & figere ceruos,

Hædorumque gregem viridi compellere hibiſco!
Mecum vna in ſiluis imitabere Pana canendo.
Pan primus calamos cera coniungere pluris
Inſtituit:Pan curat ouis,ouiumque magiſtros.
Nec te pœniteat calamo triuiſſe labellum:
Hæc eadem vt ſciret,quid non faciebat Amyntas:
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damœtas dono mihi quam dedit olim,
Et dixit moriens:Te nunc habet iſta ſecundum.
Dixit Damœtas:inuidit ſtultus Amyntas.
Præterea duo,nec tuta mihi valle reperti,
Capreoli, ſparſis etiam nunc pellibus albo,
Bina die ſiccant ouis vbera:quos tibi ſeruo.
Iam pridem à me illos abducere Theſtylis orat.
Et faciet:quoniam ſordent tibi munera noſtra.
Huc ades,ô formoſe puer: tibi lilia plenis
Ecce ferunt nymphæ calathis:tibi candida Naïs
Pallentis violas & ſumma papauera carpens,
Narciſſum & florem iungit bene olentis anethi.
Tum,caſia atque aliis intexens ſuauibus herbis,
Mollia luteola pingit vaccinia caltha.
Ipſe ego cana legam tenera lanugine mala,
Caſtaneaſque nuces, mea quas Amaryllis amabat.
Addam cerea pruna:honos erit huic quoq; pomo
Et vos,ô lauri,carpam,& te,proxima myrte.
Sic poſitæ quoniam ſuauis miſcetis odores.
Ruſticus es,Corydon.nec munera curat Alexis:
Nec ſi muneribus certes,concedat Iolas.
Eheu,quid volui miſero mihi:floribus auſtrum
Perditus,& liquidis immiſi fontibus apros.
Quē fugis.ah demens?habitarunt dî quoq; ſiluas,
Dardaniuſque Paris. Pallas,quas condidit,arces
Ipſa colat. nobis placeant ante omnia ſiluæ.
Torua leæna lupum ſequitur,lupus ipſe capellam:
Florentem cytiſum ſequitur laſciua capella:
Te Corydon, ô Alexi. trahit ſua quemque voluptas.
Adſpice;aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci,
Et ſol creſcentis decedens duplicat vmbras:
Me tamē vrit amor.quis enim modus adſit amori:
Ah Corydon,Corydon,quæ te dementia cepit!
Semiputata tibi frondoſa vitis in vlmo eſt.
Quin tu aliquid ſaltē, potius quorū indiget vſus,
Vimi

Viminibus mollique paras detexere iunco?
Inuenies alium,ſi te hic faſtidit, Alexim.

PALÆMON, Ecloga III.

ARG. *Lites ſub iudice Palæmone præmium victori. Sumtum eſt à Theocriti Nomeo.*

MENALCAS, DAMOETAS, PALAEMON.

M. Dic mihi, Damœta, cuium pecus? an Melibœi?
D. Non. verùm Aegonis, nuper mihi tradidit Aegon.
M. Infelix ô ſemper oues pecus! ipſe Neæram
Dum fouet, ac, ne me ſibi præferat illa, veretur,
Hic alienus oues cuſtos bis mulget in hora:
Et ſuccus pecori, & lac ſubducitur agnis.
D. Parcius iſta viris tamen obiicienda memento,
Novimus & qui te, tranſuerſa tuentibus hircis;
Et quo, ſed faciles, Nymphæ riſere ſacello.
M. Tum, credo, cum me arbuſtum videre Myconis?
Atque mala vitis incidere falce nouellas.
D. Aut hic ad veteres fagos, cum Daphnidis arcum
Fregiſti & calamos: quæ tu, peruerſe Menalca,
Et cum vidiſti puero donata, dolebas,
Et, ſi non aliqua nocuiſſes, mortuus eſſes.
M. Quid domini faciant, audent cum talia fures,
Non ego te vidi Damonis, peſſime, caprum
Excipere inſidiis, multum latrante Lyciſca?
Et cum clamarem (Quo nunc ſe proripit ille?
Tityre, coge pecus) tu poſt carecta latebas.
D. An mihi cantando victus non redderet ille,
Quem mea carminibus meruiſſet fiſtula, caprum?
Si neſcis, meus ille caper fuit; & mihi Damon
Ipſe fatebatur: ſed reddere poſſe negabat.
M. Cantando tu illum? aut vmquã tibi fiſtula cera
Iuncta fuit? non tu in triuiis, indocte, ſolebas
Stridenti miſerum ſtipula diſperdere carmen?
D. Vis ergo inter nos, quid poſſit vterque, viciſſim
Experiamur? ego hanc vitulam, ne forte recuſes,
Bis venit ad mulctram, binos alit vbere fœtus,
Depono: tu dic, mecum quo pignore certes.
M. De grege non auſim quicquam deponere tecũ
Eſt mihi namque domi pater, eſt iniuſta nouerca:
Biſque die numerant ambo pecus, alter & hædo.
Verum id, quod multo tute ipſe fatebere maius

Inſanire libet quoniam tibi, pocula ponam
Fagina, cælatum diuini opus Alcimedontis:
Lenta quibus torno facili ſuperaddita vitis
Diffuſos edera veſtit pallente corymbos.
In medio duo ſigna, Conon:& quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui gentibus orbem,
Tempora quæ meſſor, quæ curuus arator haberet:
Necdum illis labra admoui,ſed condita ſeruo.
D. Et nobis idem Alcimedon duo pocula fecit:
Et molli circum eſt anſas amplexus acantho:
Orpheaque in medio poſuit,ſiluaſque ſequentis.
Necdum illis labra admoui,ſed condita ſeruo.
Si ad vitulam ſpectas,nihil eſt quod pocula laudes
M. Numquam hodie effugies. veniam,quocumque vocaris.
Audiat hæc tantum vel qui venit,ecce,Palæmon:
Efficiam poſthac ne quemquam voce laceſſas.
D. Quin age,ſiquid habes;in me mora nõ erit vlla:
Nec quemquam fugio.tantum, vicine Palæmon,
Senſibus hæc imis (res eſt non parua) reponas.
P. Dicite:quandoquidẽ in molli conſedim⁹ herba.
Et nunc omnis ager, nunc omnis parturit arbos?
Nunc frondent ſiluæ, nunc formoſiſſimus annus.
Incipe,Damœta: tu deinde ſequere,Menalca.
Alternis dicetis:amant alterna Camœnæ.
D. Ab Ioue principium Muſæ:Iouis omnia plena:
Ille colit terras, illi mea carmina curæ.
M. Et me Phœb⁹ amat:Phœbo ſua ſemper apud me
Munera ſunt lauri,& ſuaue rubens hyacinthus.
D. Malo me Galatea petit laſciua puella:
Et fugit ad ſalices, & ſe cupit ante videri.
M. At mihi ſeſe offert vltro meus ignis Amyntas:
Notior vt iam ſit canibus non Delia noſtris.
D. Parta meæ Veneri ſunt munera:namque notaui
Ipſe locum,aëriæ quo congeſſere palumbes.
M. Quod potui,puero ſilueſtri ex arbore lecta
Aurea mala decem miſi:cras altera mittam.
D. O quoties,& quæ nobis Galatea locuta eſt!
Partem aliquam venti diuum referatis ad auris.
M. Quid prodeſt,quod me ipſe animo nõ ſpernis,
Si,dũ tu ſectaris apros,ego retia ſeruo? (Amynta:
D. Phyllida mitte mihi:mens eſt natalis, Iola:
Cum faciam vitula pro frugibus,ipſe venito.
M. Phyl

M. Phyllida amo ante alias: nã me diſcedere fleuit.
Et, Longum formoſe vale, vale, inquit, Iola.
D. Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis iræ.
M. Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hœdis,
Lenta ſalix fœto pecori, mihi ſolus Amyntas.
D. Pollio amat noſtram, quãvis eſt ruſtica, Muſam,
Pierides, vitulam lectori paſcite veſtro.
M. Pollio & ipſe facit noua carmina paſcite taurũ,
Iam cornu petat. & pedibus qui ſpargat arenam.
D. Qui te Pollio amat, veniat, quo te quoq: gaudet
Mella fluant illi, ferat & rubus aſper amomum.
M. Qui Bauium non odit, amet tua carmina, Mæui:
Atque idem iungat vulpes, & mulgeat hircos.
D. Qui legitis flores, & humi naſcentia fraga,
Frigidus, ô pueri, fugite hinc, latet anguis in herba
M. Parcite oues nimium procedere: non bene ripæ
Creditur, ipſe aries etiam nunc vellera ſiccat.
D: Tityre, paſcentis à flumine reice capellas:
Ipſe, vbi tempus erit, omnis in fonte lauabo.
M: Cogite ouis, pueri: ſi lac præceperit æſtus,
Vt nuper, fruſtra preſſabimus vbera palmis.
E. Eheu, quã pingui macer eſt mihi taurus in eruo:
Idem amor exitium pecori eſt pecoriſque magiſtro
M. His certe neque amor cauſſa eſt: vix oſſibus hærent.
Neſcio quis teneros oculus mihi faſcinat agnos.
D. Dic, quibus in terris, & eris mihi magnꝰ Apollo,
Tris pateat cœli ſpatium non amplius vlnas.
M. Dic, quibus in terris, inſcripti nomina regum
Naſcantur flores: & Phyllida ſolus habeto.
P. Non noſtrum inter vos tantas componere litis:
Et vitula tu dignus, & hic: & quiſquis amores
Aut metuet dulcis, aut experietur amaros.
Claudite iam riuos, pueri. ſat prata biberunt.

POLLIO, Ecloga IV.

ARG. *Genethliacon canit Salonino, Aſinio Pollioni nato, poſt captas, in Dalmatia, Salonas Simul & Auguſti laudes Sibyllino Carmine paulio altius intonat.*

SIcelides Muſæ, paullo maiora canamus.
Non omnes arbuſta iuuant, humileſque myricæ,
Si canimus ſiluas, ſiluæ ſint Conſule dignæ.

Vltima Cymæi venit iam carminis ætas:
Magnus ab integro ſæclorum naſcitur ordo,
Iam redit & Virgo, redeunt Saturnia regna:
Iam noua progenies cœlo demittitur alto.
Tu modo naſcenti puero, quo ferrea primum
Deſinet, ac toto ſurget gens aurea mundo,
Caſta faue Lucina! tuus iam regnat Apollo.
Teque adeo decus hoc æui, te Conſule, inibit.
Pollio: & incipient magni procedere menſes.
Te duce, ſi qua manent ſceleris veſtigia noſtri,
Irrita perpetua ſoluent formidine terras.
Ille deum vitam accipiet, diuiſque videbit
Permixtos heroas, & ipſe videbitur illis.
Pacatumque reget patriis virtutibus orbem.
At tibi prima, puer, nullo munuſcula cultu
Errantis ederas paſſim cum baccare tellus,
Mixtaque ridenti colocaſia fundet acantho.
Ipſæ lacte domum referent diſtenta capellæ
Vbera: nec magnos metuent armenta leones.
Ipſa tibi blandos fundent cunabula flores.
Occidet & ſerpens, & fallax herba veneni
Occidet: Aſſyrium vulgo naſcetur amomum.
At ſimul heroum laudes & facta parentis
Iam legere, & quæ ſit poteris cognoſcere virtus;
Molli paulatim flaueſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus vua:
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.
Pauca tamen ſuberunt priſcæ veſtigia fraudis.
Quæ tentare Thetin ratibus, quæ cingere muris
Oppida, quæ iubeant telluri infindere ſulcos.
Alter erit tum Tiphys, & altera quæ vehat Argo
Delectos heroas: erunt etiam altera bella,
Atq; iterum ad Troiam magnus mittetur Achilles.
Hinc vbi iam firmata virum te fecerit ætas,
Cedet & ipſe mari vector; nec nautica pinus
Mutabit merces: omnis feret omnia tellus.
Non raſtros patietur humus, non vinea falcem.
Robuſtus quoque iam tauris iuga ſoluet arator.
Nec varios diſcet mentiri lana colores.
Ipſe ſed in pratis aries iam ſuaue rubenti
Murice, iam croceo mutabit vellera luto.
Sponte ſua ſandyx paſcentis veſtiet agnos.
Talia ſæcla, ſuis dixerunt, currite, fuſis

Digitized by Google

Concordes ſtabili fatorum numine Parcæ.
Aggredere ô magnos (aderit iam tempus) honores
Clara deûm ſuboles, magnum Iouis incrementum
Adſpice conuexo nutantem pondere mundum,
Terraſque, tractuſque maris, cœlumq; profundum
Adſpice, venturo lætantur vt omnia ſæclo,
O mihi tam longe maneat pars vltima vitæ,
Spiritus &, quantum ſat erit tua dicere facta!
Nō me carminibus vincet nec Thracius Orpheus,
Nec Linus: huic mater quãuis atq; huic pater adſit:
Orphei Calliopea, Lino formoſus Apollo.
Pan deus, Arcadia mecum ſi iudice certet,
Pan etiam Arcadia dicat ſe iudice victum.
Incipe, parue puer, riſu cognoſcere matrem:
Matri longa decem tulerunt faſtidia menſes.
Incipe, parue puer: cui non riſere parentes,
Nec deus hunc menſa, dea nec dignata cubili eſt.

DAPHNIS, Ecloga V.

ARG. *Paſtores alternatim, in perſona Daphnis, Iulÿ Cæſaris mortem deplorant, & diuinos illi decernunt honores.*

MENALCAS, MOPSVS.

CVr non, Mopſe, boni quoniã conuenim⁹ ambo,
Tu calamos inflare leuis, ego dicere verſus,
Hic corulis mixtas inter conſedimus vlmos?
MO. tu maior. tibi me eſt æquum parere, Menalca:
Siue ſub incertas Zephyris motantibus vmbras,
Siue antro potius ſuccedimus, aſpice, vt antrum
Silueſtris raris ſparſit labruſca racemis.
ME. Montibus in noſtris ſolus tibi certet Amyntas,
MO. Quid ſi idem certet Phœbũ ſuperare canẽdo?
ME. Incipe, Mopſe, prior; ſi quos aut Phyllidis ignes,
Aut Alconis habes laudes, aut iurgia Codri.
Incipe: paſcentis ſeruabit Tityrus hædos.
MO. Immo hæc, in viridi nuper quæ cortice fagi
Carmina deſcripſi, & modulans alterna notaui,
Experiar: tu deinde iubeto certet Amyntas.
ME. Lenta ſalix quantum pallenti cedit oliuæ,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
MO. Sed tu deſine plura, puer: ſucceſſimus antro.
Extinctum nymphæ crudeli funere Daphnin

Fle

Flebant:vos coruli teſtes,& flumina nymphis:
Cum complexa ſui corpus miſerabile gnati,
Atque deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non vlli paſtos illis egere diebus (amnem
Frigida, Daphni, boues ad flumina: vlla neque
Libauit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni,tuum Pœnos etiam ingemuiſſe leones
Interitum monteſque feri ſilvæque loquuntur.
Daphnis & Armenias curru ſubiungere tigris
Inſtituit, Daphnis thiaſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis vt arboribus decori eſt, vt vitibus vuæ,
Vt gregibus tauri, ſegetes vt pinguibus aruis:
Tu decus omne tuis. poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros,atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſæpe quibus mandauimus hordea ſulcis,
Infelix lolium,& ſteriles naſcuntur auenæ.
Pro molli viola, pro purpureo narciſſo,
Carduus & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus vmbras,
Paſtores:mandat fieri ſibi talia Daphnis.
Et tumulum facite, & tumulo ſuper addite carmē:
Daphnis ego in ſiluis,hinc vſque ad ſidera notus,
Formoſi pecoris cuſtos,formoſior ipſe.
ME. Tale tuum carmen nobis, diuine poëta,
Quale ſopor feſſis in gramine:quale per æſtum
Dulcis aquæ ſaliente ſitim reſtinguere riuo.
Nec calamis ſolum æquiperas,ſed voce magiſtrum
Fortunate puer,tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamē hæc quocumq;modo tibi noſtra viciſſim
Dicemus;Daphninque tuum tollemus ad aſtra:
Daphnin ad aſtra ferem⁹ amauit nos quoq;Daphnis
MO. An quicquam nobis tali ſit munere maius:
Et puer ipſe fuit cantari dignus: & iſta
Iam pridem Stimicon laudauit carmina nobis.
ME. Candidus inſuetum miratur limen Olympi,
Sub pedibuſque videt nubes & ſidera Daphnis.
Ergo alacris ſiluas, & cætera rura voluptas,
Panaque,paſtoreſque tenet,Dryadaſque puellas.
Nec lupus inſidias pecori, nec retia ceruis
Vlla dolum meditantur. amat bonus otia Daphnis.
Ipſi lætitia voces ad ſidera iactant
Intonſi montes: ipſæ iam carmina rupes,

Ipſa

Digitized by Google

Ipſa ſonant arbuſta. Deus, deus ille, Menalca.
Sis bonus ô felixque tuis. En quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni: duas altaria Phœbo;
Pocula bina nouo ſpumantia lacte quotannis,
Crateraſque duos ſtatuam tibi pinguis oliui:
Et multo in primis hilarans conuiuia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit, ſi meſſis, in vmbra,
Vina nouum fundam calathis Ariuſia nectar.
Cantabunt mihi Damœtas & Lyctius Aegon:
Saltantis Satyros imitabitur Alpheſibœus.
Hæc tibi ſemper erunt, & cum ſolennia vota
Reddemus nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum iuga montis aper, fluuios dum piſcis amabit,
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadæ,
Semper honos, noméque tuum, laudeſq; manebunt.
Vt Baccho Cererique, tibi ſic vota quotannis
Agricolæ facient: damnabis tu quoque votis.
MO. Quæ tibi, quæ tali reddam pro carmine dona:
Nam neque me tantum venientis ſibilus auſtri,
Nec percuſſa iuuant fluctu tam littora, nec quæ
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
ME. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Hæc nos, Formoſum Corydon ardebat Alexin:
Hæc eadem docuit, Cuium pecus? an Melibœi?
MO. At tu ſume pedū, quod, me cum ſæpe rogaret,
Non tulit Antigenes, (& erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis atque ære, Menalca.

SILENVS, Ecloga VI.

ARG. *Epicurea ſecta exprimitur, & Silenū, quaſi voluptatis ſymbolum inducit cum Satyris temulentum. Inſcriptio huius Eclogæ in Romano codice.*

FAVNORVM, SATYRORVM ET SILVANORVM, DELECTATIO.

Prima Syracoſio dignata eſt ludere verſu,
Noſtra nec erubuit ſyluas habitare Thalia.
Cum canerem reges & prœlia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Paſtorem, Tityre, pinguis
Paſcere oportet ouis, deductum dicere carmen.
Nunc ego (nāq; ſuper tibi erunt, qui dicere laudes,
Vare, tuas cupiant, & triſtia condere bella)

Agre

Digitized by Google

Agreſtem tenui meditabor arundine Muſam.
Non iniuſſa cano. ſi quis tamen hæc quoq; ſi quis
Captus amore leget,te noſtræ,Vare,myricæ.
Te nem⁹ omne canet.nec Phœbo gratior vlla eſt,
Quam ſibi quæ Vari præſcripſit pagina nomen.
Pergite, Pierides. Chromis & Mnaſylos in antro
Silenum pueri ſomno videre iacentem,
Inflatum heſterno venas,vt ſemper, Iaccho,
Serta procul tantum capiti delapſa iacebant,
Et grauis attrita pendebat cantharus auſa.
Aggreſſi(nam ſæpe ſenex ſpe carminis ambo
Luſerat)iniiciunt ipſis ex vincula ſertis.
Addidit ſe ſociam,timidiſque ſuperuenit Aegle:
Aegle Naiadum pulcherrima. iamque videnti
Sanguineis frontem moris & tempora pingit.
Ille dolum ridens,Quo vincula nectitis?inquit.
Soluite me, pueri. ſatis eſt potuiſſe videri.
Carmina quæ vultis,cognoſcite:carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit. ſimul incipit ipſe.
Tum vero in numerũ Faunoſqueferaſque videres.
Ludere,tum rigidas,motare cacumina quercus.
Nec tantum Phœbo gaudet Parnaſia rupes.
Nec tantum Rhodope mirãtur & Iſmarus Orphea
Namque canebat,vti magnum per inane coacta
Semina terrarumque,animæque,mariſue fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis:vt his exordia primis
Omnia,& ipſe tener mundi concreuerit orbis.
Tum durare ſolum, & diſcludere Nerea ponto
Cœperit, & rerum paullatim ſumere formas.
Iamque nouum terræ ſtupeant luceſcere ſolem,
Altius atque cadant ſubmotis nubibus imbres.
Incipiant ſiluæ cum primum ſurgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia montis.
Hinc lapides Pyrrhæ iactos, Saturnia regna,
Caucaſiaſq; refert volucres,furtumque Promethei.
His adiungit,Hylan nautæ quo fonte relictum
Clamaſſent:vt litus,Hyla,Hyla,omne ſonaret.
Et fortunatam, ſi numquam armenta fuiſſent,
Paſiphaën niuei ſoluatur amore iuuenci.
Ah, virgo infelix,quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falſis mugitibus agros:
At non tam turpis pecudum tamen vlla ſecuta eſt
Concubitus,quamuis collo timuiſſet aratrum,
Et

Et ſæpe in leui quæſiſſet cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras:
Ille, latus niueum molli fultus hyacintho,
Ilice ſub nigra pallentis ruminat herbas (nymphæ
Aut aliquam in magno ſequitur grege. claudite
Dictææ nymphæ, nemorum iam claudite ſaltus;
Si qua forte ferant oculis ſeſe obuia noſtris
Errabunda bouis veſtigia. forſitan illum
Aut herba captum viridi, aut armenta ſecutum,
Perducant aliquæ ſtabula ad Gortynia vaccæ.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaëthontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum
Aonas in montis vt duxerit vna ſororum:
Vtque viro Phœbi chorus adſurrexerit omnis,
Vt Linus hæc illi diuino carmine paſtor,
Floribus atque apio crinis ornatus amaro,
Dixerit. Hos tibi dant calamos (en accipe) Muſæ,
Aſcræo quos ante ſeni: quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus iactet Apollo. (eſt,
Quid loquar aut Scyllam Niſi, quam fama ſecuta
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto
Ah timidos nautas canibus laceraſſe marinis?
Aut vt mutatos Terei narrauerit artus:
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit:
Quo curſu deſerta petiuerit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſuperuolitauerit alis:
Omnia quæ, Phœbo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, iuſſitque epiſcere lauros,
Ille canit. pulſæ referunt ad ſidera valles.
Cogere donec ouis ſtabulis, numerumque referri
Iuſſit, & inuito proceſſit veſper Olympo.

MELIBOEVS, Ecloga VII.

ARG. *Contentionem duorum paſtorum habet. Amatoria eſt.*

MELI OEVS, CORIDON, THYRSIS.

M. FOrte ſub argura conſederat ilice Daphnis,
Compulerantq; greges Corydon & Thyrſis in vnum:

Thyr

Thryſis ovis, Corydon diſtentas lacte capellas.
Ambo florentes ætatibus, Arcades ambo,
Et cantare pares, & reſpondere parati.
Hic mihi, dum teneras defendo à frigore myrtos,
Vir gregis ipſe caper deerraverat. atque ego Daphnin
Adſpicio: ille vbi me contra videt: Ocius, inquit,
Huc ades, ô Melibœe: caper tibi ſaluus, & hædi.
Et, ſi quid ceſſare potes, requieſce ſub vmbra.
Huc ipſi potum venient per prata iuuenci:
Hic viridis tenera prætexit arundine ripas
Mincius, eque ſacra reſonant examina quercu.
Quid facerem: neque ego Alcippen, nec Phyllida habebam,
Depulſos à lacte domi quæ clauderet agnos:
Et certamen erat Corydon cum Thryſide magnum.
Poſthabui tamen illorum mea ſeria ludo.
Alternis igitur contendere verſibus ambo
Cœpere, alternos Muſæ meminiſſe volebant.
Hos Corydon, illos referebat in ordine Thryſis.
C. Nymphæ, noſter amor, Libethrides, aut mihi carmen
Quale meo Codro, concedite; proxima Phœbi
Verſibus ille facit: aut, ſi non poſſumus omnes,
Hic arguta ſacra pendebit fiſtula pinu.
T. Paſtores edera creſcentem ornate poëtam
Arcades, inuidia rumpantur vt ilia Codro.
Aut ſi vltra placitum laudarit, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.
C. Sætoſi caput hoc apri, tibi Delia, paruus
Et ramoſa Mycon, vivacis cornua cerui.
Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota
Puniceo ſtabis ſuras euincta cothurno.
T. Sinum lactis & hæc te liba, Priape, quotannis
Expectare ſat eſt: cuſtos es pauperis horti.
Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem ſuppleuerit, aureus eſto.
C. Nerine Galatea, thymo mihi dulcior Hyblæ,
Candidior cycnis, edera formoſior alba:
Cum primum paſti repetent præſepia tauri,
Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.
T. Immo ego Sardois videar tibi amarior herbis,
Horridior ruſco, proiecta vilior alga;

Si mihi non hæc lux toto iam longior anno eſt.
Ite domum paſti, ſi quis pudor, ite iuuenci.
C. Muſcoſi fontes, & ſomno mollior herba,
Et quæ vos rara viridis tegit arbutus vmbra,
Solſtitium pecori defendite. iam venit æſtas
Torrida, iam læto turgent in palmite gemmæ.
T. Hic focus, & tædæ pingues, hic plurimus ignis
Semper, & aſſidua poſtes fuligine nigri.
Hic tantum Boreæ curamus frigora, quantum
Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.
C. Stant & iuniperi, & caſtaneæ hirſutæ:
Strata iacent paſſim ſua quæque ſub arbore poma.
Omnia nunc rident. at ſi formoſus Alexis
Montibus his abeat, videas & flumina ſicca.
T. Aret ager: vitio moriens ſitis aëris herba:
Liber pampineas inuidit collibus vmbras.
Phyllidis aduentu noſtræ nemus omne virebit:
Iuppiter & læto deſcendet plurimus imbri.
C. Populus Alcidæ gratiſſima, vitis Iaccho,
Formoſæ myrthus Veneri, ſua laurea Phœbo.
Phyllis amat corylos. illas dum Phyllis amabit,
Nec myrthus vincet corulos, nec laurea Phœbi.
T. Fraxinus in ſiluis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluuiis, abies in montibus altis:
Sæpius at ſi me, Lycida formoſe, reuiſas,
Fraxinus in ſiluis cedat tibi, pinus in hortis.
M. Hæc memini, & victū fruſtra cōtendere Thyrſin.
Ex illo Corydon, Corydon eſt tempore nobis.

PHARMACEVTRIA, Ecloga VIII.

A R G. *Habet duas partes, prior conqueſtionem, poſterior veneficia continet. Theocritea eſt.*

DAMON, ALPHESIBOEVS.

PAſtorum Muſam Damonis & Alpheſibœi,
Immemor herbarum quos eſt mirata iuuenca
Certantis, quorum ſtupefactæ carmine lynces;
Et mutata ſuos requierunt flumina curſus:
Damonis Muſam, dicemus & Alpheſibœi.
Tu mihi ſeu magni ſuperas iam ſaxa Timaui,
Siue oram Illyrici legis æquoris; en erit vmquam
Ille dies, mihi cum liceat tua dicere facta?
En erit, vt liceat totum mihi ferre per orbem
Sola Sophocleo tua carmina digna cothurno!

A te principium: tibi deſinet. accipe iuſſis
Carmina cœpta tuis: atq; hanc ſine tẽpora circum
Inter victrices ederam tibi ſerpere lauros.
Frigida vix cœlo noctis deceſſerat vmbra,
Cum ros in tenera pecori gratiſſimus herba:
Incumbens tereti Damon ſic cœpit oliuæ.
D. Naſcere, præq; diem veniens age, Lucifer, almũ:
Coniugis indigno Niſæ deceptus amore
Dum queror, & diuos (quamquam nil teſtibus illis
Profeci) extrema moriens tamen adloquor hora.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mænalius argutumque nemus pinoſque loquentis
Semper habet; ſemper paſtorum ille audit amores,
Panaque, qui primus calamos non paſſus inertis.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Mopſo Niſa datur. quid non ſperemus amantes?
Iungentur iam gryphes equis: æuoque ſequenti
Cum canibus timidi venient ad pocula damæ.
Mopſe, nouas incide faces: tibi ducitur vxor.
Sparge, marite, nuces: tibi deſerit Heſperus Oetam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
O digno coniuncta viro, dum deſpicis omnis,
Dumque tibi eſt odio mea fiſtula, dumque capellæ,
Hirſutumque ſupercilium, promiſſaque barba:
Nec curare deum credis mortalia quemquam.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Sepibus in noſtris paruam te roſcida mala
(Dux ego veſter eram) vidi cum matre legentem:
Alter ab vndecimo tum me iam ceperat annus:
Iam fragilis poteram à terra contingere ramos.
Vt vidi, vt perij, vt me malus abſtulit error!
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc ſcio, quid ſit Amor. duris in cotibus illum
Aut Tmaros, aut Rhodope, aut extremi Garamãtes,
Nec generis noſtri puerum nec ſanguinis edunt.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus
Sævus Amor docuit gnatorum ſanguine matrem
Commaculare manus. crudelis tu quoque mater:
Crudelis mater magis, an puer improbus ille?
Improbus ille puer: crudelis tu quoque mater.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Nunc & ouis vltro fugiat lupus. aurea duræ
Mala ferant quercus: narciſſo floreat alnus:

Digitized by Google

Pinguia corticibus ſudent electra myricæ.
Certent & cæcnis vlulæ: ſit Tityrus Orpheus:
Orpheus in ſiluis, inter Delphinas Arion.
Incipe Mænalios mecum, mea tibia, verſus.
Omnia vel medium fiant mare: viuite ſiluæ.
Præceps aërij ſpecula de montis in vndas
Deferar. extremum hoc munus morientis habeto.
Deſine, Mænalios iam deſine, tibia, verſus.
Hæc Damon: vos, quæ reſponderit Alpheſibœus,
Dicite, Pierides. non omnia poſſumus omnes
A. Effer aquam, & molli cinge hæc altaria vitta:
Verbenaſque adole pingues & maſcula thura.
Coniugis vt magicis ſanos auertere ſacris
Experiar ſenſus. nihil hic niſi carmina deſunt.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Carmina vel cœlo poſſunt deducere Lunã: (nin.
Carminibus Circe ſocios mutauit Vlixei:
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Terna tibi hæc primũ triplici diuerſa colore (nin.
Licia circumdo, terque hæc altaria circum
Effigiem duco, numero deus impare gaudet. (nin.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores: (cto.
Necte, Amarylli, modo: & Veneris, dic, vincula ne-
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Limus vt hic dureſcit, & hæc vt cera liqueſcit (nin.
Vno eodemque igni: ſic noſtro Daphnis amore.
Sparge molam, & fragilis incẽde bitumine lauros.
Daphnis me malꝰ vrit: ego hãc in Daphnide laurũ:
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Talis amor Daphnin, qualis cũ feſſa iuuencũ (nin.
Per nemora atque altos quærendo bucula lucos
Propter aquæ riuum viridi procumbit in vlua
Perdita, nec ſeræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec ſit mihi cura mederi. (nin.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Has olim exuuias mihi perfidus ille reliquit,
Pignora cara ſui: quæ nunc ego limine in ipſo,
Terra, tibi mando, debent hæc pignora Daphnin.
Ducite ab vrbe domũ, mea carmina, ducite Daph-
Has herbas, atq; hæc Põto mihi lecta venena, (nin.
Ipſe dedit Mœris, naſcuntur plurima Ponto.

His ego ſæpe lupum fieri,& ſe condere ſilvis
Mœrin, ſæpe animas imis excire ſepulcris,
Atque ſatas alio vidi traducere meſſis. [nin.
Ducite ab vrbe domũ,mea carmina,ducite Daph-
Fer cineres,Amarylli, foras : rivoque fluenti,
Tranſque caput iace:ne reſpexeris. his ego Daphnin
Aggrediar. nihil ille deos,nil carmina curat.[nin.
Ducite ab vrbe domũ,mea carmina, ducite Daphi-
Aſpice:corripuit tremulis altaria flammis
Sponte ſua,dum ferre moror,cinis ipſe.bonum ſit.
Neſcio quid certe eſt: & Hylax in limine latrat.
Credimus?an,qui amant,ipſi ſibi ſomnia fingunt?
Parcite,ab vrbe venit,iã parcite,carmina,Daphnis.

MOERIS, Ecloga IX.

ARG. *Referta eſt querelis. Virgilius agros repetens pene occiſus eſt à centurione Atio miſcet & Auguſti laudes.*

LYCIDAS, MOERIS.

QVo te,Mœri,pedes?an,quo via ducit,in vrbem?
M. O Lycida viui peruenimus ; advena noſtri.
Quod numquam veriti ſumus, vt poſſeſſor agelli
Diceret:Hæc mea ſont; veteres migrate coloni.
Nunc victi, triſtes, quoniam Fors omnia verſat,
Hos illi(quod nec bene vertat)mittimus hædos.
L.Certe equidem audierã,qua ſe ſubducere colles
Incipiunt, mollique iugum demittere cliuo,
Vſq; ad aquam & veteris iam fracta cacumina fagi,
Omnia carminibus veſtrum ſeruaſſe Menalcan.
M. Audieras ; & fama fuit. ſed carmina tantum
Noſtra valent, Lycida, tela inter Martia,quantum
Chaonias dicunt,aquila veniente, columbas.
Quod niſi me quacumque nouas incidere litis
Ante ſiniſtra cava monuiſſet ab ilice cornix,
Nec tuus hic Mœris,nec viueret ipſe Menalcas.
L. Heu, cadit in quemquam tantũ ſcelus? heu tua
Pæne ſimul tecum ſolatia rapta, Menalca! (nobis
Quia caneret nymphas?quis humũ florẽtibus her-
Spargeret?aut viridi fontis induceret vmbra? (bis
Vel quæ ſublegi tacitus tibi carmina nuper,
Cum te ad delicias ferres Amaryllida noſtras ?
Tityre, dum redeo(breuis eſt via)paſce capellas:
Et potum paſtas age, Tityre:& inter agendum.

Occur

Digitized by Google

Occurſare capro, cornu ferit ille, caueto.
M. Immo hæc, quæ Varo nec dum perfecta canebat
Vare, tuum nomen (ſuperet modo Mantua nobis,
Mantua væ miſeræ nimium vicina Cremonæ!)
Cantantes ſublime ferent ad ſidera cycni.
L. Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos:
Sic cytiſo paſtæ diſtentent vbera vaccæ.
Incipe, ſi quid habes. & me fecere poëtam
Pierides: ſunt & mihi carmina. me quoque dicũt
Vatem paſtores: ſed non ego credulus illis.
Nã neque adhuc Varo videor, nec dicere Cinna
Digna, ſe argutos inter ſtrepere anſer olores. (luto
M. Id quidem ago, & tacitus, Lycida, mecũ ipſe vo-
Si valeam meminiſſe: neque eſt ignobile carmen.
Huc ades, ô Galatea. quis eſt nam ludus in vndis?
Hic ver purpureum: varios hic flumina circum
Fundit humus flores: hic candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt vmbracula vites.
Huc ades: inſani feriant ſine litora fluctus.
L. Quid, quæ te pura ſolum ſub nocte canentem
Audieram? numeros memini, ſi verba tenerem.
M. Daphni, quid antiquos ſignorum ſuſpicis ortus.
Ecce Dionæi proceſſit Cæſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus: & quo
Duceret apricis in collibus vua colorem.
Inſere, Daphni, piros: carpent tua poma nepotes.
Omnia fert ætas, animum quoque. ſæpe ego lõgos
Cantando puerum memini me condere ſoles.
Nũc oblita mihi tot carmina. vox quoque Mœrim
Iam fugit ipſa: lupi Mœrim videre priores.
Sed tamen iſta ſatis referet tibi ſæpe Menalcas
L. Cauſſando noſtros in longum ducis amores.
Et nunc omne tibi ſtratum ſilet æquor: & omnes,
(Adſpice) ventoſi ceciderunt murmuris auræ.
Hinc adeo media eſt nobis via. namq; ſepulcrum
Incipit apparere Bianoris. hic, vbi denſas
Agricolæ ſtringunt frondes, hic, Mœri, canamus:
Hic hædos depone. tamen veniemus in vrbem.
Aut, ſi nox pluviam ne colligat ante, veremur,
Cantantes licet vſque (minus via lædet) eamus.
Cantantes vt eamus, ego hoc te faſce levabo.
M. Deſine plura, puer: &, quod nunc inſtat, agamus.
Carmina tum melius, cum venerit ipſe, canemus.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

GALLVS, Ecloga X.

ARG. Gallum poëta de amiſſa amica, quam immodice amabat, ſolatur.

Extremum hunc, Arethuſa, mihi concede laborem.
Pauca meo Gallo, ſed quæ legat ipſa Lycoris,
Carmina ſunt dicenda, neget quis carmina Gallo?
Sic tibi, cum fluctus ſubterlabere Sicanos,
Doris amara ſuam non intermiſceat vndam.
Incipe. ſollicitos Galli dicamus amores,
Dum tenera attondent ſimæ virgulta capellæ.
Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſilvæ.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuere, puellæ
Naydes, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſi vobis juga, nam neque Pindi
Vlla moram fecere, neque Aoniæ Aganippæ.
Illum etiam lauri, etiam flevere myricæ:
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe iacentem
Mænalus, & gelidi fleverunt ſaxa Lycæi.
Stant & oves circum: noſtri nec pœnitet illas:
Nec te pœniteat pecoris, divine poëta:
Et formoſus ovis ad flumina pauit Adonis.
Venit & upilio: tardi venere ſubulci:
Vvidus hiberna venit de glande Menalcas.
Omnes, unde amor iſte, rogant, tibi? venit Apollo:
Galle, quid inſanis? inquit. tua cura Lycoris
Perque nives alium, perq; horrida caſtra ſecuta eſt.
Venit & agreſti capitis Silvanus honore,
Florentis ferulas & grandia lilia quaſſans.
Pan deus Arcadiæ venit: quem vidimus ipſi
Sanguineis ebuli baccis minioque rubentem.
Ecquis erit modus? inquit. amor non talia curat.
Nec lacrimis crudelis amor, nec gramina rivis,
Nec cytiſo ſaturantur apes, nec fronde capellæ.
Triſtis at ille, Tamen cantabitis, Arcades, inquit,
Montibus hæc veſtris: ſoli cantare periti
Arcades. ô mihi tum quam molliter oſſa quieſcant
Veſtra meos olim ſi fiſtula dicat amores!
Atque utinam ex vobis unus, veſtrique fuiſſem
Aut cuſtos gregis, aut maturæ vinitor uvæ!
Certe ſive mihi Phyllis, ſiue eſſet Amyntas,
Seu quicumq; furor (quid tum, ſi fuſcus Amyntas?

Et

Digitized by Google

Æt nigræ violæ ſunt, & vaccinia nigra)
Mecum inter ſalices lenta ſub vite iaceret.
Serta mihi Phyllis legeret, cantaret Amyntas.
Hic gelidi fontes: hic mollia prata, Lycori.
Hic nemus: hic ipſo tecum conſumerer æuo.
Nunc inſanus amor duri me Martis in armis,
Tela inter media, atque aduerſos detinet hoſtis.
Tu procul à patria (nec ſit mihi credere) tantum
Alpinas, ah dura, niues & frigora Rheni
Me ſine ſola vides. ah te ne frigora lædant:
Ah tibi ne teneras glacies ſecet aſpera plantas:
Ibo, & Chalcidico quæ ſunt mihi condita verſu
Carmina, paſtoris Siculi modalabor auena.
Certum eſt in ſiluis, inter ſpelæa ferarum
Malle pati, teneriſque meos incidere amores
Arboribus: creſcent illæ: creſcetis amores.
Interea mixtis luſtrabo Mænala nymphis:
Aut acris venabor apros. non me vlla vetabunt
Frigora Parthenios canibus circumdare ſaltus.
Iam mihi per rupes videor lucoſque ſonantis
Ire: libet Partho torquere Cydonia cornu
Spicula: tãquam hæc ſint noſtri medicina furoris
Aut decus ille malis hominum miteſcere diſcat.
Iam neque Hamadryades rurſũ, nec carmina nobis
Ipſa placent: ipſæ rurſum concedite ſiluæ.
Non illum noſtri poſſunt mutare labores:
Nec ſi frigoribus mediis Hebrumque bibamus,
Sithoniaſque niuis hiemis ſubeamus aquoſæ,
Nec ſi, cum moriens alta liber aret in vlmo,
Aethiopum verſemus ouis ſub ſidere Cancri.
Omnia vincit Amor. & nos cedamus Amori.
Hæc ſat erit, diuæ, veſtrum cecinisse poëtam,
Dum ſedet, & gracili fiſcellam texit hibiſco,
Pierides. vos hæc facietis maxima Gallo:
Gallo, cuius amor tantum mihi creſcit in horas,
Quantum vere nouo viridis ſe ſubiicit alnus.
Surgamus: ſolet eſſe grauis cantantibus vmbra.
Iuniperi grauis vmbra, nocent & frugibus vmbræ
Ite domum ſaturæ, venit Heſperus, ite capellæ.

BVCOLICON LIBRI FINIS.

P. VIRGILII MARONIS GEORGICON
LIBER PRIMVS.

Arg. *Enumerat vnine ſe quæ hiſce quatuor libris eſt dicturus. Inde hoc libro de agricultus inſtrumento, ſeu temporibus.*

AD C. CILNIVM MÆCENATEM.

QVid faciat lætas ſegetes, quo ſidere terram
Vertere, Mæcenas, vlmiſque adiungere vites
Conueniat: quæ cura boum, qui cultus ha-
Sit pecori, apibus quanta experiẽtia parcis. (bẽdo
Hinc canere incipiam. Vos, ô clariſſima mundi
Lumina, labentem cœlo quæ ducitis annum,
Liber & alma Ceres: veſtro ſi munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit ariſta,
Poculaque inuentis Acheloia miſcuit vuis:
Et vos agreſtum præſentia numina Fauni:
Ferte ſimul Faunique pedem, Dryadeſque puellæ:
Munera veſtra cano. tuque ô, cui prima frementẽ
Fudit equum, magno tellus percuſſa tridenti,
Neptune: & cultor nemorum, cui pinguia Ceæ
Ter centum niuei tondent dumeta iuuenci:
Ipſe nemus linquens patrium ſaltuſque Lycæi,
Pan ouium cuſtos, tua ſi tibi Mænala curæ,
Adſis ô, Tegeæe, fauens, oleæque Minerua
Inuentrix, vncique puer monſtrator aratri,
Et teneram ab radice ferens, Siluane, cupreſſum,
Dîque deæque omnes, ſtudium quibus arua tueri,
Quique nouas alitis non vllo ſemine fruges:
Quique ſatis largum cœlo demittitis imbrem.
Tuque adeo, quem mox quæ ſint habitura deorũ
Concilia, incertum eſt; vrbeſne inuiſere, Cæſar,
Terrarumque velis curam, & te maximus orbis
Auctorem frugum tempeſtatumque potentem
Accipiat, cingens materna tempora myrto;
An deus immenſi venias maris, ac tua nautæ
Numina ſola colant: tibi ſeruiat vltima Thule,
Teque ſibi generum Tethys emat omnibus vndis:
An ne nouum tardis ſidus te menſibus addas,
Qua locus Erigonen inter Chelaſque ſequentis

Pan

Digitized by Google

Panditur. ipſe tibi iam brachia contrahit ardens
Scorpios, & cœli iuſta plus parte relinquit.
Quicquid eris (nam te nec ſperent Tartara regẽ,
Nec tibi regnandi veniat tam dira cupido,
Quamuis Elyſios miretur Græcia campos,
Nec repetita ſequi curet Proſerpina matrẽm)
Da facilem curſum, atque audacibus annue cœptis.
Ignaroſque viæ mecum miſeratus agreſtis,
Ingredere, & votis iam nunc aſſueſce vocari.
Vere novo, gelidus canis cum montibus humor
Liquitur, & zephyro putris ſe gleba reſoluit,
Depreſſo incipiat iam tum mihi taurus aratro
Ingemere, & ſulco attritus ſplendeſcere vomer.
Illa ſeges demum votis reſpondet auari
Agricolæ, bis quæ ſolem, bis frigora ſenſit:
Illius immenſæ ruperunt horrea meſſes.
At prius ignotum ferro quam ſcindimus æquor,
Ventos, & varium cœli prædiſcere morem
Cura ſit, ac patrios cultuſque habituſque locorũ,
Et quid quæque ferat regio, & quid quæq; recuſet:
Hic ſegetes, illic veniunt felicius vuæ:
Arborei fœtus alibi atque iniuſſa vireſcunt
Gramina. nonne vides, croceos vt Tmolus odores
India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi?
At Chalybes nudi ferrum, viroſaque Pontus
Caſtorea, Eliadum palmas Epiros equarum:
Continuo has leges, æternaque fœdera certis
Impoſuit Natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides iactauit in orbem:
Vnde homines nati durum genus. ergo age, terræ
Pingue ſolum primis ex templo à menſibus anni
Fortes inuortant tauri, glebaſque iacentis
Poluerulenta coquat maturis ſolibus æſtas.
At ſi non fuerit tellus fœcunda: ſub ipſum
Arcturum tenui ſat erit ſuſpendere ſulco:
Illic, officiant lætis ne frugibus herbæ:
Hic, ſterilem exiguus ne deſerat humor arenam,
Alternis idem tonſas ceſſare noualis,
Et ſegnem patiere ſitu dureſcere campum,
Aut ibi flaua ſeres mutato ſidere farra,
Vnde prius lætum ſiliqua quaſſante legumen,
Aut tenuis fœtus viciæ, triſtiſque lupini.
Suſtuleris fragiles calamos, ſiluamque ſonantem.

Digitized by Google

Vrit enim lini campum ſeges, vrit auenæ:
Vrunt Lethæo perfuſa papavera ſomno.
Sed tamen alternis facilis labor: arida tantum
Ne ſaturare fimo pingui pudeat ſola, neue
Effœtos cinerem immundum iactare per agros,
Sic quoque mutatis requieſcunt fœtibus arua.
Nec nulla interea eſt inaratæ gratia terræ.
Sæpe etiam ſterilis incendere profuit agros.
Atq; leuem ſtipulam crepantibus vtere flammis:
Siue inde occultus vires, & pabula terræ
Pinguia concipiunt: ſiue illis omne per ignem
Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor:
Seu pluris calor ille vias & cæca relaxat
Spiramenta, nouas veniat qua ſuccus in herbas;
Seu durat magis, & venas adſtringit hiantis:
Ne tenues pluuiæ, rapidiue potentia ſolis
Acrior, aut Boreæ penetrabile frigus adurat.
Multum adeo, raſtris glebas qui frangit inertis,
Vimineaſque trahit crates, iuuat arua: neq; illum
Flaua Ceres alto nequicquam ſpectat Olympo:
Et qui, proſciſſo quæ ſuſcitat æquore terga,
Rurſus in obliquum verſo perrumpit aratro,
Exercetque frequens tellurem, atq; imperat aruis.
Humida ſolſtitia atque hiemes orate ſerenas,
Agricolæ. hiberno lætiſſima puluere farra,
Lætus ager nullo tantum ſe Myſia cultu
Iactat, & ipſa ſuas mirantur Gargara meſſis.
Quid dicam, iacto qui ſemine comminus arua
Inſequitur, cumuloſque ruit male pinguis arenæ?
Deinde ſatis fluuium inducit, riuoſque ſequentis?
Et, cum exuſtus ager morientibus æſtuat herbis,
Ecce ſupercilio cliuoſi tramitis vndam
Elicit. illa cadens raucum per læuia murmur
Saxa ciet, ſcatebriſque arentia temperat arua.
Quid, qui, ne grauidis procumbat culmus ariſtis,
Luxuriem ſegetum reuera depaſcit in herba,
Cum primum ſulcos æquant ſata; quique paludis
Collectum humorem bibula deducit arena?
Præſertim incertis ſi menſibus annis abundans
Exit, & obducto late tenet omnia limo:
Vnde cauæ tepido ſudant humore lacunæ.
Nec tamen (hæc cum ſint hominumque boumque
laborës

Ver

Digitized by Google

Verſando terram experti) nihil improbus anſer,
Strymoniæque grues, & amaris intuba fibris,
Officiunt, aut umbra nocet pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit, primuſq; per artem
Movit agros, curis acuens mortalia corda,
Nec torpere graui paſſus ſua regna veterno.
Ante Iovem nulli ſubigebant arva coloni:
Nec ſignare quidem aut partiri limite campum
Fas erat. in medium quærebant: ipſaque tellus
Omnia liberius nullo poſcente ferebat.
Ille malum virus ſerpentibus addit atris,
Prædarique lupos juſſit, pontumque moveri,
Mellaque decuſſit foliis, ignemque removit,
Et paſſim riuis currentia vina repreſſit:
Vt varias vſus meditando extunderet artes
Paullatim, & ſulcis frumenti quæreret herbam;
Vt ſilicis venis abſtruſum excuderet ignem.
Tunc alnos primum fluvii ſenſere cavatas:
Navita tum ſtellis numeros & nomina fecit,
Pleyadas, Hyadas, claramque Lycaonis Arcton.
Tum laqueis captare feras, & fallere viſco,
Inventum; & magnos canibus circumdare ſaltus.
Atque alius latum funda jam verberat amnem,
Alta petens: pelagoque alius trahit humida lina.
Tum ferri rigor, atque argutæ lamina ſerræ;
(Nam primi cuneis ſcindebant fiſſile lignum.)
Tum variæ venere artes. labor omnia vicit
Improbus, & duris urgens in rebus egeſtas.
Prima Ceres ferro mortales vertere terram
Inſtituit; cum jam glandes atque arbuta ſacræ
Deficerent ſilvæ, & victum Dodona negaret.
Mox & frumentis labor additus: ut mala culmos
Eſſet robigo, ſegniſque horreret in arvis
Cardus. intereunt ſegetes: ſubit aſpera ſilva
Lappæque tribulique; interque nitentia culta
Infelix lolium & ſteriles dominantur avenæ.
Quod niſi & aſſiduis terram inſectabere raſtris,
Et ſonitu terrebis aves, & ruris opaci
Falce premes vmbras, votiſque vocaueris imbrem:
Heu, magnum alterius fruſtra ſpectabis acervum:
Concuſſaque famen in ſilvis ſolabere quercu.
Dicendum, & quæ ſint duris agreſtibus arma,
Quis ſine nec potuere ſeri, nec ſurgere meſſes.

Vo-

Vomis,& inflexi primum graue robur aratri,
Tardaque Eleuſinæ matris voluentia plauſtra,
Tribulaque, traheæque,& iniquo pondere raſtri:
Virgea præterea Celei viliſque ſupellex,
Arbuteæ crates,& myſtica vannus Iacchi.
Omnia quæ multo ante memor prouiſa repones;
Si te digna manet diuini gloria ruris.
Continuo in ſilvis magna vi flexa domatur
In burim, & curui formam accipit vlmus aratri.
Huic à ſtirpe pedes temo protentus in octo,
Binæ aures,duplici aptantur dentalia dorſo,
Cæditur & tilia ante iugo leuis,altaque fagus,
Stivaque, quæ currus à tergo torqueat imos,
Et ſuſpenſa focis explorat robora fumus.
Poſſum multa tibi veterum præcepta referre;
Ni refugis,tenuiſque piget cognoſcere curas.
Area cum primis ingenti æquanda cylindro,
Et vertenda manu,& creta ſolidanda tenaci:
Ne ſubeant herbæ,neu puluere victa fatiſcat;
Tum variæ illudant peſtes. ſæpe exiguus mus
Sub terris poſuitque domos atque horrea fecit:
Aut oculis capti fodere cubilia talpæ.
Inuentuſque cauis bufo, & quæ plurima terræ
Monſtra ferunt;populatq; ingentē farri acervum
Curculio,atque inopi metuens formica ſenectæ.
Contemplator item,cum ſe nux plurima ſiluis
Induet in florem,& ramos curuabit olentes:
Si ſuperant fœtus, pariter frumenta ſequentur,
Magnaque cum magno veniet tritura calore.
At ſi luxuria foliorum exuberat vmbra,
Nequicquam pinguis palea teret area culmos.
Semina vidi equidem multos medicare ſerentes,
Et nitro prius,& nigra perfundere amurca,
Grandior vt fœtus ſiliquis fallacibus eſſet.
Et quamuis igni exiguo properata maderent;
Vidi lecta diu,& multo ſpectata labore
Degenerare tamen: ni vis humana quotannis
Maxima quæque manu legeret. ſic omnia fatis
In peius ruere,ac retro ſublapſa referri.
Non aliter,quam qui aduerſo vix flumine lembum
Remigiis ſubigit; ſi brachia forte remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.
Præterea tam ſunt Arcturi ſidera nobis,

Hæ

Hædorumque dies ſeruandi,& lucidus Anguis:
Quã quibus in patriam ventoſa per æquora vectis
Pontus,& oſtriferi fauces tentantur Abydi.
Libra die ſomnique pares vbi fecerit horas,
Et medium luci atque vmbris iam diuidit orbem
Exercete,viri,tauros; ſerite hordea campis,
Vſque ſub extremum brumæ intractabilis imbrem.
Nec non & lini ſegetem & Cereale papauer
Tempus humo tegere, & iamdudum incumbere aratris,
Dum ſicca tellure licet, dum nubila pendent.
Vere fabis ſatio. tum te quoque, Medica, putres
Accipiunt ſulci: & milio venit annua cura,
Candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus, & auerſo cedens Canis occidit aſtro.
At ſi triticeam in meſſem robuſtaque farra
Exercebis humum, ſoliſque inſtabis ariſtis:
Ante tibi Eoæ Atlantides abſcondantur,
noſſiaque ardentis decedat ſtella Coronæ,
Debita quam ſulcis committas ſemina, quamque
nvitæ properes anni ſpem credere terræ.
Multi ante occaſum Maiæ cœpere: ſed illos
xſpectata ſeges vanis eluſit avenis.
i vero viciamque ſeres vilemque faſelum,
Nec Peluſiacæ curam aſpernabere lentis;
Haud obſcura cadens mittet tibi ſigna Bootes.
ncipe,& ad medias ſementem extende pruinas.
Idcirco certis dimenſum partibus orbem
er duodena regit mundi Sol aureus aſtra.
Quinque tenent cœlũ zonæ: quarum vna coruſco
emper ſole rubens,& torrida ſemper ab igni:
uam circum extremæ dextra læuaque trahuntur,
ærulea glacie concretæ atque imbribus atris.
as inter mediamque duæ mortalibus ægris
unere conceſſæ divum. via ſecta per ambas,
bliquus qua ſe ſignorum verteret ordo.
undus vt ad Scythiam Rhipæaſque arduus arces
onſurgit; premitur Libyæ devexus in auſtros.
c vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
d pedibus Styx atra videt,Maneſque profundi.
axumus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
rcum perque duas in morem fluminis Arctos,
ctos Oceani metuentis æquore tingui.

Il

Illic, vt perhibent, aut intempeſta ſilet nox,
Semper, & obtenta denſentur nocte tenebræ:
Aut redit à nobis Aurora, diemque reducit:
Noſque tibi primus equis Oriens adflauit anhelis,
Illic ſera rubens accendit lumina veſper.
Hinc tempeſtates dubio prædiſcere cælo
Poſſumus, hinc meſſiſque diem, tempuſq; ſerendi;
Et quando infidum remis impellere marmor
Conueniat: quando armatas deducere claſſis,
Aut tempeſtiuam ſiluis euertere pinum.
Nec fruſtra ſignorum obitus ſpeculamur & ortus,
Temporibuſque parem diuerſis quatuor annum.
Frigidus agricolam ſiquando continet imber,
Multa, forent quæ mox cælo properanda ſereno,
Maturare datur. durum procudit arator
Vomeris obtuſi dentem; cauat arbore lintres:
Aut pecori ſignū, aut numeros impreſſit aceruis.
Exacuunt alij vallos, furcaſque bicornis;
Atque Amerina parant lentæ retinacula viti.
Nunc facilis rubea texatur fiſcina virga:
Nunc torrete igni fruges, nunc frangite ſaxo.
Quippe etiam feſtis quædam exercere diebus
Fas & iura ſinunt. riuos deducere nulla
Relligio vetuit, ſegeti prætendere ſepem,
Inſidias auibus moliri, incendere vepres,
Balantumque gregem fluuio merſare ſalubri.
Sæpe oleo tardi coſtas agitator aſelli,
Vilibus aut onerat pomis: lapidemque reuertens
Incuſum, aut atræ maſſam picis vrbe reportat.
Ipſa dies alios alio dedit ordine Luna
Felices operum. quintam fuge: pallidus Orcus.
Eumenideſque ſatæ tum partu terra nefando
Cœumque Iapetumque creat, ſævumque Typhoëa.
Et coniuratos cœlum reſcindere fratres.
Ter ſunt conati imponere Pelio Oſſam
Scilicet, atq; Oſſæ frondoſum inuoluere Olympū:
Ter pater exſtructos diſiecit fulmine montis.
Septuma poſt decumam felix. & ponere vitem,
Et prenſos domitare boues & licia telæ
Addere. nona fugæ melior. contraria furtis.
Multa adeo gelida melius ſe nocte dedere,
Aut cum ſole nouo terras irrorat Eous.
Nocte leues melius ſtipulæ, nocte arida prata

Digitized by Google

on dentur:noctes lentus non deficit humor.
quidam ſeros hiberni ad luminis ignes
eruigilat,ferroque faces inſpicat acuto.
terea longum cantu ſolata laborem
guto coniunx percurrit pectine telas:
ut dulcis muſti Volcano decoquit humorem,
ſoliis vndam trepidi deſpumat aëni.
rubicunda Ceres medio ſucciditur æſtu,
medio toſtas æſtu terit area fruges.
udus ara,ſere nudus. hiems ignaua colono.
igoribus parto agricolę plerumque fruuntur,
utuaque inter ſe læti conuiuia curant.
nuitat genialis hiems, curaſque reſoluit:
eu preſſæ cum iam portum tetigere carinæ,
uppibus & læti nautæ impoſuere coronas.
ed tamē & quernas glandes tū ſtringere tempus,
lauri baccas,oleamque, cruentaque myrta.
um gruibus pedicas & retia ponere ceruis,
uritoſque ſequi lepores:tum figere damas,
uppea torquentem Balearis verbera fundæ,
um nix alta iacet,glaciem cum flumina trudunt.
uid tempeſtates autumni & ſidera dicam?
que vbi iam breuiorque dies, & mollior æſtas.
uæ vigilanda viris?vel cum ruit imbriferum ver:
picea iam campis cum meſſis inhorruit, & cum
umenta in viridi ſtipula lactentia turgent?
epe ego,cum flauis meſſorem induceret aruis
gricola, & fragili iam ſtringeret hordea culmo,
mnia ventorum concurrere prœlia vidi:
uæ grauidam late ſegetem ab radicibus imis
ublime expulſam eruerent. ita turbine nigro
erret hiems culmumque leuem ſtipulaſq; volantis
epe etiam immenſum cælo venit agmen aquarū:
fœdam glomerant tempeſtatem imbribus atris
ollectæ ex alto nubes. ruit arduus æther,
t pluuia ingenti ſata læta boumque labores
iluit. implentur foſſæ, & caua flumina creſcunt
Cum ſonitu,feruetque fretis ſpirantibus æquor.
pſe pater,media nimborum in nocte,coruſca
ulmina molitur dextra. quo maxuma motu
erra tremit:fugere feræ; & mortalia corda
er gentes humilis ſtrauit pauor. ille flagranti
Aut Atho,aut Rhodopen,aut alta Ceraunia telo

Deiici, ingeminant auſtri, & denſiſſimus imber.
Nunc nemora ingenti vento, nunc littora plāgunt.
Hoc metuens, cæli menſis, & ſidera ſerua,
Frigida Saturni ſeſe quo ſtella receptet,
Quos ignis cæli Cyllenius erret in orbes.
In primis venerare deos, atque annua magnæ
Sacra refer Cereri lætis operatus in herbis,
Extremæ ſub caſum hiemis, iam vere ſereno.
Tum pingues agni, & tum molliſſima vina:
Tum ſomni dulces, denſeq; in montibus vmbræ.
Cuncta tibi Cererem pubes agreſtis adoret.
Quoi tu lacte fauos, & miti dilue Baccho:
Terque nouas circum felix eat hoſtia fruges;
Omnis quam chorus, & ſocij comitentur ouantes:
Et Cererem clamore vocent in tecta: neque ante
Falcem maturis quiſquam ſupponat ariſtis,
Quam Cereri, torta redimitus tempora quercu,
Det motus incompoſitos & carmina dicat.
Atque hæc vt certis poſſimus diſcere ſignis,
Æſtuſque, pluuiaſque, & agentis frigora ventos,
Ipſe pater ſtatuit, quid menſtrua Luna moneret,
Quo ſigno caderent auſtri: quid ſæpe videntes
Agricolæ, propius ſtabulis armenta tenerent.
Continuo ventis ſurgentibus, aut freta ponti
Incipiunt agitata tumeſcere & aridus altis
Montibus audiri fragor: aut reſonantia lōge
Litora miſceri, & nemorum increbeſcere murmur.
Iam ſibi tum curuis male temperat vnda carinis,
Cum medio celeres reuolant ex æquore mergi,
Clamoremque ferunt ad littora: cumque marinæ
In ſicco ludunt fulicæ: notaſque paludes
Deſerit, atque altam ſupra volat ardea nubem.
Sæpe etiam ſtellas, vento impendente, videbis
Præcipites cælo labi, noctiſque per vmbram
Flammarum longos à tergo albeſcere tractus:
Sæpe leuem paleam & frondes volitare caducas,
Aut ſumma nantis in aqua colludere plumas.
At Boreæ de parte trucis cum fulminat, & cum
Eurique zephyrique tonat domus; omnia plenis
Rura natant foſſis, atque omnis nauita ponto (ber
Humida vela legunt, numquam imprudentib⁹ im-
Obfuit, aut illum ſurgentem vallibus imis
Aëriæ fugere grues; aut bucula cælum
Suſpi

Suſpiciens, patulis captavit naribus auras:
Aut arguta lacus circumvolitavit hirundo:
Et veterem in limo ranæ cecinere querelam.
Sæpius & tectis penetralibus extulit ova
Anguſtum formica terens iter, & bibit ingens
Arcus: & è paſtu decedens agmine magno
Corvorum increpuit denſis exercitus alis.
Iam varias pelagi volucres, & quæ Aſia circum
Dulcibus in ſtagnis rimantur prata Cayſtri,
Certatim largos humeris infundere rores;
Nunc caput obiectare fretis, nūc currere in vndas,
Et ſtudio incaſſum videas geſtire lauandi.
Tum cornix plena pluviam vocat improba voce.
Et ſola in ſicca ſecum ſpatiatur arena.
Nec nocturna quidem carpentes penſa puellæ
Neſciuere hiemem: teſta cum ardente viderent
Scintillare oleum, & putris concreſcere fungos.
Nec minus ex imbri ſoles & aperta ſerena
Proſpicere, & certis poteris cognoſcere ſignis.
Nam neque tum ſtellis acies obtuſa videtur;
Nec fratris radiis obnoxia ſurgere Luna,
Tenuia nec lanæ per cælum vellera ferri.
Non tepidum ad ſolem pennas in litore pandunt
Dilectæ Thetidi Alcyones: non ore ſolutos
Immundi meminere ſues iactare maniplos.
At nebulæ magis ima petunt, campoque recūbunt;
Solis & occaſum ſeruans de culmine ſummo
Nequicquam ſeros exercet noctua cantus.
Apparet liquido ſublimis in aëre Niſus,
Et pro purpureo pœnas dat Scylla capillo.
Quacumq; illa leuem fugiens ſecat æthera pennis,
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras
Inſequitur Niſus: qua ſe fert Niſus ad auras,
Illa leuem fugiens raptim ſecat æthera pennis.
Tum liquidas corvi preſſo ter guttere voces
Aut quater ingeminant: & ſæpe cubilibus altis,
Neſcio qua præter ſolitum dulcedine læti,
Inter ſe foliis ſtrepitant. iuuat imbribus actis
Progeniem parvam dulciſque reviſere nidos.
Haud equidem credo, quia ſit diuinitus illis
Ingenium, aut rerum fato prudentia maior.
Verum, vbi tempeſtas & cæli mobilis humor
Mutauere vias, & Iuppiter vuidus auſtris

Denſet, erãt quæ rara modo, &, quæ denſa, relaxat;
Vertuntur ſpecies animorum, & pectora motus
Nunc alios, alios, dum nubila ventus agebat,
Concipiunt. hinc ille auium concentus in agris,
Et lætæ pecudes, & ouantes gutture corui.
Si vero ſolem ad rapidum lunaſque ſequentis
Ordine reſpicies; numquam te craſtina fallet
Hora, neque inſidiis noctis capiere ſerenæ.
Luna reuertentes cum primum colligit ignis,
Si nigrum obſcuro comprehenderit aëra cornu,
Maxumus agricolis pelagoque parabitur imber.
At, ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit. vento ſemper rubet aurea Phœbe.
Sin ortu quarto (namque is certiſſimus auctor)
Pura, neque obtuſis per cælum cornibus ibit;
Totus & ille dies, & qui naſcentur ab illo
Exactum ad menſem, pluuia ventiſque carebunt:
Votaque ſeruati ſoluent in litore nautæ.
Glauco, & Panopeæ, & Inoo Melicertæ.
Sol quoq; & exoriens, & cum ſe condet in vndas,
Signa dabit. ſolem certiſſima ſigna ſequuntur,
Et quæ mane refert, & quæ ſurgentibus aſtris.
Ille vbi naſcentem maculis variauerit ortum
Conditus in nubem, medioque refugerit orbe;
Suſpecti tibi ſint imbres. namque vrguet ab alto
Arboribuſque ſatiſque notus pecorique ſiniſter.
Aut vbi ſub lucem denſa inter nubila ſeſe
Diverſi rumpent radij, aut vbi pallida ſurget
Tithoni croceum linquens Aurora cubile;
Heu, male tum mites defendet pampinus vuas:
Tam multa in tectis crepitans ſalit horrida grãdo.
Hoc etiam, emenſo cum iam decedet Olympo,
Profuerit meminiſſe magis. nam ſæpe videmus
Ipſius in vultu varios errare colores.
Cæruleus pluuiam denunciat, igneus euros.
Sin maculæ incipient rutilo immiſcerier igni:
Omnia tunc pariter vento nimbiſque videbis
Feruere. non illa quiſquam me nocte per altum
Ire, neque à terra moneat conuellere funem,
At ſi, cum referetque diem, condetque relatum,
Lucidus orbis erit, fruſtra terrebere nimbis,
Et claro ſiluas cernes aquilone moueri.
Denique, quid veſper ſerus vehat, vnde ſerenas

Ven-

Digitized by Google

Ventus agat nubes, quid cogitet humidus auſter,
Sol tibi ſigna dabit. ſolem quis dicere falſum
Audeat? ille etiam cæcos inſtare tumultus
Sæpe monet, fraudemq; & operta tumeſcere bella,
Ille etiam exſtincto miſeratus Cæſare Romam
Cum caput obſcura nitidum ferrugine texit,
Impiaque æternam timuerunt ſæcula noctem.
Tempore quamquam illo tellus quoque, & æquora ponti,
Obſcenæq; canes, importuneque volucres
Signa dabant. quoties Cyclopũ effervere in agros,
Vidimus vndantem ruptis fornacibus AEtnam,
Flammarumq; globos, liquefactaque voluere ſaxa!
Armorum ſonitum toto Germania cælo
Audiit: inſolitis tremuerunt montibus Alpes.
Vox quoque per lucos vulgo exaudita ſilentis
Ingens, & ſimulacra modis pallentia miris
Viſa ſub obſcurum noctis, pecudeſque locutæ.
Infandum. ſiſtunt amnes, terræque dehiſcunt,
Et mæſtum illacrimat templis ebur, æraq; ſudant.
Proluit inſano contorquens vortice ſilvas
Fluviorum rex Eridanus, campoſque per omnis
Cum ſtabulis armenta tulit. nec tempore eodem
Triſtibus aut extis fibræ apparere minaces,
Aut puteis manare cruor ceſſauit: & alte
Per noctem reſonare, lupis vlulantibus, vrbes.
Non alias cælo ceciderunt plura ſereno
Fulgura: nec diri toties arſere cometæ.
Ergo inter ſeſe paribus concurrere telis
Romanas acies iterum videre Philippi:
Nec fuit indignum ſuperis, bis ſanguine noſtro
Emathiam, & latos Hæmi pingueſcere campos.
Scilicet & tempus veniet, cum finibus illis
Agricola, incuruo terram molitus aratro,
Exeſa inueniet ſcabra robigine pila:
Aut grauibus raſtris galeas pulſabit inanis;
Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulcris.
Dî patrij Indigetes, & Romule, Veſtaque mater,
Quæ Tuſcum Tiberim, & Romana Palatia ſeruas,
Hunc ſaltem euerſo iuuenem ſuccurrere ſæclo
Ne prohibete. ſatis iam pridem ſanguine noſtro
Laomedonteæ luimus periuria Troiæ.
Iam pridem nobis cæli te regia, Cæſar,
Inuidet, atque hominũ queritur curare triũphos.

Quippe vbi fas verſum atq; nefas:tot bella per or-
Tam multæ ſcelerum facies:non vllus aratro (bem;
Dignus honos.ſqualent abductis arua colonis,
Et curuæ rigidum falces conflantur in enſem.
Hinc mouet Euphrates, illinc Germania bellum:
Vicinæ ruptis inter ſe legibus vrbes
Arma ferunt. ſæuit toto Mars impius orbe.
Vt cum carceribus ſeſe effudere quadrigæ,
Addunt ſe in ſpatia,& fruſtra retinacula tendens
Fertur equis auriga,neque audit currus habenas.

GEORGICON LIB. II.

ARG. *Hic liber tractat rationem vitium colendarum: præterea præcepta de olea & aliis arboribus.*

HActenus aruorum cultus,& ſidera cæli:
Nunc te,Bacche,canam, nec non ſilueſtria te-
Virgulta,& prolem tarde creſcentis oliuæ. [cum
Huc,pater ô Lenæe,(tuis hic omnia plena
Muneribus:tibi pampineo grauidus autumno
Floret ager:ſpumat plenis vindemia labris)
Huc,pater ô Lenæe, veni; nudataque muſto
Tingue nouo mecum dereptis crura cothurnis.
Principio arboribus varia eſt natura creandis.
Namque aliæ, nullis hominum cogentibus, ipſæ
Sponte ſua veniunt, campoſque & flumina late
Curva tenent, vt molle ſiler,lentæque geneſtæ,
Populus, & glauca canentia fronde ſalicta.
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine:vt altæ
Caſtaneæ,nemorumque Ioui quæ maxima frondet
Aeſculus,atque habitæ Graiis oracula quercus.
Pullulat ab radice aliis denſiſſima ſilua:
Vt ceraſis,vlmiſque:etiam Parnaſia laurus
Parua ſub ingenti matris ſe ſubiicit vmbra.
Hos Natura modos primum dedit:his genus omne
Siluarum,fruticumq;viret,nemorumque ſacrorum.
Sunt alij,quos ipſe via ſibi reperit vſus.
Hic plantas tenero abſcindens de corpore matrum
Depoſuit ſulcis: hic ſtirpes obruit aruo,
Quadrifidaſque ſudes,& acuto robore vallos:
Siluarumque aliæ preſſos propaginis arcus
Expectant: & viua ſua plantaria terra.
Nil radicis agent aliæ ſummumque putator
Haud

Haud dubitat terræ referens mandare cacumen.
Quin & caudicibus ſectis (mirabile dictu)
Truditur è ſicco radix oleagina ligno.
Et ſæpe alterius ramos impune videmus
Vertere in alterius, mutatamque inſita mala.
Ferre pirum,& prunis lapidoſa rubeſcere corna.
Quare agite,ô proprios generatim diſcite cultus,
Agricolæ, fructuſque feros mollite colendo:
Neu ſegnes iaceant terræ. iuuat Iſmara Baccho
Conſerere,atque olea magnum veſtire Taburnum.
Tuque ades, inceptumque vna decurre laborem.
O decus, ô famæ merito pars maxima noſtræ,
Mæcenas; pelagoque volans da vela patenti.
Non ego cuncta meis amplecti verſibus opto:
Non,mihi ſi linguæ centum ſint; oraque centum,
Ferrea vox. ades,& primi lege litoris oram.
In manibus terræ. non hic te carmine ficto,
Atque per ambages & longa exorſa tenebo.
Sponte ſua quæ ſe tollunt in luminis auras,
Infœcunda quidem,ſed læta & fortia ſurgunt:
Quippe ſolo natura ſubeſt,tamen hæc quoq; ſi quis
Inſerat,aut ſcrobibus mandet mutata ſubactis,
Exuerint ſilveſtrem animum: cultuque frequenti,
In quaſcunque voces artis,haud tarda ſequentur.
Nec non & ſterilis quæ ſtirpibus exit ab imis,
Hoc faciet, vacuos ſi ſit digeſta per agros:
Nunc altæ frondes,& rami matris opacant,
Creſcentique adimunt fœtus,vruntque ferentem.
Iam,quæ ſeminibus iactis ſe ſuſtulit,arbos
Tarda venit ſeris factura nepotibus vmbram:
Pomaque degenerant ſuccos oblita prioris:
Et turpis auibus prædam fert vua racemos.
Scilicet omnibus eſt labor impendendus,& omnes
Cogendæ in ſulcum, ac multa mercede domandæ.
Sed truncis oleæ melius, propagine vites,
Reſpondent,ſolido Paphiæ de robore myrtus.
Plantis eduræ coruli naſcuntur,& ingens
Fraxinus,Herculeæque arbos vmbroſa coronæ,
Chaoniique patris glandes: etiam ardua palma
Naſcitur,& caſus abies viſura marinos.
Inſeritur vero & fœtu nucis arbutus horrida;
Et ſteriles platani malos geſſere valentis,
Caſtaneæ fagos, ornuſque incanuit albo

Digitized by Google

Flore piri, glandemq; ſues fregere ſub vlmis. (plex.
Nec modus, inſerere, atque oculos imponere, ſim-
Nam qua ſe medio trudunt de cortice gemmæ,
Et tenuis rumpunt tunicas; anguſtus in ipſo
Fit nodo ſinus: huc aliena ex arbore germen
Includunt, vdoque docent inoleſcere libro.
Aut rurſum enodes trunci reſecantur, & alte
Finditur in ſolidum cuneis via: deinde feraces
Plantæ immittuntur, nec longum tempus, & ingẽs
Exiit ad cœlum ramis felicibus arbos,
Miraturque nouas frondis, & non ſua poma.
Præterea genus haud vnum, nec fortibus vlmis,
Nec ſalici, lotoque, neque Idæis cypariſſis:
Nec pingues vnam in faciem naſcuntur oliuæ
Orchades, & radij, & amara pauſia bacca,
Pomaque, & Alcinoi ſiluæ; nec ſurculus idem
Cruſtumiis, Syriiſque piris, grauibuſque volemis.
Non eadem arboribus pendet vindemia noſtris,
Quam Methymnæo carpit de palmite Lesbos.
Sunt Thaſiæ vites, ſunt & Mareotides albæ:
Pinguibus hæ terris habiles, leuioribus illæ,
Et paſſo pſythia vtilior, tenuiſque Lageos,
Tentatura pedes olim, vincturaque linguam,
Purpureæ, preciæque. & quo te carmine dicam
Rhætica? nec cellis ideo contende Falernis.
Sunt etiam Ammineæ vites firmiſſima vina,
Tmolius adſurgit quibus, & rex ipſe Phanæus,
Argitiſque minor: cui non certauerit vlla,
Aut tantum fluere, aut totidem durare per annos.
Non ego te, Dis & menſis accepta ſecundis,
Tranſierim, Rhodia, & tumidis Bumaſte racemis.
Sed neq quã multæ ſpecies, nec nomina quæ ſint,
Eſt numerus: neq; enim numero cõprendere refert
Quem qui ſcire velit, Libyci velit æquoris idem
Diſcere quam multæ zephyro turbentur arenæ:
Aut, vbi nauigiis violentior incidit eurus,
Noſſe, quot Ionij veniant ad littora fluctus.
Nec vero terræ ferre omnes omnia poſſunt.
Fluminibus ſalices, craſſiſque paludibus alni
Naſcuntur: ſteriles ſaxoſis montibus orni.
Litora myrretis lætiſſima, denique apertos
Bacchus amat collis: aquilonem & frigora taxi,
Adſpice & extremis domitum cultoribus orbem,
E oaſque

Eoaſque domos Arabum, pictoſque Gelonos.
Divisæ arboribus patriæ. ſola India nigrum
Fert ebenum: ſolis eſt thurea virga Sabæis.
Quid tibi odorato referam ſudantia ligno
Balſamaque, & baccas ſemper frondentis acanthi?
Quid nemora Æthiopum molli canentia lana?
Velleraque vt foliis depectant tenuia Seres?
Aut quos Oceano propior gerit India lucos,
Extremi ſinus orbis? vbi aëra vincere ſummum
Arboris haud vllæ iactu potuere ſagittæ.
Et gens illa quidem ſumtis non tarda pharetris.
Media fert triſtis ſuccos, tardumque ſaporem
Felicis mali; quo non præſentius vllum,
Pocula ſi quando ſæuæ infecere nouercæ,
Miſcueruntque herbas & non innoxia verba;
Auxilium venit, ac membris agit atra venena.
Ipſa ingens arbos, faciemque ſimillima lauro:
Et, ſi non alium late iactaret odorem,
Laurus erat. folia haud vllis labentia ventis:
Flos ad prima tenax. animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & ſenibus medicantur anhelis.
Sed neque Medorum ſiluæ ditiſſima terra,
Nec pulcher Ganges, atque auro turbidus Hermus
Laudibus Italiæ certent: non Bactra, neque Indi,
Totaque thuriferis Panchaïa pinguis arenis.
Hæc loca non tauri ſpirantes naribus ignem
Invertere, ſatis immanis dentibus hydri:
Nec galeis, denſiſque virum ſeges horruit haſtis:
Sed grauidæ fruges, & Bacchi Maſſicus humor,
Impleuere: tenent oleæ armentaque læta.
Hinc bellator equus campo ſeſe arduus infert:
Hinc albi, Clitumne, greges, & maxima taurus
Victima, ſæpe tuo perfuſi flumine ſacro,
Romanos ad templa deum duxere triumphos.
Hic ver aſſiduum, atque alienis menſibus æſtas:
Bis grauidæ pecudes, bis pomis vtilis arbos.
At rabidæ tigres abſunt, & ſæua leonum
Semina; nec miſeros fallunt aconita legentis;
Nec rapit immenſos orbis per humũ, neque tanto
Squameus in ſpiram tractu ſe colligit anguis.
Adde tot egregias vrbis, operumque laborem,
Tot congeſta manu præruptis oppida ſaxis.
Fluminaque antiquos ſubter labentia muros.

An mare, quod ſupra, memprem, quodq; alluit In-
An ne lacus tantos? te, Lari, maxime, teque (fra,
Fluctibus & fremitu aſſurgens, Benace, marino?
An memorem portus, Lucrinoque addita clauſtra:
Atque indignatum magnis ſtridoribus æquor,
Iulia qua ponto longe ſonat vnda refuſo,
Tyrrhenuſque fretis immittitur æſtus Auernis:
Hæc eadem argenti riuos, ærisque metalla
Oſtendit venis, atque auro plurima fluxit.
Hæc genus acre virum Marſos, pubemq; Sabellam,
Aſſuetumque malo Ligurem, Volſcoſque verutos
Extulit: hæc Decios, Marios, magnoſque Camillos;
Scipiadas duros bello: & te, maxime Cæſar:
Qui nunc extremis Aſiæ iam victor in oris
Imbellem auertis Romanis arcibus Indum.
Salue, magna parens frugum, Saturnia tellus;
Magna virum: tibi res antiquæ laudis & artis
Ingredior, ſanctos auſus recludere fontis,
Aſcræumque cano Romana per oppida carmen.
Nunc locus aruorum ingeniis: quæ robora cuique,
Quis color. & quæ ſit rebus natura ferendis.
Difficiles primum terræ, colleſque maligni,
Tenuis vbi argilla, & dumoſis calculus aruis,
Palladia gaudent ſilua viuacis oliuæ.
Indicio eſt tractu ſurgens oleaſter eodem
Plurimus, & ſtrati baccis ſilueſtribus agri.
At quæ pinguis humus, dulcique vligine læta,
Quique frequens herbis & fertilis vbere campus,
Qualem ſæpe caua montis conualle ſolemus
Deſpicere, huc ſummis liquuntur rupibus amnes,
Felicemque trahunt limum: quique editus auſtro,
Et ſilicem curuis inuiſam paſcit aratris:
Hic tibi prævalidas olim multoque fluentes
Sufficiet Baccho vitis: hic fertilis vuæ,
Hic laticis, qualem pateris libamus & auro,
Inflauit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,
Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.
Sin armenta magis ſtudium vituloſque tueri,
Aut fœtus ouium, aut vrentis culta capellas:
Saltus, & ſaturi petito longinqua Tarenti,
Et qualem infelix amiſit Mantua campum,
Paſcentem niueos herboſo flumine cycnos.
Nō liquidi gregibus fontes, non gramina deerunt:

Et

Et quantum longis carpent armenta diebus,
Exigua tantum gelidus ros nocte reponet.
Nigra fere, & preſſo pinguis ſub vomere terra,
Et cui putre ſolum, (namque hoc imitamur arãdo)
Optuma frumentis. non vllo ex æquore cernes
Plura domum tardis decedere plauſtra iuuencis:
Aut vnde iratus ſiluam deuexit arator,
Et nemora euertit multos ignaua per annos,
Antiquaſque domos auium cum ſtirpibus imis
Eruit: illæ altum nidis petiere relictis.
At rudis enituit impulſo vomere campus,
Nam ieiuna quidem cliuoſi glarea ruris
Vix humilis apibus caſias roremque miniſtrat:
Et tophus ſcaber, & nigris exeſa chelydris
Creta, negant alios æque ſerpentibus agros
Dulcem ferre cibum, & curuas præbere latebras.
Quæ tenuem exhalat nebulam, fumoſque volucris:
Et bibit humorem, & cum vult, ex ſe ipſa remittit,
Quæque ſuo viridi ſemper ſe gramine veſtit,
Nec ſcabie & ſalſa lædit robigine ferrum;
Illa tibi lætis intexet vitibus vlmos.
Illa ferax oleæ eſt: illam experiere colendo,
Et facilem pecori, & patientem vomeris vnci.
Talem diues arat Capua, & vicina Veſevo
Ora iugo, & vacuis Clanius non æquus Acerris.
Nũc, quo quamque modo poſſis cognoſcere, dicã.
Rara ſit, an ſupra morem ſi denſa, requiras:
Altera frumentis quoniam favet, altera Baccho:
Denſa magis Cereri, rariſſima quæque Lyæo:
Ante locum capies oculis, alteque iubebis
In ſolido puteum demitti, omnemque repones
Rurſus humũ, & pedibus ſummas æquabis arenas.
Si deerunt, rarum pecorique & vitibus almis
Aptius vber erit. ſin in ſua poſſe negabunt
Ire loca, & ſcrobibus ſuperabit terra repletis,
Spiſſus ager: glebas cunctantis craſſaque terga
Exſpecta, & validis terram proſcinde iuuencis.
Salſa autem tellus, & quæ perhibetur amara,
Frugibus infelix (ea nec manſueſcit arando,
Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſeruat)
Tale dabit ſpecimen, tu ſpiſſo vimine qualos.
Colaque prælorum fumoſis deripe tectis.
Huc ager ille malus, dulceſque à fontibus vndæ

Ad plenum calcentur. aqua eluctabitur omnis
Scilicet, & grandes ibunt per vimina guttæ,
At ſapor indicium faciet manifeſtus, & ora
Triſtia tentantum ſenſu torquabit amaror.
Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto
Diſcimus. haud vnquam manibus iactata fatiſcit
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo
Humida maiores herbas alit, ipſaque iuſto
Lætior. ah nimium ne ſit mihi fertilis illa,
Neu ſe prævalidam primis oſtendat ariſtis;
Quæ grauis eſt, ipſo tacitam ſe pondere prodit:
Quæque leuis. promtum eſt oculis prædiſcere nigram,
Et quis cui color. at ſceleratum exquirere frigus
Difficile eſt: piceæ tantum, taxique nocentes
Interdum, aut ederæ pandunt veſtigia nigræ.
His animaduerſis, terram multo ante memento
Excoquere, & magnos ſcrobibus concidere mōtis,
Ante ſupinatas aquiloni oſtendere glebas,
Quam lætum infodias vitis genus. optima putri
Arua ſolo: id venti curant, gelidæque pruinæ,
Et labefacta mouens robuſtus iugera foſſor.
At ſi quos haud vlla viros vigilantia fugit;
Ante locum ſimilem exquirunt, vbi prima paretur
Arboribus ſeges, & quo mox digeſta feratur,
Mutatam ignorent ſubito ne ſemina matrem.
Quin etiam cœli regionem in cortice ſignant:
Vt, quo quæque modo ſteterit, qua parte calores
Auſtrinos tulerit, qua terga obuerterit axi,
Reſtituant. adeo in teneris conſueſcere multū eſt.
Collibus, an plano melius ſit ponere vitem,
Quære prius. ſi pinguis ægros metabere campi,
Denſa ſere: in denſo non ſegnior vbere Bacchus.
Sin tumulis accliue ſolum colliſque ſupinos,
Indulge ordinibus: nec ſecius omnis in vnguem
Arboribus poſitis ſecto via limite quadret.
Vt ſæpe ingenti bello cum longa cohortis
Explicuit legio, & campo ſtetit agmen aperto,
Directæque acies, ac late fluctuat omnis
Aere renidenti tellus, nec dum horrida miſcent
Prœlia, ſed dubius mediis Mars errat in armis
Omnia ſint paribus numeris dimenſa viarum:
Non animum modo vti paſcat proſpectus inanem,
Sed

Sed quia non aliter vires dabit omnibus æquas
Terra, neque in vacuũ poterunt ſe extẽdere rami.
Forſitan & ſcrobibus quæ ſint faſtigia quæras.
Auſim vel tenui vitem committere ſulco.
Altior ac penitus terræ defigitur arbos,
AEſculus in primis: quæ quantum vertice ad auras
AEtherias, tantum radice in Tartara tendit.
Ergo non hiemes illam, non flabra, neque imbres
Conuellunt, immota manet, multoſque nepotes,
Multa virum voluens durando ſæcula vincit.
Tum fortis late ramos & brachia tendens
Huc illuc, media ipſa ingentem ſuſtinet vmbram.
Neue tibi ad ſolem vergant vineta cadentem.
Neue inter vites corulum ſere: neue flagella
Summa pete, aut ſumma deſtringe ex arbore plã-
(Tantus amor terræ) neu ferro læde retuſo (tas:
Semina, neue oleæ ſilueſtris inſere truncos.
Nam ſæpe incautis paſtoribus excidit ignis,
Qui furtim pingui primum ſub cortice tectus
Robora comprendit, frondeſque elapſus in altas
Ingentem cœlo ſonitum dedit. inde ſecutus
Per ramos victor, perque alta cacumina regnat,
Et totum inuoluit flammis nemus, & ruit atram
Ad cœlum picea craſſus caligine nubem:
Præſertim ſi tempeſtas à vertice ſiluis
Incubuit, glomeratque ferens incendia ventus.
Hoc vbi, non à ſtirpe valent, cæſæque reuerti
Poſſunt, atque ima ſimiles reuireſcere terra:
Infelix ſuperat foliis oleaſter amaris,
Nec tibi tam prudens quiſquã perſuadeat auctor,
Tellurem Borea rigidam ſpirante moueri.
Rura gelu tum claudit hiems: nec ſemine iacto
Concretum patitur radicem adfigere terræ.
Optima vinetis ſatio, cum vere rubenti
Candida venit auis longis inuiſa colubris:
Prima vel autumni ſub frigora, cum rapidus Sol
Nondum hiemem cõtingit equis. iam præterit æ-
Ver adeo frondi nemorum, ver vtile ſiluis: (ſtas.
Vere tument terræ, & genitalia ſemina poſcunt.
Tum pater omnipotẽs fœcundis imbribus Aether
Coniugis in gremium lætæ deſcendit, & omnes
Magnus alit, magno commixtus corpore, fœtus.
Auia tum reſonant auibus virgulta canoris,

Digitized by Google

Et Venerem certis repetunt armenta diebus:
Parturit almus ager, zephyrique tēpentibus auri
Laxant arua ſinus. ſuperat tener omnibus humor
Inque nouos ſoles audent ſe gramina tuto
Credere: nec metuit ſurgentis pampinus auſtros,
Aut actum cælo magnis aquilonibus imbrem:
Sed trudit gemmas, & frondis explicat omnis,
Non alios prima creſcentis origine mundi
Inluxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem
Crediderim. ver illud erat: ver magnus agebat
Orbis, & hibernis parcebant flatibus euri:
Cum primæ lucem pecudes hauſere, virumque
Ferrea progenies duris caput extulit aruis,
Immiſſæque feræ ſiluis, & ſidera cœlo.
Nec res hunc teneræ poſſent perferre laborem,
Si non tanta quies iret frigusque caloremque
Inter, & exciperet cœli indulgentia terras.
Quod ſupereſt, quæcunque premes virgulta p
agros,
Sparge fimo pingui, & multa memor occule terr
Aut lapidem bibulum, aut ſqualētis infode cōcha
Inter enim labentur aquæ, tenuiſque ſubibit
Halitus, atque animos tollent ſata. iamque reperti
Qui ſaxo ſuper, atque ingentis pondere teſtæ
Vrguerent: hoc effuſos munimen ad imbris:
Hoc, vbi hiulca ſiti findit Canis æſtifer arua.
Seminibus poſitis, ſupereſt deducere terram
Sæpius ad capita, & duros iactare bidentis:
Aut preſſo exercere ſolum ſub vomere, & ipſa
Flectere luctantis inter vinera iuuencos.
Tum leuis calamos, & raſæ haſtilia virgæ,
Fraxineaſque aptare ſudes, furcaſque bicornis:
Viribus eniti quarum, & contemnere ventos
Adſueſcant, ſummaſque ſequi tabulata per vlmos.
Ac, dum prima nouis adoleſcit frondibus ætas,
Parcendum teneris: & dum ſe lætus ad auras
Palmes agit, laxis per purum immiſſus habenis,
Ipſa acies falcis nondum tentanda, ſed vncis,
Carpendæ manibus frondes, interque legendæ,
Inde vbi iam validis amplexæ ſtirpibus vlmos
Exierint, tunc ſtringe comas, tunc brachia tonde.
Ante reformidant ferrum: tunc denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluentis.
Texen

Digitized by Google

:xendæ ſepes etiam,& pecus omne tenendum.
:æcipue dum frons tenera imprudenſque laborũ:
ui,ſuper indignas hiemes ſolemque potentem,
ilueſtres vri aſſidue capreæque ſequaces
lludunt:paſcuntur oves avidæque iuvencæ.
rigora nec tantum cana concreta pruina,
ut grauis incumbens ſcopulis arentibus æſtas,
uantum illi nocuere greges,durique venenum
entis,& admorſo ſignata in ſtirpe cicatrix.
on aliam ob culpam Baccho caper omnibus aris
æditur,& veteres ineunt proſcænia ludi:
ræmiaque ingentis pagos,& compita circum
heſidæ poſuere,atque inter pocula læti
ollibus in pratis vnctos ſaluere per vtres.
ec non Auſonij, Troja gens miſſa,coloni
erſibus incomtis ludunt, riſuque ſoluto;
raque corticibus ſumunt horrenda cauatis:
te, Bacche, vocant per carmina læta.tibique
ſcilla ex alta ſuſpendunt mollia pinu.
inc omnis largo pubeſcit vinea fœtu:
omplentur valleſque cauæ ſaltuſque profundi,
quocumque deus circum caput egit honeſtum.
go rite ſuum Baccho dicemus honorem
arminibus patriis,lanceſque & liba feremus,
t ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram,
inguiaque in verubus torrebimus exſta colurnis.
t etiam ille labor curandis vitibus alter: [annis
ui numquã exhauſti ſatis eſt. nãque omne quot
erque quaterq; ſolũ ſcindendum,glebaque verſis
eternum frangenda bidentibus:omne leuandum
onde nemus.redit agricolis labor actus in orbẽ,
tque in ſe ſua per veſtigia volvitur annus.
c iam olim ſeras poſuit cum vinea frondis,
rigidus & ſiluis aquilo decuſſit honorem:
m tum acer curas venientem extendit in annum
uſticus,& curuo Saturni dente relictam
erſequitur vitem attondens, fingitque putando.
rimus humum fodito,primus deuecta cremato
armenta, & vallos primus ſub tecta referto:
oſtremus merito bis vitibus ingruit vmbra:
is ſegetem denſis obducunt ſentibus herbæ.
urus vterque labor. laudato ingentia rura:
xiguum colito. nec non etiam aſpera ruſci

Vimi:

Digitized by Google

Vimina per ſiluam,& ripis fluuialis arundo
Cæditur, incultique exercet cura ſalicti.
Iam vinctæ vites: iam falcem arbuſta reponunt:
Iam canit extremos effœtus vinitor antes.
Sollicitanda tamen tellus, puluiſque mouendus;
Et iam maturis metuendus Iuppiter vuis.
Contra, non vlla eſt oleis cultura: neque illæ
Procuruam exſpectant falcem raſtroſque tenaces.
Cum ſemel hæſerunt aruis,auraſque tulerunt.
Ipſa ſatis tellus,cum dente recluditur vnco,
Sufficit humorē,& grauidas cum vomere fruges.
Hoc pinguem & placitam Paci nutritor oliuam.
Poma quoq;,vt primum truncos ſenſere valentis,
Et vires habuere ſuas, ad ſidera raptim
Vi propria nituntur, opiſque haud indiga noſtræ.
Nec minus interea fœtu nemus omne graueſcit,
Sanguineiſque inculta rubent auiaria baccis.
Tondentur cytiſi, tædas ſilua alta miniſtrat,
Paſcunturque ignes nocturni,& lumina fundunt.
Et dubitant homines ſerere,atq; impendere curā?
Quid maiora ſequar?ſalices, humileſque geneſtæ,
Aut illæ pecori frondem,aut paſtoribus vmbras,
Sufficiunt: ſepemque ſatis,& pabula melli.
Et iuuat vndantem buxo ſpectare Cytorum,
Naryciæque picis lucos: iuuat arua videre,
Non raſtris hominum, non vlli obnoxia curæ.
Ipſæ Caucaſio ſteriles in vertice ſiluæ,
Quas animoſi Euri aſſidue frangūtque feruntque,
Dant alios aliæ fœtus,dant vtile lignum
Nauigis pinos, domibus cedrumque cupreſſoſq;
Hinc radios triuere rotis, hinc tympana plauſtris
Agricolæ.& pandas ratibus poſuere carinas.
Viminibus ſalices fœcundæ, frondibus vlmi:
At myrtus validis haſtilibus, & bona bello
Cornus: Ityræos taxi torquentur in arcus.
Nec tiliæ leues aut torno raſile buxum
Non formam accipiunt,ferroque cauantur acuto.
Nec non & torrentem vndam leuis innatat alnus,
Miſſa Pado: nec non & apes examina condunt
Corticibuſque cauis, vitioſæque ilicis alueo.
Quid memorandū æque Baccheia dona tulerunt:
Bacchus & ad culpam cauſſas dedit.ille furentis
Centauros letho domuit,Rhœtumq; Pholumque,

Et

Digitized by Google

ſt magno Hyleum Lapithis cratere minantem.
O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
gricolas! quibus ipſa,procul diſcordibus armis,
undit humo facilem victum iuſtiſſima tellus.
i non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Iane ſalutantum totis vomit ædibus vndam:
lec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
nluſaſque auro veſtis,Ephyrcïaque æra;
lba neque Aſſyrio fucatur lana veneno,
ec caſia liquidi corrumpitur vſus oliui:
t ſecura quies,& neſcia fallere vita,
iues opum variarum,at latis otia fundis,
peluncæ,viuique lacus, at frigida Tempe,
lugituſque boum, molleſque ſub arbore ſomni
on abſunt. illic ſaltus ac luſtra ferarum.
t patiens operum,exiguoque aſſueta iuuentus,
acra deûm, ſanctique patres: extrema per illos
ſtitia excedens terris veſtigia fecit.
e vero primum dulces ante omnia Muſæ,
uarum ſacra fero ingenti percuſſus amore,
cipiant;cœlique vias,& ſidera monſtrent:
efectus ſolis varios, lunæque labores:
nde tremor terris:qua vi maria alta tumeſcant
biicibus ruptis,rurſuſque in ſe ipſa reſidant:
uid tantum Oceano properent ſe tinguere ſoles
iberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
n, has ne poſſim naturæ accedere partes,
igidus obſtiterit circum præcordia ſanguis:
ura mihi & rigui placeant in vallibus amnes:
umina amem ſiluaſque inglorius. ô,vbi campi,
ercheoſque,& virginibus bacchata Lacænis
ygeta: ô, qui me gelidis in vallibus Hæmi
tat,& ingenti ramorum protegat vmbra!
lix,qui potuit rerum cognoſcere cauſſas:
que metus omnis & inexorabile fatum
biecit pedibus,ſtrepitumque Acherontis auari!
rtunatus & ille,deos qui nouit agreſtis,
naque,Siluanumq; ſenem, Nymphaſq; ſorores.
um non populi faſces,non purpura regum
exit, & infidos agitans diſcordia fratres;
t coniurato deſcendens Dacus ab Hiſtro
on res Romanæ,perituraque regna: neque ille
t doluit miſerans inopem,aut inuidit habenti.

Quos

Quos rami fructus, quas ipſa volentia rura
Sponte tulere ſua, carpſit: nec ferrea iura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alij remis freta cæca, ruuntque
In ferrum; penetrant aulas, & limina regum:
Hic petit excidiis vrbem, miſeroſque Penatis,
Vt gemma bibat, & Sarrano dormiat oſtro.
Condit opes alius, defoſſoque incubat auro.
Hic ſtupet attonitus Roſtris: hunc plauſus hiantem
Per cuneos (geminatus enim) plebiſque patrumq;
Corripuit: gaudent perfuſi ſanguine fratrum,
Exſilioque domos & dulcia limina mutant,
Atque alio patriam quærunt ſub ſole iacentem.
Agricola incuruo terram dimouit aratro.
Hinc anni labor: hinc patriam paruoſq; nepotes
Suſtinet, hinc armenta boum, meritoſq; iuuencos.
Nec requies, quin aut pomis exuberet annus,
Aut fœtu pecorum, aut Cerealis mergite culmi.
Prouentuque oneret ſulcos, atque horrea vincat.
Venit hiems; teritur Sicyonia bacca trapetis,
Glande ſues læti redeunt, dant arbuta ſiluæ:
Et varios ponit fœtus autumnus, & alte
Mitis in apricis coquitur vindemia ſaxis.
Interea dulces pendent circum oſcula nati,
Caſta pudicitiam ſeruat domus, vbera vaccæ
Lactea demittunt, pingueſque in gramine læto
Inter ſe aduerſis luctantur cornibus hœdi.
Ipſe dies agitat feſtos, fuſuſque per herbam,
Ignis vbi in medio, & ſocij cratera coronant.
Te libans, Lenæe, vocat: pecoriſque magiſtris
Velocis iaculi certamina ponit in vlmo:
Corporeaque agreſti nudant prædura palæſtra.
Hanc olim veteres vitam coluere Sabini;
Hanc Remus, & frater: ſic fortis Etruria creuit:
Scilicet & rerum facta eſt pulcherrima Roma,
Septemque vna ſibi muro circumdedit arces.
Ante etiam ſceptrum Dictæi regis, & ante
Impia quam cæſis gens eſt epulata iuuencis;
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.
Necdum etiam audierant inflari claſſica, necdum
Impoſitos duris crepitare incudibus enſis.
Sed nos immenſum ſpatiis confecimus æquor:
Et iam tempus equûm fumantia ſoluere colla.

GEOR

GEORGICON LIB. III.

ARG. *Tertius liber continet deſcriptionem animantium, & quarum beſtiarum eſt maximus vſus.*

TE quoque, magna Pales, & te memorande canemus
Paſtor ab Amphryſo: vos ſiluæ amneſque Lycæi.
Cætera, quæ vacuas tenuiſſent carmina mentes,
Omnia iam vulgata quis aut Euryſthea durum,
Aut inlaudati neſcit Buſiridis aras:
Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos?
Hyppodameq; humeroq; Pelops inſignis eburno,
Acer equis: tentanda via eſt, qua me quoq; poſſim
Tollere humo, victorque virum volitare per ora.
Prim⁹ ego in patriam mecum, modo vita ſuperſit,
Aonio rediens deducam vertice Muſas:
Primus Idumeas referam tibi, Mantua, palmas:
Et viridi in campo templum de marmore ponam.
Propter aquam, tardis ingens vbi flexibus errat
Mincius, & tenera prætexit arundine ripas.
In medio mihi Cæſar erit, templumque tenebit.
Illi victor ego, & Tyrio conſpectus in oſtro,
Centum quadrijugos agitabo ad flumina currus.
Cuncta mihi, Alpheũ linquens lucoſque Molochi
Curſibus, & crudo decernet Græcia cæſtu.
Ipſe caput tonſæ foliis ornatus oliuæ
Dona feram, iam nunc ſollemnis ducere pompas
Ad delubra iuuat, cæſoſque videre iuuencos:
Vel ſcæna vt verſis diſcedat frontibus: vtque
Purpurea intexti tollant aulæa Britanni.
In foribus pugnam ex auro ſolidoque elephanto
Gangaridum faciam, victoriſque arma Quirini:
Atque hinc vndantem bello, magnumq; fluentem
Nilum, ac nauali ſurgentis ære columnas.
Addam vrbis Aſiæ domitas, pulſumque Niphaten,
Fidentemque fuga Parthum verſiſque ſagittis,
Et duo rapta manu diuerſo ex hoſte tropæa,
Biſque triumphatas vtroque ab litore gentis.
Stabunt & Parij lapides ſpirantia ſigna,
Aſſaraci proles, demiſſæque ab Ioue gentis
Nomina, Troſq; parens, & Troiæ Cynthius auctor,
Inuidia infelix Furias amnemque ſeuerum
Cocyti metuet, tortoſque Ixionis anguis.

Digitized by Google

Immanemque rotam, & non exſuperabile ſaxum.
Interea Dryadum ſiluas ſaltuſque ſequamur
Intactos, tua, Mæcenas; haud mollia iuſſa.
Te ſine nil altum mens inchoat. en age ſegnis
Rumpe moras: vocat ingenti clamore Cithæron,
Taygetique canes, domitrixq; Epidaurus equorũ:
Et vox aſſenſu nemorum ingeminata remugit.
Mox tamen ardentis accingar dicere pugnas
Cæſaris, & nomen fama tot ferre per annos,
Tithoni prima quot abeſt ab origine Cæſar.
Seu quis, Olympiacæ miratus præmia palmæ,
Paſcit equos; ſeu quis fortis ad aratra iuuencos
Corpora præcipue matrum legat. optima toruæ
Forma bouis, cui turpe caput, cui plurima ceruix,
Et crurum tenus à mento palearia pendent.
Tum longo nullus lateri modus: omnia magna:
Pes etiam, & camuris hirtæ ſub cornibus aures.
Nec mihi diſpliceat maculis inſignis & albo,
Aut iuga detrectans: interdumque aſpera cornu:
Et faciem tauro propior, quæque ardua tota,
Et gradiens ima verrit veſtigia cauda.
Aetas Lucinam, iuſtoſque pati hymenæos
Deſinit ante decem, poſt quatuor incipit annos.
Cætera nec fœturæ habilis, nec fortis aratris.
Interea ſuperat gregibus dum læta Iuuentas,
Solue mares: mitte in Venerem pecuaria primus,
Atque aliam ex alia generando ſuffice prolem.
Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
Prima fugit: ſubeunt morbi, triſtiſque ſenectus;
Et labor, & duræ rapit inclementia morti,.
Semper erunt, quarum mutari corpora malis.
Semper enim refice: ac ne poſt amiſſa requiras:
Anteueni, & ſubolem armento ſortire quotannis.
Nec non & pecori eſt idem dilectus equino.
Tu modo quos in ſpem ſtatues ſubmittere gentis,
Præcipuum iam inde à teneris impende laborem.
Continuo pecoris generoſi pullus in aruis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluuios tentare minaces
Audet, & ignoto ſeſe committere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. illi ardua ceruix.
Argutumque caput, breuis aluus, obeſaque terga:
Luxuriatque toris animoſum pectus. honeſti

Spadi

Digitized by Google

Spadices, glaucique; color deterrimus albis
Et giluo: tum, ſi qua ſonum procul arma dedere,
Stare loco neſcit, micat auribus, & tremit artus;
Collectumque premens voluit ſub naribus ignem.
Denſa iuba, & dextro iactata recumbit in armo.
At duplex agitur per lumbos ſpina, cauatque
Tellurem, & ſolido grauiter ſonat vngula cornu.
Talis Amyclæi domitus Pollucis habenis
Cyllarus, & quorum Graij meminere poëtæ,
Martis equi biiuges, & magni currus Achillei.
Talis & ipſe iubam ceruice effudit equina
Coniugis aduentu pernix Saturnus, & altum
Pelion hinnitu fugiens impleuit acuto.
Hunc quoque, vbi aut morbo grauis, aut iam ſegnior annis
Deficit, abde domo; nec turpi ignoſce ſenectæ.
Frigidus in Venerem ſenior, fruſtraque laborem
Ingratum trahit: &, ſi quando ad prœlia ventū eſt
Vt quondam in ſtipulis magnus ſine viribus ignis,
Incaſſum furit, ergo animos æuumque notabis
Præcipuè: hinc alias artis, prolemque parentum,
Et quis cuique dolor victo, quæ gloria palmæ.
Nonne vides, cum præcipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effuſi carcere currus;
Cum ſpes arrectæ iuuenum, exſultantiaque haurit
Corda pauor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora. volat vi feruidus axis.
Iamque humiles. iamque elati ſublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies: at fuluæ nimbus arenæ
Tollitur, humeſcunt ſpumis, flatuque ſequentum.
Tantus amor laudum, tantæ eſt victoria curæ.
Primus Erichthonius currus & quatuor auſus
Iungere equos rapidusque rotis inſiſtere victor.
Frena Pelethronij Lapithæ, gyroſque dedere
Impoſiti dorſo, atque equitem docuere ſub armis
Inſultare ſolo, & greſſus glomerare ſuperbos
Aequus vterque labor: æque iuuenemque magiſtri
Exquirunt, calidumque animis & curſibus acrem.
Quamuis ſæpe fuga verſos ille egerit hoſtis,
Et patriam Epirum referat, fortiſque Mycenas,
Neptunique ipſa deducat origine gentem.
His animaduerſis inſtant ſub tempus, & omnis

Impendunt curas denſo diſtendere pingui;
Quem legere ducem, & pecori dixere maritum:
Pubenteſque ſecant herbas, fluuioſque miniſtrant,
Farraque; ne blando nequeat ſupereſſe labori,
Inualidique patrum referant ieiunia gnati,
Ipſa autem macie tenuant armenta volentes.
Atque, vbi concubitus primos iam nota voluptas
Sollicitat, frondiſque negant, & fontibus arcent.
Sæpe etiam; curſu quatiunt, & ſole fatigant,
Cum grauiter tunſis gemit area frugibus, & cum
Surgentem ad zephyrum paleæ iactantur inanes.
Hoc faciunt, nimio ne luxu obtuſior vſus
Sit genitali arvo, & ſulcos oblimet inertis:
Sed rapiat ſitiens Venerem, interiuſque recõdat:
Rurſus cura patrum cadere, & ſuccedere matrum
Incipit. exactis grauidæ cum menſibus errant,
Non illas grauibus quiſquã iuga ducere plauſtris,
Non ſaltu ſuperare viam ſit paſſus, & acri
Carpere prata fuga, fluuioſque innare rapaces.
Saltibus in vacuis paſcant, & plena ſecundum
Flumina: muſcus vbi, & viridiſſima gramine ripa,
Speluncæque tegant, & ſaxea procubet vmbra.
Eſt lucos Silari circa ilicibuſque virentem
Plurimus Alburnum volitans: quos nomen aſilo
Romanum eſt, œſtron Graii vertere vocantes;
Aſper, acerba ſonans: quo tota exterrita ſiluis
Diffugiunt armenta, furit mugitibus æther
Concuſſus, ſiluæque, & ſicci ripa Tanagri.
Hoc quondam monſtro horribilis exercuit iras
Inachiæ Iuno peſtem meditata iuuencæ.
Hunc quoque, nam mediis feruorib⁹ acrior inſtat,
Arcebis grauido pecori, armentaque paſces
Sole recens orto, aut noctem ducentibus aſtris.
Poſt partum cura in vitulos traducitur omnis:
Continuoque notas & nomina gentis inurunt:
Et quos aut pecori malint ſubmittere habendo,
Aut aris ſeruare ſacros, aut ſcindere terram,
Et campum horrentem fractis inuertere glebis.
Cætera paſcuntur viridis armenta per herbas.
Tu quos ad ſtudium atque vſum formabis agreſtẽ,
Iam vitulos hortare, viamque inſiſte domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.
Ac primum laxos tenui de vimine circlos

Cer-

Ceruici ſubnecte: dehinc, vbi libera colla
Seruitio aſſuerint, ipſis è torquibus aptos
Junge pares,& coge gradum conferre iuuencos:
Atque illis iam ſæpe rotæ ducantur inanes
Per terram, & ſummo veſtigia puluere ſignent.
Poſt validò nitens ſub pondere faginus axis
Inſtrepat,& iunctos temo trahat æreus orbis.
Interea pubi indomitæ non gramina tantum,
Nec veſcas ſalicum frondes, vluamque paluſtrem,
Sed frumenta manu carpes ſata:nec tibi fœtæ
More patrum niuea implebunt mulctraria vaccæ,
Sed tota in dulcis conſument vbera natos.
Sin ad bella magis ſtudium,turmaſque feroces,
Aut Alphea rotis prælabi flumina Piſæ,
Et Iouis in luco currus agitare volantis:
Primus equi labor eſt,animos atque arma videre
Bellantum, lituoſque pati, tractuque gementem
Ferre rotam, & ſtabulo frenos audire ſonantis.
Tum magis atque magis blandis gaudere magiſtri
Laudibus,& plauſæ ſonitum ceruicis amare.
Atque hæc iam primo depulſus ab vbere matris
Audiat, inque vicem det mollibus ora capiſtris
Inualidus, & iamque tremens,& iam inſcius æui.
At, tribus exactis, vbi quarta acceſſerit æſtas,
Carpere mox gyrum incipiat, gradibuſque ſonare
Compoſitis, ſinuetque alterna volumina crurum;
Sitque laboranti ſimilis. tum curſibus auras
Prouocet,ac per aperta volans, ceu liber habenis,
AEquora,vix ſumma veſtigia ponat arena:
Qualis, Hyperboreis Aquilo cum denſus ab oris
Incubuit, Scythiæque hiemes atque arida differt
Nubila.tum ſegetes altæ campique natantes
Leuibus horreſcunt flabris,ſummæque ſonorem
Dant ſiluæ, longique vrgent ad litora fluctus.
Ille volat,ſimul arua fuga,ſimul æquora verrens.
Hic vel ad Elei metas & maxima campi
Sudabit ſpatia & ſpumas aget ore cruentas:
Belgica vel molli melius feret eſſeda collo.
Tum demum craſſa magnum farragine corpus
Creſcere iā domitis ſinito. namque ante domadū
Ingentis tollent animos, prenſique negabunt
Verbera lenta pati, & duris parere lupatis.
Sed non vlla magis vires induſtria firmat,

Quam Venerē & cæci ſtimulos auertere amoris,
Siue boum, ſiue eſt cui gratior vſus equorum.
Atque ideo tauros procul atque in ſola relegant
Paſcua poſt montem oppoſitum, & trans flumina
Aut intus clauſos ſatura ad præſepia ſeruāt. (iata:
Carpit enim vires paullatim, vritque videndo
Fœmina:nec nemorū patitur meminiſſe,nec herbę,
Dulcibus illa quidem illecebris & ſæpe ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantis:
Paſcitur in magna ſilua formoſa iuuenca:
Illi alternantes multa vi prœlia miſcent
Vulneribus crebris:lauit ater corpora ſanguis,
Verſaque in obnixos vrguentur cornua vaſto
Cum gemitu. reboant ſiluæque & magnus Olym-
Nec mos bellantis vna ſtabulare:ſed alter (pus.
Victus abit, longeque ignotis exſulat oris;
Multa gemens ignominiam plagaſque ſuperbi
Victoris; tum, quos amiſit inultus, amores;
Et ſtabula aſpectans regnis exceſſit auitis.
Ergo omni cura vires exercet, & inter
Dura iacet pernix inſtrato ſaxa cubili;
Frondibus hirſutis, & carice paſtus acuta:
Et tentat ſeſe,atque iraſci in cornua diſcit
Arboris obnixus trunco, ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Poſt, vbi collectum robur,vireſque receptæ,
Signa mouet,præcepſq; oblitum fertur in hoſtem:
Fluctus vt in medio cœpit cum albeſcere ponto
Longius, ex altoque ſinum trahit;vtque volutus
Ad terras, immane ſonat per ſaxa, neque ipſo
Monte minor procumbit:at ima exæſtuat vnda
Vorticibus, nigramque alte ſubuectat arenam.
Omne adeo genus in terris hominumq; ferarumq;
Et genus æquoreum, pecudes, pictæque volucres,
In furias ignemque ruunt. amor omnibus idem.
Tempore non alio catulorum oblita leæna
Sæuior errauit campis: nec funera vulgo
Tam multa informes vrſi ſtragemque dedere
Per ſiluas. tum ſæuus aper, tum peſſima tigris.
Heu, male tum Libyæ ſolis erratur in agris.
Nonne vides, vt tota tremor pertentet equorum
Corpora, ſi tantum notas odor attulit auras?
Ac neque eos iā frena virûm,neque verbera ſæua,

Digitized by Google

Non ſcopuli, rupeſq; cauæ, atque obiecta retardāt
Flumina, correptoſque vnda torquentia montis,
Ipſe ruit, dentiſque Sabellicus exacuit ſus,
Et pede proſubigit terram: fricat arbore coſtas,
Atque hinc, atq; illinc humeros ad vulnera durat.
Quid iuuenis, magnum cui verſat in oſſibus ignē
Durus amor? nempe abruptis turbata procellis
Nocte natat cæca ſerus freta: quem ſuper ingens
Porta tonat cœli, & ſcopulis illiſa reclamant
Æquora: nec miſeri poſſunt reuocare parentes,
Nec moritura ſuper crudeli funere virgo.
Quid lynces Bacchi variæ, & genus acre luporum,
Atque canū? quid, quæ imbelles dant prœlia cerui?
Scilicet ante omnis furor eſt inſignis equarum:
Et mētem Venus ipſa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra abſumſere quadrigæ.
Illas ducit amor trans Gargara, tranſque ſonantē
Aſcanium: ſuperant montis, & flumina tranant,
Continuoque auidis vbi ſubdita flamma medullis,
Vere magis (quia vere calor redit oſſibus) illæ
Ore omnes verſæ in zephyrum ſtant rupibus altis,
Exceptantque leuis auras: & ſæpe ſine vllis
Coniugiis vento grauidæ (mirabile dictu)
Saxa per, & ſcopulos, & depreſſas conuallis
Diffugiunt: non, Eure, tuos, neque ſolis ad artus:
In Boreā Caurumque, aut vnde nigerrimus Auſter
Naſcitur, & pluuio contriſtat frigore cœlum,
Hic demū hippomanes vero quod nomine dicunt
Paſtores, lentum deſtillat ab inguine virus:
Hippomanes, quod ſæpe malæ legere nouercæ,
Miſcueruntque herbas & non innoxia verba.
Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus,
Singula dum capti circumuectamur amore.
Hoc ſatis armentis. ſuperat pars altera curæ,
Lanigeros agitare greges, hirtaſque capellas.
Hic labor: hinc laudem fortes ſperate coloni.
Nec ſum animi dubius, verbis ea vincere magnum
Quam ſit, & anguſtis hunc addere rebus honorē.
Sed me Parnaſi deſerta per ardua dulcis
Raptat amor. iuuat ire iugis, qua nulla priorum
Caſtaliam molli deuertitur orbita cliuo.
Nunc, veneranda Pales, magno nunc ore ſonādum.
Incipiens ſtabulis edico in mollibus herbam

Digitized by Google

Carpere ouis, dum mox frondoſa reducitur æſtas.
Et multa duram ſtipula filicumque maniplis
Sternere ſubter humum, glacies ne frigida lædat
Molle pecus, ſcabiemque ferat, turpiſq; podagras,
Poſt hinc digreſſus iubeo frondentia capris
Arbuta ſufficere, & fluuios præbere recentis
Et ſtabula à ventis hiberno opponere ſoli
Ad medium conuerſa diem: cum frigidus olim
Iam cadit, extremoque irroret Aquarius anno.
Hæc quoque non cura nobis leuiore tuenda:
Nec minor vſus erit: quamuis Mileſia magno
Vellera mutentur Tyrios incocta rubores.
Denſior hinc ſuboles: hinc largi copia lactis.
Quo magis exhauſto ſpumauerit vbere mulctra;
Læta magis preſſis manabunt flumina mammis.
Nec minus interea barbas incanaque menta
Cinyphii tondent hirci, ſetaſque comantis,
Vſum in caſtrorum, & miſeris velamina nautis.
Paſcuntur vero ſiluas, & ſumma Lycæi,
Horrentiſque rubos, & amantis ardua dumos,
Atque ipſæ memores redeunt in tecta, ſuoſque
Ducunt, & grauido ſuperant vix vbere limen.
Ergo omni ſtudio glaciem ventoſque niualis,
Quo minus eſt illis curæ mortalis egeſtas,
Auertes: victumque feres, & virgea lætus
Pabula; nec tota claudes fœnilia bruma.
At vero zephyris cum læta vocantibus æſtas;
In ſaltus vtrumque gregẽ atque in paſcua mittes.
Luciferi primo cum ſidere frigida rura
Carpamus, dum mane nouum, dũ gramina canent.
Et ros in tenera pecori gratiſſimus herba.
Inde, vbi quarta ſitim cœli collegerit hora,
Et cantu querulæ rumpent arbuſta cicadæ;
Ad puteos, aut alta greges ad ſtagna iubeto
Currentem ilignis potare canalibus vndam:
Æſtibus at mediis vmbroſam exquirere vallem,
Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentis tendat ramos: aut ſicubi nigrum
Ilicibus crebris ſacra nemus accubet vmbra.
Tum tenuis dare rurſus aquas, & paſcere rurſus
Solis ad occaſum. cum frigidus aëra veſper
Temperat, & ſaltus reficit iam roſcida luna,
Litoraque Alcyonen reſonant, acalanthida dumi.

Quid

Quid tibi paſtores Libyæ, quid paſcua verſu
Proſequar & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem, noctemque, & totum ex ordine menſē
Paſcitur, itque pecus longa in deſerta ſine vllis
Hoſpitiis, tantum campi iacet omnia ſecum.
Armentarius Afer agit, tectumque, Laremque,
Armaque, Amyclæumque canem, Creſſamque pharetram.
Non ſecus ac patriis acer Romanus in armis
Iniuſto ſub faſce viam cum carpit, & hoſti
Ante exſpectatum poſitis ſtat in agmine caſtris.
At non, qua Scythiæ gentes, Mæotiaque vnda,
Turbidus & torquens flauentis Hiſter arenas:
Quaque redit medium Rhodope porrecta ſub axē.
Illic clauſa tenent ſtabulis armenta, neque vllæ
Aut herbæ campo apparerent, aut arbore frondes:
Sed iacet aggeribus niueis informis, & alto
Terra gelu late, ſeptemque aſſurgit in vlnas.
Semper hiems, ſemper ſpirantes frigora cauri.
Tum ſol pallenteis haud vmquam diſcutit vmbras:
Nec cū inuectus equis altum petit æthera: nec cum
Præcipitem Oceani rubro lauit æquore currum.
Concreſcunt ſubitæ currenti in flumine cruſtæ,
Vndaque iam tergo ferratos ſuſtinet orbis,
Puppibus illa prius patulis, nunc hoſpita plauſtris.
Æraque diſſiliunt vulgo, veſteſque rigeſcunt
Indutæ, cæduntque ſecuribus humida vina,
Et totæ ſolidam in glaciem vertere lacunæ,
Stiriaque impexis induruit horrida barbis.
Interea toto non ſecius aëre ninguit.
Intereunt pecudes, ſtant circumfuſa pruinis
Corpora magna boum, confertoque agmine cerui
Torpēt mole noua, & ſummis vix cornibus exſtant.
Hos non immiſſis canibus, non caſſibus vllis
Puniceæve agitant pauidos formidine pinnæ:
Sed fruſtra oppoſitum trudentes pectore montem,
Cominus obtruncant ferro, grauiterque rudentes
Cædunt, & magno læti clamore reportant.
Ipſi in defoſſis ſpecubus, ſecura ſub alta
Otia agunt terra, congeſtaque robora, totaſque
Aduoluere focis vlmos, ignique dedere.
Hic noctem ludo ducunt, & pocula læti
Fermento atque acidis imitantur vitea ſorbis.

Talis Hyperboreo ſeptem ſubiecta trioni,
Gens effrena virum Rhipæo tunditur euro,
Et pecudum fuluis velantur corpora ſætis.
Si tibi lanitium curæ; primum aſpera ſiluæ,
Lappæque tribulique abſint. fuge pabula læta.
Continuoque greges villis lege mollibus albos.
Illum autem (quamuis aries ſit candidus ipſe)
Nigra ſubeſt vdo tantum cui lingua palato,
Reiice, ne maculis infuſcet vellera pullis
Naſcentum, plenoque alium circumſpice campo
Munere ſic niueo lanæ, ſi credere dignum eſt;
Pandeus Arcadiæ captam te, Luna, fefellit.
In nemora alta vocans: nec tu aſpernata vocanté
At cui lactis amor, cytiſum, lotoſque frequentis
Ipſe manu, ſalſaſque ferat præſepibus herbas.
Hinc & amant fluuios magis, & magis vbera ten
Et ſalis occultū referunt in lacte ſaporem. (dunt
Multi iam excretos prohibent à matribus hædos,
Primaque ferratis præfigunt ora capiſtris.
Quod ſurgente die mulſere horriſque diurnis,
Nocte premunt; quod iam tenebris & ſole cadēte,
Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor
Aut parco ſale contingunt, hiemique reponunt.
Nec tibi cura canum fuerit poſtrema: ſed vna
Velocis Spartæ catulos acremque Moloſſum
Paſce ſero pingui. numquam cuſtodibus illis
Nocturnum ſtabulis furem, incurſuſque luporum,
Aut impacatos à tergo horrebis Hiberos.
Sæpe etiam curſu timidos agitabis onagros,
Et canibus leporem, canibus venabere damas.
Sæpe volutabris pulſos ſilueſtribus apros
Latratu turbabis agens, montiſque per altos
Ingentem clamore premes ad retia ceruum.
Diſce & odoratum ſtabulis accendere cedrum,
Galbaneoque agitare grauis nidore chelydros,
Sæpe ſub immotis præſepibus aut mala tactu
Vipera delituit, cœlumque exterrita fugit:
Aut tecto aſſuetus coluber ſuccedere & vmbræ,
Peſtis acerba boum, pecorique adſpergere virus,
Fouit humū. cape ſaxa manu, cape robora paſtor
Tollentemque minas & ſibila colla tumentem
Deiice. iamque fuga timidum caput abdidit alte,
Cum medij nexus, extremæque agmina caudæ

So

Soluuntur, tardoſque trahit ſinus vltimus orbis.
Eſt etiam ille malus Calabris in ſaltibus anguis,
Squamea conuoluens ſablato pectore terga,
Atque notis longam maculoſus grandibus aluum:
Qui dum amnes vlli rumpuntur fontibus, & dum
Vere madent vdo terræ, ac pluuialibus auſtris,
Stagna colit, ripiſque habitans, hic piſcibus atram
Improbus in gluuiem raniſque loquacibus explet.
Poſtquam exuſta palus, terræq. ardore dehiſcunt,
Exſilit in ſiccum, & flammantia lumina torquens.
Sæuit agris, aſperque ſiti atque exterritus æſtu.
Ne mihi tum mollis ſub dio carpere ſomnos,
Neu dorſo nemoris libeat iacuiſſe per herbas:
Cum poſitis nouus exuuiis nitiduſque iuuenta
Voluitur, aut catulos tectis aut oua relinquens,
Arduus ad ſolem & linguis micat ore triſulcis.
Morborum quoque te cauſſas & ſigna docebo.
Turpis ouis tentat ſcabies, vbi frigidus imber
Altius ad viuum perſedit, & horrida cano
Bruma gelu: vel cum tonſis illotus adhæſit
Sudor, & hirſuti ſecuerunt corpora vepres.
Dulcibus idcirco fluuiis pecus omne magiſtri
Perfundunt, vdiſque aries in gurgite villis
Merſatur, miſſuſque ſecundo defluit amni:
Aut tonſum triſti contingunt corpus amurca,
Et ſpumas miſcent argenti, viuaque ſulfura,
Idæaſque pices, & pinguis vnguine ceras,
Scillamq. elleboroſque grauis, nigrũque bitumen
Non tamen vlla magis præſens fortuna laborũ eſt
Quam ſi quis ferro potuit reſcindere ſummum
Vlceris os. alitur vitium, viuitque tegendo:
Dum medicas adhibere manus ad vulnera paſtor
Abnegat, aut meliora deos ſedet omnia poſcens.
Quin etiam ima dolor balantum lapſus ad oſſa
Cum furit, atque artus depaſcitur arida febris,
Profuit incenſos æſtus auertere, & inter
Ima ferire pedis ſalientem ſanguine venam:
Biſaltæ quo more ſolent, acerque Gelonus,
Cum fugit in Rhodopen, atque in deſerta Gerarũ,
Et lac concretum cum ſanguine potat equino.
Quam procul aut molli ſuccedere ſæpius vmbræ
Videris, aut ſummas carpentem ignauius herbas,
Extremamque ſequi, aut medio procumbere cãpo

Paſcen

Paſcentem,& ſeræ ſolam decedere nocti;
Continuo culpam ferro compeſce, prius quam
Dira per incautum ſerpant contagia vulgus.
Non tam creber agens hiemem ruit æquore turbo,
Quam multæ pecudum peſtes, nec ſingula morbi
Corpora corripiunt: ſed tota æſtiua repente,
Spemque gregemque ſimul, cunctamque ab origine gentem.
Tum ſciat, aërias Alpis, & Norica ſi quis
Caſtella in tumulis,& Iapidis arua Timaui,
Nunc quoque poſt tanto videat deſertaque regna
Paſtorum & longe ſaltus lateque vacantis.
Hic quondam morbo cœli miſeranda coorta eſt
Tempeſtas, totoque autumni incanduit æſtu,
Et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarũ,
Corrupitque lacus: infecit pabula tabo.
Nec via mortis erat ſimplex: ſed vbi ignea venis
Omnibus acta ſitis miſeros adduxerat artus,
Rurſus abundabat fluidus liquor; omniaque in ſe
Oſſa minutatim morbo collapſa trahebat.
Sæpe in honore deum medio ſtans hoſtia ad aram,
Lanea dum niuea circumdatur inſula vita:
Inter cunctantis cecidit moribunda miniſtros.
Aut ſi quam ferro mactauerat ante ſacerdos,
Inde neque impoſitis ardent altaria fibris:
Nec reſponſa poteſt conſultus reddere vates:
Ac vix ſuppoſiti tinguntur ſanguine cultri,
Summaque ieiuna ſanie infuſcatur arena.
Hinc lætis vituli vulgo moriuntur in herbis,
Et dulcis animas plena ad præſepia reddunt.
Hinc canibus blandis rabies venit, & quatit agros
Tuſſis anhela ſues, ac faucibus angit obeſis.
Labitur infelix, ſtudiorum atque immemor herbæ,
Victor equus, fontiſque auertitur, & pede terram
Crebra ferit: demiſſæ aures: Incertus ibidem
Sudor: & ille quidem morituris frigidus: aret
Pellis, & ad tactum tractanti dura reſiſtit.
Hæc ante exitium primis dant ſigna diebus.
Sin in proceſſu cœpit crudeſcere morbus,
Tum vero ardentes oculi atque attractus ab alto
Spiritus, interdum gemitu grauis, imaque longo
Ilia ſingultu tendunt: it naribus ater
Sanguis,& obſeſſas fauces premit aſpera lingua.

Pr

rofuit inſerto latices infundere cornu
enæos: ea viſa ſalus morientibus vna
ox erat hoc ipſum exitio, furiiſque refecti
rdebant, ipſique ſuos, iam morte ſub ægra,
Di meliora piis, erroremque hoſtibus illum!)
iſciſſos nudis laniabant dentibus artus.
cce autem duro fumans ſub vomere taurus
oncidit, & mixtum ſpumis vomit ore cruorem,
xtremoſque ciet gemitus. it triſtis arator,
ærentem abiungens fraterna morte iuuencum:
tque opere in medio defixa relinquit aratra.
on vmbræ altorum nemorũ, non mollia poſſunt
rata mouere animum, non qui per ſaxa volutus
urior electro campum petit amnis. at ima
oluuntur latera, atq; oculos ſtupor vrget inertis,
d terramque fluit devexo pondere ceruix. (ras
uid labor, aut benefacta iuuãt? quid vomere ter-
uertiſſe grauis? atqui non Maſſica Bacchi
unera, non illis epulæ nocuere repoſtæ:
rondibus & victu paſcuntur ſimplicis herbæ.
ocula ſunt fontes liquidi, aut exercita curſu
umina, nec ſomnos abrumpit cura ſalubres.
empore non alio dicunt regionibus illis
uæſitas ad ſacra boues Iunonis, & vris
mparibus ductos alta ad donaria currus.
rgo ægre raſtris terram rimantur, & ipſis
nguibus infodiunt fruges, montiſque per altos
ontenta ceruice trahunt ſtridentia plauſtra.
on lupus inſidias explorat ouilia circum,
ec gregibus nocturnus obambulat. acrior illum
ura domat. timidi damæ ceruique fugaces
unc interque canes, & circum tecta vagantur.
m mari immenſi prolẽ, & genus omne natantũ
tore in extremo, ceu naufraga corpora, fluctus
oluit: inſolitæ fugiunt in flumina phocæ.
terit & curuis fruſtra defenſa latebris
pera, & attoniti ſquamis adſtantibus hydri.
ſis eſt aër auibus non æquus, & illæ
æcipites alta vitam ſub vrbe relinquunt.
æterea iam nec mutari pabula refert.
uæſitæque nocent artes: ceſſere magiſtri
llyrides Chiron Amythaoniuſque Melampus,
æuit & in lucem Stygiis emiſſa tenebris

Pal

Pallida Tiſiphone, morbos agit ante metumque,
Inque dies auidum ſurgens caput altius effert.
Balatu pecorum & crebris mugitibus amnes,
Arenteſque ſonant ripæ, colleſque ſupini.
Iamque cateruatim dat ſtragē, atque aggerat ipſis
In ſtabulis turpi dilapſa cadauera tabo:
Donec humo tegere, ac foueis abſcondere diſcũt.
Nam neque erat coriis vſus; nec viſcera quiſquam
Aut vndis abolere poteſt, aut vincere flamma:
Nec tondere quidem morbo illuuieque pereſa
Vellera, nec telas poſſunt attingere putris.
Verum etiam inuiſos ſi quis tentarat amictus:
Ardentes papulæ, atque immundus olentia ſudor
Membra ſequebatur. nec longo deinde moranti
Tempore contractos artus ſacer ignis edebat.

GEORGICON LIB. IV.

ARG. *Quartus liber apum curam, mellificiique rationem habet.*

PRotinus aërij mellis cœleſtia dona
Exſequar hanc etiam, Mæcenas, aſpice partem.
Admiranda tibi leuium ſpectacula rerum,
Magnanimoſque duces, totiuſque ordine gentis
Mores, & ſtudia, & populos, & prœlia dicam.
In tenui labor: at tenuis non gloria: ſi quem
Numina læua ſinunt, auditque vocatus Apollo.
Principio ſedes apibus ſtatioque petenda,
Quo neque ſit ventis aditus, (nam pabula venti
Ferre domũ prohibẽt) neque oues hædique petulci
Floribus inſultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & ſurgentis atterat herbas.
Abſint & picti ſqualentia terga lacerti
Pinguibus à ſtabulis, meropeſque, aliæq; volucres:
Et manibus Procne pectus ſignata cruentis.
Omnia nam late vaſtant, ipſaſque volantis
Ore ferunt, dulcem nidis immitibus eſcam.
At liquidi fontes & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina riuus,
Palmaq; veſtibulũ aut ingens oleaſter inumbret.
Vt, cum prima noui ducent examina reges
Vere ſuo, ludetque fauis emiſſa iuuentus,
Vicina inuitet decedere ripa calori;
Obuiaque hoſpitiis teneat frondentibus arbos.

In

Digitized by Google

n medium,ſeu ſtabit iners, ſeu proflue humor,
ranſuerſas ſalices, & grandia conjice ſaxa:
ontibus vt crebris poſſint conſiſtere, & alas
ndere ad æſtiuum ſolem,ſi forte morantis
parſerit, aut præceps Neptuno immerſerit Eurus
æc circum caſiæ virides, & olentia late
rpylla, & grauiter ſpirantis copia thymbræ
oreat, irriguumque bibant violaria fontem.
ſa autem, ſeu corticibus tibi ſuta cauatis,
u lento fuerint aluearia vimine texta,
nguſtos habeant aditus. nam frigore mella
git hiems,eademque calor liquefacta remittit.
raque vis apibus pariter metuenda;neque illæ
equicquam in tectis certatim tenuia cera
iramenta linunt, fucoque & floribus oras
plent,collectumque hæc ipſa ad munera glutẽ,
viſco & Phrygiæ ſeruant pice lentius Idæ.
pe etiam effoſſis,(ſi vera eſt fama,) latebris
b terra fouere larem, penitusque repertæ
micibusque cauis, exeſæque arboris alueo.
tamen è leui rimoſa cubilia limo
ge fouens circum,& raras ſuperinjice frondis
u propius tectis taxum ſine, neue rubentis
e foco cancros, altæ neu crede paludi:
t vbi odor cœni grauis, aut vbi concaua pulſu
a ſonant,vociſque offenſa reſultat imago.
od ſupereſt,vbi pulſam hiemẽ Sol aureus egit
terras,cælumque æſtiua luce recluſit:
e continuo ſaltus ſiluaſque peragrant,
pureoſque metunt flores, & flumina libant
nma leues. hinc neſcio qua dulcedine lætæ
geniem nidoſque fouent:hinc arte recentis
dunt ceras, & mella tenacia fingunt.
c vbi iam emiſſum caueis ad ſidera cæli
e per æſtatem liquidam ſuſpexeris agmen,
curamque trahi vento mirabere nubem;
templator: aquas dulcis, & frondea ſemper
a petunt. huc tu iuſſos adſperge ſapores,
a meliſphylla, & cerinthæ ignobile gramen:
itusque cie,& Matris quate cymbala circum.
conſident medicatis ſedibus: ipſæ
na more ſuo ſeſe in cunabula condent.
utem ad pugnam exierint;(nam ſæpe duobus
Regibus

Regibus inceſſit magno diſcordia motu)
Continuoque animos vulgi & trepidantia bello
Corda licet longe præſciſcere: namque morantis
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur, fractos ſonitus imitata tubarum.
Tum trepidæ inter ſe coëunt, pennisq; coruſcant,
Spiculaque exacuunt roſtris, aptantque lacertos,
Et circa regem atque ipſa ad prætoria denſæ
Miſcentur, magniſque vocant clamoribus hoſtem.
Ergo, vbi ver nactæ ſudum campoſque patentis,
Erumpunt portis; concurritur; æthere in alto,
Fit ſonitus, magnum mixtæ glomerantur in orbẽ,
Præcipiteſque cadunt. non denſior aëre grando;
Nec de concuſſa tantum pluit ilice glandis.
Ipſe per medias acies, inſignibus alis,
Ingentis animos anguſto in pectore verſant:
Vſque adeo obnixi non cedere, dũ grauis aut hos,
Aut hos verſa fuga victor dare terga ſubegit.
Hi motus animorum atque hæc certamina tanta
Pulueris exigui iactu compreſſa quieſcent.
Verum vbi ductores acie reuocaueris ambo,
Deterior qui viſus, eum, ne prodigus obſit,
Dede neci: melior vacua ſine regnet in aula.
Alter erit maculis auro ſqualentibus ardens:
(Nam duo ſunt genera) hic melior, inſignis & ore,
Et rutilis clarus ſquamis: ille horridus alter
Deſidia, latamque trahens inglorius aluum.
Vt binæ regum facies, ita corpora plebis.
Namque aliæ turpes horrent: ceu puluere ab alto
Cum venit, & ſicco terram ſpuit ore viator
Aridus. elucent aliæ, & fulgore coruſcant:
Ardentes auro, & paribus lita corpora guttis.
Hæc potior ſuboles. hinc cœli tempore certo
Dulcia mella premes: nec tantum dulcia, quantum
Et liquida, & durum Bacchi domitura ſaporem.
At cum incerta volant, cœloque examina ludunt;
Contemnuntque fauos, & frigida tecta relinquũt.
Inſtabilis animos ludo prohibebis inani.
Nec magnus prohibere labor. tu regibus alas
Eripe. non illis quiſquam cunctantibus altum
Ire iter, aut caſtris audebit vellere ſigna.
Inuitent croceis halantes floribus horti,
Et cuſtos furum atque auium, cum falce ſaligna,
Helle

Helleſpontiaci ſeruet tutela Priapi.
Ipſe thymum pinoſque ferens de montibus altis
Tecta ſerat late circum, cui talia curæ:
Ipſe labore manum duro terat : ipſe feraces
Figat humo plantas, & amicos irriget imbris.
Atque equidem, extremo ni iam ſub fine laborum
Vela traham, & terris feſtinem aduertere proram:
Forſitan &, pinguis hortos quæ cura colendi
Ornaret, canerem, biferique roſaria Peſti :
Quoque modo potis gauderent intuba riuis;
Et virides apio ripæ, tortuſque per herbam
Creſceret in ventrem cucumis: nec ſera comantem
Narciſſum, aut flexi tacuiſſem vimen acanthi,
Pallentiſque ederas , & amantes litora myrtos.
Namque ſub OEbaliæ memini me turribus altis,
Qua niger humectat flauentia culta Galæſus,
Corycum vidiſſe ſenem : cui pauca relicti
Iugera ruris erant. nec fertilis illa iuuencis,
Nec pecori opportuna ſeges, nec cõmoda Baccho.
Hic rarum tamen in dumis olus, albaque circum
Lilia, verbenaſque premens, veſcumque papauer,
Regum æquabat opes animis; ſeraque reuertens
Nocte domum dapibus menſas onerabat inemtis.
Primus vere roſam atque autumno carpere poma,
Et cum triſtis hiems etiamnum frigore ſaxa
Rumperes, & glacie curſus frenaret aquarum ;
Ille comam mollis iam tum tondebat acanthi,
AEſtatem increpitans ſeram zephyroſq; morantis.
Ergo apibus fœtis idem atque examine multo
Primus abundare, & ſpumantia cogere preſſis
Mella fauis. illi tiliæ, atque vberrima pinus:
Quotque in flore nouo pomis ſe fertilis arbos
Induerat , totidem autumno matura tenebat.
Ille etiam ſeras in verſum diſtulit vlmos,
Eduramque pirum, & ſpinos iam pruna ſerentis,
Iamque miniſtrantẽ platanum potantibus vmbras.
Verum hæc ipſe equidem ſpatiis excluſas iniquis
Prætereo, atq; aliis poſt me memoranda relinquo.
Nunc age, natutas apibus quas Iupiter ipſe
Addidit, expediam : pro qua mercede, canoros
Curetum ſonitus crepitantiaque æra ſecutæ,
Dictæo cœli regem pauere ſub antro.
Solæ communis gnatos, conſortia tecta.

E Vrbis

Vrbis habent, magniſq; agitant ſub legibus æuum:
Et patriam ſolæ, & certos nouere Penates:
Venturæque hiemis memores æſtate laborem
Experiuntur, & in medium quæſita reponunt.
Namque aliæ victu inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrimam, & lentum de cortice gluten,
Prima fauis ponunt fundamina. deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliæ ſpem gentis adultos
Educunt fœtus: aliæ puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti:
Inque vicem ſpeculantur aquas, & nubila cœli:
Aut onera accipiunt venientem, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.
Feruet opus, redolentque thymo fragantia mella.
Ac veluti, lentis Cyclopes fulmina maſſis
Cum properant, alij taurinis follibus auras
Accipiunt redduntque, alij ſtridentia tingunt
Aera lacu: gemit impoſitis incudibus Aetna.
Illi inter ſeſe magna vi brachia tollunt.
In numerum, verſantque tenaci forcipe ferrum.
Non aliter, ſi parua licet componere magnis,
Cecropias innatus apes amor vrget habendi,
Munere quamque ſuo: grandævis oppida curæ,
Et munire fauos, & dædala fingere tecta.
At feſſæ multa referunt ſe nocte minores,
Crura thymo plenæ: paſcuntur & arbuta paſſim,
Et glaucas ſalices, caſiamque, crocumq; rubenté,
Et pinguem tiliam, & ferrugineos hyacinthos:
Omnibus vna quies operum, labor omnibus vnus.
Mane ruunt portis; nuſquam mora: rurſus, eaſdem
Veſper vbi è paſtu tandem decedere campis
Admonuit, tum tecta petunt, tum corpora curant.
Fit ſonitus, muſſantque oras & limina circum.
Poſt, vbi iam thalamis ſe compoſuere; ſiletur
In noctem, feſſoſque ſopor ſuus occupat artus.
Nec vero à ſtabulis pluuia impendente recedunt
Longius, aut credunt cœlo, aduentantibus euris:
Sed circum tutæ ſub mœnibus vrbis aquantur,
Excurſuſque breuis tentant, & ſæpe lapillos,
Et cymbæ inſtabiles fluctu iactante ſaburram,
Tollunt; his ſeſe per inania nubila librant.

Illum

Illum adeo placuiſſe apibus mirabere morem,
Quod nec concubitu indulgẽt, nec corpora ſegnes
In Venerem ſoluunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verum ipſæ foliis gnatos & ſuauibus herbis
Ore legunt: ipſæ regem paruoſque Quirites
Sufficiunt, aulaſque, & cerea regna refingunt.
Sæpe etiam duris errando in cotibus alas
Attriuere, vltroque animam ſub faſce dedere.
Tantus amor florum, & generandi gloria mellis.
Ergo ipſas quamuis anguſti terminus æui
Excipiat: (neque enim plus ſeptima ducitur æſtas)
At genus immortale manet, multoſque per annos
Stat Fortuna domus, & aui numerantur avorum.
Prætereà regem non ſic Ægyptos, & ingens
Lydia, nec populi Parthorũ, aut Medus Hydaſpes
Obſeruant: rege incolumi mens omnibus vna eſt:
Amiſſo rupere fidem, conſtructaque mella
Diripuere ipſæ, & crates ſoluere fauorum.
Ille operum cuſtos: illum admirantur, & omnes
Circumſtant fremitu denſo, ſtipantque frequẽtes,
Et ſæpe attollunt humeris, & corpora bello
Obiectant, pulchramq; petunt per vulnera mortẽ.
His quidam ſignis atque hæc exempla ſecuti,
Eſſe apibus partem diuinæ mentis, & hauſtus
Ætherios dixere. deum namque ire per omnes
Terraſque, tractuſque maris, cœlumq; profundum.
Hinc pecudes, armenta, viros, genus omne ferarũ,
Quemque ſibi tenuis naſcentem arceſſere vitas.
Scilicet huc reddi deinde ac reſoluta referri
Omnia: nec morti eſſe locum, ſed viua volare
Sideris in numerum, atque alto ſuccedere cœlo.
Si quando ſedem auguſtam, ſeruataque mella
Theſauris relines: prius hauſtus ſparſus aquarum
Ore foue, fumoſque manu prætende ſequaces.
Bis grauidos cogunt fœtus, duo tempora meſſis,
Taygete ſimul os terris oſtendit honeſtum
Plias, & Oceani ſpretos pede reppulit amnis:
Aut eadem ſidus fugiens vbi Piſcis aquoſi
Triſtior hibernas cœlo deſcendit in vndas.
Illis ira modum ſupra eſt, læſæque venenum
Morſibus inſpirant, & ſpicula cæca relinquunt
Affixæ venis, animaſque in vulnere ponunt.
Sin duram metues hiemem, parceſque futuro,

Digitized by Google

Contuſoſque animos, & res miſerabere fractas,
At ſuffire thymo, ceraſque recidere inanis
Quis dubitet? nam ſæpe favos ignotus adedit
Stellio, & lucifugis congeſta cubilia blattis
Immuniſque ſedens aliena ad pabula fucus,
Aut aſper crabro imparibus ſe immiſcuit armis?
Aut durum tineæ genus, aut inuiſa Mineruæ
Laxos in foribus ſuſpendit aranea caſſes.
Quo magis exhauſtæ fuerint, hoc acrius omnes
Incumbent generis lapſi ſarcire ruinas,
Complebuntque foros, & floribus hortea texent.
Si vero (quoniam caſus apibus quoque noſtros
Vita tulit) triſti languebunt corpora morbo,
Quod iam non dubiis poteris cognoſcere ſignis;
Continuo eſt ægris alius color: horrida vultum
Deformat macies: tum corpora luce carentum
Exportant tectis, & triſtia funera ducunt:
Aut illæ pedibus connexæ ad limina pendent,
Aut intus clauſis cunctantur in ædibus omnes,
Ignauæque fame & contracto frigore pigræ.
Tum ſonus auditur grauior, tractimque ſuſurrant:
Frigidus vt quondam ſiluis immurmurat auſter:
Vt mare ſollicitum ſtridit refluentibus vndis;
Aeſtuat vt clauſis rapidus fornacibus ignis:
Hic iam galbaneos ſuadebo incendere odores,
Mellaque arundineis inferre canalibus, vltro
Hortantem, & feſſas ad pabula nota vocantem.
Proderit & tunſum gallæ admiſcere ſaporem,
Arentiſque roſas, aut igni pinguia multo
Defruta, vel pſæthia paſſos de vite racemos,
Cecropiũque thymum, & graue olentia centaurea.
Eſt etiam flos in pratis, cui nomen amello
Fecere agricolæ; facilis quærentibus herba.
Namque vno ingentem tollit de ceſpite ſiluam,
Aureus ipſe: ſed in foliis, quæ plurima circum
Funduntur, violæ ſublucet purpura nigræ.
Sæpe deũm nexis ornatæ torquibus aræ.
Aſper in ore ſapor. tonſis in vallibus illum
Paſtores, & curua legunt prope flumina Mellæ.
Huius odorato radices incoque Baccho,
Pabulaque in foribus plenis appone caniſtris.
Sed ſi quem proles ſubito defecerit omnis,
Nec, genus vnde nouæ ſtirpis reuocetur, habebit;

Tempus

Digitized by Google

Tempus & Arcadij memoranda inuenta magiſtri
Pandere,quoque modo cæſis iam ſæpe iuuencis
Inſincerus apes tulerit cruor. altius omnem
Expediam prima repetens ab origine famam.
Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,
Et circum pictis vehitur ſua rura faſelis,
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis vrget,
Et viridem Aegyptum nigra fœcundat arena,
Et diuerſa ruens ſeptem diſcurrit in ora,
Vſque coloratis amnis deuexus ab Indis:
Omnis in hac certam regio iacit arte ſalutem.
Exiguus primum,atque ipſos contractus ad vſus
Eligitur locus. hunc anguſtique imbrice tecti
Parietibuſque premunt artis,& quatuor addunt,
Quatuor à ventis obliqua luce feneſtras.
Tum vitulus, bima curuans iam cornua fronte,
Quæritur:huic geminæ nares,& ſpiritus oris
Multa reluctanti obſuitur, plagiſque peremto.
Tunſa per integram ſoluuntur viſcera pellem
Sic poſitum in clauſo linquunt, & ramea coſtis
Subiiciunt fragmenta,thymum,caſiaſque recentis
Hoc geritur,zephyris primũ impellentibus vndas
Ante nouis rubeant quam prata coloribus, ante
Garrula quam tignis nidum ſuſpendat hirundo.
Interea teneris tepefactus in oſſibus humor
Aeſtuat,& viſenda modis animalia miris.
Trunca pedum primo, mox & ſtridentia pennis
Miſcentur, tenuemque magis magis aëra carpunt
Donec,vt æſtiuis effuſus nubibus imber,
Erupere;aut vt,neruo pulſante ſagittæ,
Prima leues ineunt ſi quando prœlia Parthi.
Quis deus hanc,Muſæ, quis nobis extudit artem:
Vnde noua ingreſſus hominum experientia cepit?
Paſtor Ariſtæus fugiens Peneïa Tempe,
Amiſſis (vt fama) apibus morboque fameque,
Triſtis ad extremi ſacrum caput adſtitit amnis
Multa querens, atque hac affatus voce parentem:
Mater Cyrene, mater, quæ gurgitis huius
Ima tenes,quid me præclara ſtirpe deorum,
Si modo, quem perhibes, pater eſt Tymbræus Apollo,
Inuiſum fatis genuiſti? aut quo tibi noſtri.

Pulſus amor? quid me cœlum ſperare iubebas:
En etiam hunc ipſum vitæ mortalis honorem,
Quem mihi vix frugum & pecudū cuſtodia ſollers
Omnia tentanti extuderat, te matre relinquo.
Quin age, & ipſa manu felicis erue ſiluas,
Fer ſtabulis inimicum ignem, atq; interfice meſſis.
Vre ſata, & validam in vitis molire bipennem:
Tanta meæ ſi te ceperunt tædia laudis.
At mater onitum thalamo ſub fluminis alti
Senſit. eam circum Mileſia vellera Nymphæ
Carpebant, hyali ſaturo fucata colore:
Drymoque Xantoque, Ligeaque, Phyllodoceque,
Cæſariem effuſæ nitidam per candida colla:
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque,
Cydippeque, & flaua Lycorias: altera virgo,
Altera tum primos Lucinæ experta labores:
Clioque & Beroë ſoror, Oceanitides ambæ,
Ambæ auro, pictis incinctæ pellibus ambæ:
Atque Ephyre, atque Opis, & Aſia Deïopea:
Et tandem poſitis velox Arethuſa ſagittis.
Inter quas curam Clymene narrabat inanem
Volcani, Martiſque dolos, & dulcia furta
Aque Chao denſos diuum numerabat amores.
Carmine quo captæ, dum fuſis mollia penſa
Deuoluunt, iterum maternas impulit auris
Luctus Ariſtæi, vitreiſque ſedilibus omnes
Obſtupuere: ſed ante alias Arethuſa ſorores
Proſpiciens, ſumma flauum caput extulit vnda,
Et procul: O gemitu non fruſtra exterrita tanto,
Cyrene ſoror; ipſe tibi tua maxima cura
Triſtis Ariſtæus Penei genitoris ad vndam
Stat lacrimans, & te crudelem nomine dicit.
Huic percuſſa noua mentem formidine mater,
Duc age, duc ad nos: fas illi limina diuum
Tangere, ait: ſimul alta iubet diſcedere late
Flumina, qua iuuenis greſſus inferret. at illum
Curuata in montis faciem circumſtetit vnda,
Accepitque ſinu vaſto, miſitque ſub amnem.
Iamq; domū mirans genetricis, & humida regna,
Speluncíſque lacus clauſos, lucoſque ſonantis,
Ibat, & ingenti motu ſtupefactus aquarum,
Omnia ſub magna labentia flumina terra
Spectabat diuerſa locis, Phaſimque, Lycumque,

Et caput, vnde altus primum ſe erumpit Enipeus.
Vnde pater Tiberinus, & vnde Aniena fluenta,
Saxoſumque ſonans Hypanis, Myſuſque Caïcus,
Et gemina auratus taurino cornua vultu
Eridanus: quo non alius per pinguia culta
In mare purpureum violentior effluit amnis.
Poſtquam eſt in thalami pendentia pumice tecta
Peruentum, & gnati fletus cognouit inanis
Cyrene; manibus liquidos dant ordine fontis
Germanæ, tonſiſque ferunt mantelia villis.
Pars epulis onerant menſas, & plena reponunt
Pocula. Panchæis adoleſcunt ignibus aræ.
Et mater, Cape Mæonij carcheſia Bacchi:
Oceano libemus, ait: ſimul ipſa precatur
Oceanumque patrem rerum Nymphaſque ſorores,
Centum quæ ſiluas, centum quæ flumina ſeruant.
Ter liquido ardentem perfudit nectare Veſtam:
Ter flamma ad ſummum tecti ſubiecta reluxit.
Omine quo firmans animum, ſic incipit ipſe:
Eſt in Carpathio Neptuni gurgite vates
Cæruleus Proteus, magnum qui piſcibus æquor
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.
Hic nunc Emathiæ portus patriamque reuiſit
Pallenen: hunc Nymphæ veneramur, & ipſe
Grandæuus Nereus: nouit namque omnia vates,
Quæ ſint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.
Quippe ita Neptuno viſum eſt: immania cuius
Armenta, & turpis paſcit ſub gurgite phocas.
Hic tibi, gnate, prius vinclis capiendus, vt omnem
Expediat morbi cauſſam, euentuſque ſecundet.
Nam ſine vi non vlla dabit præcepta, neque illum
Orando flectes: vim duram & vincula capto
Tende. doli circum hæc demum frangētur inanês
Ipſa ego te, medios cum ſol accenderit æſtus,
Cum ſitiūt herbæ, & pecori iam gratior vmbra eſt,
In ſecreta ſenis ducam, quo feſſus ab vndis
Se recipit facile vt ſomno aggrediare iacentem.
Verum vbi correptum manibus vincliſque tenebis;
Tum variæ eludent ſpecies atque ora ferarum.
Fiet enim ſubito ſus horridus, atraque tigris,
Squamoſuſque draco, & fulua ceruice leæna:
Aut acrem flammæ ſonitum dabit, atque ita vinclis
Excidiet, aut in aquas tenues dilapſus abibit,

Sed quanto ille magis formas ſe vertet in omnis,
Tanto, gnate, magis contende tenacia vincla:
Donec talis erit mutato corpore, qualem
Videris incepto tegeret cum lumina ſomno,
Hæc ait, & liquidum ambroſiæ diffundit odorem:
Quo totum gnati corpus perduxit. at illi
Dulcis compoſitis ſpirauit crinibus aura,
Atque habilis mēbris venit vigor. eſt ſpecus ingens
Exeſi latere in montis, quo plurima vento
Cogitur, inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos;
Deprenſis olim ſtatio tutiſſima nautis,
Intus ſe vaſti Proteus tegit obiice ſaxi.
Hic iuuenē in latebris auerſum à lumine Nympha
Collocat: ipſa procul nebulis obſcura reſiſtit.
Iam rapidus torrens ſitientis Sirius Indos
Ardebat cœlo: & medium ſol igneus orbem
Hauſerat. arebant herbæ, & caua flumina ſiccis
Faucibus ad limum radij tepefacta coquebant:
Cum Proteus conſueta petens è fluctibus antra
Ibat. eum vaſti circum gens humida ponti
Exſultans rorem late diſpergit amarum.
Sternunt ſe ſomno diuerſæ in litore phocæ.
Ipſe, velut ſtabuli cuſtos in montibus olim,
Veſper vbi è paſtu vitulos ad tecta reducit,
Auditiſque lupos acuunt balatibus agni,
Conſidit ſcopulo medius, numerumque recenſet:
Cuius Ariſtæo quoniam eſt oblata facultas:
Vix defeſſa ſenem paſſus componere membra,
Cum clamore ruit magno, maniciſque iacentem
Occupat. ille ſuæ contra non immemor artis,
Omnia transformat ſeſe in miracula rerum,
Ignemque, horribilemque feram, fluuiumque liquentem.
Verum vbi nulla fugam reperit pellacia, victus
In ſeſe redit, atque hominis tandem ore locutus:
Nam quis te, iuuenum confidentiſſime, noſtras (le:
Iuſſit adire domos? quidue hinc petis: inquit. at il.
Scis, Proteu, ſcis ipſe: neque eſt te fallere cuiquam.
Sed tu deſine velle. deûm præcepta ſecuti
Venimus, hinc lapſis quæſitum oracula rebus.
Tantum effatus, ad hæc vates vi denique multa
Ardentis oculos intorſit lumine glauco,
Et grauiter frendens, ſic fatis ora reſoluit:

Non

on te nullius exercent numinis iræ.
agna lues commiſſa: tibi has miſerabilis Orpheus
aud quaquam ob meritum pœnas, ni fata reſiſtāt
uſcitat: & rapta grauiter pro coniuge ſæuit.
lla quidem, dum te fugeret per flumina præceps
mmanem ante pedes hydrum moritura puella
eruantem ripas alta non vidit in herba.
t chorus æqualis Dryadum clamore ſupremos
mplerunt montis, flerunt Rhodopeiæ arces,
ltaque Pangæa, & Rheſi Mauortia tellus,
tque Getæ, atque Hebrus, & Actias Orithyia.
pſe caua ſolans ægrum teſtudine amorem,
e, dulcis coniux, te ſolo in littore ſecum,
e veniente die, te decedente canebat.
ænarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
t caligantem nigra formidine lucum
ngreſſus, Maniſque adiit, regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.
t cantu commotæ Erebi de ſedibus imis
mbræ ibant tenues, ſimulacraque luce carentum
Quam multa in foliis auium ſe millia condunt,
Veſper vbi, aut hibernus agit de montibus imber:
Matres, atque viri, defunctaque corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri, innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis iuuenes ante ora parentum,
Quos circum limus niger, & deformis arundo
Cocyti, tardaque palus inamabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfuſa coërcet.
Quin ipſæ ſtupuere domus, atque intima Lethi
Tartara, cæruleoſque implexæ crinibus anguis
Eumenides, tenuitque inhians tria Cerberus ora,
Atque Ixionij vento rota conſtitit orbis.
Iamque pedem referens caſus euaſerat omnis,
Redditaque Eurydice ſuperas veniebat ad auras,
Pone ſequens; namque hanc dederat Proſerpina legem:
Cum ſubita incautum dementia cepit amantem,
Ignoſcenda quidem, ſcirent ſi ignoſcere Manes:
Reſtitit, Eurydicenque ſuam iam luce ſub ipſa
Immemor, heu, victuſque animi reſpexit. ibi omnis
Effuſus labor, atque immitis rupta tyranni
Fœdera, terque fragor ſtagnis auditus Auernis.
Illa, Quis & me, inquit, miſeram, & te perdidit, Orpheu;

Quis tantus furor? en iterum crudelia retro
Fata vocant, conditque natantia lumina ſomnus.
Iamque vale. feror ingenti circumdata nocte,
Inualidaſque tibi tendens, heu, non tua, palmas.
Dixit, & ex oculis ſubito, ceu fumus in auras
Commixtus tenuis, fugit diuerſa: neque illum,
Prenſantem nequicquam vmbras, & multa volentem
Dicere præterea, vidit: nec portitor Orci
Amplius obiectam paſſus tranſire paludem.
Quid faceret? quo ſe rapta bis coniuge ferret?
Quo fletu Manis, qua numina voce moueret?
Illa quidem Stygia nabat iam frigida cymba.
Septem illum totos perhibent ex ordine menſis,
Rupe ſub aëria, deſerti ad Strymonis vndam,
Fleuiſſe, & gelidis hæc euoluiſſe ſub antris,
Mulcentem tigris, & agentem carmine quercus.
Qualis populea mærens philomela ſub vmbra
Amiſſos queritur fœtus: quos durus arator
Obſeruans nido implumis detraxit. at illa
Flet noctem, ramoque ſedens miſerabile carmen
Integrat, & mœſtis late loca queſtibus implet.
Nulla Venus, non vlli animum flexere hymenæi.
Solus Hyperboreas glacies, Tanaïmque niualem,
Aruaque Rhipæis numquam viduata pruinis
Luſtrabat, raptam Eurydicen, atque irrita Ditis
Dona querẽs ſpretæ Ciconũ quo munere matres,
Inter ſacra deûm, nocturnique orgia Bacchi
Diſcerptum latos iuuenem ſparſere per agros.
Tum quoque marmorea caput à ceruice reuulſũ,
Gurgite cum medio portans Oeagrius Hebrus
Volueret, Eurydicen vox ipſa, & frigida lingua,
Ah miſeram Eurydicen anima fugiente vocabat;
Eurydicen toto referebant flumine ripæ.
Hæc Proteus, & ſe iactu dedit æquor in altum.
Quaque dedit, ſpumantẽ vndam ſub vertice torſit.
At non Cyrene: namque vltro affata timentem:
Gnate, licet triſtis animo deponere curas.
Hæc omnis morbi cauſſa: hinc miſerabile Nymphæ,
Cum quibus illa choros lucis agitabat in altis,
Exitium miſere apibus. tu munera ſupplex
Tende petens pacem, & faciles venerare Napæas.
Namque dabunt veniam votis, iraſque remittent.
Sed, modus orandi qui ſit, prius ordine dicam.

Qua

Quatuor eximios præſtanti corpore tauros,
Qui tibi nunc viridis depaſcunt ſumma Lycæi,
Delige, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Quatuor his aras alta ad delubra dearum
Conſtitue, & ſacrum iugulis demitte cruorem,
Corporaque ipſa boum frondoſo deſere luco.
Poſt, vbi nona ſuos Aurora oſtenderit ortus,
Inferias Orphei Lethæa papauera mittes,
Placatam Eurydicen vitula venerabere cæſa,
Et nigram mactabis ouem, lucumque reuiſes,
Haud mora: continuo matris præcepta faceſſit:
Ad delubra venit; monſtratas excitat aras;
Quatuor eximios præſtanti corpore tauros
Ducit, & intacta totidem ceruice iuuencas.
Poſt, vbi nona ſuos Aurora induxerat ortus,
Inferias Orphei mittit, lucumque reuiſit.
Hic vero ſubitum ac dictu mirabile monſtrum
Adſpiciunt: liquefacta boum per viſcera toto
Stridere apes vtero, & ruptis efferuere coſtis,
Immenſaſque trahi nubes: iamque arbore ſumma
Confluere, & lentis vuam demittere ramis.
Hæc ſuper aruorum cultu pecorumque canebam,
Et ſuper arboribus: Cæſar dum magnus ad altum
Fulminat Euphraten bello, victorque volentis
Per populos dat iura, viamque affectat Olympo.
Illo Virgilium me tempore dulcis alebat
Parthenope, ſtudiis florentem ignobilis oti:
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque iuuenta
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Finis Georgicon.

Digitized by Google

ÆNEIDOS

LIBER I.

ARG. *Duplex eſt Æneidos argumentum: Bella Æneæ, & nauigatio. Hæc ciuilis vitæ & priuatæ exemplum exhibet. Illa adumbrant heroum vitam. Primus hic autem liber tempeſtatem Æneæ & ad Carthaginem appulſum continet.*

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egreſſus ſiluis, vicina coegi
Vt quamuis auido parerent arua colono,
Gratum opus agricolis. at nunc horrentia Martis

Arma virumque cano, Troiæ qui primus ab oris.
Italiam, fato profugus, Lauinia venit
Litora. multum ille & terris iactatus & alto,
Vi superûm, ſæuæ memorem Iunonis ob iram:
Multa quoque & bello paſſus, dum conderet vrbẽ
Inferretque deos Latio. genus vnde Latinum,
Albanique patres, atque altæ mœnia Romæ.
Muſa, mihi cauſſas memora, quo numine læſo,
Quidve dolens regina deûm, tot voluere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit. tantæne animis cœleſtibus iræ?
Vrbs antiqua fuit (Tyrij tenuere coloni)
Carthago, Italiam contra, Tiberinaque longe
Oſtia, diues opum, ſtudiiſque aſperrima belli
Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam
Poſthabita coluiſſe Samo. hic illius arma,
Hic currus fuit: hoc regnum dea gentibus eſſe,
Si qua fata ſinant, iam tum tenditque fouetque.
Progeniem ſed enim Troiano à ſanguine duci
Audierat, Tyrias olim quæ verteret arces.
Hinc populum, late regem, belloque ſuperbum,
Venturum excidio Libyæ. ſic voluere Parcas.
Id metuens, veteriſque memor Saturnia belli,
Prima quod ad Troiam pro caris geſſerat Argis.
Nec dum etiam cauſſæ irarum ſæuique dolores
Exciderant animo. manet alta mente repoſtum
Iudicium Paridis, ſpretæque iniuria formæ;

Et genus inuiſum, & rapti Ganymedis honores.
His accenſa ſuper, iactatos æquore toto
Troas, reliquias Danaûm atque immitis Achillei
Arcebat longe Latio: multoſque per annos
Errabant acti fatis maria omnia circum.
Tantæ molis erat Romanam condere gentem.
Vix e conſpectu Siculæ telluris in altum
Vela dabant læti, & ſpumas ſalis ære ruebant;
Cum Iuno, æternum ſeruans ſub pectore vulnus,
Hæc ſecum: Mene incepto deſiſtere victam,
Nec poſſe Italia Teucrorum auertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallasne exurere claſſem
Argiuum, atque ipſos potuit ſubmergere ponto
Vnius ob noxam & furias Aiacis Oïlei?
Ipſa, Iouis rapidum iaculata è nubibus ignem,
Disiecitque rates, euertitque æquora ventis:
Illum exſpirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, ſcopuloque infixit acuto.
Aſt ego, quæ diuum incedo regina, Iouiſque
Et ſoror & coniux, vna cum gente tot annos
Bella gero. & quiſquam numen Iunonis adorat
Præterea, aut ſupplex aris imponet honorem?
Talia flammato ſecum dea corde volutans,
Nimborum in patriā, loca fœta furentibus auſtris,
AEoliam venit. hic vaſto rex AEolus antro
Luctantis ventos tempeſtateſque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circa clauſtra fremunt. celſa ſedet AEolus arce,
Sceptra tenens, mollitque animos, & tēperat ira.
Ni faciat, maria ac terras cœlumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris,
Hoc metuens: molemque & montis inſuper altos
Impoſuit, regemque dedit, qui fœdere certo
Et premere, & laxas ſciret dare iuſſus habenas.
Ad quem tum Iuno ſupplex his vocibus vſa eſt:
AEole, (namque tibi diuum pater atq; hominū rex
Et mulcere dedit fluctus & tollere vento)
Gens inimica mihi Tyrrhenum nauigat æquor;
Ilium in Italiam portans, victoſque Penates:
Incute vim ventis, ſubmerſaſque obrue puppes;
Aut age diuerſos, & diiice corpora ponto.

Sunt

Digitized by Google

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeam
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnis vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra: Tuus, ô regina, quid optes,
Explorare labor: mihi iuſſa capeſſere fas eſt. (que
Tu mihi, quodcũque hoc regni, tu ſceptra Iouem-
Concilias: tu das epulis accumbere diuum,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Hæc vbi dicta, cauum conuerſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis
Vna Eurusque Notuſque ruunt, creberq; procellis
Africus, & vaſtos voluunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamorque virûm ſtridorque rudentũ.
Eripiunt ſubito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ ſoluuntur frigore membra.
Ingemit, &, duplicis tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Queis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere! O Danaûm fortiſſime gentis
Tydide! mene Iliacis occumbere campis
Nõ potuiſſe tuaq; animam hanc effundere dextra?
Sæuus vbi Æacidæ telo iacet Hector, vbi ingens
Sarpedon: vbi tot Simoïs correpta ſub vndis
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora voluit.
Talia iactanti ſtridens aquilone procella
Velum aduerſa ferit, fluctuſque ad ſidera tollit.
Franguntur remi: tum prora auertit, & vndis
Qui latus inſequitur cumulo præruptus aquæ mõs.
Hi ſummo in fluctu pendent: his vnda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit. furit æſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, aras,
Dorſum immane mari ſummo. tres Eurus ab alto
In breuia & Syrtis vrget, miſerabile viſu;
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Vnam, quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,

Ipſius

pſius ante oculos ingens à vertice pontus
n puppim ferit, excutitur, pronuſque magiſter
'oluitur in caput. aſt illam ter fluctus ibidem
'orquet agens circum, & rapidus vorat æquore
ıpparent rari nantes in gurgite vaſto; (vortex.
ırma virûm, tabulæque, & Troïa gaza per vndas,
am validam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ,
t qua vectus Abas, & qua grandæuus Alethes,
'icit hiems, laxis laterum compagibus omnes
ıccipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.
nterea magno miſceri murmure pontum,
miſſamque hiemem ſenſit Neptunus, & imis
:agna refuſa vadis: grauiter commotus, & alto
rospiciens, ſumma placidum caput extulit vnda.
)isiectam Æneæ toto videt æquore claſſem:
luctibus oppreſſos Troas, cœlique ruina.
ec latuere doli fratrem Iunonis & iræ.
urũ ad ſe Zephyrumque vocat. dehinc talia fa-
antane vos generis tenuit fiducia veſtri? (tur.
am cœlum terramque meo ſine numine venti
iſcere, & tantas audetis tollere moles?
uos ego. ſed motos præſtat componere fluctus.
oſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis.
aturate fugam, regique hæc dicite veſtro:
on illi imperium pelagi ſævumque tridentem,
ed mihi ſorte datum. tenet ille immania ſaxa,
eſtras, Eure, domos, illa ſe iactet in aula
olus, & clauſo ventorum carcere regnet.
c ait, & dicto citius tumida æquora placat:
ollectaſque fugat nubes, ſolemque reducit.
ymothoë ſimul & Triton adnixus acuto
etrudunt naues ſcopulo. leuat ipſe tridenti:
vaſtas aperit Syrtis, & temperat æquor,
:que rotis ſummas leuibus perlabitur vndas.
c, veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
ditio, ſæuitque animis ignobile vulgus;
mque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat;
am, pietate grauem ac meritis ſi forte virum
quem
onſpexere, ſilent; arrectiſque auribus adſtant:
e regit dictis animos, & pectora mulcet.
c cunctus pelagi cecidit fragor; æquora poſtquã
oſpiciens genitor, cæloque inuectus aperto.
Flectit

Flectit equos, curruque volans dat lora ſecundo.
Defeſſi Aeneadæ, quæ proxima, litora curſu
Contendunt petere, & Libyæ vertuntur ad oras.
Eſt in ſeceſſu longo locus, inſula portum
Efficit obiectu laterum: quibus omnis ab alto
Frangitur, inque ſinus ſcindit ſeſe vnda reductos.
Hinc atque hinc vaſtæ rupes, geminique minantur
In cœlum ſcopuli: quorum ſub vertice late
AEquora tuta ſilent. tum ſiluis ſcœna coruſcis
Deſuper, horrentiq; atrum nemus imminet vmbra:
Fronte ſub aduerſa ſcopulis pendentibus antrum.
Intus aquæ dulces, viuoque ſedilia ſaxo:
Nympharum domus. hic feſſas non vincula nauis
Vlla tenent: vnco non alligat ancora morſu.
Huc ſeptem AEneas collectis nauibus omni
Ex numero ſubit: ac magno telluris amore
Egreſſi optata potiuntur Troës arena,
Et ſale tabentis artus in litore ponunt.
Ac primum ſilici ſcintillam excudit Achates,
Suſcepitque ignem foliis, atque arida circum
Nutrimenta dedit, rapuitque in fomite flammam.
Tum Cererem corruptam vndis, Cerealiaque arma
Expediunt feſſi rerum: frugeſque receptas
Et torrere parant flammis & frangere ſaxo.
AEneas ſcopulum interea conſcendit, & omnem
Proſpectum late pelago petit: Anthea ſi quam
Iactatum vento videat Phrygiaſque biremis,
Aut Capyn, aut celſis in puppibus arma Cayci.
Nauem in conſpectu nullam. tris litore ceruos
Proſpicit errantis: hos tota armenta ſequuntur
A tergo, & longum per valleis paſcitur agmen.
Cõſtitit hic arcumque manu, celeriſque ſagittas
Corripuit: fidus quæ tela gerebat Achates:
Ductoreſque ipſos primum, capita alta ferentis
Cornibus arboreis, ſternit: tum vulgus: & omnem
Miſcet agens telis nemora inter frondea turbam.
Nec prius abſiſtit, quam ſeptem ingentia victor
Corpora fundat humi, & numerum cum nauibus equet,
Hinc portum petit, & ſocios partitur in omnis.
Vina bonas quæ deinde cadis onerarat Aceſtes
Litore Trinacrio, dederatque abeuntibus heros,
Diuidit & dictis mærentia pectora mulcet:

O ſocij,

O ſocij,(neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi grauiora: dabit deus his quoque finem.
Vos & Scylleam rabiem penituſque ſonantis
Acceſtis ſcopulos: vos & Cyclopia ſaxa
Experti. reuocate animos, mæſtumque timorem
Mittite. forſan & hæc olim n eminiſſe iuuabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium: ſedes tibi fata quietas
Oſtendunt. illic fas regna reſurgere Troiæ.
Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.
Talia voce refert: curiſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat; premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt, dapibuſque futuris:
Tergora deripiunt coſtis,& viſcera nudant.
Pars in fruſtra ſecant,veribuſque trementia figunt:
Litore aëna locant alij,flammaſque miniſtrant.
Tum victu reuocant vires: fuſique per herbam
Implentur veteris Bacchi pinguiſque ferinæ.
Poſtquam exemta fames epulis,menſæq; remotæ,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt:
Spemque metumq; inter dubij; ſeu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan,fortemque Cloanthū.
Et iam finis erat: cnm Iupiter æthere ſummo
Deſpiciens mare veliuolum terraſque iacentis,
Litoraque, & latos populos,ſic vertice cœli
Conſtitit; & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum talis iactantem pectore curas
Triſtior & lacrimis oculos ſuffuſa nitentis,
Ad loquitur Venus. O qui res hominumq; deûmq;
Æternis regis imperiis, & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troës potuere? quibus tot funera paſſis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim,voluentibus annis,
Hinc fore ductores,reuocato à ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus. quæ te,genitor,ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Troiæ triſtiſque ruinas
Solabar; fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos

Inſequitur. quem das finem, rex magne laborum?
Antenor potuit, mediis elapſus Achiuis,
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timaui:
vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
In mare proruptum, & pelago premit arua ſonāti.
Hic tamen ille vrbem Pataui, ſedeſque locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa. nunc placida compoſtus pace quieſcit.
Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem
Nauibus infandum amiſſis, vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque deorum,
Vultu, quo cœlum tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libauit gnatæ. dehinc talia fatur.
Parce metu, Cytherea. manent immota tuorum
Fata tibi. cernes vrbem & promiſſa Lauini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſidera cœli
Magnanimum Aenean: neque me ſententia vertit.
Hic tibi (fabor enim. quādo hæc te cura remordet.
Longius & voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populoſque feroces
Contundet; moreſque viris & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hiberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos voluendis menſibus orbis
Imperio explebit, regnumque ab ſede Lauini
Transferet, & Longam multa vi muniet Albam.
Hic iam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea: donec regina ſacerdos
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia, Romanoſque ſuo de nomine dicet
His ego nec metas rerum, nec tempora pono.
Imperium ſine fine dedi. quin aſpera Iuno,
Quæ mare nunc terraſque metu cœlumq; fatigat,
Conſilia in melius referet. mecumque fouebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam:
Sic placitum. veniet luſtris labentibus ætas,
Cum

Cum domus Aſſaraci Phthiam claraſque Mycenas
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchra Troianus origine Cæſar:
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris:
Iulius, à magno demiſſum nomen Iulo.
Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura. vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
Cana Fides. & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt; diræ ferro & compagibus artis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus aënis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait: & Maia genitum demittit ab alto;
Vt terræ, vtque nouæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. volat ille per aëra magnum
Remigio alarum: ac Libyæ citus adſtitit oris.
Et iam iuſſa facit: ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente deo in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.
At pius Aeneas per noctem plurima voluens,
Vt primum lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare nouos, quas vento acceſſerit oras:
Quis teneat, (nã inculta videt) hominesne feræne,
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in conuexo nemorum, ſub rupe cauata,
Arboribus clauſam circũ atq; horrentibus vmbris
Occulit. ipſe vno graditur comitatus Achate:
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obuia ſilua,
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma.
Spartanæ: vel qualis equos Threïſſa fatigat
Harpalyce, volucrẽque fuga præuertitur Hebrum.
Nãque humeris de more habilem ſuſpẽderat arcũ
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentis.
Ac prior, Heus, inquit, iuuenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum.
Succinctam pharetra & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus: & Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum.

O (quam te memorem?) virgo. namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. o dea, certe;
(An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis vna?)
Sis felix, noſtrumque leues quæcumque laborem:
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas. ignari hominumque locorumq;
Erramus, vento huc & vaſtis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tū Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios & Agenoris vrbem,
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta,
Germanum fugiens. longa eſt iniuria, longæ
Ambages. ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic coniux Sichæus erat, ditiſſimus agri
Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primiſque iugarat
Ominibus, ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnis:
Quos inter medius venit furor. ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanæ: factumque diu celauit, & ægram,
Multa malus ſimulans, vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Coniugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudelis aras, traiectaque pectora ferro
Nudauit; cæcumque domus ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere ſuadet,
Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido ſocioſque parabat.
Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: nauis, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro. portantur auari
Pygmalionis opes pelago. dux femina facti.
Deuenere locos. vbi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque nouæ Carthaginis arcem:
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo.

Digitized by Google

Sed vos qui tandem, quibus aut veniſtis ab oris,
Quoue tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens à pectore vocem:
O dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis noſtrorum audire laborum:
Ante diem clauſo componet veſper Olympo.
Nos Troia antiqua, ſi veſtras forte per auris
Troiæ nomen iit, diuerſa per æquora vectos
Forte ſua Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius AEneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum, fama ſuper æthera notus.
Italiam quæro patriam: & genus ab Ioue ſummo.
Bis denis Phrygium conſcendi nauibus æquor:
Matre dea monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem conuolſæ vndis euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus, medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud (credo) inuiſus cœleſtibus auras
Vitalis carpis, Tyriam qui adueneris vrbem.
Perge modo, atq. hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios claſſemque relatam
Nuncio, & in tutum verſis aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantis agmine cycnos,
AEtheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas iam deſperare videntur.
Vt reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere:
Haud aliter puppeſque tuæ pubeſque tuorum
Aut portum tenet aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, & qua te ducit via, dirige greſſum.
Dixit, & auertens roſea ceruice refulſit,
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem
Spirauere: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit dea. ille, vbi matrem
Agnouit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid gnatum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientis aëre ſepſit;

Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos,neu quis contingere poſſet,
Moliriue moram,aut veniendi poſcere cauſſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit,ſedeſque reuiſit
Læta ſuas:vbi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ,ſertiſque recentibus halant.
Corripuere viam interea,qua ſemita monſtrat.
Iamque adſcendebant collem, qui plurimus vrbi
Imminet, aduerſaſque adſpectat deſuper arces.
Miratur molem AEneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrij:pars ducere muros,
Molirique arcem,& manibus ſubuoluere ſaxa:
Pars optare locum tecto, & concludere ſulco.
Iura,magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatũ,
Hic portus alij effodiunt:hic alta theatris
Fundamenta locant alij immaniſque columnas
Rupibus excidunt ſcænis decora alta futuris
Qualis apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor; cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum,aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.
Feruet opus,redolentque thymo fragrantia mella,
O fortunati, quorum iam mœnia ſurgunt!
AEneas ait,& faſtigia ſuſpicit vrbis.
Infert ſe ſeptus nebula(mirabile dictu)
Per medios,miſcetque viris; neque cernitur vlli.
Lucus in vrbe fuit media, lætiſſimus vmbræ,
Quo primum iactati vndis & turbine Pœni
Effodere loco ſignum,quod regia Iuno
Monſtrarat, caput acris equi. ſic nam fore bello
Egregiam & facilem victu per ſæcula gentem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine diuæ:
AEnea cui gradibus ſurgebant limina. nexæque
AEre trabes:foribus cardo ſtridebat aënis.
Hoc primum in luco noua res oblata timorem
Leniit. hic primum AEneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis melius confidere rebus.
Namque,ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo
Reginam opperiens,dum quæ fortuna ſit vrbi,
Arti

Artificumque manus inter ſe operumque laborem
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque iam fama totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamumque, & ſæuum ambobus Achil-
lem: (Achate,
Conſtitit, & lacrimans, Quis iam locus, inquit,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus. ſunt hic etiam ſua præmia laudi:
Sunt lacrimæ rerum: & mentem mortalia tangunt.
Solue metus feret hæc aliquam tibi fama ſalutem
Sic ait, atque animum pictura paſcit inani
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum
Namque videbat, vti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus
Hac Phryges: inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niueis tentoria velis
Agnoſcit lacrimans: primo quæ prodita ſomno
Tydides multa vaſtabat cæde cruentus:
Ardentiſque auertit equos in caſtra, prius quam
Pabula guſtaſſent Troiæ, Xanthumque bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troïlus armis,
Infelix puer, atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen. huic ceruixque comæque tra-
huntur
Per terram, & verſa puluis inſcribitur haſta.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diua ſolo fixos oculos auerſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Vt ſpolia, vt currus, vtque ipſum corpus amici,
Tendentemq; manus Priamum conſpexit inermis.
Se quoq; principibus permixtum agnouit Achiuis,
Eoaſque acies, & nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exſertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio Æneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuque hæret defixus in uno;

Sunt mihi bis ſeptem præſtanti corpore Nymphæ:
Quarum, quæ forma pulcherrima, Deïopeam
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo:
Omnis vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.
Æolus hæc contra: Tuus, ô regina, quid optes,
Explorare labor: mihi iuſſa capeſſere fas eſt. (que
Tu mihi, quodcũque hoc regni, tu ſceptra Iouem-
Concilias: tu das epulis accumbere diuum,
Nimborumque facis tempeſtatumque potentem.
Hæc vbi dicta, cauum conuerſa cuſpide montem
Impulit in latus: ac venti, velut agmine facto,
Qua data porta, ruunt, & terras turbine perflant.
Incubuere mari, totumque à ſedibus imis
Vna Eurusque Notusque ruunt, creberq; procellis
Africus, & vaſtos voluunt ad litora fluctus.
Inſequitur clamorque virûm ſtridorque rudentũ.
Eripiunt ſubito nubes cœlumque diemque
Teucrorum ex oculis: ponto nox incubat atra.
Intonuere poli, & crebris micat ignibus æther,
Præſentemque viris intentant omnia mortem.
Extemplo Æneæ ſoluuntur frigore membra.
Ingemit, &, duplicis tendens ad ſidera palmas,
Talia voce refert: O terque quaterque beati,
Quis ante ora patrum Troiæ ſub mœnibus altis
Contigit oppetere! O Danaûm fortiſſime gentis
Tydide: mene Iliacis occumbere campis
Nõ potuiſſe, tuaq; animam hanc effundere dextra?
Sæuus vbi Æacidæ telo iacet Hector, vbi ingens
Sarpedon: vbi tot Simoïs correpta ſub vndis
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora voluit.
Talia iactanti ſtridens aquilone procella
Velum aduerſa ferit, fluctuſque ad ſidera tollit.
Franguntur remi: tum prora auertit, & vndis
Qui latus inſequitur cumulo præruptus aquæ mõs.
Hi ſummo in fluctu pendent: his vnda dehiſcens
Terram inter fluctus aperit, furit æſtus arenis.
Tres Notus abreptas in ſaxa latentia torquet:
Saxa vocant Itali, mediis quæ in fluctibus, aras.
Dorſum immane mari ſummo. tres Eurus ab alto
In breuia & Syrtis vrget, miſerabile viſu;
Illiditque vadis, atque aggere cingit arenæ.
Vnam, quæ Lycios fidumque vehebat Orontem,

Ipſius

Digitized by Google

pſius ante oculos ingens à vertice pontus
n puppim ferit, excutitur, pronuſque magiſter
'oluitur in caput. aſt illam ter fluctus ibidem
'orquet agens circum , & rapidus vorat æquore
ıpparent rari nantes in gurgite vaſto ; (vortex.
ırma virûm, tabulæque, & Troïa gaza per vndas,
am validam Ilionei nauem, iam fortis Achatæ,
t qua vectus Abas, & qua grandæuus Alethes ,
icit hiems, laxis laterum compagibus omnes
ıccipiunt inimicum imbrem, rimiſque fatiſcunt.
nterea magno miſceri murmure pontum,
miſſamque hiemem ſenſit Neptunus , & imis
:agna refuſa vadis: grauiter commotus, & alto
roſpiciens, ſumma placidum caput extulit vnda.
)isiectam AEneæ toto videt æquore claſſem:
luctibus oppreſſos Troas, cœlique ruina.
ec latuere doli fratrem Iunonis & iræ.
urũ ad ſe Zephyrumque vocat. dehinc talia fa-
antane vos generis tenuit fiducia veſtri? (tur.
am cœlum terramque meo ſine numine venti
liſcere, & tantas audetis tollere moles?
uos ego. ſed motos præſtat componere fluctus.
oſt mihi non ſimili pœna commiſſa luetis.
aturate fugam, regique hæc dicite veſtro :
on illi imperium pelagi ſævumque tridentem,
:d mihi ſorte datum. tenet ille immania ſaxa,
eſtras, Eure, domos, illa ſe iactet in aula
olus, & clauſo ventorum carcere regnet.
c ait, & dicto citius tumida æquora placat:
ollectaſque fugat nubes, ſolemque reducit.
ymothoë ſimul & Triton adnixus acuto
etrudunt naues ſcopulo. leuat ipſe tridenti:
vaſtas aperit Syrtis, & temperat æquor,
que rotis ſummas leuibus perlabitur vndas.
:, veluti magno in populo cum ſæpe coorta eſt
ditio , ſæuitque animis ignobile vulgus;
mque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat;
ım , pietate grauem ac meritis ſi forte virum
quem
onſpexere, ſilent; arrectiſque auribus adſtant:
e regit dictis animos, & pectora mulcet.
: cunctus pelagi cecidit fragor; æquora poſtquã
oſpiciens genitor, cæloque inuectus aperto.

Flectit

O ſocij,(neque enim ignari ſumus ante malorum)
O paſſi grauiora: dabit deus his quoque finem.
Vos & Scylleam rabiem penituſque ſonantis
Acceſtis ſcopulos: vos & Cyclopia ſaxa
Experti. reuocate animos, mæſtumque timorem
Mittite. forſan & hæc olim n eminiſſe iuuabit.
Per varios caſus, per tot diſcrimina rerum,
Tendimus in Latium: ſedes tibi fata quietas
Oſtendunt. illic fas regna reſurgere Troiæ.
Durate, & voſmet rebus ſeruate ſecundis.
Talia voce refert: curiſque ingentibus æger
Spem vultu ſimulat; premit altum corde dolorem.
Illi ſe prædæ accingunt, dapibuſque futuris:
Tergora deripiunt coſtis,& viſcera nudant.
Pars in fruſtra ſecant,veribuſque trementia figunt:
Litore aëna locant alij,flammaſque miniſtrant.
Tum victu reuocant vires: fuſique per herbam
Implentur veteris Bacchi pinguiſque ferinæ.
Poſtquam exemta fames epulis,menſæq; remotæ,
Amiſſos longo ſocios ſermone requirunt:
Spemque metumq; inter dubij; ſeu viuere credant,
Siue extrema pati, nec iam exaudire vocatos.
Præcipue pius Æneas, nunc acris Oronti,
Nunc Amyci caſum gemit, & crudelia ſecum
Fata Lyci, fortemque Gyan,fortemque Cloanthũ.
Et iam finis erat: cnm Iupiter æthere ſummo
Deſpiciens mare veliuolum terraſque iacentis,
Litoraque, & latos populos,ſic vertice cœli
Conſtitit; & Libyæ defixit lumina regnis.
Atque illum talis iactantem pectore curas
Triſtior & lacrimis oculos ſuffuſa nitentis,
Ad loquitur Venus. O qui res hominumq; deûmq;
Æternis regis imperiis, & fulmine terres,
Quid meus Æneas in te committere tantum,
Quid Troës potuere? quibus tot funera paſſis,
Cunctus ob Italiam terrarum clauditur orbis?
Certe hinc Romanos olim,voluentibus annis,
Hinc fore ductores,reuocato à ſanguine Teucri,
Qui mare, qui terras omni ditione tenerent,
Pollicitus. quæ te,genitor,ſententia vertit?
Hoc equidem occaſum Troiæ triſtiſque ruinas
Solabar; fatis contraria fata rependens.
Nunc eadem fortuna viros tot caſibus actos

Digitized by Google

Inſequitur. quem das finem, rex magne laborum?
Antenor potuit, mediis elapſus Achiuis,
Illyricos penetrare ſinus, atque intima tutus
Regna Liburnorum, & fontem ſuperare Timaui:
vnde per ora nouem vaſto cum murmure montis
In mare proruptum, & pelago premit arua ſonāti.
Hic tamen ille vrbem Patauî, ſedeſque locauit
Teucrorum, & genti nomen dedit, armaque fixit
Troïa. nunc placida compoſtus pace quieſcit.
Nos tua progenies, cœli quibus annuis arcem
Nauibus infandum amiſſis, vnius ob iram
Prodimur, atque Italis longe disjungimur oris.
Hic pietatis honos? ſic nos in ſceptra reponis?
Olli ſubridens hominum ſator atque deorum,
Vultu, quo cœlum tempeſtateſque ſerenat,
Oſcula libauit gnatæ. dehinc talia fatur.
Parce metu, Cytherea. manent immota tuorum
Fata tibi. cernes vrbem & promiſſa Lauini
Mœnia, ſublimemque feres ad ſidera cœli
Magnanimum Aenean: neque me ſententia vertit.
Hic tibi (fabor enim, quādo hæc te cura remordet.
Longius & voluens fatorum arcana mouebo)
Bellum ingens geret Italia, populoſque feroces
Contundet; moreſque viris & mœnia ponet:
Tertia dum Latio regnantem viderit æſtas,
Ternaque tranſierint Rutulis hiberna ſubactis.
At puer Aſcanius, cui nunc cognomen Iulo
Additur (Ilus erat, dum res ſtetit Ilia regno)
Triginta magnos voluendis menſibus orbis
Imperio explebit, regnumque ab ſede Lauini
Transferet, & Longam multa vi muniet Albam.
Hic iam tercentum totos regnabitur annos
Gente ſub Hectorea: donec regina ſacerdos
Marte grauis geminam partu dabit Ilia prolem.
Inde lupæ fuluo nutricis tegmine lætus
Romulus excipiet gentem, & Mauortia condet
Mœnia, Romanoſque ſuo de nomine dicet
His ego nec metas rerum, nec tempora pono.
Imperium ſine fine dedi. quin aſpera Iuno,
Quæ mare nunc terraſque metu cœlumq; fatigat,
Conſilia in melius referet, mecumque fouebit
Romanos rerum dominos, gentemque togatam.
Sic placitum. veniet luſtris labentibus ætas,

Cum

Digitized by Google

Cum domus Aſſaraci Phthiam claraſque Mycenas
Seruitio premet, ac victis dominabitur Argis.
Naſcetur pulchra Troianus origine Cæſar:
Imperium Oceano, famam qui terminet aſtris:
Iulius, à magno demiſſum nomen Iulo.
Hunc tu olim cœlo, ſpoliis Orientis onuſtum,
Accipies ſecura. vocabitur hic quoque votis.
Aſpera tum poſitis miteſcent ſæcula bellis.
Cana Fides. & Veſta, Remo cum fratre Quirinus
Iura dabunt; diræ ferro & compagibus artis
Claudentur belli portæ. Furor impius intus
Sæva ſedens ſuper arma, & centum vinctus aënis
Poſt tergum nodis, fremet horridus ore cruento.
Hæc ait: & Maia genitum demittit ab alto;
Vt terræ, vtque nouæ pateant Carthaginis arces
Hoſpitio Teucris: ne fati neſcia Dido
Finibus arceret. volat ille per aëra magnum
Remigio alarum: ac Libyæ citus adſtitit oris.
Et iam iuſſa facit: ponuntque ferocia Pœni
Corda, volente deo in primis regina quietum
Accipit in Teucros animum, mentemq; benignam.
At pius Aeneas per noctem plurima voluens,
Vt primum lux alma data eſt, exire, locoſque
Explorare nouos, quas vento acceſſerit oras:
Quis teneāt, (nā inculta videt) hominesne feræne,
Quærere conſtituit, ſociiſque exacta referre.
Claſſem in conuexo nemorum, ſub rupe cauata,
Arboribus clauſam circū atq; horrentibus vmbris
Occulit. ipſe vno graditur comitatus Achate:
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Cui mater media ſeſe tulit obuia ſilua,
Virginis os habitumque gerens, & virginis arma.
Spartanæ: vel qualis equos Threïſſa fatigat
Harpalyce, volucrēque fuga præuertitur Hebrum.
Nāque humeris de more habilem ſuſpēderat arcū
Venatrix, dederatque comam diffundere ventis
Nuda genu, nodoque ſinus collecta fluentis.
Ac prior, Heus, inquit, iuuenes, monſtrate mearum
Vidiſtis ſi quam hic errantem forte ſororum.
Succinctam pharetra & maculoſæ tegmine lyncis,
Aut ſpumantis apri curſum clamore prementem.
Sic Venus: & Veneris contra ſic filius orſus:
Nulla tuarum audita mihi neque viſa ſororum.

O (quam te memorem?) virgo. namque haud tibi vultus
Mortalis, nec vox hominem ſonat. o dea, certe;
(An Phœbi ſoror, an Nympharum ſanguinis vna?)
Sis felix, noſtrumque leues quæcumque laborem:
Et quo ſub cœlo tandem, quibus orbis in oris
Iactemur, doceas. ignari hominumque locorumq;
Erramus, vento huc & vaſtis fluctibus acti.
Multa tibi ante aras noſtra cadet hoſtia dextra.
Tũ Venus: Haud equidem tali me dignor honore:
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios & Agenoris vrbem,
Sed fines Libyci, genus intractabile bello.
Imperium Dido Tyria regit vrbe profecta,
Germanum fugiens. longa eſt iniuria, longæ
Ambages. ſed ſumma ſequar faſtigia rerum.
Huic coniux Sichæus erat, ditiſſimus agri
Phœnicum, & magno miſeræ dilectus amore:
Cui pater intactam dederat, primiſque iugarat
Ominibus, ſed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, ſcelere ante alios immanior omnis:
Quos inter medius venit furor. ille Sichæum
Impius ante aras, atque auri cæcus amore,
Clam ferro incautum ſuperat, ſecurus amorum
Germanæ: factumque diu celauit, & ægram,
Multa malus ſimulans, vana ſpe luſit amantem.
Ipſa ſed in ſomnis inhumati venit imago
Coniugis, ora modis attollens pallida miris:
Crudelis aras, traiectaque pectora ferro
Nudauit; cæcumque domus ſcelus omne retexit.
Tum celerare fugam patriaque excedere ſuadet,
Auxiliumque viæ veteres tellure recludit
Theſauros, ignotum argenti pondus & auri.
His commota fugam Dido ſociosque parabat.
Conueniunt, quibus aut odium crudele tyranni,
Aut metus acer erat: nauis, quæ forte paratæ,
Corripiunt, onerantque auro. portantur auari
Pygmalionis opes pelago. dux femina facti.
Deuenere locos. vbi nunc ingentia cernes
Mœnia, ſurgentemque nouæ Carthaginis arcem:
Mercatique ſolum, facti de nomine Byrſam,
Taurino quantum poſſent circumdare tergo.

Sed

Digitized by Google

Sed vos qui tandem, quibus aut veniſtis ab oris,
Quoue tenetis iter? Quærenti talibus ille
Suſpirans, imoque trahens à pectore vocem:
O dea, ſi prima repetens ab origine pergam,
Et vacet annalis noſtrorum audire laborum:
Ante diem clauſo componet veſper Olympo.
Nos Troia antiqua, ſi veſtras forte per auris
Troiæ nomen iit, diuerſa per æquora vectos
Forte ſua Libycis tempeſtas appulit oris.
Sum pius AEneas, raptos qui ex hoſte Penates
Claſſe veho mecum, fama ſuper æthera notus.
Italiam quæro patriam: & genus ab Ioue ſummo.
Bis denis Phrygium conſcendi nauibus æquor:
Matre dea monſtrante viam, data fata ſecutus:
Vix ſeptem conuulſæ vndis euroque ſuperſunt.
Ipſe ignotus, egens, Libyæ deſerta peragro
Europa atque Aſia pulſus. Nec plura querentem
Paſſa Venus, medio ſic interfata dolore eſt:
Quiſquis es, haud (credo) inuiſus cœleſtibus auras
Vitalis carpis, Tyriam qui adueneris vrbem.
Perge modo, atq. hinc te reginæ ad limina perfer.
Namque tibi reduces ſocios claſſemque relatam
Nuncio, & in tutum verſis aquilonibus actam:
Ni fruſtra augurium vani docuere parentes.
Aſpice bis ſenos lætantis agmine cycnos,
AEtheria quos lapſa plaga Iouis ales aperto
Turbabat cœlo: nunc terras ordine longo
Aut capere, aut captas jam deſperare videntur.
Vt reduces illi ludunt ſtridentibus alis,
Et cœtu cinxere polum, cantuſque dedere:
Haud aliter puppeſque tuæ pubeſque tuorum
Aut portum tenet aut pleno ſubit oſtia velo.
Perge modo, & qua te ducit via, dirige greſſum.
Dixit, & auertens roſea ceruice refulſit,
Ambroſiæque comæ divinum vertice odorem
Spirauere: pedes veſtis defluxit ad imos,
Et vera inceſſu patuit dea. ille, vbi matrem
Agnouit, tali fugientem eſt voce ſecutus:
Quid gnatum toties crudelis tu quoque falſis
Ludis imaginibus? cur dextræ iungere dextram
Non datur, ac veras audire & reddere voces?
Talibus incuſat, greſſumque ad mœnia tendit.
At Venus obſcuro gradientis aëre ſepſit;

Et multo nebulæ circum dea fudit amictu:
Cernere ne quis eos, neu quis contingere poſſet,
Moliriue moram, aut veniendi poſcere cauſſas.
Ipſa Paphum ſublimis abit, ſedeſque reuiſit
Læta ſuas: vbi templum illi, centumque Sabæo
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.
Corripuere viam interea, qua ſemita monſtrat.
Iamque adſcendebant collem, qui plurimus vrbi
Imminet, aduerſaſque adſpectat deſuper arces.
Miratur molem AEneas, magalia quondam:
Miratur portas, ſtrepitumque, & ſtrata viarum.
Inſtant ardentes Tyrij: pars ducere muros,
Molirique arcem, & manibus ſubuoluere ſaxa:
Pars optare locum tecto, & concludere ſulco.
Iura, magiſtratuſque legunt, ſanctumque ſenatũ,
Hic portus alij effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alij immaniſque columnas
Rupibus excidunt ſcænis decora alta futuris
Qualis apes æſtate noua per florea rura
Exercet ſub ſole labor; cum gentis adultos
Educunt fœtus, aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci diſtendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præſepibus arcent.
Feruet opus, redolentque thymo fragrantia mella,
O fortunati, quorum iam mœnia ſurgunt!
AEneas ait, & faſtigia ſuſpicit vrbis.
Infert ſe ſeptus nebula (mirabile dictu)
Per medios, miſcetque viris; neque cernitur vlli.
Lucus in vrbe fuit media, lætiſſimus vmbræ,
Quo primum iactati vndis & turbine Pœni
Effodere loco ſignum, quod regia Iuno
Monſtrarat, caput acris equi. ſic nam fore bello
Egregiam & facilem victu per ſæcula gentem.
Hic templum Iunoni ingens Sidonia Dido
Condebat, donis opulentum & numine diuæ:
AEnea cui gradibus ſurgebant limina. nexæque
AEre trabes: foribus cardo ſtridebat aënis.
Hoc primum in luco noua res oblata timorem
Leniit. hic primum AEneas ſperare ſalutem
Auſus, & afflictis melius confidere rebus.
Namque, ſub ingenti luſtrat dum ſingula templo
Reginam opperiens, dum quæ fortuna ſit vrbi,

Arti

Digitized by Google

Artificumque manus inter ſe operumque laborem
Miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
Bellaque iam fama totum vulgata per orbem;
Atridas, Priamumque, & ſæuum ambobus Achil-
lem: (Achate,
Conſtitit, & lacrimans, Quis iam locus, inquit,
Quæ regio in terris noſtri non plena laboris?
En Priamus. ſunt hic etiam ſua præmia laudi:
Sunt lacrimæ rerum: & mentem mortalia tangunt.
Solue metus feret hæc aliquam tibi fama ſalutem
Sic ait, atque animum pictura paſcit inani
Multa gemens, largoque humectat flumine vultum
Namque videbat, vti bellantes Pergama circum
Hac fugerent Graij, premeret Troiana iuuentus
Hac Phryges: inſtaret curru criſtatus Achilles.
Nec procul hinc Rheſi niueis tentoria velis
Agnoſcit lacrimans: primo quæ prodita ſomno
Tydides multa vaſtabat cæde cruentus:
Ardentiſque auertit equos in caſtra, prius quam
Pabula guſtaſſent Troiæ, Xanthumque bibiſſent.
Parte alia fugiens amiſſis Troïlus armis,
Infelix puer, atque impar congreſſus Achilli,
Fertur equis, curruque hæret reſupinus inani,
Lora tenens tamen. huic ceruixque comæque tra-
huntur
Per terram, & verſa puluis inſcribitur haſta.
Interea ad templum non æquæ Palladis ibant
Crinibus Iliades paſſis, peplumque ferebant
Suppliciter triſtes, & tunſæ pectora palmis.
Diua ſolo fixos oculos auerſa tenebat.
Ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros,
Exanimumque auro corpus vendebat Achilles.
Tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
Vt ſpolia, vt currus, vtque ipſum corpus amici,
Tendentemq; manus Priamum conſpexit inermis.
Se quoq; principibus permixtum agnouit Achiuis,
Eoaſque acies, & nigri Memnonis arma.
Ducit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentheſilea furens, mediiſque in millibus ardet,
Aurea ſubnectens exſertæ cingula mammæ
Bellatrix, audetque viris concurrere virgo.
Hæc dum Dardanio AEneæ miranda videntur,
Dum ſtupet, obtutuque hæret defixus in vno;

Digitized by Google

Regina ad templum forma pulcherrima Dido
Inceſſit, magna iuuenum ſtipante caterua.
Qualis in Eurotæ ripis aut per iuga Cynthi
Exercet Diana choros: quam mille ſecutæ
Hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa phiretram
Fert humero, gradiéſque deas ſupereminet omnis:
Latonæ tacitum pertentant gaudia pectus.
Talis erat Dido: talem ſe læta ferebat
Per medios, inſtans operi regniſque futuris.
Tum foribus diuæ, media teſtudine templi
Septa armis, ſolioque alte ſubnixa reſedit.
Iura dabat legeſque viris: operumque laborem
Partibus æquabat iuſtis, aut ſorte trahebat:
Cum ſubito Aeneas concurſu accedere magno
Anthea Sergeſtumque videt, fortéque Cloanthum
Teucrorumque alios: ater quos æquore turbo
Diſpulerat, penituſque alias auexerat oras.
Obſtupuit ſimul ipſe, ſimul perculſus Achates
Lætitiaque metuque, auidi coniungere dextras
Ardebant: ſed res animos incognita turbat.
Diſſimulant: & nube caua ſpeculantur amicti,
Quæ fortuna viris claſſem quo littore linqnant:
Quid veniant. cunctis nam lecti nauibus ibant,
Orantes veniam, & templum clamore petebant.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi:
Maximus Ilioneus placido ſic pectore cœpit:
O regina, nouam cui condere Iupiter vrbem,
Iuſtitiaque dedit gentis frenare ſuperbas,
Troës te miſeri, ventis maria omnia vecti,
Oramus: prohibe infandos à nauibus ignis:
Parce pio generi, & propius res adſpice noſtras.
Non nos aut ferro Libycos populare Penates
Venimus, aut raptas ad litora vertere prædas.
Non ea vis animo, nec tanta ſuperbia victis.
Eſt locus, Heſperiam Graij cognomine dicunt,
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ:
OEnotri coluere viri: nunc fama, minores
Italiam dixiſſe ducis de nomine gentem.
Huc curſus fuit.
Cum ſubito aſſurgens fluctu nimboſus Orion
In vada cæca tulit, penitúſque procacibus auſtris
Perque vndas, ſuperante ſalo, perque inuia ſaxa
Diſp

Diſpulit. huc pauci veſtris adnauimus oris.
Quod genus hoc hominum, quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hoſpitio prohibemur arenæ.
Bella cient, primaque vetant conſiſtere terra.
Si genus humanum & mortalia temnitis arma:
At ſperate deos memores fandi atque nefandi.
Rex erat Aeneas nobis. quo iuſtior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior & armis.
Quem ſi fata virum ſeruant, ſi veſcitur aura
Aetheria, neque adhuc crudelibus occubat vmbris
Non metus, officio nec te certaſſe priorem
Pœniteat. ſunt & Siculis regionibus vrbes,
Armaque, Troianoque à ſanguine clarus Aceſtes.
Quaſſatam ventis liceat ſubducere claſſem,
Et ſiluis aptare trabes, & ſtringere remos.
Si datur Italiam, ſociis & rege recepto,
Tendere, vt Italiam læti Latiumque petamus:
Sin abſumta ſalus, & te, pater optime Teucrûm,
Pontus habet Libyæ, nec ſpes iam reſtat Iuli:
At freta Sicaniæ ſaltem, ſedeſque paratas,
Vnde huc aduecti, regemque petamus Aceſten.
Talibus Ilioneus. cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ.
Tum breuiter Dido, vultum demiſſa, profatur.
Soluite corde metum, Teucri: ſecludite curas.
Res dura & regni nouitas me talia cogunt
Moliri, & late finis cuſtode tueri.
Quis genus Aeneadûm, quis Troiæ neſciat vrbem,
Virtuteſque, viroſque, aut tanti incendia belli:
Non obtuſa adeo geſtamus pectora Pœni:
Nec tam auerſus equos Tyria Sol iungit ab vrbe.
Seu vos Heſperiam magnam, Saturniaque arua,
Siue Erycis fines, regemque optatis Aceſten:
Auxilio tutos dimittam, opibuſque iuuabo.
Vultis & hi, mecum pariter conſidere regnis:
Vrbem quam ſtatuo, veſtra eſt. ſubducite naues.
Tros Tyriuſque mihi nullo diſcrimine agetur.
Atque vtinam rex ipſe noto compulſus eodem
Afforet Aeneas! equidem per litora certos
Dimittam, & Libyæ luſtrare extrema iubebo:
Si quibus eiectus ſiluis, aut vrbibus errat,
His animum arrecti dictis, & fortis Achates,

Et pater AEneas, iamdudum erumpere nubem
Ardebant. prior AEneam compellat Achates:
Nate dea, quæ nunc animo ſententia ſurgit?
Omnia tuta vides: claſſem, ſociosque receptos.
Vnus abeſt, medio in fluctu quem vidimus ipſi
Submerſum: dictis reſpondent cætera matris.
Vix ea fatus erat, cum circumfuſa repente
Scindit ſe nubes, & in æthera purgat apertum.
Reſtitit Aeneas, claraque in luce refulſit,
Os humeroſque deo ſimilis: namque ipſa decoram
Cæſariem gnato genitrix, lumenque iuuentæ
Purpureum, & lætos oculis afflarat honores,
Quale manus addunt ebori decus, aut vbi flauo
Argentum Pariuſue lapis circumdatur auro:
Tum ſic reginam ad loquitur, cunctiſque repente
Improuiſus ait: Coram, quem quæritis, adſum
Troïus Aeneas, Libycis ereptus ab vndis.
O ſola infandos Troiæ miſerata labores,
Quæ nos, relliquias Danaûm, terræque mariſque
Omnibus exhauſtos iam caſibus, omnium egenos,
Vrbe, domo, ſocias. grates perſoluere dignas
Non opis eſt noſtræ, Dido: nec quicquid vbique eſt
Gentis Dardaniæ, magnum quæ ſparſa per orbem.
Di tibi, ſi qua pios reſpectant numina, ſi quid
Vſquam iuſtitiæ eſt, & mens ſibi conſcia recti,
Præmia digna ferant. quæ te tam læta tulerunt
Sæcula: qui tanti talem genuere parentes:
In freta dum fluuij current, dum fontibus vmbræ
Luſtrabunt conuexa, polus dum ſidera paſcet;
Sẽper honos, nomenque tuũ, laudeſq; manebunt:
Quæ me cumque vocant terræ ſic fatus, amicum
Ilionea petit dextra, læuaque Sereſtum:
Poſt alios, fortemque Gyan. fortẽque Cloanthum.
Obſtupuit primo adſpectu Sidonia Dido:
Caſu deinde viri tanto. & ſic ore locuta eſt:
Quis te, nate dea, per tanta pericula caſus
Inſequitur? quæ vis immanibus applicat oris?
Tune ille Aeneas, quem Dardanio Anchiſæ
Alma Venus Phrygij genuit Simoëntis ad vndam:
Atque equidem Teucrum memini Sidona venire,
Finibus expulſum patriis, noua regna petentem,
Auxilio Beli. genitor tum Belus opimam
Vaſtabat Cyprum, & victor ditione tenebat.

Tempore

Tempore iam ex illo caſus mihi cognitus vrbis
Troianæ, nomenque tuum, regeſque Pelaſgi.
Ipſe hoſtis Teucros inſigni laude ferebat,
Seq; ortum antiqua Teucrorum ab ſtirpe volebat.
Quare agite ô tectis, iuuenes, ſuccedite noſtris.
Me quoque per multos ſimilis fortuna labores
Iactatam hac demum voluit conſiſtere terra.
Non ignara mali miſeris ſucurrere diſco.
Sic memorat. ſimul AEnean in regia ducit
Tecta: ſimul diuûm templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad litora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pinguis centum cum matribus agnos
Munera, lætitiamque dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediiſque parant conuiuia tectis.
Arte laboratæ veſtes, oſtroque ſuperbo:
Ingens argentum menſis, cælataque in auro
Fortia facta patrum, series longiſſima rerum,
Per tot ducta viros antiquæ ab origine gentis.
AEneas (neque enim patrius conſiſtere mentem
Paſſus amor) rapidum ad nauis præmittit Achatē,
Aſcanio ferat hæc, ipſumque ad mœnia ducat.
Omnis in Aſcanio cari ſtat cura parentis.
Munera præterea, Iliacis erepta ruinis,
Ferre iubet; pallam ſignis auroque rigentem,
Et circumtextum croceo velamen acantho,
Ornatus Argiuæ Helenæ: quos illa Mycenis,
Pergama cum peteret, inconceſſoſque Hymenæos,
Extulerat, matris Ledæ mirabile donum.
Præterea ſceptrum, Ilione quod geſſerat olim,
Maxima gnatarum Priami, colloque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auroque coronam.
Hæc celerans, iter ad nauis tendebat Achates.
At Cytherea nouas artis, noua pectore verſat
Conſilia: vt faciem mutatus & ora Cupido
Pro dulci Aſcanio veniat, doniſque furentem
Incendat reginam, atque oſſibus implicet ignem.
Quippe domum timet ambiguam, Tyrioſque bilinguis.
Vrit atrox Iuno, & ſub noctem cura recurſat.
Ergo his aligerum dictis affatur Amorem:
Nate, meæ vires, mea magna potentia ſolus,

Nate

Nate, patris ſummi qui tela Typhoëa temnis:
Ad te confugio, & ſupplex tua numina poſco.
Frater vt Æneas pelago tuus omnia circum
Litora iactetur, odiis Iunonis iniquæ,
Nota tibi: & noſtro doluiſti ſæpe dolore.
Hunc Phœniſſa tenet Dido, blandiſque moratur
Vocibus: & vereor, quo ſe Iunonia vertant
Hoſpitia. haud tanto ceſſabit cardine rerum.
Quocirca capere ante dolis & cingere flamma
Reginam meditor: ne quo ſe numine mutet:
Sed magno Æneæ mecum teneatur amore.
Qua facere id poſſis, noſtram nunc accipe mentem.
Regius accitu cari genitoris ad vrbem
Sidoniam puer ire parat: mea maxima cura:
Doſta ferens pelago, & flammis reſtantia Troiæ.
Hunc ego ſopitum ſomno, ſuper alta Cythera,
Aut ſuper Idalium ſacrata ſede recondam:
Ne qua ſcire dolos, mediuſue occurrere poſſit.
Tu faciem illius noctem non amplius vnam
Falle dolo, & notos pueri puer indue vultus:
Vt, cum te gremio accipiet lætiſſima Dido,
Regalis inter menſas laticemque Lyæum,
Cum dabit amplexus atque oſcula dulcia figet,
Occultum inſpires ignem, fallaſque veneno.
Paret Amor dictis caræ genetricis, & alas
Exuit, & greſſu gaudens incedit Iuli.
At Venus Aſcanio placidam per membra quietem
Irrigat, & fotum gremio dea tollit in altos
Idaliæ lucos; vbi mollis amaracus illum
Floribus & dulci adſpirans complectitur vmbra.
Iamque ibat dicto parens, & dona Cupido.
Regia portabat Tyriis, duce lætus Achate.
Cum venit, aulæis iam ſe regina ſuperbis
Aurea compoſuit ſponda, mediamque locauit.
Iam pater Æneas, & iam Troiana iuuentus
Conueniunt, ſtratoque ſuper diſcumbitur oſtro.
Dant famuli manibus lymphas, Cereremque caniſtris
Expediunt, tonſiſque ferunt mantela villis
Quinquaginta intus famulæ: quibus ordine longo
Cura penum ſtruere, & flammis adolere penates.
Centum aliæ, totidemque pares ætate miniſtri,
Qui dapibus menſas onerent, & pocula ponant.

Nec

Nec non & Tyrij per limina læta frequentes
Conuenere, toris iuſſi diſcumbere pictis.
Mirantur dona AEneæ; mirantur Iulum,
Flagranteſque dei vultus, ſimulataque verba,
Pallamque, & pictum croceo velamen acantho.
Præcipue infelix peſti deuota futuræ
Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo
Phœniſſa, & puero pariter doniſque mouetur.
Ille, vbi complexu AEneæ colloque pependit,
Et magnum falſi impleuit genitoris amorem;
Reginam petit. hæc oculis, hæc pectore toto
Hæret: & interdum gremio fouet, inſcia Dido
Inſidat quantus miſeræ deus. at memor ille
Matris Acidaliæ, paullatim abolere Sichæum
Incipit, & viuo tentat præuertere amore
Iam pridem reſides animos deſuetaque corda.
Poſtquam prima quies epulis, menſæque remotæ
Crateras magnos ſtatuunt, & vina coronant.
Fit ſtrepitus tectis, vocemque per ampla volutãt
Atria: dependent lychni laquearibus aureis
Incenſi, & noctem flammis funalia vincunt.
Hic regina grauem gemmis auroque popoſcit,
Impleuitque mero pateram: quam Belus, & omnes
A Belo ſoliti. tum facta ſilentia tectis:
upiter, (hoſpitibus nam te dare iura loquuntur)
Hunc lætum Tyriiſque diem Troiaque profectis
Eſſe velis, noſtroſque huius meminiſſe minores.
Adſit lætitiæ Bacchus dator, & bona Iuno.
Et vos ô cœtum Tyrij celebrare fauentes.
Dixit, & in menſam laticum libauit honorem,
Primaque libato ſummo tenus attigit ore.
um Bitiæ dedit increpitans. ille impiger hauſit
pumantem pateram, & pleno ſe proluit auro,
oſt alij proceres. cithara crinitus Iopas
erſonat aurata, docuit quem maximus Atlas.
Hic canit errantem lunam, ſoliſque labores;
nde hominum genus, & pecudes, vnde imber, & ignes;
Arcturum, pluuiaſque Hyadas, geminoſq; Triones:
Quid tantum Oceano properent ſe tingere ſoles
Hiberni, vel quæ tardis mora noctibus obſtet.
Ingeminant plauſu Tyrij, Troeſque ſequuntur.
ec non & vario noctem ſermone trahebat

Infelix

Infelix Dido, longumque bibebat amorem:
Multa ſuper Priamo rogitans, ſuper Hectore multa
Nunc, quibus Auroræ veniſſet filius armis:
Nunc, quales Diomedis equi: nunc, quantus Achilles.
Immo age, & à prima dic, hoſpes, origine nobis
Inſidias, inquit, Danaûm, caſuſque tuorum,
Erroreſque tuos, nam te iam ſeptima portat
Omnibus errantem terris & fluctibus æſtas.

ÆNEIDOS LIB. II.

ARG. *Didus voluntati morem gerens Æneas, excidij Troiani ſeriem narrat.*

Onticuere omnes, intentique ora tenebant:
Inde toro pater Aeneas ſic orſus ab alto:
Infandum, regina, iubes renouare dolorem:
Troianas vt opes, & lamentabile regnum
Eruerint Danai: quæque ipſe miſerrima vidi,
Et quorum pars magna fui. quis talia fando
Myrmidonum, Dolopumve, aut duri miles Vlixei,
Temperet à lacrimis? & iam nox humida cœlo
Præcipitat, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos.
Sed, ſi tantus amor caſus cognoſcere noſtros,
Et breuiter Trojæ ſupremum audire laborem:
Quanquam animus meminiſſe horret, luctuque refugit:
Incipiam. Fracti bello, fatiſque repulſi
Ductores Danaûm, tot iam labentibus annis
Inſtar montis equum diuina Palladis arte
Aedificant, ſectaque intexunt abiete coſtas.
Votum pro reditu ſimulant. ea fama vagatur.
Huc delecta virûm ſortiti corpora furtim
Includunt cæco lateri, penituſque cauernas
Ingentis vterumque armato milite complent.
Eſt in conſpectu Tenedos, notiſſima fama
Inſula diues opum, Priami dum regna manebant,
Nunc tantum ſinus, & ſtatio malefida carinis:
Huc ſe prouecti deſerto in littore condunt.
Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſoluit ſe Teucria luctu:
Panduntur portæ, iuuat ire, & Dorica caſtra,
Deſertoſque videre locos, littuſque relictum.

Digitized by Google

Hic Dolopum manus, hic ſæuus tendebat Achilles:
Claſsibus hic locus: hic acie certare ſolebant.
ars ſtupet innuptæ donum exitiale Mineruæ.
t molem mirantur equi. primuſque Thymœtes
Duci intra muros hortatur, & arce locari:
iue dolo, ſeu iam Troiæ ſic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior ſententia menti,
ut pelago Danaûm inſidias ſuſpectaque dona
Præcipitare iubent, ſubiectiſque vrere flammis;
nt terebrare cauas vteri & tentare latebras.
cinditur incertum ſtudia in contraria vulgus.
Primus ibi ante omnes, magna comitante caterua,
Laocoon ardens ſumma decurrit ab arce:
t procul, O miſeri, quæ tanta inſania, ciues?
Creditis auectos hoſtes? aut vlla putatis
Dona carere dolis Danaûm? ſic notus Vliſſes?
ut hoc incluſi ligno occultantur Achiui,
ut hæc in noſtros fabricata eſt machina muros,
nſpectura domos, venturaque deſuper vrbi;
ut aliquis latet error. equo ne credite, Teucri.
uicquid id eſt, timeo Danaos & dona ferentes.
ic fatus, validis ingentem viribus haſtam
n latus, inque feri curuam compagibus aluum
ontorſit. ſtetit illa tremens, vteroque recuſſo
nſonuere cauæ, gemitumque dedere cauernæ.
, ſi fata deûm, ſi mens non læua fuiſſet,
npulerat ferro Argolicas fœdare latebras:
roiaque nunc ſtares, Priamique arx alta maneres.
ce, manus iuuenem interea poſt terga reuinctũ
aſtores magno ad regem clamore trahebant
ardanidæ: qui ſe ignotum venientibus vltro,
oc ipſum vt ſtrueret, Troiamq; aperiret Achiuis,
btulerat, fidens animi, atque in vtrumque paratus,
u verſare dolos, ſeu certæ occumbere morti.
ndique viſendi ſtudio Troiana iuuentus
rcumfuſa ruit, certantque illudere capto.
ccipe nunc Danaûm inſidias, & crimine ab vno
ſce omnes.
amque, vt conſpectu in medio turbatus inermis
onſtitit, atque oculis Phrygia agmina circumſpexit:

Heu,

Digitized by Google

Heu,quæ nũc tellus,inquit,quæ me æquora poſſũt
Accipere? aut quid iã miſero mihi denique reſtat?
Cui neq; apud Danaos vſquam locus:& ſuper ipſi
Dardanidæ infenſi pœnas cum ſanguine poſcunt.
Quo gemitu conuerſi animi, compreſſus & omnis
Impetus. hortamur fari,quo ſanguine cretus,
Quidue ferat,memoret;quæ ſit fiducia capto.
[Ille hæc,depoſita tandem formidine, fatur.].
Cuncta equidem tibi, Rex, (fuerit quodcumque,) fatebor,
Vera,inquit:neque me Argolica de gente negabo,
Hoc primum, nec, ſi miſerum Fortuna Sinonem
Finxit,vanũ etiam mendacemque improba finget.
Fando aliquod ſi forte tuas peruenit ad auris
Belidæ nomen Palamedis, & inclyta fama
Gloria quem falſa ſub proditione Pelaſgi
Infontem,infando indicio,quia bella vetabat,
Demiſere neci:nunc caſſum lumine lugent.
Ille me comitem,& conſanguinitate propinquum,
Pauper in arma pater primis huc miſit ab annis,
Dum ſtabat regno incolumis, regumque vigebat
Conſiliis; & nos aliquod nomenque decuſque
Geſſimus. inuidia poſtquam pellacis Vlixei
(Haud ignota loquor)ſuperis conceſſit ab oris;
Afflictus vitam in tenebris luctuque trahebam,
Et caſum inſontis mecum indignabar amici.
Nec tacui demens,& me, fors ſi qua tuliſſet,
Si patrios vmquam remeaſſem victor ad Argos,
Promiſi vltorem,& verbis odia aſpera moui.
Hinc mihi prima mali labes,hinc ſemper Vlixes.
Criminibus terrere nouis: hinc ſpargere voces
In volgum ambiguas,& quærere conſcius arma.
Nec requieuit enim, donec Calchante miniſtro.
Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata reuoluo?
Quidue moror?ſi omnis vno ordine habetis Achi(vos;
Idque audire ſat eſt;iamdudum ſumite pœnas.
Hoc Ithacus velit,& magno mercentur Atridæ.
Tum vero ardemus ſcitari & quærere cauſſas,
Ignari ſcelerum tantorum artiſque Pelaſgæ.
Proſequitur pauitans, & ficto pectore fatur:
Sæpe fugam Danni Troia capiere relicta
Moliri, & longo feſſi diſcedere bello.

Feciſ

Feciſſentque vtinam! ſæpe illos aſpera ponti
Intercluſit hiems, & terruit auſter euntis.
Præcipue cum iam hic trabibus contextus acernis
Staret equus, toto ſonuerunt æthere nimbi.
Suſpenſi Eurypylum ſcitatum oracula Phœbi
Mittimus. iſque adytis hæc triſtia dicta reportat.
Sanguine placaſtis ventos, & virgine cæſa;
Cum primum Iliacas Danai veniſtis ad oras:
Sanguine quærendi reditus. animaque litandum
Argolica. volgi quæ vox vt venit ad auris,
Obſtupuere animi, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor; cui fata parent, quem poſcat Apollo.
Hic Ithacus vatem magno Calchanta tumultu
Protrahit in medios: quæ ſint ea numina diuum
Flagitat, & mihi iam multi crudele canebant
Artificis ſcelus, & taciti ventura videbant.
Bis quinos ſilet ille dies, tectusque recuſat
Prodere voce ſua quemquam, aut opponere morti.
Vix tandem magnis Ithaci clamoribus actus,
Compoſito rumpit vocem, & me deſtinat aræ.
Aſſenſêre omnes, & quæ ſibi quiſque timebat,
Vnius in miſeri exitium conuerſa tulêre.
Iamque dies infanda aderat: mihi ſacra parari,
Et ſalſæ fruges, & circum tempora vittæ.
Eripui (fateor) letho me, & vincula rupi,
Limoſoque lacu per noctem obſcurus in vlua
Delitui, dum vela darent, ſi forte dediſſent.
Nec mihi iam patriam antiquam ſpes vlla vidēdi,
Nec dulcis natos, exoptatumque parentem:
Quos illi fors ad pœnas ob noſtra repoſcent
Effugia, & culpam hanc miſerorum morte piabūt,
Quod te, per ſuperos, & conſcia numina veri,
Per, ſi qua eſt, quæ reſtet adhuc mortalibus vſquā
Intemerata fides, oro. miſerere laborum
Tantorum: miſerere animi non digna ferentis.
His lacrimis vitam damus, & miſereſcimus vltro.
Ipſe viro primus manicas atque arta leuari
Vincla iubet Priamus; dictiſque ita fatur amicis:
Quiſquis es, amiſſos hinc iam obliuiſcere Graios:
Noſter eris, mihique hæc ediſſere vera roganti;
Quo molem hanc immanis equi ſtatuere? quis auctor?
Quidve petunt? quæ religio? aut quæ machina belli?

Dixerat. ille dolis inſtructus & arte Pelaſga,
Suſtulit exutas vinclis ad ſidera palmas:
Vos æterni ignes, & non violabile veſtrum
Teſtor numen, ait; vos aræ, enſeſque nefandi,
Quos fugi, vittæque deûm, quas hoſtia geſſi;
Fas mihi Graiorum ſacrata reſoluere iura,
Fas odiſſe viros, atque omnia ferre ſub auras,
Si qua tegunt: teneor patriæ nec legibus vllis.
Tu modo promiſſis maneas, ſeruataque ſerues
Troia fidem; ſi vera feram, ſi magna rependam.
Omnis ſpes Danaûm, & cœpti fiducia belli
Palladis auxiliis ſemper ſtetit: impius ex quo
Tydides ſed enim, ſcelerumque inuentor Vlixes
Fatale aggreſſi ſacrato auellere templo
Palladium, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Corripuere ſacram effigiem, manibuſque cruenti
Virgineas auſi diuæ contingere vittas:
Ex illo fluere ac retro ſublabſa referri
Spes Danaûm: fractæ vires, auerſa deæ mens.
Nec dubiis ea ſigna dedit Tritonia monſtris.
Vix poſitum caſtris ſimulacrum: arſere coruſca
Luminibus flammæ arrectis, ſalſuſque per artus
Sudor iit: terque ipſa ſolo (mirabile dictu)
Emicuit, parmamque ferens haſtamque trementē
Extemplo tentanda fuga canit æquora Calchas:
Nec poſſe Argolicis exſcindi Pergama telis,
Omina ni repetant Argis, numenque reducant,
Quod pelago & curuis ſecum auexere carinis.
Et nunc, quod patrias vento petiere Mycenas,
Arma deoſque parant comites, pelagoque remē
Improuiſi aderunt. ita digerit omnia Calchas.
Hanc pro Palladio moniti, pro numine læſo
Effigiem ſtatuere; nefas quæ triſte piaret.
Hanc tamen immenſam Calchas attollere molem
Roboribus textis, cœloque educere iuſſit:
Ne recipi portis, aut duci in mœnia poſſit:
Neu populum antiqua ſub religione tueri.
Nam ſi veſtra manus violaſſet dona Mineruæ,
Tum magnum exitium (quod di prius omen ipſum (ru
Conuertant) Priami imperio Phrygibuſque fut
Sin manibus veſtris veſtram aſcendiſſet in vrbe
Vltro Aſiam magno Pelopea ad mœnia bello

V

Venturam, & noſtros ea fata manere nepotes.
Talibus inſidiis periurique arte Sinonis
Credita res, captique dolis lacrimiſque coactis
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles,
Non anni domuere decem, non mille carinæ.
Hic aliud maius miſeris, multoque tremendum
Obiicitur magis, atque improuida pectora turbat.
Laocoon ductus Neptuno ſorte ſacerdos
Sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
Ecce autem gemini à Tenedo tranquilla per alta,
(Horreſco referens) immenſis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad litora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta iubæque
Sanguineæ exſuperant vndas: pars cætera põtum
Pone legit, ſinuantque immenſa volumine terga.
Fit ſonitus, ſpumante ſalo: iamque arua tenebãt,
Ardentiſque oculos ſuffecti ſanguine & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus viſu exſangues. illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parua duorum
Corpora natorum ſerpens amplexus vterque
Implicat, & miſeros morſu depaſcitur artus.
Poſt ipſum auxilio ſubeuntem ac tela ferentem
Corripiunt, ſpiriſque ligant ingentibus: & iam
Bis medium amplexi, bis collo ſquamea circum
Terga dati ſuperant capite & ceruicibus altis.
Ille ſimul manibus tendit diuellere nodos,
Perfuſus ſanie vittas atroque veneno;
Clamores ſimul horrendos ad ſidera tollit.
Quales mugitus, fugit cum ſaucius aram
Taurus, & incertam excuſſit ceruice ſecurim.
At gemini lapſu delubra ad ſumma dracones
Effugiunt, ſæuæque petunt Tritonidis arcem:
Sub pedibuſque deæ, clypeique ſub orbe tegũtur.
Tum vero tremefacta nouus per pectora cunctis
Inſinuat pauor: & ſcelus expendiſſe merentem
Laocoonta ferunt; ſacrum qui cuſpide robur
Læſerit, & tergo ſceleratam intorſerit haſtam.
Ducendum ad ſedes ſimulacrum, orandaque diuæ
Numina, conclamant.
Diuidimus muros, & mœnia pandimus vrbis.
Accingunt omnes operi, pedibuſque rotarum
Subiiciunt lapſus, & ſtupea vincula collo

Digitized by Google

Intendunt. ſcandit fatalis machina muros ,
Fœta armis. pueri circum innuptæque puellæ
Sacra canunt,funemq; manu contingere gaudent.
Illa ſubit,mediæque minans illabitur vrbi.
O patria,ô diuûm domus Ilium,& inclyta bello
Mœnia Dardanidum! quater ipſo in limine portæ
Subſtitit, atque vtero ſonitũ quater arma dedere.
Inſtamus tamen immemores cæcique furore,
Et monſtrum infelix ſacrata ſiſtimus arce.
Tunc etiam fatis aperit Caſſandra futuris
Ora dei iuſſu, non vmquam credita Teucris.
Nos delubra deûm miſeri, quibus vltimus eſſet
Ille dies, feſta velamus fronde per vrbem.
Vertitur interea cœlum,& ruit Oceano nox,
Inuoluens vmbra magna terramque polumque,
Myrmidonumque dolos:fuſi per mœnia Teucri
Conticuere:ſopor feſſos complectitur artus.
Et iam Argiua phalanx inſtructis nauibus ibat
A Tenedo,tacitæ per amica ſilentia lunæ,
Litora nota petens: flammas cum regia puppis
Extulerat:fatiſque deûm defenſus iniquis,
Incluſos vtero Danaos,& pinea furtim
Laxat clauſtra Sinon:illos patefactus ad auras
Reddit equus,lætique cavo ſe robore promunt.
Theſſandrus Sthenelusque duces, & dirus Vlixe
Demiſſum lapſi per funem,Acamaſque, Thoaſqu
Pelideſque Neoptolemus,primuſque Machaon,
Et Menelaus,& ipſe doli fabricator Epeos ,
Inuadunt vrbem ſomno vinoque ſepultam.
Cæduntur vigiles,portiſque patentibus omnis
Accipiunt ſocios,atque agmina conſcia iungunt
Tempus erat,quo prima quies mortalibus ægris
Incipit, & dono divûm gratiſſima ſerpit.
In ſomnis, ecce, ante oculos mæſtiſſimus Hec
Viſus adeſſe mihi,largoſque effundere fletus;
Raptatus bigis,vt quondam,aterque cruento
Puluere, perque pedes traiectus lora tumentis
Hei mihi,qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore:qui redit exuuias indutus Achillei,
Vel Danaûm Phrygios iaculatus puppibus ignis
Squalentem barbam,& concretos ſanguine cri
Vulneraq; illa gerens, quæ circum plurima mu
Accepit patrios, vltro flens ipſe videbar

Cr

Compellare virum,& mæſtas expromere voces:
O lux Dardaniæ, ſpes ô fidiſſima Teucrûm,
Quæ tantæ tenuere moræ: quibus Hector ab oris
Expectate venis: vt te poſt multa tuorum
Funera, poſt varios hominumque vrbiſque labores
Defeſſi aſpicimus: quæ cauſſa indigna ſerenos
Fœdauit vultus? aut cur hæc vulnera cerno;
Ille nihil: nec me quærentem vana moratur:
Sed grauiter gemitus imo de pectore ducens,
Heu fuge, nate dea teque his, ait, eripe flammis:
Hoſtis habet muros: ruit alto à culmine Troja.
Sat patriæ Priamoque datum. ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra ſuoſque tibi commendat Troia Penates:
Hos cape fatorum comites. his mœnia quære:
Magna pererrato ſtatues quæ denique ponto.
Sic ait, & manibus vittas, Veſtamque potentem,
Aeternumque adytis effert penetralibus ignem.
Diuerſo interea miſcentur mœnia luctu:
Et magis atque magis, quanquam ſecreta parentis
Anchiſæ domus, arboribuſque obtecta receſſit,
Clareſcunt ſonitus; armorumque ingruit horror.
Excutior ſomno, & ſummi faſtigia tecti
Aſcenſu ſupero, atque arrectis auribus adſto.
In ſegetem veluti cum flamma furentibus auſtris
Incidit, aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, ſternit ſata læta, boumque labores,
Præcipiteſque trahit ſiluas: ſtupet inſcius alto
Accipiens ſonitum ſaxi de vertice paſtor.
Tum vero manifeſta fides, Danaûmque pateſcunt
Inſidiæ. jam Deiphobi dedit ampla ruinam,
Volcano ſuperante, domus: iam proximus ardet
Vcalegon: Sigea igni freta lata relucent.
Exoritur clamorque virûm clangorque tubarum.
Arma amens capio; nec ſat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcẽ
Cum ſociis ardent animi. furor iraque mentem
Præcipitãt: pulchrumque mori ſuccurrit in armis;
Ecce autem telis Panthus elapſus Achiuum,
Panthus Othryades, arcis Phœbique ſacerdos,
Sacra manu, victoſque deos, paruumque nepotem
Ipſe trahit; curſuque amens ad littora tendit.
Quo res ſumma loco, Panthu? quam prendimus
arcem?

Digitized by Google

Vix ea fatus eram, gemitu cum talia reddit:
Venit ſumma dies, & ineluctabile tempus
Dardaniæ. fuimus Troës: fuit Ilium, & ingens
Gloria Teucrorum. ferus omnia Iupiter Argos
Tranſtulit. incenſa Danai dominantur in vrbe:
Arduus armatos mediis in mœnibus adſtans
Fundit equus, victorque Sinon incendia miſcet
Inſultans. portis alij bipatentibus adſunt,
Milia quot magnis vmquam venere Mycenis.
Obſedere alij telis anguſta viarum
Oppoſiti, ſtat ferri acies mucrone coruſco
Stricta, parata neci: vix primi prœlia tentant
Portarum vigiles, & cæco Marte reſiſtunt,
Talibus Othryadæ dictis & numine divûm
In flammas & in arma feror: quo triſtis Erinnys,
Quo fremitus vocat, & ſublatus ad æthera clamor.
Addunt ſe ſocios Ripheus, & maxumus armis
Aepytus, oblati per Lunam Hypaniſque Dymaſque:
Et lateri agglomerant noſtro: iuueniſque Corœbus
Mygdonides. illis ad Troiam forte diebus
Venerat, inſano Caſſandræ incenſus amore:
Et gener auxilium Priamo Phrygibuſque ferebat.
Infelix, qui non ſponſæ præcepta furentis
Audierit.
Quos vbi confertos audere in prœlia vidi:
Incipio ſuper his: Iuuenes fortiſſima fruſtra
Pectora, ſi vobis audentem extrema cupido.
Certa ſequi; (quæ ſit rebus fortuna videtis.
Exceſſere omnes adytis ariſque relictis
Di, quibus imperium hoc ſteterat) ſuccurritis vrbi
Incenſæ. moriamur, & in media arma ruamus.
Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.
Sic animis iuuenum furor additus. inde, lupi ceu
Raptores atra in nebula, quos improba ventris
Exegit cæcos rabies, catuliquę relicti
Faucibus exſpectant ſiccis: per tela, per hoſtis
vadimus haud dubiam in mortem: mediæque tenemus
Vrbis iter. nox atra caua circumuolat vmbra.
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
Explicet. aut poſſit lacrimis æquare labores:
Vrbs antiqua ruit, multos dominata per annos:
Plurima perque vias ſternuntur inertia paſſim
Corp

Corpora, perque domos, & relligioſa deorum
Limina. nec ſoli pœnas dant ſanguine Teucri:
Quondam etiam victis redit in præcordia virtus:
Victoreſque cadunt Danai. crudelis vbique
Luctus, vbique pauor, & plurima mortis imago.
Primus ſe, Danaûm magna comitante caterua,
Androgeus offert nobis, ſocia agmina credens
Inſcius: atque vltro verbis compellat amicis:
Feſtinate viri. nam quæ tam ſera moratur
Segnities? alij rapiunt incenſa feruntque
Pergama: vos celſis nunc primum à nauibus itis:
Dixit, & extemplo (neque enim reſponſa dabantur
Fida ſatis) ſenſit medios delapſus in hoſtis:
Obſtupuit, retroque pedem cum voce repreſſit.
Improuiſum aſpris veluti qui ſentibus anguem
Preſſit humi nitens, trepiduſque repente refugit
Attollentem iras, & cærula colla tumentem.
Haud ſecus Androgeus viſu tremefactus abibat.
Irruimus, denſis & circumfundimur armis;
Ignaroſque loci paſſim, & formidine captos
Sternimus. adſpirat primo fortuna labori.
Atque hic ſucceſſu exſultans animiſque Corœbus,
O ſocij, quæ prima, inquit, fortuna ſalutis
Monſtrat iter, quaque oſtendit ſe dextra, ſequamur.
Mutemus clypeos, Danaûmque inſignia nobis
Aptemus. dolus, an virtus, quis in hoſte requirat?
Arma dabunt ipſi. ſic fatus, deinde comantem
Androgei galeam, clypeique inſigne decorum
Induitur, laterique Argiuum accommodat enſem.
Hoc Ripheus, hoc ipſe Dymas, omniſque iuuentus
Læta facit: ſpoliis ſe quiſque recentibus armat.
Vadimus immixti Danais haud numine noſtro:
Multaque per cæcam congreſſi prœlia noctem
Conſerimus: multos Danaûm demittimus Orco.
Diffugiunt alij ad nauis, & litora curſu
Fida petunt: pars ingentem formidine turpi
Scādunt rurſus equum, & nota conduntur in aluo.
Heu nihil inuitis fas quemquam fidere diuis!
Ecce trahebatur paſſis Priameïa virgo
Crinibus à templo Caſſandra adytiſque Mineruæ,
Ad cœlum tendens ardentia lumina fruſtra:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Non tulit hanc ſpeciem furiata mente Corœbus,

Et ſeſe medium iniecit periturus in agmen:
Conſequimur cuncti,& denſis incurrimus armis.
Hic primum ex alto delubri culmine telis
Noſtrorum obruimur, oriturque miſerrima cædes,
Armorum facie & Graiarum errore iubarum.
Tum Danai gemitu atque ereptæ virginis ira
Vndique collecti inuadunt; Acerrimus Aiax,
Et gemini Atridæ, Dolopumque exercitus omnis.
Aduerſi rupto ceu quondam turbine venti.
Confligunt Zephyruſque Notuſque & lætus Eois
Eurus equis: ſtridunt ſiluæ,ſæuitque tridenti
Spumeus,atque imo Nereus ciet æquora fundo.
Illi etiam,ſi quos obſcura nocte per vmbram
Fudimus inſidiis, totaque agitauimus vrbe,
Apparent: primi clypeos mentitaque tela
Agnoſcunt, atque ora ſono diſcordia ſignant.
Ilicet obruimur numero primoſque Coroebus
Peneleï dextra, diuæ armipotentis ad aram,
Procumbit:cadit & Ripheus,iuſtiſſimus vnus
Qui fuit in Teucris,& ſeruantiſſimus æqui.
Dis aliter viſum. pereunt Hypaniſque Dymaſque
Confixi à ſociis:nec te tua plurima,Panthu,
Labentem pietas,nec Apollinis infula texit.
Iliaci cineres,& flamma extrema meorum,
Teſtor,in occaſu veſtro,nec tela,nec vllas
Vitauiſſe vices Danaûm;&,ſi fata fuiſſent,
Vt caderem,meruiſſe manu. diuellimur inde
Iphitus & Pelias mecum:quorum Iphitus æuo
Iam grauior,Pelias & vulnere tardus Vlixi,
Protinus ad ſedes Priami clamore vocati.
Hic vero ingentem pugnam,ceu cætera nuſquam
Bella forent, nulli tota morerentur in vrbe:
Sic Martem indomitum,Danaoſq; ad tecta ruentis
Cernimus,obſeſſumque acta teſtudine limen.
Hærent parietibus ſcalæ,poſteſque ſub ipſos
Nituntur gradibus, clypeoſque ad tela ſiniſtris
Protecti obiiciunt;prenſant faſtigia dextris.
Dardanidæ contra turris ac tecta domorum
Culmina cõuellunt(his ſe, quando vltima cernũt,
Extrema iam in morte parant defendere telis)
Auratasque trabes,veterum decora alta parentum,
Deuoluunt. alij ſtrictis mucronibus imas.
Obſedere fores:has ſeruant agmine denſo.

Inſtau

Inſtaurati animi, regis ſuccurrere tectis,
Auxilioque leuare viros, vimque addere victis.
Limen erat, cæcæque fores, & peruius vſus
Tectorum inter ſe Priami, poſteſque relicti
A tergo: infelix qua ſe, dum regna manebant,
Sæpius Andromache ferre incomitata ſolebat
Ad ſoceros, & auo puerum Aſtyanacta trahebat.
Euado ad ſummi faſtigia culminis: vnde
Tela manu miſeri iactabant irrita Teucri.
Turrim in præcipiti ſtantem, ſummiſque ſub aſtra
Eductam tectis, vnde omnis Troia videri,
Et Danaûm ſolitæ naues, & Achaïca caſtra,
Aggreſſi ferro circum, qua ſumma labantis
Iuncturas tabulata dabant; conuellimus altis
Sedibus, impulimuſque. ea lapſa repente ruinam
Cum ſonitu trahit, & Danaûm ſuper agmina late
Incidit. aſt alij ſubeunt: nec ſaxa, nec vllum
Telorum interea ceſſat genus.
Veſtibulum ante ipſum primoq. in limine Pyrrhus
Exſultat telis, & luce coruſcus aëna.
Qualis vbi in lucem coluber mala gramina paſtus,
Frigida ſub terra tumidum quem bruma tegebat,
Nunc poſitis nouus exuuiis nitiduſque iuuenta,
Lubrica conuoluit ſublato pectore terga
Arduus ad ſolem, & linguis micat ore triſulcis.
Vna ingẽs Periphas, & equorum agitator Achillis
Armiger Automedon; vna omnis Scyria pubes
Suceedunt tecto, & flammas ad culmina iactant.
Ipſe inter primos correpta dura bipenni
Limina perrumpit, poſteſque à cardine vellit
Æratos: iamque exciſa trabe firma cauauit
Robora, & ingentem lato dedit ore feneſtram.
Apparet domus intus, & atria longa pateſcunt
Apparent Priami & veterum penetralia regum:
Armatoſque vident ſtantis in limine primo.
At domus interior gemitu miſeroque tumultu
Miſcetur; penituſque cauæ plangoribus ædes
Femineis vlulant. ferit aurea ſidera clamor.
Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant,
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.
Inſtat vi patria Pyrrhus: nec clauſtra, neque ipſi
Cuſtodes ſufferre valent. labat ariete crebro
Ianua, & emoti procumbunt cardine poſtes.

Fit via vi, rumpunt aditus, primoſque trucidant
Immiſſi Danai, & late loca milite complent.
Non ſic aggeribus ruptis cum ſpumeus amnis
Exiit, oppoſitaſque euicit gurgite moles,
Fertur in arua furens cumulo, cãpoſque per omnis
Cum ſtabulis armenta trahit. vidi ipſe furentem
Cæde Neoptolemum, geminoſq; in limine Atridas
Vidi Hecubam, centumque nurus, Priamumque per aras
Sanguine fœdantem, quos ipſe ſacrauerat, ignis.
Quinquaginta illa thalami, ſpes tanta nepotum,
Barbarico poſtes auro ſpoliiſque ſuperbi
Procubuere. tenent Danai, qua deficit ignis.
Forſitan & Priami fuerint quæ fata, requiras,
Vrbis vti captæ caſum, conuolſaque vidit
Limina tectorum, & medium in penetralibus hoſtem:
Arma diu ſenior deſueta trementibus æuo
Circumdat nequicquam humeris, & inutile ferrũ
Cingitur, ac denſos fertur moriturus in hoſtis.
Aedibus in mediis nudoque ſub ætheris axe
Ingens ara fuit; iuxtaque veterrima laurus
Incumbens aræ, atque vmbra complexa Penates.
Hic Hecuba & gnatæ nequicquam altaria circum
Præcipites atra ceu tempeſtate columbæ,
Condenſæ & divom amplexæ ſimulacra ſedebant;
Ipſum autem ſumtis Priamum iuuenilibus armis
Vt vidit, Quæ mens tam dira, miſerrimæ coniux,
Impulit his cingi telis? aut quo ruis: inquit.
Non tali auxilio, nec defenſoribus iſtis
Tẽpus eget: non, ſi ipſe meus nunc afforet Hector.
Huc tandem concede: hæc ara tuebitur omnis:
Aut moriere ſimul. Sic ore effata, recepit
Ad ſeſe, & ſacra longæuum in ſede locauit.
Ecce autem elapſus Pyrrhi de cæde Polites,
Vnus gnatorum Priami, per tela, per hoſtis
Porticibus longis fugit, & vacua atria luſtrat
Saucius. illum ardens infeſto volnere Pyrrhus
Inſequitur, iam iamq; manu tenet. & premit haſta
Vt tandem ante oculos euaſit & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum ſanguine fudit,
Hic Priamus, quanquam in media iam morte tenetur,

Non

Non tamen abſtinuit, nec voci iræque pepercit.
At tibi pro ſcelere, exclamat, pro talibus auſis,
Di, ſi qua eſt cœlo pietas, quæ talia curet,
Perſoluant grates dignas, & præmia reddant
Debita: qui gnati coram me cernere lethum
Feciſti, & patrios fœdaſti funere vultus.
At non ille, ſatum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoſte fuit Priamo: ſed iura fidemque
Supplicis erubuit, corpuſque exſangue ſepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remiſit.
Sic fatus ſenior, telumque imbelle ſine ictu
Coniecit: rauco quod protinus ære repulſum,
Et ſummo clypei nequicquam vmbone pependit.
Cui Pyrrhus: Referes ergo hæc, & nuncius ibis
Pelidæ genitori. illi mea triſtia facta,
Degeneremque Neoptolemum narrare memento.
Nunc morere. Hoc dicens, altaria ad ipſa trementẽ
Traxit, & in multo lapſantem ſanguine nati,
Implicuitque comam læua: dextraque coruſcum
Extulit, ac lateri capulo tenus abdidit enſem.
Hæc finis Priami fatorum: hic exitus illum
Sorte tulit, Troiam incenſam, & prolapſa videntẽ
Pergama: tot quondam populis, terriſque ſuperbũ
Regnatorem Aſiæ. iacet ingens litore truncus,
Auolſumque humeris caput, & ſine nomine corpus.
At me tum primum ſæuus circumſtetit horror:
Obſtupui: ſubiit cari genitoris imago,
Vt regem æquæuum crudeli vulnere vidi
Vitam exhalantem. ſubiit deſerta Creüſa,
Et direpta domus, & parui caſus Iuli.
Reſpicio, & quæ ſit me circum copia luſtro.
Deſeruere omnes defeſſi, & corpora ſaltu
Ad terram miſere, aut ignibus ægra dedere.
Iamque adeo ſuper vnus eram: cum limina Veſtæ
Seruantem, & tacitam ſecreta in ſede latentem
Tyndarida aſpicio dant clara incendia lucem
Erranti, paſſimque oculos per cuncta ferenti.
Illa ſibi infeſtos euerſa ob Pergama Teucros,
Et pœnas Danaũm, & deſerti coniugis iras
Permetuens, Troiæ, & patriæ communis Erynnis
Abdiderat ſeſe, atque aris inuiſa ſedebat.
Exarſere ignes animo: ſubit ira cadentem
Vlciſci patriam, & ſceleratas ſumere pœnas.

Scili

Scilicet hæc Spartam incolumis patriaſq; Mycenas
Adſpiciet, partoque ibit regina triumpho:
Coniugiũque, domũque, patres, gnatoſq; videbit,
Iliadum turba & Phrygiis comitata miniſtris:
Occiderit ferro Priamus Troia arſerit igni:
Dardanium toties ſudarit ſanguine litus?
Non ita. namque etſi nullum memorabile nomen
Feminea in pœna eſt, nec habet victoria laudem;
Exſtinxiſſe nefas tamen, & ſumpſiſſe merentis
Laudabor pœnas; animumque expleſſe iuuabit
Vltricis flammæ, & cineres ſatiaſſe meorum.
Talia iactabam, & furiata mente ferebar;
Cum mihi ſe, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, & pura per noctem in luce refulſit
Alma parens, confeſſa deam; qualiſue videri
Cælicolis. & quanta ſolet: dextraque prehenſum
Continuit, roſeoque hæc inſuper addit ore:
Gnate, quis indomitas tantus dolor excitat iras:
Quid furis: aut quonam noſtri tibi cura receſſit:
Non prius aſpicies, vbi feſſum ætate parentem
Liqueris Anchiſen; ſuperet coniuxne Creüſa,
Aſcaniuſque puer: quos omnis vndique Graiæ
Circum errant acies: &, ni mea cura reſiſtat,
Iam flammæ tulerint, inimicus & hauſerit enſis.
Non tibi Tyndaridis facies inuiſa Lacænæ,
Culpatuſue Paris. divum inclementia, divom
Has euertit opes, ſternitque à culmine Troiam.
Aſpice: namque omnem, quæ nunc obducta tuenti
Mortalis hebetat viſus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam: tu ne qua parentis
Iuſſa time, neu præceptis parere recuſa.
Hic, vbi disiectas moles: auolſaque ſaxis
Saxa vides, miſtoque vndantem puluere fumum,
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit; totamque à ſedibus vrbem
Eruit. hic Iuno Scæas ſæuiſſima portas
Prima tenet, ſociumque furens à nauibus agmen
Ferro accincta vocat.
Iam ſummas arcis Tritonia (reſpice) Pallas
Inſedit, nimbo effulgens & Gorgone ſæua.
Ipſe pater Danais animos vireſque ſecundas
Sufficit; ipſe deos in Dardana ſuſcitat arma.
Eripe, gnate, fugam; finemque impone labori.

Nuſ

Nuſquam abero,& tutum patrio te limine ſiſtam,
Dixerat:& ſpiſſis noctis ſe condidit vmbris.
Apparent diræ facies, inimicaque Troiæ
Numina magna deûm.
Tum vero omne mihi viſum conſidere in ignis
Ilium,& ex imo verti Neptunia Troia.
Ac veluti ſummis antiquam in montibus ornum,
Cum ferro acciſam crebriſque bipennibus inſtant
Eruere agricolæ certatim; illa vſque minatur,
Et tremefacta comam concuſſo vertice nutat;
Volneribus donec paullatim euicta ſupremum
Congemuit, traxitque iugis auolſa ruinam,
Deſcendo,ac ducente deo flammam inter & hoſtis
Expedior: dant tela locum,flammæque recedunt.
Atque vbi jam patriæ peruentum ad limina ſedis,
Antiquaſque domos;genitor,quem tollere in altos
Optabam primum montis,primumque petebam;
Abnegat exciſa vitam producere Troia,
Exſiliumqne pati. Vos ô quibus integer æui
Sanguis, ait, ſolidæque ſuo ſtant robore vires,
Vos agitare fugam.
Me ſi cælicolæ voluiſſent ducere vitam,
Has mihi ſeruaſſent ſedes. ſatis vna ſuperque
Vidimus excidia,& captæ ſuperauimus vrbi.
Sic ô, ſic poſitum affati diſcedite corpus.
Ipſe manu mortem inveniam. miſerebitur hoſtis,
Exuuiaſque petet. facilis iactura ſepulcri.
Iam pridem inuiſus diuis, & inutilis annos
Demoror: ex quo me divum pater atque hominum
rex
Fulminis afflauit ventis, & contigit igni.
Talia perſtabat memorans,fixuſque manebat.
Nos contra effuſi lacrimis, coniuxque Creüſa,
Aſcaniuſque,omniſque domus,ne vertere ſecum
Cuncta pater, fatoque vrgenti incumbere vellet.
Abnegat,inceptoque & ſedibus hæret in iſdem.
Rurſus in arma feror, mortemq; miſerrimus opto.
Nam quod conſiliũ,aut quæ iam fortuna dabatur?
Mene efferre pedem,genitor, te poſſe relicto
Speraſti?tantumque nefas patrio excidit ore?
Si nihil ex tanta Superis placet vrbe relinqui:
Et ſedet hoc animo,perituræque addere Troiæ
Teque tuoſque iuuat: patet iſti ianua letho.

Iamque

Digitized by Google

Iamque aderit multo Priami de ſanguine Pyrrh',
Gnatum ante ora patris, patrem qui obtruncat ad aras.
Hoc erat, alma parens, quod me per tela, per (ignis
Eripis, vt mediis hoſtem in penetralibus, vtque
Aſcanium, patremque meum, iuxtaque Creüſam,
Alterum in alterius mactatos ſanguine cernam?
Arma, viri, ferte arma: vocat lux vltima victos.
Reddite me Danais: ſinite inſtaurata reuiſam
Prœlia. numquam omnes hodie moriemur inulti.
Hic ferro accingor rurſus, clypeoque ſiniſtram
Inſertabam aptans, meque extra tecta ferebam.
Ecce autem complexa pedes in limine coniux
Hærebat, paruumque patri tendebat Iulum:
Si periturus abis, & nos rape in omnia tecum:
Sin aliquam expertus ſumtis ſpem ponis in armis,
Hanc primum tutare domum. cui paruus Iulus,
Cui pater, & coniux quõdam tua dicta relinquor:
Talia vociferans, gemitu tectum omne replebat:
Cum ſubitum, dictuque oritur mirabile monſtrũ.
Namque manus inter, mæſtorumq; ora parentum,
Ecce leuis ſummo de vertice viſus Iuli
Fundere lumen apex, tactuque innoxia molli
Lambere flamma comas, & circum tempora paſci.
Nos pauidi trepidare metu, crinemque flagrantem
Excutere, & ſanctos reſtinguere fontibus ignis.
At pater Anchiſes, oculos ad ſidera lætus
Extulit, & cœlo palmas cum voce tetendit:
Iupiter omnipotens, precibus ſi flecteris vllis,
Adſpice nos; hoc tantum: &, ſi pietate meremur,
Da deinde auxilium, pater, atque hæc omnia firma.
Vix ea fatus erat ſenior: ſubitoque fragore
Intonuit læuum, & de cœlo lapſa per vmbras
Stella facem ducens multa cum luce cucurrit.
Illam, ſumma ſuper labentem culmina tecti,
Cernimus Idæa claram ſe condere ſilua,
Signantemque vias: tum longo limite ſulcus
Dat lucem, & late circum loca ſulfure fumant.
Hic vero victus genitor ſe tollit ad auras,
Affaturque deos, & ſanctum ſidus adorat.
Iam iã nulla mora eſt. ſequor, &, qua ducitis, ad (ſum
Di patrii, ſeruate domum, ſeruate nepotem:
Veſtrum hoc augurium, veſtroque in numine Troia eſt.

Ced-

Cedo equidem, nec, gnate, tibi comes ire recuſo.
Dixerat ille: & iam per mœnia clarior ignis
Auditur, propiuſque æſtus incendia voluunt.
Ergo age, care pater, ceruici imponere noſtræ:
Ipſe ſubibo humeris, nec me labor iſte grauabit:
Quo res cumque cadent, vnum & commune periclum,
Vna ſalus ambobus erit. mihi paruus Iulus
Sit comes. & longe ſeruet veſtigia coniux.
Vos famuli, quæ dicam, animis aduertite veſtris.
Eſt vrbe egreſſis tumulus templumque vetuſtum
Deſertæ Cereris, iuxtaque antiqua cupreſſus:
Religione patrum multos ſeruata per annos.
Hanc ex diuerſo ſedem veniemus in vnam.
Tu, genitor, cape ſacra manu, patrioſque Penates.
Me bello è tanto digreſſum & cæde recenti,
Attrectare nefas; donec me flumine viuo
Abluero.
Hæc fatus, latos humeros ſubiectaque colla
Veſte ſuper, fuluique inſternor pelle leonis;
Succedoque oneri. dextræ ſe paruus Iulus
Implicuit, ſequiturque patrem nõ paſſibus æquis.
Pone ſubit coniux. ferimur per opaca locorum.
Et me, quem dudum non vlla iniecta mouebant
Tela, neque aduerſo glomerati ex agmine Graii,
Nunc omnes terrent auræ: ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitiq; onerique timentẽ.
Iamque propinquabam portis, omnemque videbar
Euaſiſſe viam; ſubito cum creber ad auris
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorq; per vmbrã
Proſpiciens, Gnate, exclamat, fuge, gnate, propinquant.
Ardentis clypeos, atque æra micantia cerno.
Hic mihi neſcio quod trepido male numen amicum
Confuſam eripuit mentem. namque auia curſu
Dum ſequor, & nota excedo regione viarum;
Heu miſero coniux fatone erepta Creüſa
Subſtitit errauitne via, ſeu laſſa reſedit,
Incertum; nec poſt oculis eſt reddita noſtris:
Nec prius amiſſam reſpexi, animumque reflexi,
Quam tumulum antiquæ Cereris ſedemq; ſacratã
Venimus. hic demum collectis omnibus vna

Defuit:

Digitized by Google

Defuit; & comites, gnatumque, virumque fefellit.
Quem non incuſaui amẽs hominumque deorumque?
Aut quid in euerſa vidi crudelius vrbe:
Aſcanium, Anchiſemq; patrem, Teucroſq; Penates
Commendo ſociis, & curua valle recondo.
Ipſe vrbem repeto, & cingor fulgentibus armis.
Stat caſus renouare omnis, omnemque reuerti
Per Troiam; & rurſus caput obiectare periclis.
Principio muros obſcuraque limina portæ,
Qua greſſum extuleram, repeto; & veſtigia retro
Obſeruata ſequor per noctem, & lumine luſtro.
Horror vbique animos, ſimul ipſa ſilentia terrent.
Inde domum, ſi forte pedem, ſi forte tuliſſet,
Me refero. irruerant Danai, & tectum omne tenebant.
Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento
Voluitur: exſuperant flammæ: furit æſtus ad auras.
Procedo, & Priami ſedes arcemque reuiſo.
Et iam porticibus vacuis Iunonis aſylo
Cuſtodes lecti Phœnix & dirus Vlixes
Prædam aſſeruabant. huc vndique Troia gaza
Incenſis erepta adytis, menſæque deorum,
Crateresque auro ſolidi, captiuaque veſtis
Congeritur. pueri & pauidæ longo ordine matres
Stant circum.
Auſus quinetiam voces iactare per vmbram
Impleui clamore vias, mæſtuſque Creüſam
Nequicquam ingeminans iterumque iterumque vocaui.
Quærenti, & tectis vrbis ſine fine furenti,
Infelix ſimulacrum atque ipſius vmbra Creüſæ
Viſa mihi ante oculos, & nota maior imago.
Obſtupui, ſteteruntq; comæ, & vox faucibus hæſit.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quid tantum inſano iuuat indulgere dolori,
O dulcis coniux: non hæc ſine numine diuum
Eueniunt. nec te hinc comitem aſportare Creüſ
Fas, aut ille ſinit ſuperi regnator Olympi.
Longa tibi exſilia, & vaſtum maris æquor arandi
Et terram Heſperiam venies: vbi Lydius, arua
Inter opima virum, leni fluit agmine Thybris.
Illic res lætæ, regnumque, & regia coniux

Pa

Parta tibi. lacrymas dilectæ pelle Creüſæ.
Non ego Myrmidonũ ſedes Dolopumue ſuperbas
Aſpiciam, aut Graiis ſeruitum matribus ibo,
Dardanis, & diuæ Veneris nurus:
Sed me magna deûm genetrix his detinet oris,
Iamque vale, & gnati ſerua communis amorem.
Hæc vbi dicta dedit, lacrimantem, & multa volentem
Dicere, deſeruit, tenuiſque receſſit in auras.
Ter conatus ibi collo dare brachia circum,
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucrique ſimillima ſomno.
Sic demum ſocios conſumta nocte reuiſo.
Atque hic ingentem comitum affluxiſſe nouorum
Inuenio admirans numerum; matreſque, viroſque,
Collectam exſilio pubem: miſerabile vulgus
Vndique conuenere, animis opibuſque parati:
In quaſcumque velim pelago deducere terras.
Iamque iugis ſummæ ſurgebat Lucifer Idæ,
Ducebatque diem: Danaique obſeſſa tenebant
Limina portarum: nec ſpes opis vlla dabatur.
Ceſſi, & ſublato montem genitore petiui.

AENEIDOS LIB. III.

ARG. *Æneæ nauigationem eiuſque varios errores continet: mores rituſque gentium.*

POſtquam res Aſiæ, Priamique euertere gentẽ
Immeritam viſum ſuperis, ceciditque ſuperbum
Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troia:
Diuerſa exſilia, & deſertas quærere terras
Auguriis agimur divum, claſſemque ſub ipſa
Antandro & Phrygiæ molimur montibus Idæ:
Incerti quo fata ferant, vbi ſiſtere detur:
Contrahimuſque viros. vix prima inceperát æſtas;
Et pater Anchiſes dare fatis vela iubebat:
Litora cum patriæ lacrimans portuſque relinquo,
Et campos vbi Troia fuit. feror exſul in altum
Cum ſociis, gnatoque, Penatibus, & magnis dis.
Terra procul vaſtis colitur Mauortia campis,
(Thraces arant) acri quondam regnata Lycurgo:
Hoſpitium antiquum Troiæ, ſociique Penates,
Dum fortuna fuit. feror huc, & litore curuo

Mœnia prima loco, fatis ingreſſus iniquis:
Aeneadaſque meo nomen de nomine fingo.
Sacra Dionææ matri, diuiſque ferebam
Auſpicibus cœptorum operum: ſuperoque nitẽtem
Cælicolûm regi mactabam in litore taurum.
Forte fuit iuxta tumulus, quo cornea ſummo
Virgulta, & denſis haſtilibus horrida myrtus.
Acceſſi, viridemque ab humo conuellere ſiluam
Conatus, ramis tegerem vt frondentibus aras:
Horrendum, & dictu video mirabile monſtrum.
Nam, quæ prima ſolo ruptis radicibus arbos
Vellitur, huic atro liquuntur ſanguine guttæ,
Et terram tabo maculant. mihi frigidus horror
Membra quatit, gelidusque coit formidine ſãguis
Rurſus & alterius lentum conuellere vimen
Inſequor, & cauſſas penitus tentare latentis:
Ater & alterius ſequitur de cortice ſanguis.
Multa mouẽs animo Nymphas venerabar agreſtis,
Gradivumque patrem, Geticis qui præſidet aruis,
Rite ſecundarent viſus, omenque leuarent.
Tertia ſed poſtquam maiore haſtilia niſu
Aggredior, genibuſque aduerſæ obluctor arenæ:
(Eloquar, an ſileam?) gemitus lacrimabilis imo
Auditur tumulo, & vox reddita fertur ad auris:
Quid miſerum, Aenea, laceras? iam parce ſepulto:
Parce pias ſcelerare manus. non me tibi Troia
Externum tulit: aut cruor hic de ſtipite manat.
Heu fuge crudelis terras, fuge litus auarum.
Nam Polydorus ego, hic confixum ferrea texit
Telorum ſeges, & iaculis increuit acutis.
Tum vero ancipiti mentem formidine preſſus
Obſtupui, ſteteruntque comæ, & vox faucibus hæſit.
Hunc Polydorum auri quondam cum põdere magno
Infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threïcio regi: cum iam diffideret armis
Dardaniæ, cingique vrbem obſidione videret.
Ile, vt opes fractæ Teucrûm, & Fortuna receſſit;
Res Agamemnonias victriciaque arma ſecutus,
Fas omne abrumpit: Polydorum obtrũcat, & auro
Vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
Auri ſacra fames: poſtquam pauor oſſa reliquit,
Delectos populi ad proceres, primumque parentem
Monſtr

Monſtra deûm refero;&, quæ ſit ſententia, poſco.
omnibus idem animus ſcelerata excedere terra;
Linqui pollutum hoſpitium, & dare claſſibus auſtros.
Ergo inſtauramus Prolydoro funus, & ingens
Aggeritur tumulo tellus: ſtant manibus aræ,
Cæruleis mæſtæ vittis atraque cupreſſo;
Et circum Iliades crimen de more ſolutæ,
Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte,
Sanguinis & ſacri pateras: animanque ſepulcro
Condimus,& magna ſupremum voce ciemus.
Inde,vbi prima fides pelago,placataque venti
Dant maria,&lenis crepitans vocat auſter in altũ.
Deducunt ſocii navis,& litora complent.
Prouehimur portu: terræque vrbeſque recedunt.
Sacra mari colitur medio gratiſſima tellus
Nereidum matri,& Neptuno Ægeo:
Quam pius Arcitenens,oras & litora circum
Errantem,Gyaro celſa Myconoque reuinxit,
Immotamque coli dedit, & contemnere ventos.
Huc feror: hæc feſſos tuto placidiſſima portu
Accipit. egreſſi veneramur Apollinis vrbem.
Rex Anius,rex idem hominum Phœbiq;ſacerdos,
Vitis & ſacra redimitus tempora lauro,
Occurrit:veterem Anchiſen agnoſcit amicum.
Iungimus hoſpitio dextras,& tecta ſubimus.
Templa dei ſaxo venerabar ſtructa vetuſto.
Da propriam,Thymbræe,domum:da mœnia feſſis,
Et genus,& manſuram vrbem. ſerua altera Troiæ
Pergama,reliquias Danaûm atq; immitis Achillei.
Quẽ ſequimur?quoue ire iubes?vbi ponere ſedes?
Da pater,augurium;atque animis illabere noſtris.
Vix ea fatus eram:tremere omnia viſa repente
Liminaque,laurusque dei: totuſque moueri
Mons circum,& mugire adytis cortina recluſis.
Submiſſi petimus terram,& vox fertur ad auris:
Dardanidæ duri,quæ vos à ſtirpe parentum
Prima tulit tellus,eadem vos vbere læto
Accipiet reduces. antiquam exquirite matrem.
Hic domus Æneæ cunctis dominabitur oris,
Et gnati gnatorum,& qui naſcentur ab illis.
Hæc Phœbus:mixtoque ingens exorta tumultu
Lætitia:& cuncti quæ ſint ea mœnia,quærũ-

Quo Phœbus vocet errantis, iubeatque reuerti.
Tum genitor, veterum voluens monumẽta virorũ,
Audite, ô proceres, ait, & ſpes diſcite veſtras.
Creta Iouis magni medio iacet inſula ponto;
Mons Idæus vbi, & gentis cunabula noſtræ.
Centum vrbis habitant magnas: vberrima regna:
Maximus vnde pater, ſi rite audita recordor,
Teucrus Rhœteas primum eſt aduectus ad oras,
Optauitque locum regno. nondum Ilium, & arces
Pergameæ ſteterant: habitabant vallibus imis.
Hinc mater cultrix Cybele, Corybantiaque æra,
Idæumque nemus: hinc fida ſilentia ſacris,
Et iuncti currum dominæ ſubiere leones.
Ergo agite, & diuum ducunt qua iuſſa, ſequamur:
Placemus ventos, & Gnoſſia regna petamus.
Nec longo diſtant: curſu modo Iupiter adſit,
Tertia lux claſſem Cretæis ſiſtet in oris.
Sic fatus, meritos aris mactauit honores,
Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo:
Nigram Hiemi pecudem, Zephyris felicibus albam.
Fama volat, pulſum regnis ceſſiſſe paternis
Idomenea ducem, deſertaque litora Cretæ:
Hoſte vacare domos, ſedeſque adſtare relictas.
Linquimus Ortygiæ portus, pelagoque volamus,
Bacchatãque iugis Naxon, viridemque Donyſam,
Olearon, niueamque Paron, ſparſaſque per æquor
Cycladas, & crebris legimus freta conſita terris.
Nauticus exoritur vario certamine clamor.
Hortantur ſocij, Cretam proavoſque petamus.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntis.
Et tandem antiquis Curetum allabimur oris.
Ergo auidus muros optatæ molior vrbis,
Pergameamque voco, & lætam cognomine gentem
Hortor amare focos, arcemque attollere tectis.
Iamque fere ſicco ſubductæ litore puppes,
Connubiis aruiſque nouis operata iuuentus:
Iura domoſque dabam: ſubito cũ tabida membris
Corrupto cœli tractu, miſerandaque venit.
Arboribuſque ſatiſque lues, & lethifer annus.
Linquebant dulcis animas, aut ægra trahebant
Corpora. tum ſterilis exurere Sirius agros.
Arebant herbæ, & victum ſeges ægra negabat.
Rurſus ad oraclum Ortygiæ Phœbumque remẽſo.
Horta

Hortatur pater ire mari, veniamque precari:
Quam feſſis finem rebus ferat: vnde laborum
Tentare auxilium iubeat: quo vertere curſus.
Nox erat & terris animalia ſomnus habebat
Effigies ſacræ divûm, Phrygiique Penates,
Quos mecum a Troia, mediiſque ex ignibus vrbis
Extuleram, viſi ante oculos adſtare iacentis
In ſomnis, multo manifeſti lumine, qua ſe
Plena per ſe inſertas fundebat luna feneſtras.
Tum ſic affari, & curas his demere dictis:
Quod tibi delato Ortygiam dicturus Apollo eſt,
Hic canit, & tua nos en vltro ad limina mittit.
Nos te, Dardania incenſa, tuaque arma ſecuti;
Nos tumidum ſub te permenſi claſſibus æquor:
Iidem venturos tollemus in aſtra nepotes,
Imperiumque vrbi dabimus. tu mœnia magnis
Magna para, longumque fugæ ne linque laborem.
Mutandæ ſedes. non hæc tibi litora ſuaſit
Delius, aut Cretæ iuſſit conſidere Apollo.
Eſt locus Heſperiam Graii cognomine dicunt:
Terra antiqua, potens armis, atque vbere glebæ.
OEnotri coluere viri: nunc fama minores
Italiam dixiſſe, ducis de nomine, gentem.
Hæ nobis propriæ ſedes: hinc Dardanus ortus,
Iaſiuſque pater, genus à quo principe noſtrum.
Surge age, & hæc lætus longæuo dicta parenti
Haud dubitanda refer: Corythum, terraſq; requirat
Auſonias. Dictæa negat tibi Iuppiter arua.
Talibus attonitus viſis, ac voce deorum,
(Nec ſopor illud erat, ſed coram agnoſcere vultus
Velataſque comas, præſentiaque ora videbar:
Tum gelidus toto manabat corpore ſudor)
Corripio è ſtratis corpus tendoque ſupinas
Ad cælum cum voce manus, & munera libo
Intemerata focis. perfecto lætus honore
Anchiſen facio certum, remque ordine pando.
Agnouit prolem ambiguam, geminoſque parentes.
Seque nouo veterum deceptum errore locorum.
Tum memorat: Gnate Iliacis exercite fatis,
Sola mihi talis caſus Caſſandra canebat.
Nūc repeto hæc generi portendere debita noſtro
Et ſæpe Heſperiam, ſæpe Itala regna vocare.
Sed quis ad Heſperiæ venturos litora Teucros

Crederet:aut quem tum vates Caſſandra moueret:
Cedamus Phœbo, & moniti meliora ſequamur.
Sic ait:& cuncti dicto paremus ouantes.
Hanc quoque deſerimus ſedem,paucíſque relictis
Vela damus,vaſtumq; caua trabe currimus æquor.
Poſtquam altum tenuere rates,nec iã amplius vllæ
Apparent terræ,cœlum vndique & vndiq; pontus:
Tum mihi cæruleus ſupra caput adſtitit imber,
Noctem hiememque ferens; & inhorruit vnda tenebris.
Continuo venti voluunt mare,magnaque ſurgunt
Æquora. diſperſi iactamur gurgite vaſto.
Inuoluere diem nimbi,& nox humida cœlum
Abſtulit. ingeminant abrupti nubibus ignes.
Excutimur curſu,& cæcis erramus in vndis.
Ipſi diem noctemque negat diſcernere cœlo,
Nec meminiſſe viæ media Palinurus in vnda.
Tris adeo incertos cæca caligine ſoles
Erramus pelago:totidem ſine ſidere noctes.
Quarto terra die primum ſe attollere tandem
Viſa,aperire procul montis,ac voluere fumum.
Vela cadunt;remis inſurgimus:haud mora, nautæ
Adnixi torquent ſpumas,& cærula verrunt.
Seruatum ex vndis Strophadum me litora primũ
Accipiunt. Strophades Graio ſtant nomine dictæ,
Inſulæ Ionio in magno: quas dira Celæno,
Harpyiæque colunt aliæ,Phineïa poſtquam
Clauſa domus,menſaſque metu liquere priores.
Triſtius haud illis monſtrum, nec ſæuior vlla
Peſtis & ira deûm Stygiis ſeſe extulit vndis.
Virginei volucrum vultus,fœdiſſima ventris
Proluuies,vncæque manus, & pallida ſemper
Ora fame.
Huc vbi delati portus intrauimus: ecce
Læta boum paſſim campis armenta videmus,
Caprigenumque pecus,nullo cuſtode per herbas.
Irruimus ferro,& diuos ipſumque vocamus
In prædam partemque Iouem. tum litore curuo
Exſtruimuſque toros,dapibuſq; epulamur opimis.
At ſubitæ horrifico lapſu de montibus adſunt
Harpyiæ,& magnis quatiunt clangoribus alas,
Diripiuntque dapes,contactuque omnia fœdant
Immundo; tum vox tetrum dira inter adorem.

Rurſum

Rurſum in receſſu longo ſub rupe cavata,
Arborib⁹ clauſi circum atque horrentibus umbris,
Inſtruimus menſas ariſque reponimus ignem.
Rurſum ex diuerſo cœli cæciſque latebris
Turba ſonans prædam pedibus circumvolat vncis.
Polluit ore dapes. ſociis tunc, arma capeſſant,
Edico, & dira bellum cum gente gerendum.
Haud ſecus ac iuſſi faciunt, tectoſque per herbam
Diſponunt enſis, & ſcuta latentia condunt.
Ergo vbi dilapſæ ſonitum per curva dedere
Litora: dat ſignum ſpecula Miſenus ab alta
Ære cavo. invadunt ſocii, & nova prœlia tentant,
Obſcænas pelagi ferro fœdare volucres.
Sed neque vim plumis vllam, nec vulnera tergo
Accipiunt: celerique fuga ſub ſidera lapſæ
Semeſam prædam & veſtigia fœda relinquunt.
Vna in præcelſa conſedit rupe Celæno
Infelix vates, rumpitque hanc pectore vocem:
Bellum etiam pro cæde boum ſtratiſque juvencis,
Laomedontiadæ, bellumne inferre paratis,
Et patrio Harpyias inſontis pellere regno?
Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta:
Quæ Phœbo pater omnipotens, mihi Phœbus Apollo
Prædixit, vobis Furiarum ego maxima pando.
Italiam curſu petitis, ventiſque vocatis
Ibitis Italiam, portuſque intrare licebit:
Sed non ante datam cingetis mœnibus vrbem,
Quam vos dira fames noſtræque injuria cædis
Ambeſas ſubigat malis abſumere menſas.
Dixit: & in ſilvam pennis ablata refugit.
At ſociis ſubita gelidus formidine ſanguis
Deriguit: cecidere animi: nec iam amplius armis,
Sed votis precibuſque iubent expoſcere pacem,
Siue deæ, ſeu ſint diræ obſcænæque volucres.
Et pater Anchiſes, paſſis de litore palmis,
Numina magna vocat, meritoſq; indicit honores.
Dî, prohibete minas: dî, talem auertite caſum:
Et placidi ſeruate pios. tum litore funem
Deripere, excuſſoſque jubet laxare rudentis.
Tendunt vela Noti: fugimus ſpumantibus vndis,
Qua curſum ventuſque gubernatorque vocabant.
Iam medio apparet fluctu nemeroſa Zacynthos,

Digitized by Google

Dulichiumque, Sameque, & Neritos ardua ſaxis.
Effugimus ſcopulos Ithacæ Laërtia regna,
Et terram altricem ſæui execramur Vlixi,
Mox & Leucatæ nimboſa cacumina montis,
Et, formidatus nautis aperitur Apollo.
Hunc petimus feſſi & paruæ ſuccedimus vrbi.
Ancora de prora iacitur. ſtant litore puppes.
Ergo inſperata tandem tellure potiti
Luſtramurque Ioui, votiſque incendimus aras:
Acciaque Iliacis celebramus litora ludis.
Exercent patrias oleo labente palæſtras
Nudati ſocij. iuuat euaſiſſe tot vrbis
Argolicas, medioſque fugam tenuiſſe per hoſtis.
Interea magnum ſol circumuoluitur annum,
Et glacialis hiems aquilonibus aſperat vndas.
Ære cauo clypeum, magni geſtamen Abantis;
Poſtibus aduerſis figo, & rem carmine ſigno:
Aeneas hæc de Danais victoribus arma.
Linquere tum portus iubeo, & conſidere tranſtris.
Certatim ſocij feriunt mare, & æquora verrunt.
Protinus aërias Phæacum abſcondimus arces,
Litoraque Epiri legimus, portuque ſubimus
Chaonio, & celſam Buthroti adſcendimus vrbem.
Hic incredibilis rerum fama occupat auris,
Priamiden Helenum Graias regnare per vrbis,
Coniugio AEacidæ Pyrrhi ſceptriſque potitum:
Et patrio Andromachen iterum ceſſiſſe marito.
Obſtupui; miroque incenſum pectus amore,
Compellare virum, & caſus cognoſcere tantos.
Progredior portu, claſſis & litora linquens.
Solennis cum forte dapes, & triſtia dona,
Ante vrbem in luco falſi Samoëntis ad vndam
Libabat cineri Andromache, Maniſque vocabat
Hectoreum ad tumulum: viridi quem ceſpite inanem,
Et geminas cauſſam lacrimis ſacrauerat aras.
Vt me conſpexit venientem, & Troïa circum
Arma amens vidit; magnis exterrita monſtris
Deriguit viſu in medio: calor oſſa reliquit.
Labitur, & longo vix tandem tempore fatur:
Verane te facies, verus mihi nuncius affers,
Nate dea? viuiſne: aut ſi lux alma receſſit,
Hector vbi eſt? dixit, lacrimaſq; effudit, & omnem
Impleuit

Impleuit clamore locum. vix pauca furenti
Subiicio, & raris turbatus vocibus hiſco.
Viuo equidem, vitamque extrema per omnia duco
Ne dubita: nam vera vides.
Heu, quis te caſus deiectam coniuge tanto
Excipit? aut quæ digna ſatis Fortuna reuiſit?
Hectoris Andromache Pyrrhin' connubia ſeruas?
Deiecit vultum, & demiſſa voce locuta eſt:
O felix vna ante alias Priameïa virgo,
Hoſtilem ad tumulum Troiæ ſub mœnibus altis
Iuſſa mori, quæ ſortitus non pertulit vllos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile!
Nos, patria incenſa diuerſa per æquora vectæ,
Stirpis Achilleæ faſtus, iuuenemque ſuperbum
Seruitio enixæ tulimus. qui deinde ſecutus
Ledæam Hermionen Lacedæmonioſque Hymenæos,
Me famulo, famulamque Heleno trāſmiſit habendam.
Aſt illum ereptæ magno inflammatus amore
Coniugis, & ſcelerum Furiis agitatus Oreſtes.
Excipit incautum, patriaſque obtruncat ad aras.
Morte Neoptolemi regnorum reddita ceſſit.
Pars Heleno: qui Chaonios cognomine campos,
Chaoniamque omnem Troiano à Chaone dixit:
Pergamaque, Iliacamque iugis hanc addidit arcē.
Sed tibi qui curſum venti, quæ fata dedêre?
Aut quiſnam ignarum noſtris deus appulit oris?
Quid puer Aſcanius? ſuperatne, & veſcitur aura?
Quem tibi iam Troia ****
Ecqua tamen puero eſt amiſſæ cura parentis?
Ecquid in antiquam virtutem animoſque viriles
Et pater Æneas & auunculus excitat Hector?
Talia fundebat lacrimans, longoſque ciebat
Incaſſum fletus: cum ſeſe à mœnibus heros
Priamides multis Helenus comitantibus affert,
Agnoſcitque ſuos, læuſque ad limina ducit,
Et multum lacrimas verba inter ſingula fundit.
Procedo, & paruam Troiam, ſimulataque magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum
Agnoſco, Scææque amplector limina portæ.
Nec non & Teucri ſocia ſimul vrbe fruuntur.
Illos porticibus rex accipiebat in amplis.
Aulaï in medio libabant pocula Bacchi,

Digitized by Google

Impoſitis auro dapibus: pateraſque tenebant.
Iamque dies, alterque dies proceſſit, & auræ
Vela vocant, tumidoque inflatur carbaſus auſtro.
His vatem aggredior dictis, ac talia quæſo:
Troiugena interpres divûm, qui numina Phœbi,
Qui tripodas, Clarij lauros, qui ſidera ſentis,
Et volucrum linguas, & præpetis omnia pennæ:
Fare age (namque omnem curſum mihi proſpera
Relligio, & cuncti ſuaſerunt numine diui (dixit
Italiam petere, & terras tentare repoſtas:
Sola nouum, dictuque nefas Harpyia Celæno
Prodigium canit, & triſtis denunciat iras,
Obſcœnamque famem, quæ prima pericula vito:
Quidve ſequens tantos poſſim ſuperare labores:
Hic Helenus, cæſis primum de more iuuencis,
Exorat pacem divûm, vittaſque reſoluit
Sacrati capitis, meque ad tua limina, Phœbe,
Ipſe manu multo ſuſpenſum numine ducit:
Atque hæc deinde canit diuino ex ore ſacerdos:
Nate dea, (nam te maioribus ire per altum
Auſpiciis manifeſta fides: ſic fata deûm rex
Sortitur, voluitque vices: is vertitur ordo)
Pauca tibi è multis, quo tutior hoſpita luſtres
Æquora, & Auſonio poſſis conſidere portu,
Expediam dictis. prohibent nam cætera Parcæ
Scire Helenum, farique vetat Saturnia Iuno.
Principio Italiam, quam tu iam rere propinquam,
Vicinoſque ignare paras inuadere portus,
Longa procul longis via diuidit inuia terris.
Ante & Trinacria lentandus remus in vnda,
Et ſalis Auſonij luſtrandum nauibus æquor,
Infernique lacus, Ææaque inſula Circes,
Quam tuta poſſis vrbem componere terra.
Signa tibi dicam, tu condita mente teneto.
Cum tibi ſollicito ſecreti ad fluminis vndam
Litoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus
Triginta capitum fœtus enixa iacebit,
Alba, ſolo recubans, albi circum vbera nati;
Is locus vrbis erit: requies ea certa laborum.
Nec tu menſuram morſus horreſce futuros:
Fata viam inuenient, aderitque vocatus Apollo.
Has autem terras, Italique hanc litoris oram,
Proxima quæ noſtri perfunditur æquoris æſtu,

Effuge: cuncta malis habitantur mœnia Graiis.
Hic & Marycij poſuerunt mœnia Locri,
Et Sallentinos obſedit milite campos
Lyctius Idomeneus: hic illa ducis Melibœi
Parua Philoctetæ ſubnixa Petilia muro.
Quin, vbi tranſmiſſæ ſteterint trans æquora claſſes
Et poſitis aris iam vota in litore ſolues,
Purpureo velare comas adopertus amictu;
Ne qua inter ſanctos ignis in honore deorum
Hoſtilis facies occurrat, & omnia turbet.
Hunc ſocij morem ſacrorum, hunc ipſe teneto:
Hac caſti maneant in relligione nepotes.
Aſt vbi digreſſum Siculæ te ad mouerit oræ
Ventus, & anguſti rareſcent clauſtra Pelori;
Læva tibi tellus & longo læva petantur
AEquora circuitu: dextrum fuge litus, & vndas.
Hæc loca vi quondam, & vaſta conuulſa ruina
(Tantum æui longinqua valet mutare vetuſtas)
Diſſiluiſſe ferunt: cum protinus vtraque tellus
Vna foret: venit medio vi pontus, & vndis
Heſperium Siculo latus abſcidit, arvaque & vrbis
Litore diductas anguſto interluit æſtu.
Dextrum Scylla latus, læuum implacata Charybdis
Obſidet, atque imo barathri ter gurgite vaſtos
Sorbet in abruptum ductus, rurſuſque ſub auras
Erigit alternos, & ſidera verberat vnda.
At Scyllam cæcis cohibet ſpelunca latebris,
Ora exſertantem, & nauis in ſaxa trahentem.
Prima hominis facies, & pulcro pectore virgo
Pube tenus: poſtrema immani corpore priſtis,
Delphinum caudas vtero commiſſa luporum.
Præſtat Trinacrij metas luſtrare Pachyni
Ceſſantem, longos & circumflectere curſus,
Quam ſemel informem vaſto vidiſſe ſub antro
Scyllam, & cæruleis canibus reſonantia ſaxa.
Præterea, ſi qua eſt Heleno prudentia, vati
Si qua fides, animum ſi veris implet Apollo,
Vnum illud tibi, nate dea, proque omnibus vnum
Prædicam; & repetens iterumq; iterumq; monebo.
Iunonis magnæ primum prece numen adora:
Iunoni cane vota libens, dominamque potentem
Supplicibus ſupera donis. ſic denique victor
Trinacria ſuis Italos mittêre relicta.

Huc

Digitized by Google

Huc vbi delatus Cumæam acceſſeris vrbem,
Diuinoſque lacus,& Auerna ſonantia ſiluis;
Inſanam vatem aſpicies : quæ rupe ſub ima
Fata canit,foliiſque notas & nomina mandat.
Quæcumque in foliis deſcripſit carmina virgo,
Digerit in numerum, atq; antro ſecluſa relinquit.
Illa manent immota locis, neque ab ordine cedūt
Verum eadem,verſo tenuis cum cardine ventus
Impulit & teneras turbauit ianua frondis;
Nunquam deinde cauo volitantia prendere ſaxo,
Nec reuocare ſitus,aut iungere carmina curat.
Inconſulti abeunt,ſedemque odere Sibyllæ.
Hic tibi ne qua moræ fuerint diſpendia tanti :
Quamuis increpitent ſocij, & vi curſus in altum
Vela vocet,poſſitque ſinus implere ſecundos :
Quin adeas vatem,precibuſque oracula poſcas.
Ipſa canat, vocemque volens atque ora reſoluat.
Illa tibi Italiæ populos,venturaque bella.
Et quo quemque modo fugiaſque feraſque laborē,
Expediet; curſuſque dabit venerata ſecundos.
Hæc ſunt,quæ noſtra liceat te voce moneri.
Vade age, & ingentem factis fer ad æthera Troiā,
Quæ poſtquam vates ſic ore effatus amico eſt,
Dona dehinc auro grauia,ſectoque elephanto,
Imperat ad nauis ferri, ſtipatque carinis
Ingens argentum, Dodonæoſque lebetas,
Loricam conſertam hamis auroque trilicem.
Et conum inſignis galeæ, criſtaſque comantis,
Arma Neoptolemi. ſunt & ſua dona parenti.
Addit equos,additque duces:
Remigium ſupplet : ſocios ſimul inſtruit armis.
Interea claſſem velis aptare iubebat
Anchiſes,fieret vento mora ne qua ferenti
Quem Phœbi interpres multo compellat honore:
Coniugio Anchiſa Veneris dignate ſuperbo,
Cura deûm, bis Pergameis erepte ruinis,
Ecce tibi Auſoniæ tellus : hanc arripe velis.
Et tamen hanc pelago præterlabare neceſſe eſt.
Auſoniæ pars illa procul, quam pandit Apollo.
Vade, ait, ô felix gnati pietate. quid vltra
Prouehor & fando ſurgentis demoror auſtros?
Nec minus Andromache,digreſſu mæſta ſupremo,
Fert picturatas auri ſubtemine veſtis,

Et

Et Phrygiam Aſcanio chlamydem: nec cedit hono-
Textilibuſque onerat donis, ac talia fatur: (ri
Accipe & hæc, manuum tibi quæ monumẽta mea-
rum (rem
Sint, puer, & longum Andromachæ teſtentur amo-
Coniugis Hectoreæ, cape dona extrema tuorum,
O mihi ſola mei ſuper Aſtyanactis imago.
Sic oculos, ſic ille manus, ſic ora ferebat:
Et nunc æquali tecum pubeſceret æuo
Hos ego digrediens lacrimis affabar obortis
Viuite felices, quibus eſt Fortuna peracta
Iam ſua: nos alia ex aliis in fata vocamur.
Vobis parta quies: nullum maris æquor arandum:
Arua neque Auſoniæ ſemper cedentia retro
Quærenda. effigiem Xanthi Troiamque videtis,
Quam veſtræ fecere manus, melioribus (opto)
Auſpiciis: & quæ fuerit minus obuia Graiis.
Si quando Thybrim, vicinaque Thybridis arua
Intraro, gentique meæ data mœnia cernam,
Cognatas vrbis olim, populoſque propinquos
Epiro Heſperia, quibus idem Dardanus auctor,
Atque idem caſus; vnam faciemus vtramque
Troiam animis. maneat noſtros ea cura nepotes.
Prouehimur pelago vicina Ceraunia iuxta:
Vnde iter Italiam, curſuſque breuiſſimus vndis.
Sol ruit interea, & montes vmbrantur opaci.
Sternimur optatæ gremio telluris ad vndam
Sortiti remos, paſſimque in littore ſicco
Corpora curamus. feſſos ſopor irrigat artus.
Necdum orbem medium nox horis acta ſubibat:
Haud ſegnis ſtrato ſurgit Palinurus, & omnis
Explorat ventos, atque auribus aëra captat:
Sidera cuncta notat tacito labentia cœlo,
Arcturum pluuiaſque Hyadas, geminoſq; Triones,
Armatumque auro circumſpicit Oriona.
Poſtquam cuncta videt cœlo conſtare ſereno;
Dat clarum è puppi ſignum: nos caſtra mouemus,
Tentamuſque viam, & velorum pandimus alas.
Iamque rubeſcebat ſtellis Aurora fugatis,
Cum procul obſcuros collis humilemque videmus
Italiam. Italiam primus conclamat Achates:
Italiam læto ſocij clamore ſalutant.
Tum pater Anchiſes magnum cratera corona

Induit,

Induit, impleuitque mero; diuoſque vocauit
Stans celſa in puppi.
Dî, maris & terræ tempeſtatumque potentes,
Ferte viam vento facilem, & ſpirate ſecundi.
Crebeſcunt optatæ auræ, portuſque pateſcit
Iam propior, templumq; apparet in arce Mineruæ,
Vela legunt ſocij, & proras ad litora torquent.
Portus ab Eoo fluctu curuatur in arcum;
Obiectæ ſalſa ſpumant adſpergine cautes:
Ipſe latet. gemino demittunt brachia muro
Turriti ſcopuli, refugitque à litore templum.
Quatuor hic primum omen equos in gramine vidi
Tondentis campum late, candore niuali.
Et pater Anchiſes: Bellum, ô terra hoſpita, portas:
Bello armantur equi: bellũ hæc armenta minãtur.
Sed tamen idem olim curru ſuccedere ſueti
Quadrupedes, & frena iugo concordia ferre.
Spes & pacis, ait. tum numina ſancta precamur
Palladis armiſonæ, quæ prima accepit ouantis:
Et capita ante aras Phrygio velamur amictu:
Præceptiſque Heleni, dederat quæ maxima, rite
Iunoni Argiuæ iuſſos adolemus honores.
Haud mora: continuo perfectis ordine votis,
Cornua velatarum obuertimus antennarum,
Graiugenûmque domos ſuſpectaque linquimus ar(ua.
Hinc ſinus Herculei, ſi vera eſt fama, Tarenti
Cernitur. attollit ſe diua Lacinia contra,
Caulonìſque arces, & nauifragum Scylaceum.
Tum procul è fluctu Trinacria cernitur Aetna,
Et gemitum ingentem pelagi, pulſataque ſaxa
Audimus longe, fractaſque ad litora voces:
Exſultantque vada, atque æſtu miſcentur arena.
Et pater Anchiſes: Nimirum hæc illa Charybdis:
Hos Helenus ſcopulos, hæc ſaxa horrenda canebat.
Eripite ô ſocij: pariterque inſurgite remis.
Haud minus ac iuſſi faciunt: primuſque rudentem
Contorſit læuas proram Palinurus ad vndas:
Læuam cuncta cohors remis ventiſque petiuit.
Tollimur in cœlum curuato gurgite, & idem
Subducta ad Manis imos deſedimus vnda.
Ter ſcopuli clamorem inter caua ſaxa dedere:
Ter ſpumam eliſam & rorantia vidimus aſtra.
Interea feſſos ventus cum ſole reliquit;

Ign

Ignarique viæ Cyclopum allabimur oris.
Portus ab acceſſu ventorum immotus, & ingens
Ipſe; ſed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis,
Interdumque atram prorumpit ad æthera nubem,
Turbine fumantem piceo & candente fauilla:
Attollitque globos flammarum, & ſidera lambit:
Interdum ſcopulos auolſaque viſcera montis
Erigit eructans, liqueſactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exæſtuat imo.
Fama eſt, Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Vrgeri mole hac, ingentemque inſuper Aetnam
Impoſitam, ruptis flammam exſpirare caminis:
Et, feſſum quoties mutet latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cœlum ſubtexere fumo.
Noctem illam tecti ſiluis immania monſtra
Perferimus: nec, quæ ſonitum det cauſſa, videmus.
Nam neque erant aſtrorũ ignes, nec lucidus æthra
Siderea polus; obſcuro ſed nubila cœlo:
Et lunam in nimbo nox intempeſta tenebat.
Poſtera iamque dies primo ſurgebat Eoo,
Humentemque Aurora polo dimouerat vmbras:
Cum ſubito à ſiluis, macie confecta ſuprema,
Ignoti noua forma viri, miſerandaque cultu
Procedit, ſupplexque manus ad litora tendit.
Reſpicimus. dira illuuies, immiſſaque barba,
Conſertum tegumen ſpinis: at cætera Graius,
Et quondam patriis ad Troiam miſſus in armis.
Iſque vbi Dardanios habitus & Troïa vidit
Arma procul; paullum aſpectu conterritus hæſit,
Cõtinuitque gradum: mox ſeſe ad littora præceps
Cum fletu precibuſque tulit. Per ſidera teſtor,
Per ſuperos, atque hoc cœli ſpirabile lumen:
Tollite me, Teucri: quaſcumque abducite terras.
Hoc ſat erit. ſcio me Danais è claſſibus vnum,
Et bello Iliacos fateor petiiſſe Penates.
Pro quo, ſi ſceleris tanta eſt iniuria noſtri,
Spargite me in fluctus, vaſtoque immergite ponto
Si pereo, manibus hominum periiſſe iuuabit.
Dixerat: & genua amplexus, genibuſque volutans
Hærebat. qui ſit, fari, quo ſanguine cretus,
Hortamur: quæ deinde agitet Fortuna, fateri,
Ipſe pater dextram Anchiſes, haud multa moratus
Dat iuueni: atq; animum præſenti pignore firmat.

Ille

Digitized by Google

Ille hæc, depoſita tandem formidine, fatur:
Sum patria ex Ithaca, comes infelicis Vlixi,
Nomen Achemenides, Troiam genitore Adamaſt
Paupere (manſiſſetque vtinam Fortuna!) profectus.
Hic me dum trepidi crudelia limina linquunt,
Immemores ſocij vaſto Cyclopis in antro
Deſeruere. domus ſanie dapibuſque cruentis,
Intus opaca, ingens. ipſe arduus, altaque pulſat
Sidera, (Di, talem terris auertite peſtem)
Nec viſu facilis, nec dictu affabilis vlli,
Viſceribus miſerorum & ſanguine veſcitur atro.
Vidi egomet, duo de numero cum corpora noſtro,
prenſa manu magna, medio reſupinus in antro
Frangeret ad ſaxum, ſanieque exſperſa natarent
Limina: vidi, atro cum membra fluentia tabo
Manderet, & trepidi tremerent ſub dentibus artus.
Haud impune quidem, nec talia paſſus Vlixes,
Oblituſve ſui eſt Ithacus diſcrimine tanto.
Nam ſimul expletus dapibus, vinoque ſepultus
Ceruicem inflexam poſuit, iacuitque per antrum
Immenſus, ſaniem eructans ac fruſtra cruento
Per ſomnum commixta mero: nos magna precat
Numina, ſortitique vices, vna vndique circum
Fundimur, & telo lumen terebramus acuto
Ingens, quod torua ſolum ſub fronte latebat,
Argolici clypei aut Phœbeæ lampadis inſtar:
Et tandem læti ſociorum vlciſcimur vmbras.
Sed fugite, ô miſeri, fugite, atque ab litore fune
Rumpite.
Nam qualis quãtuſque cauo Polyphemus in antr
Lanigeras claudit pecudes, atque vbera preſſat:
Centum alii curua hæc habitant ad litora vulgo
Infandi Cyclopes, & altis montibus errant.
Tertia iam lunæ ſe cornua lumine complent,
Cum vitam in ſiluis, inter deſerta ferarum
Luſtra domoſque traho, vaſtoſq; ab rupe Cyclopa
Proſpicio, ſonitumque pedũ vocemque tremiſc
Victum infelicem baccas lapidoſaque corna
Dant rami, & vulſis paſcunt radicibus herbæ.
Omnia colluſtrans, hanc primum ad littora claſſe
Conſpexi venientem. huic me, quæcumq; fuiſſe
Addixi: ſatis eſt gentem effugiſſe nefandam.
Vos animam hâc potius quocunque abſumi leth

VI

ia ex fatus erat : ſummo cum monte videmus
Ipſum inter pecudes vaſta ſe mole mouentem.
Paſtorē Polyphemum, & litora nota petentem :
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat :
Lanigeræ comitantur oves : ea ſola voluptas,
Solamenque mali.
Poſtquam altos tetigit fluctus, & ad æquora venit,
Luminis effoſſi fluidum lavit inde cruorem ;
Dentibus infrendens gemitu: graditurq; per æquor
Iam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.
Nos procul inde fugam trepidi celerare, recepto
Supplice ſic merito; tacitique incidere funem.
Verrimus & proni certantibus æquora remis.
Senſit, & ad ſonitum vocis veſtigia torſit.
Verum ubi nulla datur dextram affectare poteſtas,
Nec potis Ionios fluctus æquare ſequendo;
Clamorem immenſum tollit: quo pontus, & omnes
Intremuere undæ, penituſque exterrita tellus
Italiæ, curviſque immugiit Ætna cavernis.
At genus è ſiluis Cyclopum & montibus altis
Excitum ruit ad portus, & litora complent.
Cernimus adſtantis nequicquam lumine torvo
Ætnæos fratres, cœlo capita alta ferentis,
Concilium horrendum: quales cum vertice celſo
Aëriæ quercus, aut coniferæ cypariſſi
Conſtiterunt, ſilva Iovis luculve Dianæ.
Præcipites metus acer agit quocumque rudentis
Excutere, & ventis intendere vela ſecundis.
Contra iuſſa monent Heleni, Scyllam atque Charybdim.
Inter vtramque viam, lethi diſcrimine parvo,
Ni teneant curſus : certum eſt dare lintea retro.
Ecce autem Boreas anguſta ab ſede Pelori
Miſſus adeſt, vivo prætervehor oſtia ...
Pantagiæ, Megaroſque ſinus, Tapſumque iacentem.
Talia monſtrabat relegens errata retrorſum
Litora Achemenides, comes infelicis Vlixi.
Sicanio prætenta ſinu iacet inſula contra.
Plemmyrium vndoſum : nomen dixere priores
Ortygiam. Alpheum fama eſt huc Elidis amnem
Occultas egiſſe vias ſubter mare : qui nunc

Ore Arethuſa tuo Siculis confunditur vndis.
Iuſſi numina magna loci veneramur: & inde
Exſupero præpingue ſolum ſtagnantis Helori.
Hinc altas cautes proiectaque ſaxa Pachyni
Radimus, & fatis nunquam conceſſa moueri
Apparet Camerina procul, campique Geloi,
Immaniſque Gela, fluuij cognomine dicta.
Arduus inde Acragas oſtentat maxima longe
Mœnia: magnanimûm quondam generator equorũ
Teque datis linquo ventis, palmoſa Selinus;
Et vada dura lego ſaxis Lilybeïa cæcis.
Hinc Drepani me portus & illætabilis ora
Accipit. hic, pelagi tot tempeſtatibus actus,
Heu genitorem, omnis curæ caſuſque leuamen,
Amitto Anchiſen. hic me, pater optime, feſſum
Deſeris, heu, tantis nequicquam erepte periclis!
Nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
Hos mihi prædixit luctus, non dira Celæno.
Hic labor extremus, longarum hæc meta viarum.
Hinc me digreſſum veſtris deus appulit oris.
Sic pater Aeneas intentis omnibus vnus
Fata renarrabat divûm, curſuſque docebat.
Conticuit tandem, factoque hic fine quieuit.

AENEIDOS LIB. IV.

ARG. *Amorem Didonis in Æneam continet: Furtiuas nuptias, eas ſolutas, deo iubente; & Didonis mortem impotentia amoris.*

At regina graui iam dudum ſaucia cura
Vulnus alit venis, & cæco carpitur igni.
Multa viri virtus animo, multuſque recurſat
Gentis honos. hærent infixi pectore vultus,
Verbaque: nec placidam membris dat cura quietẽ.
Poſtera Phœbea luſtrabat lampade terras,
Humentemque Aurora polo dimouerat vmbram;
Cum ſic vnanimam alloquitur male ſana ſororem
Anna ſoror, quæ me ſuſpenſam inſomnia terrent!
Quis nouus hic noſtris ſucceſſit ſedibus hoſpes!
Quem ſeſe ore ferens! quam forti pectore & armis!
Credo equidem (nec vana fides) genus eſſe deorum.
Degeneres animos timor arguit. heu, quibus ille
Iactatus fatis! quæ bella exhauſta canebat!

Si mihi non animo fixum immotumque ſederet,
Ne cui me vinclo vellem ſociare iugali,
Poſtquam primus amor deceptam morte fefellit;
Si non pertæſum thalami tædæque fuiſſet:
Huic vni forſan potui ſuccumbere culpæ.
Anna, fatebor enim; miſeri poſt fata Sichæi
Coniugis, & ſparſos fraterna cæde Penatis,
Solus hic inflexit ſenſus, animumque labantem
Impulit. agnoſco veteris veſtigia flammæ.
Sed mihi vel tellus optē prius ima dehiſcat, (bras,
Vel pater omnipotens adigat me fulmine ad vm-
Pallentis vmbras Erebi, noctemque profundam:
Ante pudor quam te violo, aut tua iura reſoluo.
Ille meos, primus qui me ſibi iunxit, amores
Abſtulit. ille habeat ſecum, ſeruetque ſepulcro.
Sic effata, ſinum lacrimis impleuit obortis.
Anna refert: O luce magis dilecta ſorori,
Solane perpetua mœrens carpere iuuenta?
Nec dulcis natos, Veneris nec præmia noris?
Id cinerem aut manis credis curare ſepultos?
Eſto: ægram nulli quondam flexêre mariti.
Non Libyæ, non ante Tyro deſpectus Iarbas,
Ductoreſque alij, quos Africa terra triumphis
Diues alit. placitone etiam pugnabis amori?
Nec venit in mentem, quorum conſederis aruis?
Hinc Getulæ vrbes, genus inſuperabile bello,
Et Numidæ infreni cingunt, & inhoſpita Syrtis:
Hinc deſerta ſiti regio, lateque furentes
Barcæi. quid bella Tyro ſurgentia dicam,
Germanique minas?
Dis equidem auſpicibus reor & Iunone ſecunda
Huc curſum Iliacas vento tenuiſſe carinas. (regna
Quam tu vrbem, ſoror, hanc cernes! quæ ſurgere
Coniugio tali! Teucrûm comitantibus armis,
Punica ſe quantis attollet gloria rebus!
Tu modo poſce deos veniam, ſacriſque litatis
Indulge hoſpitio, cauſſaſque innecte morandi:
Dum pelago deſæuit hiems, & aquoſus Orion,
Quaſſatæque rates, dum non tractabile cælum.
His dictis incenſum animum inflammauit amore,
Spemque dedit dubiæ menti, ſoluitque pudorem.
Principio delubra adeunt, pacemque per aras
Exquirunt; mactant lectas de more bidentis

Legiferæ Cereri, Phœboque, patrique Lyæo:
Iunoni ante omnis, cui vincla iugalia curæ.
Ipſa tenens dextra pateram pulcherrima Dido,
Candentis vaccæ media inter cornua fundit:
Aut ante ora deûm pinguis ſpatiatur ad aras,
Inſtauratque diem donis: pecudumque recluſis
Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta.
Heu vatum ignaræ mentes! quid vota furentem,
Quid delubra iuuant? eſt mollis flamma medullas
Interea, & tacitum viuit ſub pectore vulnus.
Vritur infelix Dido, totaque vagatur
Vrbe furens: qualis coniecta cerua ſagitta,
Quam procul incautam nemora inter Creſia fixit
Paſtor agens telis, liquitque volatile ferrum
Neſcius. illa fuga ſiluas ſaltuſque peragrat
Dictæos: hæret lateri lethalis arundo.
Nunc media Aenean ſecum per mœnia ducit,
Sidoniaſque oſtentat opes, vrbemque paratam.
Incipit effari, mediaque in voce reſiſtit.
Nunc eadem, labente die, conuiuia quærit,
Iliacoſque iterum demens audire labores
Expoſcit, pendetque iterum narrantis ab ore.
Poſt, vbi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim
Luna premit, ſuadentque cadentia ſidera ſomnos:
Sola domo mæret vacua, ſtratiſque relictis
Incubat. illum abſens abſentem auditque videtq;
Aut gremio Aſcanium genitoris imagine capta
Detinet, infandum ſi fallere poſſit amorem.
Non cœptæ aſſurgunt turres: non arma iuuentus
Exercet, portuſve aut propugnacula bello
Tuta parant; pendent opera interrupta, minæque
Murorum ingentes, æquataque machina cœlo.
Quam ſimul ac tali perſenſit peſte teneri
Cara Iouis coniux, nec famam obſtare furori:
Talibus aggreditur Venerem Saturnia dictis:
Egregiam vero laudem & ſpolia ampla refertis
Tuq; puerque tuus: magnũ & memorabile nomen
Vna dolo divûm ſi femina victa duorum eſt.
Nec me adeo fallit, veritam te mœnia noſtra,
Suſpectas habuiſſe domos Carthaginis altæ.
Sed quis erit modus: aut quo nũc certamine tãto?
Quin potius pacem æternam pactoſque Hymenæos
Exercemus? habes, tota quod mente petiſti.

Ard

Ardet amans Dido, traxitque per oſſa furorem.
Communem hunc ergo populum, paribuſque rega-
Auſpiciis: liceat Phrygio ſeruire marito, (mus
Dotaliſque tuæ Tyrios permittere dextræ.
Olli (ſenſit enim ſimulata mente locutam,
Quo regnum Italiæ Libycas auerteret oras)
Sic contra eſt ingreſſa Venus: Quis talia demens
Abnuat, aut tecum malit contendere bello:
Si modo, quod memoras, factum fortuna ſequatur.
Sed fatis incerta feror, ſi Iupiter vnam
Eſſe velit Tyriis vrbem Troiaque profectis
Miſceriue probet populos, aut fœdera iungi.
Tu coniux: tibi fas animum tentare precando.
Perge: ſequar. Tum ſic excepit regia Iuno: (ſtat,
Mecum erit iſte labor. nunc, qua ratione, quod in-
Confiteri poſſit, paucis (aduerte) docebo.
Venatum Aeneas, vnaque miſerrima Dido,
In nemus ire parant, vbi primos craſtinus ortus
Extulerit Titan, radiiſque retexerit orbem.
His ego nigrantem commixta grandine nimbum,
Dum trepidant alæ, ſaltuſque indagine cingunt,
Deſuper infundam. & tonitru cœlum omne ciebo.
Diffugient comites, & nocte tegentur opaca:
Speluncam Dido dux, & Troianus eandem
Deuenient. adero, &, tua ſi mihi certa voluntas,
Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo.
Hic Hymenæus erit. Non aduerſata petenti
Annuit, atque dolis riſit Cytherea repertis
Oceanum interea ſurgens Aurora relinquit.
It portis, iubare exorto, delecta iuuentus.
Retia rara, plagæ, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis.
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum exſpectant: oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes, ac frena ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur, magna ſtipante caterua,
Sidoniam picto clamydem circumdata limbo:
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Nec non & Phrygij comites, & lætus Iulus,
Incedant, ipſe ante alios pulcherrimus omnis
Infert ſe ſocium Aeneas, atque agmina iungit.
Qualis, vbi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta

Digitized by Google

Deſerit: ac Delum maternam inuiſit Apollo,
Inſtauratque choros: mixtique altaria circum
Creteſque Dryopeſq; fremunt, pictique Agathyrſi:
Ipſe iugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crinē fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris. haud illo ſegnior ibat
Aeneas: tantum egregio decus enitet ore:
Poſtquam altos ventum in montis, atque inuia luſtra
Ecce feræ ſaxi deiectæ vertice capræ
Decurrere iugis: alia de parte patentis
Tranſmittunt curſu campos, atque agmina cerui
Puluerulenta fuga glomerāt, montiſque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: iamque hos curſu, iā præterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprū, aut fulvum deſcendere monte leonē.
Interea magno miſceri murmure cælum
Incipit. inſequitur commixta grandine nimbus.
Et Tyrij comites paſſim, & Trojana iuuentus
Dardaniuſque nepos Veneris, diuerſa per agros
Tecta metu petiere. ruunt de montibus amnes.
Speluncam Dido dux & Troianus eandem
Deueniunt. prima & Tellus & pronuba Iuno
Dant ſignum: fulſere ignes, & conſcius æther
Connubiis: ſummoque vlularunt vertice Nymphæ.
Ille dies primus lethi, primuſque malorum
Cauſſa fuit. neque enim ſpecie famaue mouetur,
Nec iam furtiuum Dido meditatur amorem:
Coniugium vocat. hoc prætexit nomine culpam.
Extemplo Libyæ magnas it Fama per vrbis:
Fama, malum qua non aliud velocius vllum:
Mobilitate viget, vireſque acquirit eundo;
Parua metu primo: mox ſeſe attollit in auras,
Ingrediturque ſolo, & caput inter nubila condit.
Illam Terra parens, ira irritata deorum,
Extremam, vt perhibent, Cœo Enceladoq; ſororem
Progenuit; pedibus celerem, & pernicibus alis.
Monſtrum horrendum, ingens: cui quot ſunt corpore plumæ,
Tot vigiles oculi ſubter, mirabile dictu,
Tot linguæ, totidem ora ſonant, tot ſubrigit auris.
Nocte volat cæli medio terræque per vmbram,
Stridens, nec dulci declinat lumina ſomno.

Digitized by Google

Arce ſedet cuſtos, aut ſummi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat vrbis:
Tam ficti prauique tenax, quam nuncia veri.
Hæc tum, multiplici populos ſermone replebat
Gaudens, & pariter facta atque infecta canebat:
Veniſſe Aenean Troiano à ſanguine cretum,
Cui ſe pulchra viro dignetur iungere Dido:
Nunc hiemem inter ſe luxu, quam longa, fouere
Regnorum immemores, turpique cupidine captos.
Hæc paſſim dea fœda virûm diffundit in ora.
Protinus ad regem curſus detorquet Iarban,
Inceditque animum dictis, atque aggerat iras.
Hic Ammone ſatus, rapta Garamantide Nympha,
Templa Ioui, centum, latis immania regnis,
Centum aras poſuit, vigilemque ſacrauerat ignem.
Excubias diuûm æternas, pecudumque cruore
Pingue ſolum, & variis florentia limina ſertis.
Iſque amens animi, & rumore accenſus amaro,
Dicitur ante aras, media inter numina diuûm,
Multa Iouem manibus ſupplex oraſſe ſupinis:
Iupiter omnipotens, cui nunc Mauruſia pictis
Gens epulata toris Lenæum libat honorem,
Aſpicis hæc? an te, genitor, cum fulmina torques,
Nequicquam horremus: cæcique in nubibus ignes
Terrificant animos, & inania murmura miſcent?
Femina, quæ, noſtris errans in finibus vrbem
Exiguam pretio poſuit, cui litus arandum,
Cuique loci leges dedimus, connubia noſtra
Repulit, ac dominum Aenean in regna recepit.
Et nunc ille Paris cum ſemiviro comitatu,
Mæonia mentum mitra crinemque madentem
Subnixus, rapto potitur. nos munera templis
Quippe tuis ferimus, famamque fouemus inanem.
Talibus orantem dictis, araſque tenentem,
Audiit omnipotens, oculoſque ad mœnia torſit
Regia, & oblitos famæ melioris amantis.
Tum ſic Mercurium alloquitur, ac talia mandat:
Vade age, nate, voca Zephyros, & labere pennis,
Dardaniumque ducem Tyria Charthagine qui nunc
Exſpectat, latiſque datas non reſpicis vrbis,
Alloquere, & celeris defer mea dicta per auras.
Non illum nobis genetrix pulcherrima talem
Promiſit, Graiûmque ideo bis vindicat armis:

Sed fore, qui grauidam imperiis,belloque frementem
Italiam regeret,genus alto à ſanguine Teucri
Proderet,ac totum ſub leges mitteret orbem.
Si nulla accendit tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe ſua molitur laude laborem:
Aſcanione pater Romanas inuidet arces?
Quid ſtruit? aut qua ſpe inimica in gēte moratur?
Nec prolem Auſoniam,& Lauinia reſpicit arua?
Nauiget. hæc ſumma eſt: hic noſtri nuncius eſto.
Dixerat. ille patris magni parere parabat
Imperio: & primum pedibus talaria nectit
Aurea: quæ ſublimem alis, ſiue æquora ſupra,
Seu terram, rapido pariter cum flamine portant.
Tum virgam capit, hac animas ille euocat Orco
Pallentis, alias ſub triſtia tartara mittit;
Dat ſomnos adimitque, & lumina morte reſignat.
Illa fretus agit ventos; & turbida trānat
Nubila: iamque volans apicem & latera ardua cernit
Atlantis duri, cœlum qui vertice fulcit;
Atlantis, cinctum aſſidue cui nubibus atris
Piniferum caput & vento pulſatur & imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Præcipitant ſenis, & glacie riget horrida barba.
Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit: hinc toto præceps ſe corpore ad vndas
Miſit: aui ſimilis, quæ circum litora, circum
Piſcoſos ſcopulos,humilis volat æquora iuxta.
Haud aliter terras inter cœlumque volabat;
Litus arenoſum Libyæ ventoſque ſecabat
Materno veniens ab auo Cyllenia proles.
Vt primum alatis tetigit magalia plantis:
Ænean fundantem arces ac tela nouantem
Conſpicit: atque illi ſtellatus iaſpide fulua
Enſis erat, Tyrioque ardebat murice læna:
Demiſſa ex humeris: diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreuerat auro.
Continuo inuadit: Tu nunc Carthaginis altæ
Fundamenta locas,pulchramque vxorius vrbem
Exſtruis? heu regni, rerumque oblite tuarum!
Ipſe deûm tibi me claro demittit Olimpo
Regnator,cœlum & terras qui numine torquet:
Ipſe hæc ferre iubet celeris mandata per auras.
Quid ſtruis? aut qua ſpe Libycis teris otia terris?

Si

Digitized by Google

Si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
Nec ſuper ipſe tua moliris laude laborem:
Aſcanium ſurgentem, & ſpes hæredis Iuli
Reſpice; cui regnum Italiæ Romanaque tellus
Debentur. Tali Cyllenius ore locutus,
Mortalis viſus medio ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
At vero Aeneas aſpectu obmutuit amena,
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
Ardet abire fuga, dulciſque relinquere terras,
Attonitus tanto monitu imperioque deorum.
Heu quid agat: quo nunc reginam ambire furentē
Audeat affatu? quæ prima exordia ſumat?
Atq; animum nūc huc celerem, nunc diuidit illuc,
In partiſque rapit varias, perque omnia verſat,
Hæc alternanti potior ſententia viſa eſt:
Mneſthea Sergeſtūque vocat, fortēque Cloanthū:
Claſſem aptent taciti, ſocios ad litora cogant:
Arma parent, &, quæ ſit rebus cauſſa nouandis
Diſſimulent. ſeſe interea, quando optima Dido
Neſciat, & tantos rumpi non ſperet amores,
Tentaturum aditus, & quæ molliſſima fandi
Tempora: qui rebus dexter modus. Ocius omnes
Imperio læti parent, ac iuſſa faceſſunt.
At regina dolos (quis fallere poſſit amantem?)
Præſenſit, motuſque excepit prima futuros:
Omnia tuta timens. eadem impia fama furenti
Detulit armari claſſem, curſumque parari.
Sæuit inops animi, totamque incenſa per vrbem
Bacchatur. qualis commotis excita ſacris
Thyias, vbi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cithæron.
Tandem his Aenean compellat vocibus vltro,
Diſſimulare etiam ſperaſti, perfide, tantum
Poſſe nefas: tacituſque mea decedere terra:
Nec te noſter amor, nec te data dextera quondā,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido:
Quin etiam hiberno moliris ſidere claſſem,
Et mediis properas aquilonibus ire per altum,
Crudelis. quid ſi non arua aliena domoſque
Ignotas peteres. & Troia antiqua maneret:
Troia per vndoſum peteretur claſſibus æquor:
Mene fugis: per ego has lacrimas, dextrāq; tuā te

I 5 (Quand-

(Teſtor vtrumque caput celeris mandata per auras
Detulit. ipſe deum manifeſto in lumine vidi
Intrantem muros, vocemque his auribus hauſi.
Deſine meque tuis incendere teque querelis:
Italiam non ſponte ſequor.
Talia dicentem iam dudum auerſa tuetur,
Huc illuc voluens oculos, totumque pererrat
Luminibus tacitis, & ſic accenſa profatur:
Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor,
Perfide: ſed duris genuit te cautibus horrens
Caucaſus Hyrcanæque admôrunt vbera tigre.
Nã quid diſſimulo, aut quæ me ad maiora reſeruo:
Num fletu ingemuit noſtro: num lumina flexit:
Num lacrimas victus dedit, aut miſeratus amantem eſt:
Quæ quibus anteferant? jamjamne maxima Iuno,
Nec Saturnius hæc oculis pater aſpicit æquis.
NVSQVAM tua fides. ejectum litore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi.
Amiſſam claſſem, ſocios à morte reduxi.
Heu Furiis incenſa feror! nunc augur Apollo,
Nunc Lyciæ ſortes, nunc & Ioue miſſus ab ipſo
Interpres divûm fert horrida iuſſa per auras.
Scilicet is ſuperis labor eſt: ea cura quietos
Sollicitat. neque te teneo, neque dicta refello.
I, ſequere Italiam ventis: pete regna per vndas,
Spero equidē mediis, ſi quid pia numina poſſunt:
Supplicia hauſurum ſcopulis, & nomine Dido
Sæpe vocaturum. ſequar atris ignibus abſens:
Et, cum frigida mors anima ſeduxerit artus,
Omnibus vmbra locis adero. dabis, improbe, pœnas
Audiam, & hæc manis veniet mihi fama ſub imos
His medium dictis ſermonem abrumpit, & auras
Aegra fugit, ſeque ex oculis auertit & aufert.
Linquens multa metu cunctantem, & multa parantem
Dicere. ſuſcipiunt famulæ, collapſaque membra
Marmoreo referunt thalamo, ſtratiſque repoſũt
At pius Aeneas, quamquam lenire dolentem
Solando cupit, & dictis auertere curas; (amori
Multa gemens, magnoque animum labefactu
Iuſſa tamen divûm exſequitur, claſſemque reuiſi
Tum vero Teucri incumbunt, & litore celſas
Dec

Deducunt toto nauis. natat vncta carina:
Frondentiſque ferunt remos, & robora ſiluis
Infabricata, fugæ ſtudio.
Migrantis cernas, totaque ex vrbe ruentis:
Ac veluti ingentem formicæ farris aceruum
Cum populant, hiemis memores, tectoq; reponunt:
It nigrum campis agmen, prædamque per herbas
Conuectant calle anguſto: pars grandia trudunt
Obnixæ frumenta humeris: pars agmina cogunt,
Caſtigantque moras: opere omnis ſemita fervet.
Quis tibi tunc, Dido, cernenti talia ſenſus:
Quoſve dabas gemitus, cum litora feruere late
Proſpiceres arce ex ſumma, totumque videres
Miſceri ante oculos tantis clamoribus æquor:
Improbe amor, quid non mortalia pectora cogis:
Ire iterum in lacrimas, iterum tentare precando
Cogitur, & ſupplex animos ſubmittere amori:
Ne quid inexpertum fruſtra moritura relinquat.
Anna, vides toto properari litore circum.
Vndique conuenere: vocat iam carbaſus auras:
Puppibus & læti nautæ impoſuêre coronas,
Hunc ego ſi potui tantum ſperare dolorem,
Et perferre, ſoror, potero miſeræ hoc tamen vnum
Exſequere, Anna, mihi. ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus:
Sola viri mollis aditus, & tempora noras.
I, ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum:
Non ego cum Danais Troianam exſcindere gentẽ
Aulide iuraui, claſſemve ad Pergama miſi:
Nec patris Anchiſæ cinerem maniſve reuelli.
Cur mea dicta negat duras demittere in auris:
Quo ruit: extremum hoc miſeræ det munus amãti:
Exſpectet facilemque fugam, ventoſque ferentis
Non iam cõiugium antiquum, quod prodidit, oro.
Nec pulchro vt Latio careat, regnũque relinquat:
Tempus inane peto, requiem ſpatiumque furori:
Dum mea me victam doceat fortuna dolere.
Extremam hanc oro veniam: (miſerere ſororis)
Quam mihi cum dederis, cumulata morte remit-
Talibus orabat, taliſque miſerrima fletus (tam.
Fertque refertque ſoror: ſed nullis ille mouetur
Fletibus, aut voces vllas tractabilis audit.
Fata obſtant, placidaſque viri deus obſtruit auris.

Ac

Digitized by Google

Ac velut annoſo validam cum robore quercum
Alpini Boreæ, nunc hinc, nunc flatibus illinc
Eruere inter ſe certant: it ſtridor, & alte
Conſternunt terram concuſſo ſtipite frondes:
Ipſa hæret ſcopulis: & quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud ſecus aſſiduis hinc atq; hinc vocibus heros
Tunditur, & magno perſentit pectore curas.
Mens immota manet: lacrimæ voluuntur inanes.
Tum vero infelix fatis exterrita Dido
Mortem orat: tædet cœli conuexa tueri.
Quo magis inceptũ peragat, lucemque relinquat:
Vidit, thuricremis cum dona imponeret aris,
(Horrendum dictu) latices nigreſcere ſacros,
Fuſaque in obſcenum ſe vertere vina cruorem.
Hoc viſum nulli, non ipſi effata ſorori.
Præterea fuit in tectis de marmore templum
Coniugis antiqui, miro quod honore colebat,
Velleribus niueis & feſta fronde reuinctum.
Hinc exaudiri voces, & verba vocantis
Viſa viri; nox cum terras obſcura teneret:
Solaque culminibus ferali carmine bubo
Sæpe queri, & longas in fletum ducere voces.
Multaque præterea vatum prædicta priorum
Terribili monitu horrificant. agit ipſe furentem
In ſomnis ferus Aeneas: ſemperque relinqui
Sola ſibi. ſemper longam incomitata videtur
Ire viam & Tyrios deſerta quærere terra
Eumenidum veluti demens videt agmina Pentheus
Et ſolem geminum, & duplicis ſe oſtẽdere Thebas:
Aut Agamenonius ſcænis agitatus Oreſtes:
Armatam facibus matrem & ſerpentibus atris
Cum fugit, vltriceſque ſedent in limine Diræ.
Ergo vbi concepit Furias euicta dolore,
Decreuitque mori: tempus ſecum ipſa modumque
Exigit & mæſtam dictis aggreſſa ſororem,
Conſilium vultu tegit, ac ſpem fronte ſerenat:
Inueni, germana, viam, (gratare ſorori)
Quæ mihi reddat eum, vel eo me ſoluat amãtem.
Oceani finem iuxta: ſolemque cadentem,
Vltimus Aethiopum locus eſt vbi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Hinc mihi Maſſylæ gentis monſtrata ſacerdos:

Heſperidum templi cuſtos, epulaſque draconi
Quæ dabat,& ſacros ſeruabat in arbore ramos:
Spargens humida mella ſoporiferumque papauer.
Hæc ſe carminibus promittit ſoluere mentis
Quas velit; aſt aliis duras immittere curas:
Siſtere aquam fluuiis, & vertere ſidera retro:
Nocturnoſque ciet manis. mugire videbis
Sub pedibus terram,& deſcendere mõtibu ornos.
Teſtor, cara, deos, & te, germana, tuumque
Dulce caput, magicas inuitam accingier artis.
Tu ſecreta pyram tecto interiore ſub auras
Erige, & arma viri, thalamo quæ fixa reliquit
Impius, exuuiaſque omnis, lectumque iugalem,
Quo perii, ſuperimponas. abolere nefandi
Cuncta viri monumenta iubet monſtratq; ſacerdos.
Hæc effata ſilet pallor ſimul occupat ora.
Non tamen Anna nouis prætexere funera ſacris
Germanam credit, nec tantos mente furores
Concipit, aut grauiora timet, quam morte Sichæi.
Ergo iuſſa parat.
At regina pyra penetrali in ſede ſub auras
Erecta ingentis tædis atque ilice ſecta,
Intenditque locum ſertis,& fronde coronat
Funerea: ſuper exuuias, enſemque relictum,
Effigiemque toro locat. haud ignara futuri.
Stant aræ circum,& crinis effuſa ſacerdos
Tercentum tonat ore deos, Erebumque, Chaoſq;
Tergeminamque Hecaten, tria virginis ora Dianæ.
Sparſerat & latices ſimulatos fontis Auerni:
Falcibus & meſſæ ad lunam quæruntur aënis
Pubentes herbæ, nigri cum lacte veneni:
Quæritur & naſcentis equi de fronte reuolſus
Et matri præreptus amor.
Ipſa mola, manibuſque piis, altaria iuxta.
Vnum exuta pedem vinclis, in veſte recincta,
Teſtatur moritura deos, & conſcia fati
Sidera: tum, ſi quod non æquo fœdere amantis
Curæ numen habet, iuſtumq; memorque precatur.
Nox erat; & placidum carpebant feſſa ſoporem
Corpora per terras, ſiluæque & ſæua quierant
Aequora: cum medio voluuntur ſidera lapſu,
Cum tacet omnis ager: pecudes, pictæq; volucres,
Quæque lacus late liquidos, quæque aſpera dumis

Rur-

Rura tenent, ſomno poſitæ ſub nocte ſilenti
Leniuant curas, & corda oblita laborum.
At non infelix animi Phœniſſa, neque vnquam
Soluitur in ſomnos, oculiſue aut pectore noctem
Accipit. ingeminant curæ rurſuſque reſurgens
Sæuit amor, magnoque irarum fluctuat æſtu.
Sic adeo inſiſtit, ſecumque ita corde volutat:
En quid ago? rurſuſne procos irriſa priores
Experiar? Nomadumque petam connubia ſupplex?
Quos ego ſim toties iam dedignata maritos?
Iliacas igitur claſſis atque vltima Teucrûm
Iuſſa ſequar? quiane auxilio iuuat ante leuatos,
Et bene apud memores veteris ſtat gratia facti:
Quis me autem (fac velle) ſinet; ratibuſve ſuperbis
Inuiſam accipiet? neſcis, heu perdita, necdum
Laomedonteæ ſentis periuria gentis:
Quid tum: ſola fuga nautas comitabor ouantis.
An Tyriis, omnique manu ſtipata meorum
Inferar: & quos Sidonia vix vrbe reuelli,
Rurſus agam pelago, & ventis dare vela iubebo:
Quin morere, vt merita es, ferroque auerte dolorem
Tu lacrimis euicta meis, tu prima furentem
His, germana, malis oneras, atque obiicis hoſti.
Non licuit thalami expertem ſine crimine vitam
Degere more feræ, talis nec tangere curas:
Non ſeruata fides, cineri promiſſa Sichæo.
Tantos illa ſuo rumpebat pectore queſtus.
Aeneas celſa in puppi, iam certus eundi,
Carpebat ſomnos, rebus iam rite paratis.
Huic ſe forma dei vultu redeuntis eodem
Obtulit in ſomnis, rurſuſque ita viſa monere eſt:
Omnia Mercurio ſimilis, vocemque coloremque,
Et crinis flauos, & membra decora iuuentæ:
Nate dea, potes hoc ſub caſu ducere ſomnos:
Nec, quæ circumſtent te deinde pericula, cernis:
Demens! nec zephyros audis ſpirare ſecundos,
Illa dolos, dirumque nefas in pectore verſat,
Certa mori, varioque irarum fluctuat æſtu.
Non fugis hinc præceps, dum præcipitare poteſtas
Iam mare turbari trabibus, ſæuaſque videbis
Collucere faces, iam feruere litora flammis;
Si te his attigerit terris Aurora morantem.
Eia age, rumpe moras, varium & mutabile ſemper

Femina

Femina, ſic fatus, nocti ſe immiſcuit atræ.
Tum vero Aeneas, ſubi is exterritus vmbris,
Corripit è ſomno corpus, ſociosque fatigat:
Præcipites vigilate, viri, & conſidite tranſtris:
Solvite vela citi. deus æthere miſſus ab alto,
Feſtinare fugam, tortoſque incidere funis
Ecce iterum ſtimulat. ſequimur te, ſancte deorũ,
Quiſquis es, imperioque iterum paremus ouãtes.
Adſis ô, placiduſque iuues, & ſidera cœlo
Dextra feras. dixit: vaginaque eripit enſem
Fulmineum, ſtrictoque ferit retinacula ferro.
Idem omnis ſimul ardor habet; rapiuntque, ruuntque:
Litora deſeruere: latet ſub claſſibus æquor.
Annixi torquent ſpumas, & cærula verrunt.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Regina è ſpeculis, vt primum albeſcere lucem
Vidit, & æquatis claſſem procedere velis,
Litoraque, & vacuos ſenſit ſine remige portus:
Terque quaterque manu pectus percuſſa decorũ,
Flauentiſque abſciſſa comas, Pro Iupiter, ibit
Hic, ait: & noſtris illuſerit aduena regnis?
Non arma expedient, totaque ex vrbe ſequentur,
Diripientque rates alij naualibus? ite,
Ferte citi flammas, date vela, impellite remos.
Quid loquor! aut vbi ſum? quæ mentem inſania mutat.
Infelix Dido! nũc te facta impia tangunt.
Tum decuit, cum ſceptra dabas en dextra fideſq;
Quem ſecum patrios aiunt portare Penatis:
Quem ſubiiſſe humeris confectum ætate parẽtem.
Non potui abreptum diuellere corpus, & vndis
Spargere: non ſocios, non ipſum abſumere ferro
Aſcanium, patriiſque epulandum apponere mẽſis:
Verum anceps pugnæ fuerat fortuna. fuiſſet:
Quem metui moritura: faces in caſtra tuliſſem,
Impleſſemq; foros flammis, gnatumque patremque
Cũ genere exſtinxem. memet ſuper ipſa dediſſem.
Sol, qui terrarum flammis opera omnia luſtras,
Tuque harum interpres curarum, & conſcia Iuno,
Nocturniſque Hecate triuiis vlulata per vrbis,
Et Diræ vltrices, & di morientis Eliſſæ,
Accipite hæc, meritumque malis aduertite numen,
Et noſtra audite preces. ſi tangere portus

Infandum caput. ac terris adnare neceſſe eſt,
Et ſic fata Iouis poſcunt. hic terminus hæret:
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu auulſus Iuli
Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
Funera: nec, cum ſe ſub leges pacis iniquæ
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur:
Sed cadat ante diem, mediaque inhumatus arena.
Hæc precor: hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.
Tum vos, ô Tyrij, ſtirpem & genus omne futurum
Exercete odiis, cinerique hæc mittite noſtro
Munera nullus amor populis, nec fœdera ſunto.
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus vltor.
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos,
Nunc, olim, quocumque dabunt ſe tempore vires
Littora litoribus contraria, fluctibus vndas
Imprecor, arma armis: pugnent ipſiq. nepoteſque.
Hæc ait, & partis animum verſabat in omnis:
Inuiſam quærens quam primum abrumpere lucem.
Tum breuiter Barcen nutricem affata Sichæi:
Namque ſuam patria antiqua cinis ater habebat:
Annam, cara mihi nutrix, huc ſiſte ſororem:
Dic corpus properet fluuiali ſpargere lympha,
Et pecudes ſecum & monſtrata piacula ducat:
Sic veniet. tuque ipſa pia tege tempora vitta.
Sacra Ioui Stygio, quæ rite incepta paraui,
Perficere eſt animus, finemque imponere curis:
Dardanique rogum capitis permittere flammæ.
Sic ait. illa gradum ſtudio celerabat anili.
At trepida, & cœptis immanibus effera Dido,
Sanguineam voluens aciem, maculiſque trementis
Interfuſa genas, & pallida morte futura,
Interiora domus irrumpit limina, & altos
Conſcendit furibunda rogos, enſemque recludit
Dardanium, non hos quæſitum munus in vſus.
Hic poſtquam Iliacas veſtis notumque cubile
Conſpexit; paullum lacrimis & mente morata,
Incubuitque toro, dixitque nouiſſima verba:
Dulces exuuiæ, dum fata deuſque ſinebant,
Accipite hanc animam, meque his exſoluite curis.
Vixi, & quem dederat curſum fortuna, peregi.
Et nunc magna mei ſub terras ibit imago.

Digitized by Google

Vrbem præclaram ſtatui : mea mœnia vidi :
Vlta virum,pœnas inimico à fratre recepi;
Felix, heu nimium felix,ſi litora tantum
Numquam Dardaniæ tetigiſſent noſtra carinæ!
Dixit,&, os impreſſa toro, Moriemur inultæ!
Sed moriamur,ait. ſic,ſic iuuat ire ſub vmbras.
Hauriat hunc oculis ignem crudelis ab alto
Dardanus,& noſtræ ſecum ferat omnia mortis.
Dixerat. atque illam media inter talia ferro
Collapſam aſpiciunt comites, enſemque cruore
Spumantem,ſparſaſque manus. it clamor ad alta
Atria : concuſſam bacchatur fama per vrbem.
Lamentis,gemituque , & femineo vlulatu
Tecta fremunt:reſonat magnis plangoribus æther,
Non aliter,quam ſi immiſis ruat hoſtibus omnis
Carthago,aut antiqua Tyros: flammæque furentes
Culmina perq; hominum voluantur perq; deorũ.
Audiit exanimis, trepidoque exterrita curſu ,
Vnguibus ora ſoror fœdans,& pectora pugnis.
Per medios ruit,ac morientem nomine clamat:
Hoc illud,germana fuit?me fraude petebas :
Hoc rogus iſte mihi,hoc ignes aræque parabant?
Quid primum deſerta querar:comitemne ſororem
Spreuiſti moriens:eadem me ad fata vocaſſes:
Idem ambas ferro dolor, atque eadẽ hora tuliſſet.
His etiam ſtruxi manibus, patrioſque vocaui
Voce deos,ſic te vt poſita crudelis abeſſem:
Extinxti te,meque,ſoror,populumque, patreſque
Sidonios,vrbemque tuam. date vulnere lymphis
Abluam,&, extremus ſi quis ſuper halitus errat,
Ore legam. ſic fata,gradus euaſerat altos,
Semianimemque ſinu germanam amplexa fouebat
Cum gemitu, atque atros ſiccabat veſte cruores.
Illa grauis oculos conata attollere,rurſus,
Deficit.infixum ſtridit ſub pectore vulnus:
Ter ſeſe attollens cubitoque annixa leuauit:
Ter reuoluta toro eſt,oculiſque errantibus alto
Quæſiuit cœlo lucem,ingemuitque reperta.
Tum Iuno omnipotens, longum miſerata dolorẽ,
Difficiliſque obitus,Irim demiſit Olympo,
Quæ luctantẽ animam nexoſque reſolueret artus,
Nam,quia nec fato,merita nec morte peribat,
Sed miſera ante diem,ſubitoque accenſa furore:

Non

Nondum illi flauum Proſerpina vertice crinem
Abſtulerat, Stygioque caput damnauerat Orco.
Ergo Iris croceis per cœlum roſcida pennis,
Mille trahens varios aduerſo ſole colores,
Deuolat,& ſupra caput adſtitit: Hunc ego Diti
Sacrum iuſſa fero, teque iſto corpore ſoluo.
Sic ait,& dextra crinem ſecat. omnis & vna
Dilapſus calor,atque in ventos vita receſſit.

AENEIDOS LIB. V.

ARG. *Æneas Siciliã appellit, patri parentat, & ludos funebres facit. Claſſis a feminis, fraude Iunonis exuritur. Ipſe cũ robore & flore virorũ Italiã petit.*

INterea medium Æneas iam claſſe tenebat
Certus iter, fluctuſque atros aquilone ſecabat,
Mœnia reſpiciens, quæ iam infelicis Eliſſæ
Collucent flammis. quæ tantum accenderit ignem
Cauſſa latet: duri magno ſed amore dolores
Polluto, notumque, furens quid femina poſſit,
Triſte per augurium Teucrorum pectora ducunt.
Vt pelagus tenuere rates, nec iam amplius vlla
Occurrit tellus; maria vndique, & vndique cœlũ:
Olli cæruleus ſupra caput adſtitit imber,
Noctem hiememque ferens, & inhorruit vnda tenebris.
Ipſe gubernator puppi Palinurus ab alta:
Heu! quia nam tanti cinxerunt æthera nimbi:
Quidve,pater Neptune, paras? ſic deinde locutus
Colligere arma iubet,validiſque incumbere remis:
Obliquatque ſinus in ventum, ac talia fatur:
Magnanime Aenea, non, ſi mihi Iupiter auctor
Spondeat,hoc ſperem Italiam contingere cœlo.
Mutati tranſverſa fremunt, & veſpere ab atro
Conſurgunt venti, atque in nubem cogitur aër.
Nec nos obniti contra, nec tendere tantum
Sufficimus. ſuperat quoniam Fortuna, ſequamur:
Quoque vocat,vertamus iter. nec litora longe
Fida reor fraterna Erycis, portuſque Sicanos.
Si modo rite memor ſeruata remetior aſtra
Tum pius Aeneas: Equidem ſic poſcere ventos
Iamdudum,& fruſtra cerno te tendere contra.
Flecte viam velis. an ſit mihi gratior vlla,
Quove magis feſſas optem dimittere nauis,
Quam quæ Dardanium tellus mihi ſeruat Aceſten

Et patris Anchiſæ gremio complectitur oſſa.
Hæc vbi dicta petunt portus: & vela ſecundi
Intendunt Zephyri. fertur cita gurgite claſſis;
Et tandem læti notæ aduertuntur arenæ.
At procul excelſo miratus vertice montis
Aduentum ſociaſque rates, occurrit Aceſtes,
Horridus in iaculis & pelle Libyſtidis vrſæ:
Troïa Criniſo conceptum flumine mater
Quem genuit veterum non immemor ille parẽtũ,
Gratatur reduces, & gaza lætus agreſti
Excipit, ac feſſos opibus ſolatur amicis.
Poſtera cum primo ſtellas Oriente fugarat
Clara dies: ſocios in cœtum litore ab omni
Aduocat Æneas, tumulique ex aggere fatur:
Dardanidæ magni, genus alto à ſanguine divum,
Annuus exactis completur menſibus orbis,
Ex quo reliquias, diuinique oſſa parentis
Condidimus terra, mæſtaſque ſacrauimus aras.
Iamq; dies (ni fallor) adeſt, quem ſemper acerbum,
Semper honoratum (ſic di voluiſtis) habebo.
Hunc ego, Gætulis agerem ſi Sirtibus exſul,
Argolicoue mari deprenſus, & vrbe Mycenæ;
Annua vota tamen ſollenniſque ordine pompas
Exſequerer, ſtrueremque ſuis altaria donis.
Nunc vltro ad cineres ipſius & oſſa parentis
Haud equidem ſine mente reor, ſine numine divûm
Adſumus, & portus delati intramus amicos.
Ergo agite, & lætum cuncti celebremus honorem:
Poſcamus ventos, atque hæc me ſacra quotannis
Vrbe velit poſita templis ſibi ferre dicatis.
Bina boum vobis Troia generatus Aceſtes
Dat numero capita in nauis. adhibete Penatis
Et patrios epulis, & quos colit hoſpes Aceſtes,
Præterea, ſi nona diem mortalibus almum
Aurora extulerit, radiiſque retexerit orbem,
Prima citæ Teucris ponam certamina claſſis.
Quique pedum curſu valet, & qui viribus audax,
Aut iaculo incedit melior, leuibuſque ſagittis,
Seu crudo fidit pugnam committere cæſtu:
Cuncti adſint, meritæq; exſpectent præmia palmæ.
Ore fauete omnes, & cingite tempora ramis.
Sic fatus, velat materna tempora myrto.
Hoc Helymus facit, hoc æui maturus Aceſtes,

Ho

Hoc puer Aſcanius: ſequitur quos cætera pubes:
Ille è concilio multis cum millibus ibat
Ad tumulum, magna medius comitante caterua.
Hic duo rite mero libans carchesia Baccho,
Fundit humi, duo lacte nouo, duo ſanguine ſacro,
Purpureoſque iacit flores, ac talia fatur:
Salue, ſancta parens: iterum ſaluete recepti
Nequicquam cineres, animæque, vmbræq; paternæ.
Non licuit fines Italos, fataliaque arua, (brim.
Nec tecum Auſonium, quicumque eſt, quærere Ty-
Dixerat hæc, adytis cum lubricus anguis ab imis,
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, lapſuſque per aras:
Cæruleæ cui terga notæ, maculoſus & auro
Squamam incendebat fulgor: ceu nubibus arcus
Mille trahit varios aduerſo ſole colores.
Obſtupuit viſu Aeneas, ille agmine longo
Tandem inter pateras, & leuia pocula ſerpens,
Libauitque dapes, rurſuſq; innoxius imo
Succeſſit tumulo, & depaſta altaria liquit.
Hoc magis inceptos genitori inſtaurat honores,
Incertus Geniumne loci, famulumne parentis
Eſſe putet: cædit quinas de more bidentis,
Totque ſues, totidem nigrantis terga iuuencos:
Vinaque fundebat pateris, animamque vocabat
Anchiſæ magni, maneſque Acheronte remiſſos.
Necnon & ſocij, quæ cuique eſt copia, læti
Dona ferunt: onerantq; aras, mactantque iuuencos.
Ordine ahena locant alij, fuſique per herbam
Subijciunt veribus prunas, & viſcera torrent.
Exſpectata dies aderat, nonamque ſerena
Aurora Phaëthontis equi iam luce vehebant:
Famaque finitimos & clari nomen Aceſtæ
Excierat, læto complerant littora cœta
Viſuri Aeneadas, pars & certare parati.
Munera principio ante oculos circoque locantur
In medio, ſacri tripodes, viridesque coronæ,
Et palmæ, pretium victoribus, armaque, & oſtro
Perfuſæ veſtes, argenti aurique talentum:
Et tuba commiſſos medio canit aggere ludos.
Prima pares ineunt grauibus certamina remis
Quatuor ex omni delectæ claſſe carinæ.
Velocem Mneſtheus agit acri remige Priſtin,

Digitized by Google

Mox Italus Mneſtheus, genus à quo nomine Memmi
Ingentemque Gyas ingenti mole Chimæram,
Vrbis opus: triplici pubes quam Dardana verſu
Impellunt; terno conſurgunt ordine remi.
Sergeſtuſque, domus tenet à quo Sergia nomen,
Centauro invehitur magna: Scyllaque Cloanthus
Cærulea: genus vnde tibi, Romane Cluenti.
Eſt procul in pelago ſaxum ſpumantia contra
Litora, quod tumidis ſubmerſum tunditur olim
Fluctibus, hiberni condunt vbi ſidera cori:
Tranquillo ſilet, immotaque attollitur vnda
Campus & apricis ſtatio gratiſſima mergis.
Hic viridem Aeneas frondenti ex ilice metam
Conſtituit ſignum nautis pater: vnde reuerti
Scirent, & longos vbi circumflectere curſus.
Tum loca ſorte legunt, ipſique in puppibus auro
Ductores longe effulgent oſtroque decori.
Cætera populea velatur fronde iuuentus,
Nudatoſque humeros oleo perfuſa niteſcit.
Conſiſtunt tranſtris, intentaque brachia remis
Intenti exſpectant ſignum, exſultantiaque haurit
Corda pauor pulſans, laudumque arrecta cupido.
Inde, vbi clara dedit ſonitum tuba, finibus omnes,
(Haud mora) proſiluêre ſuis: ferit æthera clamor
Nauticus: adductis ſpumant freta verſa lacertis
Infindunt pariter ſulcos, totumqu dehiſcit
Conuolſum remis roſtriſque tridentibus æquor.
Non tam præcipites biiugo certamine campum
Corripuêre, ruuntque effuſi carcere currus:
Nec ſic immiſſis aurigæ vndantia lora
Concuſſêre iugis, pronique in verbera pendent.
Tum plauſu, fremituque virûm, ſtudiiſque fauentum
Conſonat omne nemus: vocemque incluſa volutãt
Litora, pulſati colles clamore reſultant.
Effugit ante alios, primiſque elabitur vndis
Turbam inter fremitumque Gyas: quem deinde Cloanthus
Conſequitur, melior remis: ſed pondere pinus
Tarda tenet. poſt hos æquo diſcrimine Priſtis,
Centauruſque locum tendunt ſuperare priorem:
Et nunc Priſtis habet, nunc victam præterit ingẽs
Centaurus; nunc vna ambæ iunctiſque feruntur

Frontibus,& longa ſulcant vada ſalſa carina.
Iamque propinquabant ſcopulo,metamq;tenebãt:
Cum princeps medioque Gyas in gurgite victor
Rectorem nauis compellat voce Menœten:
Quo tantum mihi dexter abis?huc dirige greſſum.
Litus ama,& lævas ſtringat ſine palmula cautes:
Altum alij teneant,dixit,ſed cæca Menœtes
Saxa timens, proram pelagi detorquet ad vndas.
Quo diuerſus abis?iterum,Pete ſaxa,Menœte,
Cum clamore Gyas reuocabat & ecce Cloanthum
Reſpicit inſtantem tergo,& propiora tenentem.
Ille inter nauemque Gyæ ſcopuloſque ſonantis
Radit iter læuum interior,ſubituſque priorem
Præterit,& metis tenent æquora tuta relictis.
Tum vero exarſit iuueni dolor oſsibus ingens:
Nec lacrimis caruere genæ.ſegnemque Menœten
Oblitus decoriſque ſui ſociũmque ſalutis,
In mare præcipitem puppi deturbat ab alta.
Ipſe gubernaclo rector ſubit,ipſe magiſter,
Hortaturque viros,clauumque ad litora torquet.
At grauis , vt fundo vix tandem redditus imo eſt
Iam ſenior, madidaque fluens in veſte, Menœtes,
Summa petit ſcopuli, ſiccaque in rupe reſedit.
Illum & labentem Teucri, & riſere natantem:
Et ſalſos rident reuomentem pectore fluctus.
Hic læta extremis ſpecies eſt accenſa duobus
Sergeſto, Mneſtheique,Gyan ſuperare morantem
Sergeſtus capit ante locũ,ſcopuloque propinquat:
Nec tota tamen ille prior præeunte carina:
Parte prior:partem roſtro premit æmula Priſtis.
At media ſocios incedens naue per ipſos
Hortatur Mneſteus : Nunc,nunc inſurgite remis
Hectorei ſocij : Troiæ quos ſorte ſupremã
Delegi comites : nunc illas promite vires,
Nunc animos,quibus in Gætulis Syrtibus vſi,
Ionioque mari, Maleæque ſequacibus vndis.
Non jam prima peto Mneſtheus, neque vincere certo. (dis:
Quamquam ô!ſed ſuperent quibus hoc, Neptune
Extremos pudeat rediiſſe:hoc vincite, ciues,
Et prohibete nefas.Olli certamine ſummo
Procumbunt : vaſtis tremit ictibus area puppis,
Subtrahiturque ſolum. tum creber anhelitus artꝰ

Aridaque ora quatit: ſudor fluit vndique riuis.
Attulit ipſe viris optatum caſus honorem.
Namq; furens animi, dum proram ad ſaxa ſuburget
Interior, ſpatioque ſubit Sergeſtus iniquo:
Infelix ſaxis in procurrentibus hæſit.
Concuſſæ cautes, & acuto in murice remi
Obnixi crepuêre, illiſaque prora pependit.
Conſurgunt nautæ, & magno clamore morantur:
Ferrataſque trudes, & acuta cuſpide contos
Expediunt; fractoſque legunt in gurgite remos.
At lætus Mneſtheus, ſucceſſuque acrior ipſo,
Agmine remorum celeri, ventiſque vocatis,
Prona petit maria, & pelago decurrit aperto.
Qualis ſpelunca ſubito commota columba,
Cui domus & dulces latebroſo in pumice nidi,
Fertur in arua volans, plauſumque exterrita pennis
Dat tecto ingentem: mox aëre lapſa quieto
Radit iter liquidum, celeris neque commouet alas.
Sic Mneſtheus, ſic ipſa fuga ſecat vltima Priſtis
Æquora: ſic illam fert impetus ipſe volantem.
Et primum in ſcopulo luctantem deſerit alto
Sergeſtum, breuibuſque vadis, fruſtraque vocantem
Auxilia, & fractis diſcentem currere remis.
Inde Gyan, ipſamque ingenti mole Chimæram
Conſequitur. cedit: quoniam ſpoliata magiſtro eſt.
Solus iamque ipſo ſupereſt in fine Cloanthus;
Quem petit, & ſummis adnixus viribus vrguet.
Tum vero ingeminat clamor, cunctique ſequentem
Inſtigant ſtudiis: reſonatque fragoribus æther.
Hi proprium decus, & partũ indignantur honorẽ,
Ni teneant: vitamque volunt pro laude paciſci.
Hos ſucceſſus alit: poſſunt, quia poſſe videntur.
Et fors æquatis cepiſſent præmia roſtris,
Ni, palmas ponto tendens vtraſque, Cloanthus
Fudiſſetque preces, diuoſque in vota vocaſſet:
Di quibus imperium pelagi, quorum æquora curro.
Vobis lætus ego hoc candentem in littore taurum
Conſtituam ante aras voti reus, exſtaque ſalſos
Porriciam in fluctus, & vina liquentia fundam.
Dixit, eumque imis ſub fluctibus audiit omnis
Nereidum Phorcique chorus, Panopeaque virgo;
Et pater ipſe manu magna Portunus euntem
Impulit. Illa noto citius volucrique ſagitta

Ad

Ad terram fugit, & portu ſe condidit alto.
Tum ſatus Anchiſa, cunctis ex more vocatis,
Victorem magna præconis voce Cloanthum
Declarat, viridique aduelat tempora lauro:
Muneraque in naues ternos optare iuuencos,
Vinaque, & argenti magnum dat ferre talentum.
Ipſis præcipuos ductoribus addit honores:
Victori chlamydem auratam, quam plurima circum
Purpura mæandro duplici Melibœa cucurrit:
Intextuſque puer frondoſa regius Ida
Velocis iaculo ceruos curſuque fatigat:
Acer, anhelanti ſimilis: quem præpes ab Ida
Sublimem pedibus rapuit Iouis armiger vncis.
Longæui palmas nequicquam ad ſidera tendunt
Cuſtodes, ſæuitque canum latratus in auras.
At qui deinde locum tenuit virtute ſecundum,
Leuibus huic hamis conſertam, auroque trilicem
Loricam, quam Demoleo detraxerat ipſe
Victor apud rapidum Simoënta ſub Ilio alto,
Donat habere viro, decus & tutamen in armis.
Vix illam famuli Phegeus Sagariſque ferebant
Multiplicem, connixi humeris. indutus at olim
Demoleus curſu palantis Troas agebat.
Tertia dona facit geminos ex ære lebetas;
Cymbiaque argento perfecta, atque aſpera ſignis.
Iamque adeo donati omnes, opibuſque ſuperbi,
Puniceis ibant euincti tempora tæniis:
Cum ſæuo è ſcopulo multa vix arte reuulſus,
Amiſſis remis, atque ordine debilis vno,
Irriſam ſine honore ratem Sergeſtus agebat.
Qualis ſæpe viæ deprenſus in aggere ſerpens,
Aerea quem obliquum rota tranſiit, aut grauis ictu
Seminecem liquit ſaxo laceruumque viator,
Nequicquam longos fugiens dat corpore tortus:
Parte ferox, ardenſque oculis, & ſibila colla
Arduus attollens: pars vulnere clauda retentat
Nexantem nodis, ſeque in ſua membra plicantem.
Tali remigio nauis ſe tarda mouebat:
Vela facit tamen, & plenis ſubit oſtia velis.
Sergeſtum Æneas promiſſo munere donat,
Seruatam ob nauem lætus, ſocioſque reductos.
Olli ſerua datur, operum haud ignara Mineruæ,
Creſſa genus Pholoë, geminique ſub vbere nati.

Digitized by Google

Hoc pius Æneas miſſo certamine tendit (vis
Gramineum in campum; quem collibus vndiq; cur-
Cingebant ſyluæ: mediaque in valle theatri
Circus erat, quo ſe multis cum millibus heros
Conceſſu medium tulit, exſtructoque reſedit.
Hic, qui forte velint rapido contendere curſu,
Invitat pretiis animos, & præmia ponit.
Vndique conueniunt Teucri, miſtique Sicani,
Niſus & Euryalus primi.
Euryalus forma inſignis, viridique iuventa;
Niſus amore pio pueri; quos deinde ſecutus
Regius egregia Priami de ſtirpe Diores. (nan,
Hunc Salius, ſimul & Patron: quorum alter Acar-
Alter ab Arcadio Tegeææ ſanguine gentis.
Tum duo Trinacrij iuuenes Helymus Panopeſque,
Aſſueti ſyluis, comites ſenioris Aceſtæ.
Multi præterea, quos fama obſcura recondit.
Æneas quibus in mediis ſic deinde locutus:
Accipite hæc animis, lætaſque advertite mentes;
Nemo ex hoc numero mihi non donatus abibit.
Gnoſſia bina dabo levato lucida ferro
Spicula, cælatamque argento ferre bipennem.
Omnibus hic erit vnus honos, tres præmia primi
Accipient, flauaque caput nectentur oliua.
Primus equum phaleris inſignem victor habeto:
Alter Amazoniam pharetram, plenamque ſagittis
Threïciis: lato quam circumplectitur auro
Balteus, & tereti ſubnectit fibula gemma.
Tertius Argolica hac galea contentus abito.
Hæc vbi dicta, locum capiunt, ſignoque repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt,
Effuſi nimbo ſimiles: ſimul vltima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & ventis & fulminis ocior alis.
Proximus huic, longo ſed proximus interuallo,
Inſequitur Salius: ſpatio poſt deinde relicto
Tertius Euryalus: (ipſo
Euryalumque Helymus ſequitur: quo deinde ſub
Ecce volat, calcemque terit iam calce Diores;
Incumbens humero: ſpatia & ſi plura ſuperſint,
Tranſeat elapſus prior, ambiguumve relinquat.
Iamque fere ſpatio extremo, feſſique ſub ipſam
Finem aduentabant; levi cum ſanguine Niſus

Digitized by Google

Labitur infelix: cæſis vt forte iuvencis
Fuſus humum viridiſque ſuper madefecerat herbas.
Hic iuuenis iam victor ouans veſtigia preſſo
Haud tenuit titubata ſolo: ſed pronus in ipſo
Concidit immundoque fimo ſacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum,
Nam ſeſe oppoſuit Salio per lubrica ſurgens.
Ille autem ſpiſſa iacuit reuolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet plauſuque volat fremituque ſecundo.
Poſt Helymus ſubit, & nunc tertia palma Diores.
Hic totum caueæ conſeſſum ingentis, & ora
Prima patrum magnis Salius clamoribus implet,
Ereptumque dolo reddi ſibi poſcit honorem.
Tutatur fauor Euryalum, lacrimæque decoræ,
Gratior & pulchro veniens in corpore virtus.
Adiuuat, & magna proclamat voce Diores:
Qui ſubiit palmæ, fruſtraque ad præmia venit
Vltima, ſi primi Salio redduntur honores.
Tum pater Aeneas, Veſtra, inquit, munera vobis
Certa manent, pueri & palmam mouet ordine ne-
Me liceat caſus miſerari inſontis amici. (mo.
Sic fatus, tergum Gætuli immane leonis
Dat Salio, villis onerosum atque vnguibus aureis.
Hic Niſus, Si tanta, inquit, ſunt præmia victis,
Et te lapſorum miſeret: quæ munera Niſo
Digna dabis? primam merui qui laude coronam;
Ni me, quæ Salium, Fortuna inimica tuliſſet.
Et ſimul his dictis faciem oſtentabat, & vdo
Turpia membra fimo. riſit pater optimus olli,
Et clypeum efferri iuſſit, Didymaonis artes,
Neptuni ſacro Danais de poſte refixum.
Hoc iuuenem egregium præſtanti munere donat.
Poſt vbi confecti curſus, & dona peregit:
Nunc ſi cui virtus animuſque in pectore præſens,
Adſit, & euinctis attollat brachia palmis.
Sic ait, & geminum pugnæ proponit honorem:
Victori velatum auro vittiſque iuuencum;
Enſem, atque inſignem galeam, ſolatia victo.
Nec mora: continuo vaſtis cum viribus effert
Ora Dares, magnoque virûm ſe murmure tollit:
Solus qui Paridem ſolitus contendere contra:
Idemq; ad tumulũ, quo maximus occubat Hector,

Vict

Victorem Buten immani corpore, qui ſe
Bebrycia veniens Amyci de gente ferebat,
Perculit, & fulua moribundum extendit arena.
Talis prima Dares caput altum in prœlia tollit,
Oſtenditque humeros latos, alternaque iactat
Brachia protendens, & verberat ictibus auras.
Quæritur huic alius: nec quiſquam ex agmine tanto
Audet adire virum, manibuſque inducere cæſtus.
Ergo alacris, cunctoſque putans excedere palma,
Aeneæ ſtetit ante pedes: nec plura moratus,
Tum læua taurum cornu tenet, atque ita fatur:
Nate dea, ſi nemo audet ſe credere pugnæ,
Quæ finis ſtandi? quo me decet vſque teneri?
Ducere dona iube. cuncti ſimul ore fremebant
Dardanidæ, reddique viro promiſſa iubebant.
Hic grauis Entellum dictis caſtigat Aceſtes,
Proximus vt viridante toro conſederat herbæ:
Entelle, heroum quondam fortiſſime fruſtra,
Tantane tam patiens nullo certamine tolli
Dona ſines? vbi nunc nobis deus ille, magiſter
Nequicquã memoratus Eryx? vbi fama per omnem
Trinacriam, & ſpolia illa tuis pendentia tectis?
Ille ſub hæc: Non laudis amor, nec gloria ceſſit
Pulſa metu: ſed enim gelidus tardante ſenecta
Sanguis hebet, frigentque effœtæ in corpore vires.
Si mihi, quæ quondam fuerat, quaque improbꝰ iſte
Exultat fidens, ſi nunc foret illa iuuentas:
Haud equidē pretio inductus pulchroque iuuenco
Veniſſem: nec dona moror. ſic deinde locutus,
In medium geminos immani pondere cæſtus
Proiecit; quibus acer Eryx in prœlia ſuetus
Ferre manum, duroque intendere brachia tergo.
Obſtupuere animi. tantorum ingentia ſeptem
Terga boum plumbo inſuto ferroque rigebant.
Ante omnis ſtupet ipſe Dares, longeque recuſat:
Magnanimuſque Anchiſiades & pondus & ipſa
Huc illuc vinclorum immenſa volumina verſat.
Tum ſenior tales referebat pectore voces:
Quid, ſi quis cæſtus ipſius & Herculis arma
Vidiſſet, triſtemque hoc ipſo in littore pugnam?
Hæc germanus Eryx quondam tuus arma gerebat.
Sanguine cernis adhuc ſparſoque infecta cerebro.
His magnum Alciden contra ſtetit: his ego ſuetus:

Dum

Dum melior vires ſanguis dabat, æmula necdum
Temporibus geminis canebat ſparſa ſenectus.
Sed ſi noſtra Dares hæc Troius arma recuſat,
Idque pio ſedet Æneæ, probat auctor Aceſtes;
Æquemus pugnas. Erycis tibi terga remitto:
Solue metus, & tu Troianos exue cæſtus.
Hæc fatus, duplicem ex humeris reiecit amictum,
Et magnos membrorum artus, magna oſſa, lacertoſque
Exuit, atque ingens media conſiſtit arena.
Tum ſatus Anchiſa cæſtus pater extulit æquos,
Et paribus palmas amborum innexuit armis.
Conſtitit in digitos extemplo arrectus vterque,
Brachiaque ad ſuperas interritus extulit auras.
Abduxere retro longe capita ardua ab ictu:
Immiſcentq; manus manibus, pugnamq; laceſſunt.
Ille pedum melior motu, fretuſque iuuenta:
Hic membris & mole valens: ſed tarda trementi
Genua labant: vaſtos quatit æger anhelitus artus.
Multa viri nequicquam inter ſe vulnera iactant,
Multa cauo lateri ingeminant, & pectore vaſtos
Dant ſonitus, erratque auris & tempora circum
Crebra manus: duro crepitant ſub vulnere malæ.
Stat grauis Entellus, niſuque immotus eodem,
Corpore tela modo atque oculis vigilãtibus exit.
Ille velut celſam oppugnat qui molibus vrbem,
Aut montana ſedet circum caſtella ſub armis,
Nunc hos, nunc illos aditus, omnemque pererrat
Arte locum: & variis aſſultibus irritus vrget.
Oſtendit dextram inſurgens Entellus, & alte
Extulit: ille ictum venientem à vertice velox
Præuidit, celerique elapſus corpore ceſſit.
Entellus vires in ventum effudit: & vltro
Ipſe grauis, grauiterque ad terram pondere vaſto
Concidit: vt quondam caua concidit aut Erymantho,
Aut Ida in magna radicibus eruta pinus.
Conſurgunt ſtudiis Teucri & Trinacria pubes:
It clamor cœlo, primuſque accurrit Aceſtes,
Æquæuumque ab humo miſerans attollit amicum.
At non tardatus caſu neque territus heros,
Acrior ad pugnam redit, ac vim ſuſcitat ira.
Tum pudor incendit vires, & conſcia virtus:

Præ

Præcipitemque Daren ardens agit æquore toto;
Nunc dextra ingeminans ictus, nunc ille ſiniſtra.
Nec mora, nec requies. quã multa grandine nimbi
Culminibus crepitant; ſic denſis ictibus heros
Creber vtraque manu pulſat verſatque Dareta.
Tum pater Æneas procedere longius iras,
Et ſæuire animis Entellum haud paſſus acerbis;
Sed finem impoſuit pugnæ, feſſumque Dareta
Eripuit, mulcens dictis: ac talia fatur:
Infelix, quæ tanta animum dementia cepit?
Non vires alias, conuerſaque numina ſentis?
Cede deo. dixitque, & prœlia voce diremit.
Aſt illum fidi æquales, genua ægra trahentem,
Iactantemque vtroque caput, craſſumque cruorem
Ore reiectantem, mixtoſque in ſanguine dentis,
Ducunt ad nauis; galeamque enſemque vocati
Accipiunt: palmam Entello taurumq; relinquunt.
Hic victor, ſuperans animis, tauroque ſuperbus,
Nate dea, voſque hæc, inquit, cognoſcite, Teucri,
Et mihi quæ fuerint iuuenali in corpore vires,
Et qua ſeruetis reuocatum à morte Dareta.
Dixit & aduerſi contra ſtetit ora iuuenci,
Qui donum aſtabat pugnæ, duroſque reducta
Librauit dextra media inter cornua cæſtus
Arduus, effractoque illiſit in oſſa cerebro.
Sternitur, exanimiſq; tremẽs procumbit humi bos.
Ille ſuper talis effundit pectore voces: (retis
Hanc tibi, Eryx, meliorem animam pro morte Da-
Perſoluo: hic victor cæſtus artemque repono.
Protinus Æneas celeri certare ſagitta
Inuitat, qui forte velint: & præmia ponit:
Ingentique manu malum de naue Sereſti
Erigit: & volucrem traiecto in fune columbam,
Quo tendant ferrum, malo ſuſpendit ab alto.
Conuenere viri: deiectamque ærea ſortem
Accepit galea. & primus clamor ſecundo
Hyrtacidæ ante omnis exit locus Hippocoontis:
Quem modo nauali Mneſtheus certamine victor
Conſequitur, viridi Mneſtheus euinctus oliua.
Tertius Eurytion, tuus, ô clariſſime, frater,
Pandare: qui quondam iuſſus confundere fœdus,
In medios telum torſiſti primus Achiuos.
Extremus, galeaque ima ſubſedit Aceſtes:

Auſus

Digitized by Google

Auſus & ipſe manu juuenum tentare laborem.
Tum validis flexos incurvant viribus arcus
Pro ſe quiſque viri, & depromunt tela pharetris.
Primaque per cœlum nervo ſtridente ſagitta
Hyrtacidæ iuuenis volucris diuerberat auras:
Et venit, aduerſique infigitur arbore mali.
Intremuit malus, timuitque exterrita pennis
Ales, & ingenti ſonuerunt omnia plauſu.
Poſt acer Mneſtheus adducto conſtitit arcu,
Alta petens: pariterque oculos telumque tetendit.
Aſt ipſam miſerandus auem contingere ferro
Non valuit: nodos & vincula linea rupit,
Quis innexa pedem malo pendebat ab alto.
Illa notos atque atra volans in nubila fugit.
Tum rapidus jam dudum arcu contenta parato
Tela tenens, fratrem *Eurytion* in vota vocauit,
Iam vacuo lætam cœlo ſpeculatus; & alis
Plaudentem nigra figit ſub nube columbam.
Decidit exanimis, vitamque reliquit in aſtris
Aëriis, fixamque refert delapſa ſagittam:
Amiſſa ſolus palma ſuperabat Aceſtes:
Qui tamen ætherias telum contorſit in auras,
Oſtentans artemque pater, arcumque ſonantem.
Hic oculis ſubito obijcitur magnoque futurum
Augurio monſtrum. docuit poſt exitus ingens:
Seraque terrifici cecinerunt omina vates.
Namque volans liquidis in nubibus arſit arundo,
Signavitque viam flammis, tenuiſque receſſit
Conſumta in ventos: cœlo ceu ſæpe refixa
Tranſcurrunt crinemque volantia ſidera ducunt.
Attonitis hæſere animis, Superoſque precati
Trinacrij Teucrique viri: nec maximus omen
Abnuit Æneas, ſed lætum amplexus Aceſten
Muneribus cumulat magnis, ac talia fatur:
Sume, pater: nam te voluit rex magnus Olympi
Talibus auſpiciis exſortem ducere honorem.
Ipſius Anchiſæ longæui hoc munus habebis,
Cratera impreſſum ſignis: quem Thracius olim
Anchiſæ genitori in magno munere Ciſſeus
Ferre cui dederat monumentum & pignus amoris.
Sic fatus cingit viridanti tempora lauro:
Et primum ante omnis victorem appellat Aceſten.
Nec bonus Eurytion prælato inuidit honori.

Quam

Impediunt, pugnæque cient ſimulacra ſub armis:
Et nunc terga fugæ nudant, nunc ſpicula vertunt
Infenſi: factâ pariter nunc pace feruntur.
Et quodam Creta fertur Labyrinthus in alta
Parietibus textum cæcis iter, ancipitemque
Mille viis habuiſſe dolum, qua ſigna ſequendi
Falleret indeprenſus & irremeabilis error.
Haud aliter Teucrûm gnati veſtigia curſu
Impediunt, texuntque fugas & prœlia ludo,
Delphinum ſimiles: qui per maria humida nando
Carpathium Libycumque ſecant luduntque per vndas. (mus
Hunc morem, hos curſus, atque hæc certamina pri-
Aſcanius, Longam muris cum cingeret Albam,
Retulit & priſcos docuit celebrare Latinos.
Quo puer ipſe modo, ſecum quo Troïa pubes,
Albani docuere ſuos: hinc maxima porro
Accepit Roma, & patrium ſeruauit honorem:
Troiaque nunc pueri Troianum dicitur agmen.
Hac celebrata tenus ſancto certamina patri.
Hic primum Fortuna fidem mutata nouavit.
Dum variis tumulo referunt ſolemnia ludis,
Irim de cœlo miſit Saturnia Iuno
Iliacam ad claſſem, ventoſque adſpirat eunti,
Multa mouens, nec dum antiquũ ſaturata dolorẽ.
Illa viam celerans per mille coloribus arcum,
Nulli viſa, cito decurrit tramite virgo.
Conſpicit ingentem concurſum, & litora luſtrat,
Deſertoſque videt portus, claſſemque relictam.
At procul in ſola ſecretæ Troades acta
Amiſſum Anchiſen flebant, cunctæque profundum
Pontum aſpectabant flentes. Heu, tot vada feſſis,
Et tantum ſupereſſe maris! vox omnibus vna.
Vrbem orant: tædet pelagi perferre laborem.
Ergo inter medias ſeſe haud ignara nocendi
Conjicit, & faciemque deæ veſtemque reponit.
Fit Beroë, Tmarij coniux longæva Dorycli;
Cui genus, & quondam nomen, gnatique fuiſſent
Ac ſic Dardaniûm mediam ſe matribus infert:
O miſeræ, quas non manus, inquit, Achaïca bello
Traxerit ad lethum patriæ ſub mœnibus! ô gens
Infelix, cui te exitio Fortuna reſeruat?
Septima poſt Troiæ excidium iam vertitur æſtas,

Cum freta,cum terras omnis,tot inhoſpita ſaxa,
Sideraque emenſæ ferimur: dũ per mare magnum
Italiam ſequimur fugientem,& voluimur vndis.
Hic Erycis fines fraterni,atque hoſpes Aceſtes.
Quis prohibet muros iacere,& dare ciuibus vrbẽ?
O patria,& rapti nequicquam ex hoſte Penates;
Nullane iam Troiæ dicentur mœnia: nuſquam
Hectoreos amnis Xanthum & Simoënta videbo?
Quin agite,& mecum infauſtas exurite puppes.
Nam mihi Caſſandræ per ſomnum vatis imago
Ardentis dare viſa faces: Hic quærite Troiam,
Hic domus eſt,inquit,vobis:iam tempus agi res:
Nec tantis mora prodigiis. en quatuor aræ
Neptuno. deus ipſe faces animumque miniſtrat.
Hæc memorans,prima infenſum vi corripit ignem,
Sublataque procul dextra connixa coruſcat,
Et iacit. arrectæ mentes,ſtupefactaque corda
Iliadum. hic vna è multis,quæ maxima natu,
Pyrgo,tot Priami gnatorum regia nutrix:
Non Beroë vobis,non hæc Rhœteïa, matres,
Eſt Dorycli coniux. diuini ſigna decoris,
Ardentiſque notate oculos;quis ſpiritus illi,
Qui voltus,vociſue ſonus, vel greſſus eunti.
Ipſa egomet dudum Beroën digreſſa reliqui
AEgram, indignantem, tali quod ſola careret
Munere,nec meritos Anchiſæ inferret honores.
Hæc effata.
At matres,primo ancipites,oculiſque malignis
Ambiguæ ſpectare ratis, miſerum inter amorem
Præſentis terræ,fatiſque vocantia regna:
Cum dea ſe paribus per cœlum ſuſtulit alis,
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Tum vero attonitæ monſtris,actæque furore
Conclamant, rapiuntq; focis penetralibus ignem:
Pars ſpoliant aras,frondem ac virgulta faceſque
Coniiciunt. furit immiſſis Vulcanus habenis
Tranſtra per,& remos,& pictas abiete puppes.
Nuncius Anchiſæ ad tumulum cuneoſque theatri
Incenſas perfert nauis Eumelus:& ipſi
Reſpiciunt atram in nimbo volitare fauillam.
Primus & Aſcanius,curſus vt lætus equeſtris
Ducebat;ſic acer equo turbata petiuit
Caſtra: nec exanimes poſſunt retinere magiſtri:

Quis

Quis furor iſte nouus? quo nunc, quo tenditis? inquit.
Heu miſeræ ciues? non hoſtem, inimicaque caſtra
Argiuûm, veſtras ſpes vritis. en ego veſter
Aſcanius: galeam ante pedes proiecit inanem:
Qua ludo indutus belli ſimulacra ciebat.
Accelerat ſimul Æneas, ſimul agmina Teucrûm.
Aſt illæ diuerſa metu per litora paſſim
Diffugiunt: ſyluaſque, & ſicubi concaua furtim
Saxa, petunt. piget incepti, lucisque, ſuoſque
Mutatæ agnoſcunt, excuſſaque pectore Iuno eſt.
Sed non idcirco flammæ atque incendia vires
Indomitas poſuêre: vdo ſub robore viuit
Stupa vomens tardum fumum, lentuſque carinas
Eſt vapor, & toto deſcendit corpore peſtis:
Nec vires heroum infuſaque flumina proſunt.
Tum pius Æneas humeris abſcindere veſtem,
Auxilioque vocare deos, & tendere palmas:
Iupiter omnipotens, ſi nondum exoſus ad vnum
Troianos, ſi quid pietas antiqua labores
Reſpicit humanos; da flammam euadere claſſi
Nunc, pater, & tenuis Teucrûm res eripe letho.
Vel tu, quod ſupereſt, infeſto fulmine morti,
Si mereor, demitte, tuaque hic obrue dextra.
Vix hæc ediderat, cum effuſis imbribus atra
Tempeſtas ſine more furit, tonitruque tremiſcunt
Ardua terrarum, & campi: ruit æthere toto
Turbidus imber aqua, denſiſque nigerrimus auſtris;
Implenturque ſuper puppes: ſemiuſta madeſcunt
Robora. reſtinctus donec vapor omnis, & omnes,
Quatuor amiſſis, ſeruatæ à peſte carinæ.
At pater Æneas, caſu concuſſus acerbo,
Nunc huc ingentis nunc illuc pectore curas
Mutabat verſans, Siculiſne reſideret aruis
Oblitus fatorum, Italaſne capeſſeret oras.
Tum ſenior Nautes, vnum Tritonia Pallas
Quem docuit, multaque inſignem reddidit arte,
Hæc reſponſa dabat, vel quæ portenderet ira
Magna deûm, vel quæ fatorum poſceret ordo.
Iſque his Æneam ſolatus vocibus infit:
Nate dea, quo fata trahunt retrahuntque; ſequamur.
Quicquid erit, ſuperanda omnis fortuna ferendo eſt.
Eſt tibi Dardanius diuinæ ſtirpis Aceſtes:

Hunc cape conſiliis ſocium, & coniunge volentem:
Huic trade, amiſſis ſuperant qui nauibus, & quos
Pertæſum magni incepti rerumque tuarum eſt:
Longæuoſque ſenes, ac feſſas æquore matres,
Et quicquid tecum inualidũ metuenſq; pericli eſt,
Delige, & his habeant terris ſine, mœnia feſſi:
Vrbem appellabunt permiſſo nomine Aceſtam.
Talibus incenſus dictis ſenioris amici,
Tum vero in curas animo diducitur omnis:
Et nox atra polum bigis ſubuecta tenebat.
Viſa dehinc cœlo facies delapſa parentis
Anchiſæ, ſubito talis effundere voces:
Gnate, mihi vita quondam, dum vita manebat,
Care magis; gnate Iliacis exercite fatis;
Imperio Iouis huc venio: qui claſſibus ignem
Depulit, & cœlo tandem miſeratus ab alto eſt.
Conſiliis pare, quæ nunc pulcherrima Nautes
Dat ſenior: lectos iuuenes fortiſſima corda
Defer in Italiam, gens dura atque aſpera cultu
Debellanda tibi Latio eſt. Ditis tamen ante
Infernas accede domos, & Auerna per alta
Congreſſus pete, gnate, meos: non me impia nãq;
Tartara habent, triſtes vmbræ: ſed amœna piorum
Concilia, Elyſiumque colo. huc caſta Sibylla
Nigrarum multo pecudum te ſanguine ducet.
Tum genus omne tuum, & quæ dentur mœnia, diſces.
Iamque vale. torquet medios nox humida curſus:
Et me ſæuus equis Oriens afflauit anhelis.
Dixerat, & tenuis fugit, ceu fumus, in auras.
Æneas, Quo deinde ruis? quo proripis? inquit.
Quẽ fugis? aut quis te noſtris complexibus arcet?
Hæc memorans, cinerem & ſopitos ſuſcitat ignis
Pergameumque Larem & canæ penetralia Veſtæ
Farre pio & plena ſupplex veneratur acerra.
Extemplo ſocios primumque arceſſit Aceſten,
Et Iouis imperium & cari præcepta parentis.
Edocet, & quæ nunc animo ſententia conſtet.
Haud mora conſiliis, nec iuſſa recuſat Aceſtes.
Tranſcribunt vrbi matres, populumque volentem
Deponunt, animos nil magnæ laudis egentes.
Ipſi tranſtra nouant, flammiſque ambeſa reponunt
Robora: nauigiis aptant remoſque rudentiſque

Exigui

Digitized by Google

Exigui numero, ſed bello viuida virtus.
Interea Æneas vrbem deſignat aratro,
Sortiturque domos: hoc Ilium, & hæc loca Trojæ
Eſſe jubet. gaudet regno Trojanus Aceſtes,
Indicitque forum & patribus dat jura vocatis.
Tum vicina aſtris Erycino in vertice ſedes
Fundatur Veneri Idaliæ, tumuloque ſacerdos
Ac lucus late ſacer additur Anchiſæo.
Jamque dies epulata nouem gens omnis, & aris
Factus honos; placidi ſtrauerunt æquora uenti:
Creber & adſpirans rurſus vocat Auſter in altum.
Exoritur procurua ingens per litora fletus:
Complexi inter ſe noctemque diemque morantur.
Ipſæ jam matres, ipſi quibus aſpera quondam
Viſa maris facies & non tolerabile numen,
Ire volunt, omnemque fugæ perferre laborem.
Quos bonus Æneas dictis ſolatur amicis,
Et conſanguineo lacrymans commendat Aceſtæ.
Tris Eryci vitulos & Tempeſtatibus agnam
Cædere deinde jubet, ſoluique ex ordine funem.
Ipſe caput tonſæ foliis euinctus olivæ,
Stans procul in prora pateram tenet, extaque ſalſos
Porricit in fluctus, ac vina liquentia fundit.
Proſequitur ſurgens à puppi ventus euntis.
Certatim ſocii feriunt mare, & æquora verrunt.
At Venus interea Neptunum exercita curis
Alloquitur, taliſque effundit pectore queſtus.
Junonis grauis ira nec exſaturabile pectus
Cogunt me, Neptune, preces deſcendere in omnis
Quam nec longa dies, pietas nec mitigat vlla;
Nec Jovis imperio, fatiſve infracta quieſcit.
Non media de gente Phrygum exediſſe nefandis
Vrbem odiis ſatis eſt, nec pœnam traxe per omnē
Relliquias: Troiæ cineres atque oſſa peremtæ
Inſequitur, cauſſas tanti ſciat illa furoris.
Ipſe mihi nuper Libycis tu teſtis in vndis,
Quam molem ſubito excierit. maria omnia cœlo
Miſcuit, Æoliis nequicquam freta procellis;
In regnis hoc auſa tuis.
Per ſcelus ecce etiam Trojanis matribus actis
Exuſſit fœde puppes; & claſſe ſubegit
Amiſſa ſocios ignotæ linquere terræ.
Quod ſupereſt; oro, liceat dare tuta per vndas

Vela tibi liceat Laurentem attingere Thybrim:
Si conceſſa peto, ſi dant ea mœnia Parcæ.
Tum Saturnius hæc domitor maris edidit alti:
Fas omne eſt, Cytherea, meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis: merui quoque. ſæpe furores
Compreſſi, & rabiem tantam cœlique mariſque.
Nec minor in terris (Xanthū Simoëntaque teſtor)
Æneæ mihi cura tui, cum Troïa Achilles
Exanimata ſequens impingeret agmina muris,
Millia multa daret letho, gemerentque repleti
Amnes, nec reperire viam atque euoluere poſſet
In mare ſe Xanthus: Pelidæ tunc ego forti
Congreſſum Ænean, nec dîs nec viribus æquis,
Nube cava eripui: cuperem cum vertere ab imo
Structa meis manibus perjuræ mœnia Trojæ.
Nunc quoque mens eadē perſtat mihi: pelle timo:
Tutus, quos optas, portus accedet Auerni. (res.
Vnus erit tantum, amiſſum quem gurgite quæret:
Vnum pro multis dabitur caput.
His vbi læta deæ permulſit pectora dictis;
Iungit equos auro genitor, ſpumantiaque addit
Frena feris, manibuſque omnis effundit habenas.
Cæruleo per ſumma leuis volat æquora curru.
Subſidunt vndæ, tumidumque ſub axe tonanti
Sternitur æquor aquis: fugiūt vaſto æthere nimbi.
Tum variæ comitum facies; immania cete,
Et ſenior Glauci chorus, Inouſque Palæmon,
Tritoneſque citi, Phorcique exercitus omnis.
Læva tenent Thetis & Melite Panopeaque virgo,
Neſæe, Spioque, Thaliaque, Cymodoceque.
Hic patris Æneæ ſuſpenſam blanda viciſſim
Gaudia pertentant mentem: jubet ocius omnis
Attolli malos, intendi brachia velis.
Vna omnes fecere pedem; pariterque ſiniſtros,
Nunc dextros ſoluere ſinus: vna ardua torquent
Cornua, detorquentque, ferūt ſua flamina claſſem.
Princeps ante omnis denſum Palinurus agebat
Agmen: ad hunc alij curſum contendere iuſſi.
Iamque fere mediam cœli nox humida metam
Contingerat: placida laxarant membra quiete
Sub remis fuſi per dura ſedilia nautæ.
Cum leuis ætheriis delapſus Somnus ab aſtris
Aëra dimouit tenebroſum, & diſpulit vmbras

Te,

Te, Palinure, petens, tibi triſtia ſomnia portans
Inſonti; puppique deus conſedit in alta,
Phorbanti ſimilis; funditque has ore loquelas:
Iaſide Palinure, ferunt ipſa æquora claſſem;
Æquatæ ſpirant auræ: datur hora quieti:
Pone caput, feſſoſque oculos furare labori.
Ipſe ego paullisper pro te tua munera inibo.
Cui vix attollens Palinurus lumina fatur:
Mene ſalis placidi voltum fluctuſque quietos
Ignorare jubes! mene huic confidere monſtro?
Ænean credam quid enim fallacibus auſtris,
Et cœli toties deceptus fraude ſereni?
Talia dicta dabat, clavumque affixus & hærens
Nuſquam amittebat, oculoſque ſub aſtra tenebat.
Ecce deus ramum Lethæo rore madentem,
Vique ſoporatum Stygia ſuper vtraque quaſſat
Tempora, cunctantique natantia lumina ſoluit.
Vix primos inopina quies laxauerat artus:
Et ſuper incumbens, cum puppis parte revolſa,
Cumque gubernaclo liquidas proiecit in vndas
Præcipitem, ac ſocios nequicquam ſæpe vocantem.
Ipſe volans tenuis ſe ſuſtulit ales in auras.
Currit iter tutum non ſecius æquore claſſis,
Promiſſiſque patris Neptuni interrita fertur.
Iamque adeo ſcopulos Sirenum advecta ſubibat;
Difficilis quondam, multorumque oſſibus albos.
Tum rauca aſſiduo longe ſale ſaxa ſonabant:
Tum pater amiſſo fluitantem errare magiſtro
Senſit, & ipſe ratem nocturnis rexit in vndis
Multa gemens, caſuque animum concuſſus amici.
O nimium cœlo & pelago confiſe ſereno,
Nudus in ignota, Palinure, jacebis arena.

ÆNEIDOS LIB. VI.

ARG. Æneæ iter ad antrum Sibyllæ: inde ad inferos. Vtrobique inſtantia pericula, futurique belli euentum perdiſcit.

SIc fatur lacrimans, claſſique immittit habenas,
Et tandem Euboïcis Cymarum allabitur oris.
Obuertunt pelago proras: tum dente tenaci
Ancora fundabat navis, & litora curuæ

Digitized by Google

Prætexunt puppes. iuuenum manus emicat ardens
Litus in Heſperium: quærit pars ſemina flammæ
Abſtruſa in venis ſilicis: pars denſa ferarum
Tecta rapit, ſiluas inuentaque flumina monſtrat.
At pius Æneas arces, quibus altus Apollo
Præſidet, horrendæque procul ſecreta Sibyllæ;
Antrum immane, petit: magnam cui mentem animumque
Delius inſpirat vates, aperitque futura.
Iam ſubeūt Triuiæ lucos, atque aurea tecta.
Dædalus (vt fama eſt) fugiens Minoïa regna,
Præpetibus pennis auſus ſe credere cœlo,
Inſuetum per iter gelidas enavit ad Arctos,
Chalcidicaque levis tandem ſuperaſtitit arce.
Redditus his primum terris, tibi, Phœbe, ſacrauit
Remigium alarum, poſuitque immania templa.
In foribus, lethum Androgeo: tum pendere pœnas
Cecropidæ juſſi (miſerum) ſeptena quotannis
Corpora gnatorum; ſtat ductis ſortibus vrna:
Contra elata mari reſpondet Cnoſſia tellus:
Hic crudelis amor tauri, ſuppoſtaque furto
Paſiphaë, miſtumque genus, proleſque biformis
Minotaurus ineſt, Veneris monumenta nefandæ.
Hic labor ille domus, & inextricabilis error.
Magnum reginæ ſed enim miſeratus amorem
Dædalus, ipſe dolos tecti ambageſque reſoluit;
Cæca regens filo veſtigia. tu quoque magnam
Partem opere in tāto, ſineret dolor, Icare, haberes.
Bis conatus erat caſus effingere in auro:
Bis patriæ cecidêre manus. quin protinus omnia
Perlegerent oculis, ni jam præmiſſus Achates
Afforet, atque vna Phœbi Triuiæque ſacerdos
Deiphobe Glauci, fatur quæ talia regi:
Non hoc iſta ſibi tempus ſpectacula poſcit.
Nunc grege de intacto ſeptem mactare juuencos
Præſtiterit, totidem lectas de more bidentis.
Talibus affata Ænean (nec ſacra morantur
Iuſſa viri) Teucros vocat alta in templa ſacerdos.
Exciſum Euboïcæ latus ingens rupis in antrum;
Quo lati ducunt aditus centum, oſtia centum:
Vnde ruunt totidem voces, reſponſa Sibyllæ.
Ventum erat ad limen, cum virgo Poſcere fata
Tempus, ait, deus ecce, deus, cui talia fanti

Ante

Ante fores ſubito non vultus, non color vnus,
Non comtæ manſere comæ; ſed pectus anhelum,
Et rabie fera corda tumens: maiorque videri,
Nec mortale ſonans, afflata eſt numine quando
Iam propiore dei. Ceſſas in vota preceſque,
Tros, ait, Ænea? ceſſas? neque enim ante dehiſcent
Attonitæ magna ora domus. & talia fata,
Conticuit. gelidus Teucris per dura cucurrit
Oſſa tremor, funditque preces rex pectore ab imo;
Phœbe, grauis Troiæ ſemper miſerate labores,
Dardana qui Paridis direxti tela manuſque
Corpus in Æacidæ; magnas obeuntia terras
Tot maria intravi duce te, penituſque repoſtas
Maſſylûm gentis, prætentaque Syrtibus arua.
Iam tandem Italiæ fugientis prendimus oras.
Hac Troiana tenus fuerit Fortuna ſecuta.
Vos quoque Pergameæ jam fas eſt parcere genti,
Dique Deæq; omnes, quibus obſtitit Ilium, & ingẽs
Gloria Dardaniæ, tuque ô ſanctiſſima vates
Præſcia venturi, da (non indebita poſco)
Regna meis fatis; Latio conſidere Teucros,
Errantiſque deos, agitataque numina Troiæ.
Tum Phœbo & Triuiæ ſolido de marmore templũ
Inſtituam, feſtoſque dies de nomine Phœbi.
Te quoque magna manent regnis penetralia noſtris
Hic ego namque tuas ſortis, arcanaque fata
Dicta meæ genti ponam, lectoſque ſacrabo
Alma viros. foliis tantum ne carmina manda;
Ne turbata volent rapidis ludibria ventis.
Ipſa canas oro. finem dedit ore loquendi.
At, Phœbi nondum patiens, immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe deum. tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitq; premendo
Oſtia jamque domus patuêre ingentia centum
Sponte ſua, vatiſque ferunt reſponſa per auras.
O tandem magnis pelagi defuncte periclis:
Sed terræ grauiora manent in regna Lauini
Dardanidæ venient; mitte hanc de pectore curã
Sed non & veniſſe volent, bella, horrida bella:
Et Tybrim multo ſpumantem ſanguine cerno.
Non Simoïs tibi, nec Xanthus, nec Dorica caſtra
Defuerint. alius Latio jam partus Achilles,

Natus & ipſe dea. nec Teucris addita Iuno
Vſquam aberit: cum tu ſupplex in rebus egenis
Quas gentis Italûm, aut quas non oraueris vrbis?
Cauſſa mali tanti conjux, iterum hoſpita Teucris,
Externique iterum thalami.
Tu ne cede malis: ſed contra audentior ito,
Quam tua te Fortuna ſinet. via prima ſalutis,
Quod minime reris, Graia pandetur ab vrbe.
Talibus ex adyto dictis Cumæa Sibylla
Horrendas canit ambages, antroque remugit,
Obſcuris vera inuoluens. ea frena furenti
Concutit & ſtimulos ſub pectore vertit Apollo.
Vt primum ceſſit furor, & rabida ora quierunt;
Incipit Æneas heros: Non vlla laborum,
O virgo, noua mî facies inopinaue ſurgit.
Omnia præcepi atque animo mecum ante peregi.
Vnum oro: quando hic inferni janua regis
Dicitur, & tenebroſa palus Acheronte refuſo:
Ire ad conſpectum cari genitoris & ora
Contingat: doceas iter, & ſacra oſtia pandas.
Illum ego per flammas & mille ſequentia tela
Eripui his humeris, medioque ex hoſte recepi:
Ille meum comitatus iter, maria omnia mecum,
Atque omnis pelagique minas cœlique ferebat
Inualidus, vires vltra ſortemque ſenectæ.
Quin, vt te ſupplex peterem, & tua limina adirem,
Idem orans mandata dabat gnatique patriſque,
Alma, precor, miſerere. potes namque omnia: nec te
Neqicquam lucis Hecate præfecit Auernis.
Si potuit Manis arceſſere conjugis Orpheus,
Treïcia fretus cithara fidibuſque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties. quid Theſea, magnum
Quid memorem Alciden? & mî genus ab Ioue ſummo.
Talibus orabat dictis, araſque tenebat.
Cum ſic orſa loqui vates: Sate ſanguine diuum,
Tros Anchiſiada, facilis deſcenſus Auerni.
Noctes atque dies patet atri janua Ditis:
Sed reuocare gradum, ſuperaſque euadere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt. pauci, quos æquus amauit
Iupiter, aut ardens euexit ad æthera virtus,
Dis geniti potuere. tenent media omnia ſiluæ,

Digitized by Google

Cocytuſque ſinu labens circumuenit atro.
Quod ſi tantus amor menti, ſi tanta cupido eſt,
Bis Stygios innare lacus, bis nigra videre
Tartara; & inſano juvat indulgere labori;
Accipe, quæ peragenda prius. latet arbore opaca
Aureus & foliis & lento vimine ramus;
Junoni infernæ dictus ſacer. hunc tegit omnis
Lucus, & obſcuris claudunt convallibus vmbræ.
Sed non ante datur telluris operta ſubire;
Auricomos quam quis decerpſerit arbore fœtus.
Hoc ſibi pulchra ſuum ferri Proſerpina munus
Inſtituit. primo auulſo non deficit alter
Aureus; & ſimili frondeſcit virga metallo.
Ergo alte veſtiga oculis, & rite repertum
Carpe manu. namque ipſe volens faciliſq; ſequetur,
Si te fata vocant: aliter, non viribus vllis
vincere, nec duro poteris conuellere ferro.
Præterea jacet exanimum tibi corpus amici,
(Heu neſcis) totamque inceſtat funere claſſem;
Dum conſulta petis, noſtroque in limine pendes.
Sedibus hunc refer ante ſuis & conde ſepulcro.
Duc nigras pecudes: ea prima piacula ſunto.
Sic demum lucos Stygios regna invia vivis
Adſpicies. dixit, preſſoque obmutuit ore.
Æneas mæſto defixus lumina vultu
Ingreditur, linquens antrum, cœcoſque volutat
Euentus animo ſecum. cui fidus Achates
It comes, & paribus curis veſtigia figit.
Multa inter ſeſe vario ſermone ſerebant:
Quem ſocium exanimem vates, quod corpus humandum
Diceret atque illi Miſenum in litore ſicco,
Vt venere, vident indignamorte peremptum:
Miſenum Æoliden: quo non præſtantior alter
Ære ciere viros, Martemque accendere cantu.
Hectoris hic magni fuerat comes, Hectora circum
Et lituo pugnas inſignis obibat & haſta.
Poſtquam illum vita victor ſpoliavit Achilles,
Dardanio Æneæ ſeſe fortiſſimus heros
Addiderat ſocium, non inferiora ſecutus.
Sed tum, forte cava dum perſonat æquora concha
Demens, & cantu vocat in certamina divos,
Æmulus exceptum Triton (ſi credere dignum eſt)

Inter

Digitized by Google

Inter ſaxa virum ſpumoſa immerſerat vnda.
Ergo omnes magno circum clamore fremebant;
Præcipue pius Æneas. tum iuſſa Sibyllæ,
(Haud mora) feſtinant flentes, aramque ſepulcri
Congerere arboribus, cœloque educere certant.
Itur in antiquam ſiluam, ſtabula alta ferarum:
Procumbunt piceæ, ſonat icta ſecuribus ilex:
Fraxineæque trabes, cuneis & fiſſile robur
Scinditur: aduoluunt ingentis montibus ornos.
Necnon Æneas opera inter talia primus
Hortatur ſocios, paribuſque accingitur armis.
Atque hæc ipſe ſuo triſti cum corde volutat,
Adſpectans ſiluam immenſam, & ſic voce precatur:
Si nunc ſe nobis ille aureus arbore ramus
Oſtendat nemore in tanto: quando omnia vere
Heu nimium de te vates, Miſene, locuta eſt.
Vix ea fatus erat, geminæ cum forte columbæ
Ipſa ſub ora viri cœlo venére volantes,
Et viridi ſedére ſolo. tum maximus heros
Maternas agnoſcit avis, lætuſque precatur;
Eſte duces, ô ſi qua via eſt, curſumque per auras
Dirigite in lucos, vbi pinguem dives opacat
Ramus humum. tuque ô dubiis ne defice rebus,
Diua parens. ſic effatus veſtigia preſſit;
Obſeruans quæ ſigna ferant, quo tendere pergant.
Paſcentes illæ tantum prodire volando,
Quantum acie poſſent oculi ſeruare ſequentum.
Inde, vbi venére ad fauces graue olentis Averni,
Tollunt ſe celere: liquidumque per aëra lapſæ
Sedibus optatis gemina ſuper arbore ſidunt:
Diſcolor vnde auri per ramos aura refulſit.
Quale ſolet ſiluis brumali frigore viſcum
Fronde virere noua, quod non ſua ſeminat arbos,
Et croceo fœtu teretis circumdare truncos.
Talis erat ſpecies auri frondentis opaca
Ilice: ſic leni crepitabat bractea vento.
Corripit Æneas, extemplo auiduſque refringit
Cunctantem, & vatis portat ſub tecta Sibyllæ.
Nec minus interea Miſenum in litore Teucri
Flebant, & cineri ingrato ſuprema ferebant.
Principio pinguem tædis & robore ſecto
Ingentem ſtruxêre pyram: cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupreſſos

Conſti-

Conſtituunt, decorantque ſuper fulgẽtibus armis.
Pars calidos latices & ahena vndantia flammis
Expediunt, corpuſque lauant frigentis & vngunt.
Fit gemitus. tum membra toro defleta reponunt,
Purpureaſque ſuper veſtis velamina nota
Coniiciunt. pars ingenti ſubiere pheretro,
Triſte miniſterium, & ſubiectam more parentum
Auerſi tenuere facem. congeſta cremantur
Thurea dona, dapes, fuſo crateres oliuo.
Poſtquam collapſi cineres, & flamma quieuit:
Relliquias vino & bibulam lauere fauillam:
Oſſaque lecta cado texit Corynæus ahẽno.
Idem ter ſocios pura circumtulit vnda,
Spargens rore leui & ramo felicis oliuæ:
Luſtrauitque viros, dixitque nouiſſima verba.
At pius Æneas ingenti mole ſepulcrum
Imponit, ſuaque arma viro, remumque, tubamque
Monte ſub aërio: qui nunc Miſenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per ſæcula nomen.
His actis propere exſequitur præcepta Sibyllæ.
Spelunca alta fuit, vaſtoque immanis hiatu,
Scrupea, tuta lacu nigro nemorumque tenebris:
Quam ſuper haud vllæ poterant impune volantes
Tendere iter pennis: talis ſeſe halitus atris
Faucibus effundens ſupera ad conuexa ferebat:
[Vnde locum Graij dixerunt nomine Aornon.]
Quatuor hic primum nigrantis terga iuuencos
Conſtituit, frontique inuergit vina ſacerdos,
Et ſummas carpens media inter cornua ſetas,
Ignibus imponit ſacris libamina prima,
Voce vocans Hecaten, cœloque Ereboque potentẽ.
Supponunt alij cultros, tepidumque cruorem
Suſcipiunt pateris. ipſe atri velleris agnam
Æneas matri Eumenidum magnæque ſorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.
Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,
Et ſolida imponit taurorum viſcera flammis,
Pingue ſuperque oleum fundens ardentibus extis.
Ecce autem, primi ſub lumina ſolis & ortus,
Sub pedibus mugire ſolum, & iuga cœpta moueri
Siluarum, viſæque canes vlulare per vmbram
Aduentante dea. Procul ô, procul eſte, profani,
Conclamat vates, totoque abſiſtite luco:

Tuque

Tuque inuade viam, vaginaque eripe ferrum:
Nunc animis opus, Ænea, nunc pectore firmo.
Tantum effata, furens antro ſe immiſit aperto.
Ille ducem haud timidis vadentem paſſibus æquat.
Dî, quibus imperiũ eſt animarũ, vmbræq; ſilentes,
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte tacentia late;
Sit mihi fas audita loqui, ſit numine veſtro
Pandere res alta terra & caligine merſas.
Ibant obſcuri ſola ſub nocte per vmbras,
Perque domos Ditis vacuas, & inania regna.
Quale per incertam lunam ſub luce maligna
Eſt iter in ſilvis: vbi cœlum condidit vmbra
Iupiter, & rebus nox abſtulit atra colorem.
Veſtibulum ante ipſum primiſque in faucibus Orci
Luctus & vltrices poſuêre cubilia Curæ:
Pallenteſque habitant Morbi, triſtiſque Senectus,
Et Metus, & male ſuada Fames, & turpis Egeſtas;
Terribiles viſu formæ; Lethumque, Laboſque:
Tum conſanguineus Lethi Sopor, & mala mentis
Gaudia, mortiferumque aduerſo in limine Bellum,
Ferreiq; Eumenidũ thalami, & Diſcordia demens,
Vipereum crinem vittis innexa cruentis.
In medio ramos annoſaque brachia pandit
Vlmus opaca, ingens: quam ſedem Somnia vulgo
Vana tenere ferunt, foliiſque ſub omnibus hærent.
Multaque præterea variarum monſtra ferarum,
Centauri in foribus ſtabulant, Scyllæque biformes,
Et centumgeminus Briareus, ac bellua Lernæ
Horrendum ſtridens, flammiſque armata Chimæra:
Gorgones, Harpyiæq; & forma tricorporis vmbræ.
Corripit hic ſubita trepidus formidine ferrum
Æneas, ſtrictamque aciem venientibus offert,
Et, ni docta comes tenuis ſine corpore vitas
Admoneat volitare caua ſub imagine formæ,
Irruat, & fruſtra ferro diuerberet vmbras.
Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad vndas,
Turbidus hic cœno vaſtaque voragine gurges
Æſtuat, atque omnem Cocyto eructat arenam:
Portitor has horrendus aquas & flumina ſeruat
Terribili ſqualore Charon: cui plurima mento
Canities inculta iacet: ſtant lumina flammæ:
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus.
Ipſe ratem conto ſubigit, veliſque miniſtrat,

Et

Et ferruginea ſubuectat corpora cymba,
Iam ſenior: ſed cruda deo viridiſque ſenectus.
Huc omnis turba ad ripas effuſa ruebat,
Matres atque viri, defunctique corpora vita
Magnanimûm heroum, pueri innuptæque puellæ,
Impoſitique rogis iuuenes ante ora parentum.
Quam multa in ſiluis autumni frigore primo
Lapſa cadunt folia, aut ad terram gurgite ab alto
Quam multæ glomerantur aues, vbi frigidus annus
Trans pontum fugat, & terris immittit apricis.
Stabant orantes primi tranſmittere curſum,
Tendebantque manus ripæ vlterioris amore.
Nauita ſed triſtis nunc hos nunc accipit illos:
Aſt alios longe ſummotos arcet arena.
Æneas (miratus enim motuſque tumultu)
Dic, ait, ô virgo, quid vult concurſus ad amnem?
Quidue petunt animæ? vel quo diſcrimine ripas
Hæ linquunt, illæ remis vada liuida verrunt?
Olli ſic breuiter fata eſt longæua ſacerdos:
Anchiſa generate, deûm certiſſima proles,
Cocyti ſtagna alta vides, Stygiamque paludem,
Dî cuius iurare timent & fallere numen.
Hæc omnis, quam cernis, inops inhumataque turba eſt:
Portitor ille, Charon: hi, quos vehit vnda, ſepulti,
Nec ripas datur horrendas & rauca fluenta
Tranſportare prius, quam ſedibus oſſa quierunt.
Centum errant annos, volitantq; hæc litora circũ.
Tum demum admiſſi ſtagna exoptata reuiſunt.
Conſtitit Anchiſa ſatus, & veſtigia preſſit:
Multa putans, ſortemq; animo miſeratus iniquam.
Cernit ibi mœſtos & mortis honore carentes
Leucaſpim & Lyciæ ductorem claſſis Orontem:
Quos, ſimul à Troia ventoſa per æquora vectos,
Obruit Auſter, aqua inuoluẽs nauemque viroſque.
Ecce gubernator ſeſe Palinurus agebat:
Qui Libyco nuper curſu, dum ſidera ſeruat,
Exciderat puppi, mediis effuſus in vndis.
Hunc vbi vix multa mœſtum cognouit in vmbra;
Sic prior adloquitur: Quis te, Palinure, deorum
Eripuit nobis, medioque ſub æquore merſit?
Dic age. namque mihi fallax haud ante repertus,
Hoc vno reſponſo animum deluſit Apollo:

Qui fore te ponto incolumem, finiſque canebat
Venturum Auſonios. en hæc promiſſa fides eſt?
Ille autem: Neque te Phœbi cortina fefellit,
Dux Anchiſiade, nec me deus æquore merſit.
Namque gubernaclum multa vi forte reuulſum,
Cui datus hærebam cuſtos, curſuſque regebam,
Præcipitans traxi mecum. maria aſpera iuro
Non vllum pro me tantum cepiſſe timorem,
Quàm tua ne, ſpoliata armis, excuſſa magiſtro,
Deficeret tantis nauis ſurgentibus vndis.
Tris notus hibernas immenſa per æquora noctis
Vexit me violentus aqua. vix lumine quarto
Proſpexi Italiam ſumma ſublimis ab vnda.
Paullatim adnabam terræ: jam tuta tenebam;
Ni gens crudelis madida cum veſte grauatum,
Prenſantemque vncis manibus capita aſpera montis
Ferro inuaſiſſet, prædamque ignara putaſſet.
Nunc me fluctus habet, verſantque in litore venti.
Quod te per cœli iucundum lumen, & auras,
Per genitorem oro, per ſpem ſurgentis Iuli;
Eripe me his, inuicte, malis: aut tu mihi terram
Injice, (namque potes) portuſque require Velinos,
Aut tu, ſi qua via eſt, ſi quam tibi diua creatrix
Oſtendit. (neque enim credo ſine numine diuûm
Flumina tanta paras Stygiamque innare paludem)
Da dextram miſero, & tecum me tolle per vndas;
Sedibus vt ſaltem placidis in morte quieſcam.
Talia fatus erat, cœpit cum talia vates:
Vnde hæc, ô Palinure, tibi tam dira cupido?
Tu Stygias inhumatus aquas, amnemque ſeuerum
Eumenidum adſpicies, ripamue iniuſſus adibis?
Deſine fata deûm flecti ſperare precando.
Sed cape dicta memor, duri ſolatia caſus.
Nam tua finitimi longe lateque per vrbes
Prodigiis acti cœleſtibus, oſſa piabunt:
Et ſtatuent tumulum, & tumulo ſolemnia mittent,
Æternumque locus Palinuri nomen habebit.
His dictis curæ emotæ, pulſuſque parumper
Corde dolor triſti: gaudet cognomine terra.
Ergo iter inceptum peragunt, fluuioq; propinquãt.
Nauita quos jam inde vt Stygia proſpexit ab vnda
Per tacitum nemus ire, pedemque aduertere ripæ,
Sic prior aggreditur dictis, atque increpat vltro:
Quis

Quiſquis es, armatus qui noſtra ad flumina tendis,
Fare age, quid venias: iam iſtinc & comprime greſſum.
Vmbrarum hic locus eſt, Somni Noctiſque ſoporæ.
Corpora viua nefas Stygia vectare carina.
Nec vero Alciden me ſum lætatus euntem
Accepiſſe lacu, nec Theſea Pirithoumque:
Dis quamquam geniti, atque inuicti viribus eſſent
Tartareum ille manu cuſtodem in vincla petiuit
Ipſius à ſolio regis, traxitque trementem:
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti.
Quæ contra breuiter fata eſt Amphryſia vates:
Nullæ hic inſidiæ tales; abſiſte moueri:
Nec vim tela ferunt: licet ingens ianitor antro
Æternum latrans exſanguis terreat vmbras.
Caſta licet patrui ſeruet Proſerpina limen,
Troïus Æneas, pietate inſignis & armis,
Ad genitorem imas Erebi deſcendit ad vmbras.
Si te nulla mouet tantæ Pietatis imago;
At ramum hunc (aperit ramum qui veſte latebat)
Agnoſcas. tumida ex ira tum corda reſidunt.
Nec plura his. ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ, longo poſt tempore viſum,
Cæruleam aduertit puppim, ripæque propinquat.
Inde alias animas, quæ per iuga longa ſedebant,
Deturbat, laxatque foros: ſimul accipit alveo
Ingentem Æneam. gemuit ſub pondere cymba
Sutilis, & multam accepit rimoſa paludem.
Tandem trans fluuium incolumis vatemque virumque
Informi limo glaucaque exponit in vlua.
Cerberus hæc ingens latratu regna trifauci
Perſonat, aduerſo recubans immanis in antro.
Cui vates, horrere videns iam colla colubris,
Melle ſoporatam & medicatis frugibus offam
Obiicit. ille fame rabida tria guttura pandens
Corripit obiectam, atque immania terga reſoluit
Fuſus humi, totoque ingens extenditur antro.
Occupat Æneas aditum cuſtode ſepulto,
Euaditque celer ripam irremeabilis vndæ.
Continuo auditæ voces, vagitus & ingens,
Infantumque animæ flentes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exſortis, & ab vbere raptos

Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Hos iuxta falſo damnati crimine mortis.
Nec vero hæ ſine ſorte datæ ſine iudice ſedes.
Quæſitor Minos vrnam mouet: ille ſilentum
Conciliumque vocat, vitaſque & crimina diſcit.
Proxima deinde tenent mæſti loca, qui ſibi lethum
Inſontes peperêre manu, lucemque peroſi
Proiecêre animas. quàm vellent æthere in alto
Nunc & pauperiem & duros perferre labores!
Fas obſtat, triſtique palus inamabilis vnda
Alligat, & nouies Styx interfuſa coërcet.
Nec procul hinc partẽ fuſi monſtrantur in omnem
Lugentes campi. ſic illos nomine dicunt.
Hic, quos durus amor crudeli tabe peredit,
Secreti celant calles, & myrtea circum
Silua tegit. curæ non ipſa in morte relinquunt.
His Phædram Procrinq; locis, mæſtamque Eriphy-
Crudelis gnati monſtrantem vulnera cernit, (len
Euadnenque, & Paſiphaën: his Laodamia
It comes, & iuuenis quondã, nunc femina, Cæneus
Rurſus & in veterem fato reuoluta figuram.
Inter quas Phœniſſa recens à vulnere Dido
Errabat ſilua in magna: quam Troïus heros,
Vt primum iuxta ſtetit, agnouitque per vmbram
Obſcuram, (qualem primo qui ſurgere menſe
Aut videt, aut vidiſſe putat per nubila lunam)
Demiſit lacrimas, dulcique affatus amore eſt:
Infelix Dido! verus mihi nuncius ergo
Venerat exſtinctam, ferroque extrema ſecutam:
Funeris (heu!) tibi cauſſa fui? per ſidera iuro,
Per ſuperos, & ſi qua fides tellure ſub ima eſt:
Inuitus, regina, tuo de litore ceſſi.
Sed me iuſſa deûm, quæ nunc has ire per vmbras,
Per loca ſenta ſitu cogunt, noctemque profundã,
Imperiis egêre ſuis: nec credere quiui
Hunc tantum tibi me diſceſſu ferre dolorem.
Siſte gradum, teque aſpectu ne ſubtrahe noſtro.
Quem fugis extremum fato quod te adloquor, hoc
Talibus Æneas ardentem & torua tuentem (eſt.
Lenibat dictis animum, lacrimaſque ciebat.
Illa ſolo fixos oculos auerſa tenebat:
Nec magis incepto voltum ſermone mouetur,
Quam ſi dura ſilex aut ſtet Marpeſia cautes.

Tam

Tandem corripuit ſeſe, atque inimica refugit
In nemus vmbriferum: conjux vbi priſtinus illi
Reſpondet curis, æquatque Sichæus amorem.
Nec minus Æneas, caſu percuſſus iniquo,
Proſequitur lacrimans longe, & miſeratur euntem.
Inde datum molitur iter. iamque arua tenebant
Vltima, quæ bello clari ſecreta frequentant.
Hic illi Tydeus, hic inclytus armis
Parthenopæus, & Adraſti pallentis imago.
Hic multum fleti ad ſuperos, belloque caduci
Dardanidæ: quos ille omnis longo ordine cernens
Ingemuit, Glaucumque, Medontaque, Therſilochumque,
Tris Antenoridas, Cererique ſacrum Polybœten,
Idæumque, etiam currus, etiam arma tenentem.
Circumſtant animæ dextra læuaque frequentes.
Nec vidiſſe ſatis eſt: juvat vſque morari,
Et conferre gradum, & veniendi diſcere cauſſas.
At Danaûm proceres, Agamemnoniæq; phalanges,
Vt videre virum, fulgentiaque arma per vmbras,
Ingenti trepidare metu. pars vertere terga,
Ceu quondam petiere ratis: pars tollere vocem
Exiguam. inceptus clamor fruſtratur hiantis.
Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit: lacerum crudeliter ora,
Ora manuſque ambas, populataque tempora raptis
Auribus, & truncas inhoneſto vulnere naris.
Vix adeo agnovit pauitantem, & dira tegentem
Supplicia; & notis compellat vocibus vltro:
Deiphobe armipotẽs genus alto à ſãguine Teucri,
Quis tam crudelis optauit ſumere pœnas?
Cui tantum de te licuit? mihi fama ſuprema
Nocte tulit, feſſum vaſta te cæde Pelaſgûm
Procubuiſſe ſuper confuſæ ſtragis aceruum.
Tunc egomet tumulum Rhœteo in litore inanem
Conſtituit, & magna Manis ter voce vocaui.
Nomen & arma locum ſeruant te, amice, nequiui
Conſpicere, & patria decedens ponere terra.
Atque hic Priamides: Nihil ô tibi, amice, relictũ:
Omnia Deiphobo ſoluiſti, & funeris vmbris.
Sed me fata mea & ſcelus exitiale Lacænæ
His merſere malis: illa hæc monumenta reliquit.
Namque, vt ſupremam falſa inter gaudia noctem

Egerimus, noſti: & nimium meminiſſe neceſſe eſt:
Cum fatalis equus ſaltu ſuper ardua venit
Pergama, & armatum peditem grauis attulit aluo;
Illa chorum ſimulans, euantis Orgia circum
Ducebat Phrygias: flammam media ipſa tenebat
Ingentem & ſumma Danaos ex arce vocabat.
Tum me, confectum curis ſomnoque grauatum,
Infelix habuit thalamus, preſſitque iacentem
Dulcis & alta quies, placidæque ſimillima morti.
Egregia interea coniux arma omnia tectis
Emouet & fidum capiti ſubduxerat enſem:
Intra tecta vocat Menelaûm, & limina pandit.
Scilicet id magnum ſperans fore munus amanti,
Et famam extingui veterum ſic poſſe malorum.
Quid moror? irrumpunt thalamo. comes additur. vna
Hortator ſcelerum AEolides. Dî, talia Graiis
Inſtaurate; pio ſi pœnas ore repoſco.
Sed te qui viuum caſus, age fare viciſſim,
Attulerint. pelagine venis erroribus actis,
An monitu divûm: an quæ te Fortuna fatigat,
Vt triſtis ſine ſole domos loca turbida adires;
Hac vice ſermonum roſeis Aurora quadrigis
Iam medium ætherio curſu traiecerat axem:
Et fors omne datum traherent per talia tempus:
Sed comes admonuit, breuiterq; affata Sibylla eſt:
Nox ruit, AEnea: non flendo ducimus horas.
Hic locus eſt, partis vbi ſe via findit in ambas:
Dextera, quæ Ditis magni ſub mœnia tendit:
Hac iter Elyſium nobis. at læua malorum
Exercet pœnas, & ad impia Tartara mittit.
Deiphobus contra: Ne ſæui, magna ſacerdos:
Diſcedam, explebo numerum, reddarque tenebris.
I decus, i, noſtrum: melioribus vtere fatis.
Tantum effatus, & in verbo veſtigia torſit.
Reſpicit Aeneas ſubito, & ſub rupe ſiniſtra
Mœnia lata videt, triplici circumdata muro:
Quæ rapidus flammis ambit torrentibus amnis
Tartareus Phlegethon, torquetque ſonantia ſaxa.
Porta aduerſa ingens, ſolidoq; adamante columnæ,
Vis vt nulla virûm, non ipſi exſcindere ferro
Cælicolæ valeant. ſtat ferrea turris ad auras:
Tiſiphoneque ſedens, palla ſuccincta cruenta,

Veſtibu

Veſtibulum exſomnis ſeruat noctéſque dieſque.
Hinc exaudiri gemitus, & ſæua ſonare
Verbera: tum ſtridor ferri, tractæque catenæ.
Conſtitit Aeneas, ſtrepitúmque exterritus hauſit:
Quæ ſcelerum facies? ô virgo, effare: quibúſue
Vrgentur pœnis? qui tantus plangor ad auris?
Tum vates ſic orſa loqui: Dux inclyte Teucrûm,
Nulli fas caſto ſceleratum inſiſtere limen:
Sed me, cum lucis Hecate præfecit Avernis,
Ipſa Deûm pœnas docuit, perque omnia duxit.
Gnoſſius hæc Rhadamãthus habet duriſſima regna:
Caſtigátque auditque dolos: ſubigitque fateri,
Quæ quis apud ſuperos, furto lætatus inani,
Diſtulit in ſeram commiſſa piacula mortem.
Continuo ſontis vltrix accincta flagello
Tiſiphone quatit inſultans, toruóſque ſiniſtra
Intentans anguis vocat agmina ſæua ſororum.
Tum demum horriſono ſtridentes cardine ſacræ
Panduntur portæ. cernis, cuſtodia qualis
Veſtibulo ſedeat: facies quæ limina ſeruet:
Quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
Sæuior intus habet ſedem. tum Tartarus ipſe
Bis patet in præceps tantũ, tenditque ſub vmbras,
Quantus ad æthereum cœli ſuſpectus Olympum.
Hic genus antiquum terræ, Titania pubes,
Fulmine deiecti, fundo voluuntur in imo.
Hic & Aloïdas geminos immania vidi
Corpora: qui manibus magnum reſcindere cœlum
Aggreſſi, ſuperiſque Iouem detrudere regnis.
Vidi & crudelis dantem Salmonea pœnas,
Dum flammas Iouis & ſonitus imitatur Olympi.
Quatuor hic inuectus equis, & lampada quaſſans,
Per Graiûm populos, mediæque per Elidis vrbem
Ibat ouans, diuûmque ſibi poſcebat honorem,
Demens! qui nimbos, & non imitabile fulmen
Aere & cornipedum pulſu ſimulárat equorum.
At pater omnipotens denſa inter nubila telum
Contorſit (non ille faces, nec fumea tædis
Lumina) præcipitémque immani turbine adegit.
Nec non & Tityon, Terræ omniparentis alumnum,
Cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
Porrigitur, roſtróque immanis vultur obunco
Immortale iecur tondens, fœcundáque pœnis
Viſcer-

Viſcera, rimaturque epulis, habitatque ſub alto
Pectore: nec fibris requies datur vlla renatis.
Quid memorem Lapithas Ixiona Peirithoumque,
Quos ſuper atra ſilex iamiam lapſura, cadentique
Imminet aſſimilis. lucent genialibus altis
Aurea fulcra toris, epulæque ante ora paratæ
Regifico luxu. Furiarum maxima iuxta
Accubat, & manibus prohibet contingere menſas:
Exſurgitque facem attollens, atque intonat ore.
Hic, quibus inuiſi fratres, dum vita manebat,
Pulſatuſue parens, & fraus innexa clienti;
Aut qui diuitiis ſoli incubuêre repertis,
Nec partem poſuêre ſuis; quæ maxima turba eſt;
Quique ob adulterium cæſi, quique arma ſecuti
Impia, nec veriti dominorum fallere dextras,
Incluſi pœnam exſpectant. ne quære doceri,
Quam pœnam, aut quæ forma viros, fortunaue merſit.
Saxum ingens voluunt alij, radiiſque rotatum
Deſtricti pendent: ſedet, æternumque ſedebit,
Infelix Theſeus: Phlegyaſque miſerrimus omnis
Admonet & magna teſtatur voce per vmbras:
Diſcite iuſtitiam moniti, & non temnere diuos.
Vendidit hic auro patriam, dominumque potentem
Impoſuit: fixit leges pretio atque refixit.
Hic thalamum inuaſit natæ vetitoſque Hymenæos.
Auſi omnes immane nefas, auſoque potiti.
Non, mihi ſi linguæ centum ſint, oraque centum,
Ferrea vox, omnis ſcelerum comprendere formas;
Omnia pœnarum percurrere nomina poſſim.
Hæc vbi dicta dedit Phœbi longæua ſacerdos:
Sed iam age carpe viam, & ſuſceptũ perfice munus:
Acceleremus, ait. Cyclopum educta caminis
Mœnia conſpicio, atque aduerſo fornice portas.
Hæc vbi nos præcepta iubent deponere dona.
Dixerat, & pariter greſſi per opaca viarum,
Corripiunt ſpatium medium, foribuſque propinquãt.
Occupat Æneas aditum, corpuſque recenti
Spargit aqua, ramumque aduerſo in limine figit.
His demum exactis, perfecto munere diuæ,
Deuenêre locos lætos, & amœna vireta
Fortunatorum nemorum, ſedeſque beatas.

Largior

Largior hic campos æther & lumine veſtit
Purpureo; ſolemque ſuum, ſua ſidera norunt:
Pars in gramineis exercent membra palæſtris;
Contendunt ludo, & fulua luctantur arena:
Pars pedibus plaudunt choreas, & carmina dicunt
Nec non Threïcius longa cum veſte ſacerdos
Obloquitur numeris ſeptem diſcrimina vocum:
Iamque eadem digitis, iam pectine pulſat eburno
Hic genus antiquum Teucri, pulcherrima proles,
Magnanimi heroës, nati melioribus annis,
Iluſque, Aſſaracuſque, & Troiæ Dardanus auctor.
Arma procul, curruſque virûm miratur inanis.
Stant terra defixæ haſtæ, paſſimque ſoluti
Per campum paſcuntur equi. quæ gratia curruum
Armorumque fuit viuis, quæ cura nitentis
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.
Conſpicit, ecce, alios dextra læuaque per herbam
Veſcentis, lætumque choro Pæana canentis
Inter odoratum lauri nemus: vnde ſuperne
Plurimus Eridani per ſiluam voluitur amnis.
Hic manus, ob patriam pugnando vulnera paſſi,
Quique ſacerdotes caſti, dum vita manebat,
Quique pij vates, & Phœbo digna locuti,
Inuentas aut qui vitam excoluere per artis,
Quique ſui memores alios fecere merendo:
Omnibus his niuea cinguntur tempora vitta.
Quos circumfuſos ſic eſt affata Sibylla;
Muſæum ante omnis: medium nam plurima turba
Hunc habet, atq; humeris exſtantem ſuſpicit altis
Dicite, felices animæ, tuque, optime vates;
Quæ regio Anchiſen, quis habet locus: illius ergo
Venimus & magnos Erebi tranauimus amnis.
Atque huic reſponſum paucis ita reddidit heros;
Nulli certa domus. lucis habitamus opacis,
Riparumque toros & prata recentia riuis
Incolimus. ſed vos, ſi fert ita corde voluntas,
Hoc ſuperate iugum: & facili jam tramite ſiſtam.
Dixit, & ante tulit greſſum, campoſque nitentis
Deſuper oſtentat: dehinc ſũma cacumina linquũt.
At pater Anchiſes penitus conualle virenti
Incluſas animas, ſuperumque ad lumen ituras,
Luſtrabat ſtudio recolens, omnemque ſuorum
Forte recenſebat numerum, caroſque nepotes,

Fataque, Fortunaſq; virûm, moreſque, manuſque.
Iſque vbi tendentem aduerſum per gramina vidit
Æneam, alacris palmas vtraſque tetendit:
Effuſaque genis lacrimæ; & vox excidit ore:
Veniſti tandem, tuaque ſpectata parenti
Vicit iter durum pietas? datur ora tueri,
Gnate, tua; & notas audire & reddere voces?
Sic equidem ducebam animo, rebarque futurum,
Tempora dinumerans: nec me mea cura fefellit.
Quas ego te terras, & quanta per æquora vectum
Accipio? quantis iactatum, gnate, periclis!
Quam metui, ne quid Libyæ tibi regna nocerent!
Ille autem: Tua me, genitor, tua triſtis imago,
Sæpius occurrens, hæc limina tendere adegit.
Stant ſale Tyrrheno claſſes: da iungere dextram,
Da, genitor; teque amplexu ne ſubtrahe noſtro,
Sic memorans largo fletu ſimul ora rigabat:
Ter conatus ibi collo dare brachia circum:
Ter fruſtra comprenſa manus effugit imago,
Par leuibus ventis, volucrique ſimillima ſomno,
Interea videt Æneas in valle reducta
Seclusum nemus, & virgulta ſonantia ſiluis,
Lethæumque, domos placidas qui prænatat, amnē.
Hinc circum innumeræ gentes, populique vola-
Ac veluti in pratis, vbi apes æſtate ſerena (bant.
Floribus inſidunt variis, & candida circum
Lilia funduntur, ſtrepit omnis murmure campus.
Horreſcit viſu ſubito, cauſſaſque requirit
Inſcius Æneas, quæ ſint ea flumina porro,
Quiue viri tanto complêrint agmine ripas.
Tum pater Anchiſes: Animæ quibus altera fato
Corpora debentur, Lethæi ad fluminis vndam
Securos latices & longa obliuia potant (ram,
Has equidem memorare tibi atque oſtendere co-
Iampridem hanc prolem cupio enumerare meorū:
Quo magis Italia mecum lætêre reperta (eſt
O pater, anne aliquas ad cœlum hinc ire putandum
Sublimis animas, iterumque ad tarda reuerti
Corpora? quæ lucis miſeris tam dira cupido?
Dicam equidem: nec te ſuſpenſum, gnate, tenebo.
Suſcipit Anchiſes, atque ordine ſingula pandit.
Principio cœlum ac terras, campoſque liquentis,
Lucentemque globum lunæ, Titaniaque aſtra

Spiri

Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem, & magno ſe corpore miſcet,
Inde hominum pecudumque genus, vitaq; volantū,
Et quæ marmoreo fert monſtra ſub æquore pontus.
Igneus eſt ollis vigor, & cœleſtis origo
Seminibus, quantum non noxia corpora tardant,
Terrenique hebetant artus, moribundaque membra:
Hinc metuunt, cupiuntque, dolent, gaudentque neque auras
Reſpiciunt clauſæ tenebris & carcere cæco.
Quin & ſupremo cū lumine vita reliquit, (omnes
Non tamen omne malum miſeris, nec funditus
Corporeæ excedunt peſtes: penituſque neceſſe eſt
Multa diu concreta modis inoleſcere miris.
Ergo exercentur pœnis, veterumque malorum
Supplicia expendunt. aliæ panduntur inanes
Suſpenſæ ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.
Quiſque ſuos patimur Manes: exinde per amplum
Mittimur Elyſium, & pauci læta arua tenemus;
Donec longa dies perfecto temporis orbe
Concretam exemit labem, purumque reliquit
Aetherium ſenſum, atque auraï ſimplicis ignem.
Has omnis, vbi mille rotam voluêre per annos,
Lethæum ad fluuium deus euocat agmine magno:
Scilicet immemores ſupera vt conuexa reuiſant,
Rurſus & incipiant in corpora velle reuerti,
Dixerat Anchiſes: gnatumque vnaque Sibyllam
Conuentus trahit in medios, turbamque ſonantē:
Et tumulum capit, vnde omnis longo ordine poſſit
Aduerſos legere, & venientum diſcere vultus.
Nunc age, dardaniā prolem, quæ deinde ſequatur
Gloria, qui maneant Itala de gente nepotes,
Illuſtres animas, noſtrumque in nomen ituras,
Expediam dictis, & te tua fata docebo.
Ille (vides) pura iuuenis qui nititur haſta,
Proxima ſorte tenet lucis loca; primus ad auras
Aetherias Italo commixtus ſanguine ſurget
Siluius Albanum nomen, tua poſtuma proles:
Quem tibi longæuo ſerùm Lauinia coniux
Educet ſiluis regem, regumque parentem:
Vnde genus Longa noſtrum dominabitur Alba.
Proximus ille Procas, Troianæ gloria gentis,

Et Capys, & Numitor, & qui te nomine reddet
Siluius Æneas: pariter pietate vel armis
Egregius, ſi vnquam regnandam acceperit Albam.
Qui iuuenes quantas oſtentant, aſpice, vires!
Atque vmbrata gerunt ciuili tempora quercu?
Hi tibi Nomentum & Gabios, vrbemq; Fidenam,
Hi Collatinas imponent montibus arces,
Laude pudicitiæ celebres, addentque ſuperbos
Pometios, Caſtrumque Inui, Bolâque, Coramque.
Hæc tum nomina erunt, nunc ſunt ſine nomine terræ.
Quin & auo comitem ſeſe Mauortius addet
Romulus: Aſſaraci quem ſanguinis Ilia mater
Educet. viden' vt geminæ ſtant vertice criſtæ,
Et pater ipſe ſuo ſuperûm iam ſignat honore?
En huius, gnate, auſpiciis illa inclyta Roma
Imperium terris, animos æquabit Olympo,
Septemque vna ſibi muro circumdabit arces,
Felix prole virûm. qualis Berecyntia mater
Inuehitur curru Phrygia turrita per vrbis;
Læta deûm partu, centum complexa nepotes,
Omnis Cælicolas, omnis ſupera alta tenentis.
Huc geminas nunc flecte acies, hanc adſpice gentem,
Romanoſque tuos. hic Cæſar, & omnis Iuli
Progenies, magnum cæli ventura ſub axem.
Hic vir, hic eſt, tibi quem promitti ſæpius audis,
Auguſtus Cæſar, Diui genus: aurea condet
Secula qui rurſus Latio, regnata per arua
Saturno quondam, ſuper & Garamantas & Indos
Proferet imperium. iacet extra ſidera tellus,
Extra anni ſoliſque vias, vbi cælifer Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.
Huius in aduentum iam nunc & Caſpia regna
Reſponſis horrent diuûm, & Mæotia tellus,
Et ſeptem gemini turbant trepida oſtia Nili.
Nec vero Alcides tantum telluris obiuit;
Fixerit æripedem ceruam licet, aut Erymanthi
Pacarit nemora, & Lernam tremefecerit arcu.
Nec qui pampineis victor iuga flectit habenis,
Liber, agens celſo Nyſæ de vertice tigris.
Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis?
Aut metus Auſonia prohibet conſiſtere terra?
Quis procul ille autem ramis inſignis oliuæ

Sacra

Sacra ferens? noſco crines incanaque menta
Regis Romani: primam qui legibus vrbem
Fundabit, Curibus paruis & paupere terra
Miſſus in imperium magnum. cui deinde ſubibit,
Otia qui rumpet patriæ, reſideſque mouebit
Tullus in arma viros, & iam deſueta triumphis
Agmina. quem iuxta ſequitur iactantior Ancus,
Nunc quoque iam nimium gaudens popularibus auris.
Vis & Tarquinios reges, animamque ſuperbam
Vltoris Bruti, faſciſque videre receptos:
Conſulis imperium hic primus ſæuaſque ſecuris
Accipiet: gnatoſque pater, noua bella mouentis,
Ad pœnam pulchra pro libertate vocabit
Infelix. vtcumque ferent ea facta minores;
Vincet amor patriæ, laudumque immenſa cupido.
Quin Decios, Druſoſque procul, ſæuumque ſecuri
Aſpice Torquatum, & referentem ſigna Camillum.
Illæ autem, paribus quas fulgere cernis in armis,
Concordes animæ nunc & dum nocte premuntur,
Heu quantum inter ſe bellum, ſi lumina vitæ
Attigerint, quantas acies ſtragemque ciebunt!
Aggeribus ſocer Alpinis, atque arce Monœci
Deſcendens, gener aduerſis inſtructus Eois.
Ne pueri, ne tanta animis aſſueſcite bella:
Neu patriæ validas in viſcera vertite vires.
Tuque prior, tu parce, genus qui ducis Olympo:
Proiice tela manu, ſanguis meus.
Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
Victor aget currum, cæſis inſignis Achiuis.
Eruet ille Argos, Agamemnoniaſque Mycenas,
Ipſumque AEaciden, genus armipotentis Achillei;
Vltus auos Troiæ, templa & temerata Mineruæ.
Quis te, magne Cato, tacitum, aut te, Coſſe, relinquat?
Quis Gracchi genus, aut geminos duo fulmina belli
Scipiadas cladem Libyæ, paruoque potentem
Fabricium: vel te ſulco, Serrane, ſerentem:
Quo feſſum rapitis, Fabij? tu maximus ille es,
Vnus qui nobis cunctando reſtituis rem.
Excudent alij ſpirantia mollius æra:
Credo equidem, viuos ducent de marmore vultus:
Orabunt cauſſas melius, cælique meatus
Deſcribent radio, & ſurgentia ſidera dicent:

T

Tu regere imperio populos, Romane, memento,
(Hæ tibi erunt artes) pacique imponere morem,
Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos.
Sic pater Anchiſes, atque hæc mirantibus addit:
Aſpice, vt inſignis ſpoliis Marcellus opimis
Ingreditur, victorque viros ſupereminet omnis!
Hic rem Romanam, magno turbante tumultu,
Siſtet eques, ſternet Pœnos, Gallumque rebellem,
Tertiaque arma patri ſuſpendet capta Quirino.
Atque hic Aeneas (vna namque ire videbat
Egregium forma iuuenem, & fulgentibus armis,
Sed frons læta parum,& deiecto lumina vultu)
Quis, pater, ille, virum qui ſic comitatur euntem?
Filius, anne aliquis magna de ſtirpe nepotum?
Quis ſtrepitus circa comitum? quantum inſtar in ipſo!
Sed nox atra caput triſti circumuolat vmbra.
Tum pater Anchiſes, lacrimis ingreſſus obortis:
O gnate, ingentem luctum ne quære tuorum:
Oſtendent terris hunc tantum fata, neque vltra
Eſſe ſinent. nimium vobis Romana propago
Viſa potens, ſuperi, propria hæc ſi dona fuiſſent.
Quantos ille virûm magnam Mauortis ad vrbem
Campus aget gemitus! vel quæ, Tiberine, videbis
Funera, cum tumulum præterlabere recentem!
Nec puer Iliaca quiſquam de gente Latinos
In tantum ſpe tollet auos: nec Romula quondam
Vllo ſe tantum tellus iactabit alumno.
Heu pietas, heu priſca fides, inuictaque bello
Dextera! non illi ſe quiſquam impune tuliſſet
Obuius armato, ſeu cum pedes iret in hoſtem,
Seu ſpumantis equi foderet calcaribus armos.
Heu, miſerande puer! ſi qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris. manibus date lilia plenis:
Purpureos ſpargam flores, animamque nepotis
His ſaltem accumulem donis, & fungar inani
Munere. ſic tota paſſim regione vagantur
Aëris in campis latis, atque omnia luſtrant.
Quæ poſtquam Anchiſes gnatum per ſingula duxit,
Incenditque animum famæ venientis amore:
Ex in bella viro memorat, quæ deinde gerenda,
Laurentiſque docet populos, vrbemque Latini,
Et quo quemque modo fugiatque feratq; laborem.

Sunt

Sunt geminæ Somni portæ: quarum altera fertur
Cornea; qua veris facilis datur exitus vmbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto:
Sed falſa ad cœlum mittunt inſomnia Manes.
His ibi tum gnatum Anchiſes vnaque Sibyllam
Proſequitur dictis, portaque emittit eburna.
Ille viam ſecat ad naues, ſocioſque reuiſit.
Tum ſe ad Caietæ recto fert litore portum,
Ancora de prora iacitur. ſtant littore puppes.

ÆNEIDOS LIB. VII.

ARG. *Hic alteram operis totius partem aggreditur, qua eſt de bellis ab Ænea in Italia geſtis: eorumque ſemina & cauſſas enarrat.*

TV quoque litoribus noſtris, Aeneïa nutrix,
Aeternam moriens famam, Caieta, dediſti.
Et nunc ſeruat honos ſedem tuus, oſſaque nomen
Heſperia in magna (ſi qua eſt ea gloria) ſignat.
At pius exſequiis Aeneas rite ſolutis,
Aggere compoſito tumuli, poſtquam alta quiêrunt
Aequora, tendit iter velis, portumque relinquit.
Adſpirant auræ in noctem, nec candida curſum
Luna negat: ſplendet tremulo ſub lumine pontus.
Proxima Circææ raduntur litora terræ:
Diues inacceſſos vbi Solis filia lucos
Aſſiduo reſonat cantu, tectiſque ſuperbis
Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum,
Arguto tenuis percurrens pectine telas.
Hinc exaudiri gemitus iræque leonum
Vincla recuſantum & ſera ſub nocte rudentum:
Sætigerique ſues, atque in præſepibus vrſi
Sæuire, ac formæ magnorum vlulare luporum:
Quos hominum ex facie dea ſæua potentibus herbis
Induerat Circe in voltus ac terga ferarum.
Quæ ne monſtra pii paterentur talia Troës
Delati in portus, neu litora dira ſubirent;
Neptunus ventis impleuit vela ſecundis:
Atque fugam dedit, & præter vada feruida vexit.
Iamque rubeſcebat radiis mare, & æthere ab alto
Aurora in roſeis fulgebat lutea bigis:
Cum venti poſuere, omniſque repente reſedit
Flatus, & in lento luctantur marmore tonſæ,

Atque

Atque hic Æneas ingentem ex æquore lucum
Proſpicit. hunc inter fluuio Tiberinus amœno,
Vorticibus rapidis & multa flauus arena,
In mare prorumpit. variæ circumque ſupraque
Aſſuetæ ripis volucres & fluminis alveo
Æthera mulcebant cantu, lucoque volabant.
Flectere iter ſociis, terræque aduertere proras
Imperat, & lætus fluvio ſuccedit opaco.
Nunc age, qui reges, Erato, quæ tempora rerum,
Quis Latio antiquo fuerit ſtatus, advena claſſem
Cum primum Auſoniis exercitus appulit oris,
Expediam, & primæ reuocabo exordia pugnæ.
Tu vatem, tu, diua, mone. dicam horrida bella:
Dicam acies, actoſque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manũ, totamque ſub arma coactam
Heſperiam major rerum mihi naſcitur ordo:
Majus opus moueo. Rex arua Latinus & vrbis
Iam ſenior longa placidas in pace regebat.
Hunc Fauno & nympha genitum Laurente Marica
Accipimus. Fauno Picus pater: iſque parentem
Te, Saturne, refert: tu ſanguinis vltimus auctor.
Filius huic fato divûm, proleſque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta iuuenta eſt.
Sola domum & tantas ſeruabat filia ſedes;
Iam matura viro, jam plenis nubilis annis.
Multi illam magno è Latio totaque petebant
Auſonia: petit ante alios pulcherrimus omnis
Turnus, auis atauiſque potens: quem regia coniux
Adiungi generum miro properabat amore:
Sed variis portenta deûm terroribus obſtant.
Laurus erat tecti medio in penetralibus altis,
Sacra comam, multoſque metu ſeruata per annos:
Quam pater inuentã, primas cum conderet arces,
Ipſe ferebatur Phœbo ſacraſſe Latinus,
Laurentiſque ab ea nomen poſuiſſe colonis.
Huius apes ſummum denſæ, (mirabile dictu)
Stridore ingenti liquidum trans æthera vectæ,
Obſedere apicem; & pedibus ſub mutua nexis
Examen ſubitum ramo frondente pependit.
Continuo vates, Externum cernimus, inquit,
Aduentare virum, & partis petere agmen eaſdem
Partibus ex iiſdem, & ſumma dominarier arce.
Præterea, caſtis adolet dum altaria tædis,

Et

Et iuxta genitorem adſtat Lauinia virgo,
Viſa (nefas) longis comprendere crinibus ignem,
Atq; omnẽ ornatum flamma crepitante cremari,
Regaliſque accenſa comas, accenſa coronam
Inſignem gemmis: tum fumida lumine fuluo
Inuolui, ac totis Volcanum ſpargere tectis.
Id vero horrendum ac viſu mirabile ferri.
Namque fore illuſtrem fama fatiſque canebant
Ipſam, ſed populo magnum portendere bellum.
At rex ſollicitus monſtris, oracula Fauni
Fatidici genitoris adit, lucoſque ſub alta
Conſulit Albunea: nemorum quæ maxima ſacro
Fonte ſonat, ſæuamque exhalat opaca Mephitim.
Hinc Italæ gentes, omniſque Oenotria tellus
In dubiis reſponſa petunt. huc dona ſacerdos
Cum tulit, & cæſarum ouium ſub nocte ſilenti
Pellibus incubuit ſtratis, ſomnoſque petiuit;
Multa modis ſimulacra videt volitantia miris:
Et varias audit voces, fruiturque deorum
Colloquio, atque imis Acheronta affatur Auernis.
Hic & tum pater ipſe petens reſponſa Latinus,
Centum lanigeras mactabat rite bidentis,
Atque harum effultus tergo ſtratiſque iacebat
Velleribus. ſubita ex alto vox reddita luco eſt:
Ne pete connubiis gnatam ſociare Latinis,
O mea progenies, thalamis neu crede paratis.
Externi veniunt generi, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant, quorumq; ab ſtirpe nepotes
Omnia ſub pedibus, qua Sol vtrumque recurrens
Aſpicit Oceanum, vertique regique videbunt.
Hæc reſponſa patris Fauni, monituque ſilenti
Nocte datos, non ipſe ſuo premit ore Latinus:
Sed circum late volitans jam Fama per vrbis
Auſonias tulerat: cum Laomedontia pubes
Gramineo ripæ religauit ab aggere claſſem.
Æneas, primique duces, & pulcher Iulus,
Corpora ſub ramis deponunt arboris altæ:
Inſtituuntque dapes, & adorea liba per herbam
Subiiciunt epulis, (ſic Iupiter ipſe monebat)
Et Cereale ſolum pomis agreſtibus augent.
Conſumptis hic forte aliis, vt vertere morſus
Exiguam in Cererem penuria adegit edendi,
Et violare manu maliſque audacibus orbem

Fatalis

Digitized by Google

Fatalis cruſti, patulis nec parcere quadris;
Heus! etiam menſas conſumimus? inquit Iulus.
Nec plura alludens. ea vox audita laborum
Prima tulit finem, primamque loquentis ab ore
Eripuit pater, ac ſtupefactus numine preſſit.
Continuo, Salue, fatis mihi debita Tellus,
Voſque, ait, ô fidi Troiæ, ſaluete, Penates.
Hic domus, hæc patria eſt. genitor mihi talia namque
(Nunc repeto) Anchiſes fatorum arcana reliquit:
Cum te, nate, fames ignota ad litora vectum
Acciſis coget dapibus conſumere menſas;
Tum ſperare domos defeſſus, ibique memento
Prima locare manu, molirique aggere tecta.
Hæc erat illa fames; hæc nos ſuprema manebat
Exitiis poſitura modum.
Quare agite, & primo læti cum lumine ſolis,
Quæ loca, quiue habeant homines, vbi mœnia gentis,
Veſtigemus, & à portu diuerſa petamus.
Nunc pateras libate Ioui, precibuſque vocate
Anchiſen genitorem, & vina reponite menſis.
Sic deinde effatus, frondenti tempora ramo
Implicat, & Geniumque loci primamque deorum
Tellurem, Nymphaſque & adhuc ignota precatur
Flumina: tum Noctem, noctiſque orientia ſigna,
Idæumque Iouem, Phrygiamque ex ordine matrem,
Inuocat, & duplices Cæloque Ereboque parentis.
Hic pater omnipotens ter cœlo clarus ab alto
Intonuit: radiiſque ardentem lucis & auro
Ipſe manu quatiens oſtendit ab æthere nubem.
Diditur hic ſubito Troiana per agmina rumor,
Adueniſſe diem, quo debita mœnia condant.
Certatim inſtaurant epulas, atque omine magno
Crateras læti ſtatuunt, & vina coronant.
Poſtera cum prima luſtrabat lampade terras
Orta dies: vrbem, & fines, & litora gentis
Diuerſi explorant: hæc fontis ſtagna Numici,
Hunc Tybrim fluuium, hic fortis habitare Latinos.
Tum ſatus Anchiſa, delectos ordine ab omni
Centum oratores auguſta ad mœnia regis
Ire jubet, ramis velatos Palladis omnes;

Dan

Donaque ferre viro, pacemque expoſcere Teucris.
Haud mora: feſtinant iuſſi, rapidiſque feruntur
Paſſibus. ipſe humili deſignat mœnia foſſa,
Moliturque locum: primaſque in littore ſedes,
Caſtrorum in morem, pinnis atque aggere cingit.
Iamque iter emenſi, turris, ac tecta Latinorum
Ardua cernebant iuuenes, muroque ſubibant.
Ante vrbem pueri & primævo flore iuventus,
Exercentur equis, domitantque in pulvere currus
Aut acris tendunt arcus, aut lenta lacertis
Spicula contorquent, curſuque ictuque laceſſunt,
Cum præuectus equo longæui regis ad auris
Nuncius, Ingentis ignota in veſte reportat
Aduenîſſe viros. ille intra tecta vocari
Imperat, & ſolio medius conſedit auito.
Tectũ auguſtum, ingens, cẽtum ſublime columnis,
Vrbe fuit ſumma, Laurentis regia Pici,
Horrendum ſiluis & relligione parentum.
Hic ſceptra accipere, & primos attollere faſcis
Regibus omen erat: hoc illis curia templum,
Hæ ſacris ſedes epulis: hic ariete cæſo
Perpetuis ſoliti patres conſidere menſis.
Quin etiam veterum effigies ex ordine auorum
Antiqua è cedro: Italuſque, paterque Sabinus
Vitiſator, curuam ſeruans ſub imagine falcem
Saturnuſque ſenex, Ianique bifrontis imago,
Veſtibulo adſtabant: aliique ab origine reges,
Martia qui ob patriam pugnando vulnera paſſi.
Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,
Captiui pendent currus, curuæque ſecures,
Et criſtæ capitum, & portarum ingentia clauſtra,
Spiculaque, clypeique, ereptaque roſtra carinis.
Ipſe Quirinali lituo paruaque ſedebat
Succinctus trabea, læuaque ancile gerebat
Picus equũm domitor: quẽ capta cupidine conjux
Aurea percuſſum virga, verſumque venenis,
Fecit auem Circe, ſparſitque coloribus alas.
Tali intus templo diuum patriaque Latinus
Sede ſedens Teucros ad ſeſe in tecta vocavit:
Atque hæc ingreſſis placido prior edidit ore:
Dicite Dardanidæ, (neque enim neſcimus & vrbem
Et genus, auditique aduertitis æquore curſus)
Quid petitis? quæ cauſſa rates, aut cuius egentes

Digitized by Google

Litus ad Auſonium & per vada cærula vexit?
Siue errore viæ, ſeu tempeſtatibus acti,
(Qualia multa mari nautæ patiuntur in alto)
Fluminis intraſtis ripas, portuſque ſedetis;
Ne fugite hoſpitium, neue ignorate Latinos
Saturni gentem, haud vinclo nec legibus æquam,
Sponte ſua veteriſque dei ſe more tenentem.
Atque equidem memini (fama eſt obſcurior annis)
Auruncos ita ferre ſenes, his ortus vt agris
Dardanus, Idæas Phrygiæ penetrauit ad vrbis,
Treïciamq; Samū, quæ nunc Samothracia fertur.
Hinc illum Corythi Tyrrhena ab ſede profectum
Aurea nunc ſolio ſtellantis regia cæli
Accipit: & numerum diuorum altaribus auget.
Dixerat, & dicta Ilioneus ſic voce ſecutus:
Rex, genus egregium Fauni, nec fluctibus actos
Atra ſubegit hiems veſtris ſuccedere terris,
Nec ſidus regione viæ lituſue fefellit.
Conſilio hanc omnes animiſque volentibus vrbem
Afferimur pulſi regnis, quæ maxima quondam
Extremo veniens Sol aſpiciebat Olympo.
Ab Ioue principium generis: Ioue Dardana pubes
Gaudet auo. rex ipſe Iouis de gente ſuprema.
Troius Æneas tua nos ad limina miſit.
Quanta per Idæos ſæuis effuſa Mycenis
Tempeſtas ierit campos; quibus actus vterque
Europæ atque Aſiæ fatis concurrerit orbis;
Audiit, & ſi quem tellus extrema refuſo
Submouet Oceano, & ſi quem extenta plagarum
Quatuor in medio dirimit plaga ſolis iniqui.
Diluuio ex illo tot vaſta per æquora vecti
Dis ſedem exiguam patriis lituſque rogamus
Innocuum, & cunctis vndamq; auramq; patentē.
Non erimus regno indecores: nec veſtra feretur
Fama leuis, tantique aboleſcet gratia facti:
Nec Troiam Auſonios gremio excepiſſe pigebit.
Fata per Æneæ iuro, dextramque potentem,
Siue fide, ſeu qui bello eſt expertus & armis.
Multi nos populi, multæ (ne temne, quod vltro
Præferimus manibus vittas ac verba precantia)
Et petiêre ſibi & voluêre adiungere gentes.
Sed nos fata deûm veſtras exquirere terras
Imperiis egêre ſuis. hinc Dardanus ortus

H

Huc repetit, iuſſiſque ingentibus vrget Apollo
Tyrrhenum ad Thybrim, & fontis vada ſacra Numici.
Dat tibi præterea Fortunæ parua prioris
Munera, reliquias Troia ex ardente receptas.
Hoc pater Anchiſes auro libabat ad aras:
Hoc Priami geſtamen erat, cum iura vocatis
More daret populis: ſceptrumque, ſacerque tiaras,
Iliadumque labor veſtes.
Talibus Ilionei dictis defixa Latinus
Obtutu tenet ora, ſoloque immobilis hæret,
Intentos voluens oculos. nec purpura regem
Picta mouet, nec ſceptra mouent Priameïa tātum,
Quantum in cōnubio gnatæ thalamoque moratur:
Et veteris Fauni voluit ſub pectore ſortem.
Hunc illum fatis externa ab ſede profectum
Portendi generum, paribuſque in regna vocari
Auſpiciis: huic progeniem virtute futuram
Egregiam, & totum quæ viribus occupet orbem.
Tandem lætus ait: Di noſtra incepta ſecundent,
Auguriumque ſuum. dabitur, Troiane, quod optas.
Munera nec ſperno. non vobis rege Latino
Diuitis vber agri Troiæve opulentia deerit.
Ipſe modo Aeneas (noſtri ſi tanta cupido eſt,
Si iungi hoſpitio properat, ſociuſve vocari)
Adueniat: vultus neve exhorreſcat amicos:
Pars mihi pacis erit, dextram tetigiſſe tyranni.
Vos contra regi mea nunc mandata referte
Eſt mihi gnata, viro gentis quam iungere noſtræ,
Non patrio ex adyto ſortes, non plurima cœlo
Monſtra ſinunt: generos externis affore ab oris,
Hoc Latio reſtare canunt, qui ſanguine noſtrum
Nomen in aſtra ferant. hunc illum poſcere fata
Et reor, &, ſi quid veri mens augurat, opto.
Hæc effatus, equos numero pater eligit omni.
Stabant ter centum nitidi in præſepibus altis.
Omnibus extemplo Teucris iubet ordine duci
Inſtratos oſtro alipedes pictiſque tapetis.
Aurea pectoribus demiſſa monilia pendent:
Tecti auro, fuluum mandunt ſub dentibus aurum.
Abſenti Aeneæ currum geminoſque iugalis,
Semine ab ætherio, ſpirantis naribus ignem,
Illorum de gente, patri quos Dædala Circe

Suppoſita de matre nothos furata creauit.
Talibus Aeneadæ donis dictiſque Latini
Sublimes in equis redeunt, pacemque reportant.
Ecce autem Inachiis ſeſe referebat ab Argis
Sæua Iouis coniux, auraſque inuecta tenebat.
Et lætum Aenean, claſſemque ex æthere longo
Dardaniam Siculo proſpexit ab vſque Pachyno.
Moliri iam tecta videt, iam fidere terræ:
Deſeruiſſe rates. ſtetit acri fixa dolore.
Tum quaſſans caput, hæc effundit pectore dicta,
Heu ſtirpem inuiſam, & fatis contraria noſtris
Fata Phrygum! num Sigeïs occumbere campis
Nam capti potuere capi? num incenſa cremauit
Troia viros? medias acies, medioſque per ignis
Inuenêre viam? at (credo) mea numina tandem
Feſſa iacent, odiis aut exſaturata quieui,
Quin etiam patria excuſſos infeſta per vndas
Auſa ſequi, & profugis toto me opponere ponto.
Abſumtæ in Teucros vires cœlique mariſque.
Quid Syrtes, aut Scylla mihi, quid vaſta Charybdis
Profuit: optato conduntur Thybridis alueo,
Securi pelagi atque mei. Mars perdere gentem
Immanem Lapithûm valuit: conceſſit in iras
Ipſe deum antiquam genitor Calydona Dianæ:
Quod ſcelus aut Lapithis tantum, aut Calydone merente?
Aſt ego magna Iouis coniux nil linquere inauſum
Quæ potui infelix, quæ memet in omnia verti,
Vincor ab Aenea. quod ſi mea numina non ſunt
Magna ſatis; dubitem haud equidem implorare quod vſquam eſt.
Flectere ſi nequeo ſuperos, Acheronta mouebo.
Non dabitur regnis (eſto) prohibere Latinis,
Atque immota manet fatis Lauinia coniux.
At trahere, atque moras tantis licet addere rebus:
At licet amborum populos exſcindere regum.
Hac gener atque ſocer coëant mercede ſuorum.
Sanguine Troiano & Rutulo dotabere, virgo:
Et bellona manet te pronuba. nec face tantum
Ciſſeïs prægnans ignis enixa iugalis:
Quin idem Veneri partus ſuus, & Paris alter,
Funeſtæque iterum recidiua in Pergama tædæ.
Hæc vbi dicta dedit, terras horrenda petiuit

Luctif

Luctificam Alecto Dirarum ab ſede ſororum
Infernisque cies tenebris, cui triſtia bella,
Iræque, inſidiæque, & crimina noxia cordi.
Odit & ipſe pater Pluton, odere ſorores
Tartareæ monſtrum: tot ſeſe vertit in ora,
Tam ſæuæ facies, tot pullulat atra colubris.
Quam Iuno his acuit verbis ac talia fatur:
Hunc mihi da proprium, virgo ſata Nocte laborē,
Hanc operam, ne noſter honos infractaue cedat
Fama loco: neu connubiis ambire Latinum
Æneadæ poſſint, Italoſve obſidere finis.
Tu potes vnanimos armare in prœlia fratres,
Atque odiis verſare domos: tu verbera tectis
Funereaſque inferre faces: tibi nomina mile,
Mile nocendi artes. fœcundum concute pectus,
Disiice compoſitam pacem, ſere crimina belli:
Arma velit, poſcatque ſimul, rapiatque iuuentus.
Exin Gorgoneis Alecto infecta venenis
Principio Latium, & Laurentis tecta tyranni
Celſa petit, tacitumque obſedit limen Amatæ:
Quam ſuper aduentu Teucrûm Turniq; Hymenæis
Femineæ ardentem curæque iræque coquebant.
Huic dea cæruleis vnum de crinibus anguem
Coniicit, inque ſinum præcordia ad intima ſubdit:
Quo furibunda domū monſtro permiſceat omnem.
Ille inter veſtis & leuia pectora lapſus
Voluitur attactu nullo, fallitque furentem,
Vipeream inſpirans animam. fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas, & membris lubricus errat,
Ac dum prima lues vdo ſublapſa veneno
Pertentat ſenſus, atque oſſibus implicat ignem:
Necdum animum toto percepit pectore flammam.
Mollius, & ſolito matrum de more, locuta eſt:
Multa ſuper gnata lacrimans Phrygiiſque Hymenæis:
Exſulibus ne datur ducenda Lauinia Teucris,
O genitor: nec te miſeret gnatæque tuique:
Nec matris miſeret, quā primo aquilone relinques
Perfidus alta petens abducta virgine prædo:
At non ſic Phrygius penetrat Lacedæmona paſtor
Ledæamque Helenam Troianas vexit ad arces.
Quid tua ſancta fides, quid cura antiqua tuorum?

Et conſanguineo toties data dextera Turno?
Si gener externa petitur de gente Latinis,
Iſque ſedet, Faunique premunt te iuſſa parentis,
Omnem equidem ſceptris terrã quæ libera noſtris
Diſſidet externam reor, & ſic dicere diuos,
Et Turno, ſi prima domus repetatur origo,
Inachus Acriſiuſque patres mediæque Mycenæ.
His vbi nequicquam dictis experta, Latinum
Contra ſtare videt, penituſque in viſcera lapſum
Serpentis furiale malum, totamque pererrat,
Tum vero infelix; ingentibus excita monſtris,
Immenſam ſine more furit lymphata per vrbem:
Ceu quondam torto volitans ſub verbere turbo,
Quem pueri magno in gyro vacua atria circum
Intenti ludo exercent: ille actus habena
Curuatis fertur ſpatiis: ſtupet inſcia ſupra,
Impubeſque manus, mirata volubile buxum:
Dant animos plagæ. non curſu ſegnior illo
Per medias vrbis agitur populoſque feroces.
Quin etiam in ſiluas, ſimulato numine Bacchi,
Maius adorta nefas, maioremque orſa furorem,
Euolat, & gnatam frondoſis montibus abdit;
Quo thalamum eripiat Teucris, tædaſque moretur.
Euoe Bacche, fremens, ſolum te virgine dignum
Vociferans. etenim molles tibi ſumere thyrſos,
Te luſtrare choros, ſacrum tibi paſcere crinem.
Fama volat: Furiiſque accenſas pectore matres
Idem omnis ſimul ardor agit; noua quærere tecta.
Deſeruere domos: ventis dant colla comaſque.
Aſt aliæ tremulis vlulatibus æthera complent,
Pampineaſque gerunt incinctæ pellibus haſtas.
Ipſa inter medias flagrantem feruida pinum
Suſtinet, ac gnatæ Turnique canit Hymenæos,
Sanguineam torquens aciem; toruumque repente
Clamat: Io matres audite vbicumque Latinæ.
Si qua piis animis manet infelicis Amatæ
Gratia, ſi iuris materni cura remordet;
Soluite crinalis vittas, capite Orgia mecum:
Talem inter ſiluas, inter deſerta ferarum,
Reginam Alecto ſtimulis agit vndique Bacchi.
Poſtquam viſa ſatis primos acuiſſe furores,
Conſiliumque omnemque domum vertiſſe Latini;
Protinus hinc fuſcis triſtis dea tollitur alis

Audacis

Audacis Rutuli ad muros: quam dicitur vrbem
Acriſioneis Danaë fundaſſe colonis,
Præcipiti delata noto. locus ardea quondam
Dictus auis: & nunc magnum manet Ardea nomē.
Sed Fortuna fuit. tectis hic Turnus in altis
Iam mediam nigra carpebat nocte quietem.
Alecto toruam faciem & furialia membra
Exuit: in voltus ſeſe transformat anilis,
Et frontem obſcænam rugis arat. induit albos
Cum vitta crinis: tum ramum innectit oliuæ.
Fit Chalybe Iunonis anus templique ſacerdos;
Et iuueni ante oculos his ſe cum vocibus offert:
Turne, tot incaſſum fuſos patiêre labores,
Et tua Dardaniis tranſſcribi ſceptra colonis?
Rex tibi coniugium, & quæſitas ſanguine dotes
Abnegat; externuſque in regnum quæritur hæres.
I nunc, ingratis offer te, irriſe, periclis:
Tyrrhenas, i ſterne acies: tege pace Latinos.
Hæc adeo tibi me, placida cum nocte iaceres,
Ipſa palam fari omnipotens Saturnia iuſſit.
Quare age, & armari pubem portiſque moueri
Lætus in arma para, & Phrygios, qui flumine pulchro
Conſedêre, duces, pictaſque exure carinas.
Cæleſtum vis magna iubet. rex ipſe Latinus,
Ni dare coniugium & dicto parere fatetur,
Sentiat, & tandem Turnum experiatur in armis.
Hic iuuenis vatem irridens, ſic orſa viciſſim
Ore refert; Claſſis inuectas Thibrydis alueo
Non (vt rere) meas effugit nuncius auris.
Ne tantos mihi finge metus: nec regia Iuno
Immemor eſt noſtri.
Sed te victa ſitu verique effœta ſenectus,
O mater, curis nequicquam exercet, & arma
Regum inter falſa vatem formidine ludit.
Cura tibi, diuûm effigies & templa tueri:
Bella viri pacemque gerant, quis bella gerenda.
Talibus Alecto dictis exarſit in iras.
At iuueni oranti ſubitos tremor occupat artus:
Deriguere oculi: tot Erinnys ſibilat hydris,
Tantaque ſe facies aperit: tum flammea torc
Lumina, cunctantem & quærentem dicere pl
Reppulit, & geminos erexit crinibus angues,

Verberaque inſonuit, rabidoque hæc addidit ore:
En ego victa ſitu, quam veri effœta ſenectus
Arma inter regum falſa formidine ludit,
(Reſpice ad hæc) adſum Dirarum ab ſede ſororũ:
Bella manu lethumque gero.
Sic effata facem iuueni coniecit, & atro
Lumine fumantis fixit ſub pectore tædas.
Olli ſomnum ingens rump t pauor: oſſaque & artus
Perfundit toto proruptus corpore ſudor.
Arma amens fremit; arma toto tectiſque requirit.
Sæuit amor ferri, & ſcelerata inſania belli:
Ira ſuper. magno veluti cum flamma ſonore
V gea ſuggeritur coſtis vndantis aëni,
Exſultantque æſtu latices, furit intus aquaï
Fumidus atque alte ſpumis exuberat amnis:
Nec iam ſe capit vnda; volat vapor ater ad auras
Ergo iter ad regem polluta pace Latinum
Indicit primis iuuenum, & iubet arma parari,
Tutari Italiam, detrudere finibus hoſtem:
Se ſatis ambobus Teucriſque venire Latiniſque.
Hæc vbi dicta dedit, diuoſque in vota vocauit!
Certatim ſeſe Rutuli exhortantur in arma.
Hunc decus egregium formæ mouet atq; iuuentæ:
Hunc ataui reges, hunc claris dextera factis.
Dum Turnus Rutulos animis audacibus implet,
Alecto in Teucros Stygiis ſe concitat alis,
Arte noua ſpeculata locum, quo litore pulcher
Indiis curſuque feras agitabat Iulus.
Hic ſubitam canibus rabiem Cocytia virgo
Obiicit, & noto naris contingit odore,
Vt ceruum ardentes agerent: quæ prima laborum
Cauſſa fuit, belloque animos accendit agreſtis.
Ceruus erat forma præſtanti & cornibus ingens,
Tyrrhidæ pueri quem matris ab vbere raptum
Nutribant, Tyrrhuſque pater, cui regia parent
Armenta, & lati cuſtodia credita campi.
Aſſuetum imperiis ſoror omni Siluia cura
Mollibus intexens ornabat cornua ſertis,
Pectebatque ferum, puroque in fonte lauabat.
Ille, manum patiens, menſæque aſſuetus herili,
Errabat ſiluis; rurſuſque ad limina nota
Ipſe domum ſera quamuis ſe nocte ferebat.
Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli

Com

Commouêre canes fluuio cum forte ſecundo
Deflueret, ripaque æſtus viridante leuaret.
Ipſe etiam, eximiæ laudis ſuccenſus amore,
Aſcanius curuo direxit ſpicula cornu:
Nec dextræ erranti deus abſuit; actaque multo
Perque vterum ſonitu perque ilia venit arundo.
Saucius at quadrupes nota intra tecta refugit,
Succeſſitque gemens ſtabulis, queſtuque cruentus
Atque imploranti ſimilis tectum omne repleuit.
Siluia prima ſoror, palmis percuſſa lacertos,
Auxilium vocat,& duros conclamat agreſtis.
Olli (peſtis enim tacitis latet aſpera ſiluis)
Improuiſi adſunt: hic torre armatus obuſto,
Stipitis hic grauidi nodis. quod cuique repertum
Rimanti, telum ira facit. vocat agmina Tyrrhus,
Quadrifidam quercum cuneis vt forte coactis
Scindebat rapta ſpirans immane ſecuri.
At ſæua è ſpeculis tempus dea nacta nocendi
Ardua tecta petit ſtabuli: & de culmine ſummo
Paſtorale canit ſignum, cornuque recuruo
Tartaream intendit vocem: qua protinus omne
Contremuit nemus,& ſiluæ intonuere profundæ.
Audiit & Triuiæ longe lacus, audiit amnis
Sulfurea Nar albus aqua, fonteſque Velini:
Et trepidæ matres preſſêre ad pectora gnatos.
Tum vero ad vocem celeres, qua buccina ſignum
Dira dedit, raptis concurrunt vndique telis
Indomiti agricolæ: necnon & Troïa pubes
Aſcanio auxilium caſtris effundit apertis.
Direxêre acies. non iam certamine agreſti,
Stipitibus duris agitur ſudibuſve præuſtis:
Sed ferro ancipiti decernunt, atraque late
Horreſcit ſtrictis ſeges enſibus, æraque fulgent
Sole laceſſita, & lucem ſub nubila iactant:
Fluctus vti primo cœpit cum albeſcere vento,
Paullatim ſeſe tollit mare,& altius vndas
Erigit, inde imo conſurgit ad æthera fundo.
Hic iuuenis primam ante aciem ſtridente ſagitta,
Gnatorum Tyrrhi fuerat qui maximus, Almon
Sternitur. hæſit enim ſub gutture vulnus,& vdæ
Vocis iter tenuemque incluſit ſanguine vitam.
Corpora multa virûm circa: ſeniorque Galeſus,
Dum paci medium ſe offert: iuſtiſſimus vnus

Qui fuit, Auſoniiſque olim ditiſſimus aruis:
Quinque greges illi balantum, quina redibant
Armenta, & terram centum vertebat aratris.
Atque ea per campos æquo dum Marte geruntur,
Promiſſi dea facta potens, vbi ſanguine bellum
Imbuit, & primæ commiſit funera pugnæ,
Deſerit Heſperiam, & cœli conuexa per auras
Iunonem victrix affatur voce ſuperba:
En perfecta tibi bello diſcordia triſti:
Dic, in amicitiam coëant, & fœdera iungunt:
Quandoquidē Auſonio reſperſi ſanguine Teucros.
Hoc etiam his addam, tua ſi mihi certa voluntas,
Finitimas in bella feram rumoribus vrbis
Accendamque animos inſani Martis amore:
Vndiq; vt auxilio veniant, ſpargam arma per agros
Tum contra Iuno: Terrorum ac fraudis abunde eſt
Stant belli cauſſæ: pugnatur cominus armis.
Quæ fors prima dedit, ſangu s nouus imbuit arma:
Talia connubia & talis celebrent Hymenæos
Egregium Veneris genus, & rex ipſe Latinus:
Te ſuper ætherias errare licentius auras,
Haud pater ille velit ſummi regnator Olympi.
Cede locis. ego, ſi qua ſuper Fortuna laborum eſt,
Ipſa regam. talis dederat Saturnia voces.
Illa autem attollit ſtridentis anguibus alas,
Cocytique petit ſedem, ſupera ardua linquens.
Eſt locus Italiæ medio ſub montibus altis
Nobilis, & fama multis memoratus in oris,
Ampſancti valles. denſis hunc frondibus atrum
Vrguet vtrimque latus nemoris, medioq; fragoſus
Dat ſonitum ſaxis & torto vortice torrens.
Hic ſpecus horrendum & ſæui ſpiracula Ditis
Monſtrantur, ruptoque ingens Acheronte vorago
Peſtiferas aperit faucis: quis condita Erinnys,
Inuiſum numen, terras cœlumque leuabat.
Nec minus interea extremam Saturnia bello
Imponit regina manum. ruit omnis in vrbem
Paſtorum ex acie numerus, cæſoſque reportant,
Almonem puerum fœdatique ora Galeſi:
Implorantque deos, obteſtanturque Latinum.
Turnus adeſt, medioque in crimine cædis & ignis
Terrorem ingeminat: Teucros in regna vocari,
Stirpem admiſceri Phrygiam; ſe limine pelli.

Tum

Tum quorũ attonitæ Baccho nemora auia matres
Inſultant thiaſis (neque enim leue nomẽ Amatæ)
Vndique collecti coëunt, Martemque fatigant.
Ilicet infandum cuncti contra omina bellum,
Contra fata deûm peruerſo numine poſcunt.
Certatim regis circumſtant tecta Latini.
Ille, velut pelagi rupes immota, reſiſtit:
Vt pelagi rupes, magno veniente fragore,
Quæ ſeſe, multis circum latrantibus vndis,
Mole tenet: ſcopuli nequicquam & ſpumea circũ
Saxa fremunt, lateríque illiſa refunditur alga.
Verum vbi nulla datur cæcum exſuperare poteſtas
Conſilium, & ſæuæ nutu Iunonis eunt res:
Multa deos auraſque pater teſtatur inanis,
Frangimur heu fatis inquit, ferimurque procella.
Ipſi has ſacrilego pendetis ſanguine pœnas,
O miſeri. te, Turne, nefas, te triſte manebit
Supplicium; votiſque deos venerabere ſeris.
Nam mihi parta quies, omniſque in limine portus:
Funere felici ſpolior. nec plura locutus
Sepſit ſe tectis, rerumque reliquit habenas.
Mos erat Heſperio in Latio, quem protinus vrbes
Albanæ coluêre ſacrum, nunc maxima rerum
Roma colit, cum prima mouent in prœlia Martem:
Siue Getis inferre manu lacrimabile bellum,
Hyrcaniſve Arabiſve parant, ſeu tendere ad Indos,
Auroramque ſequi, Parthoſque repoſcere ſigna.
Sunt geminæ belli portæ (ſic nomine dicunt)
Religione ſacræ & ſæui formidine Martis.
Centum ærei claudunt vectes æternaque ferri
Robora: nec cuſtos abſiſtit limine Ianus.
Has, vbi certa ſedet patribus ſententia pugnæ,
Ipſe Quirinali trabea cinctuque Gabino
Inſignis reſerat ſtridentia limina Conſul:
Ipſe vocat pugnas: ſequitur tum cætera pubes:
Aereaque aſſenſu conſpirant cornua rauco.
Hoc & tum Aeneadis indicere bella Latinus
More iubebatur, triſtiſque recludere portas.
Abſtinuit tactu pater, auerſuſque refugit
Fœda miniſteria & cæcis ſe condidit vmbris.
Tum regina deûm cœlo delapſa morantes
Impulit ipſa manu portas, & cardine verſo
Belli ferratos rupit Saturnia poſtes.

Arde

Digitized by Google

Ardet inexcita Auſonia, atque immobilis ante.
Pars pedes ire parat campis, pars arduus altis
Puluerulentus equis furit: omnes arma requirunt.
Pars leuis clypeos, & ſpicula lucida tergent
Aruina pingui, ſubiguntque in cote ſecuris:
Signaque ferre iuuat, ſonituſque audire tubarum.
Quinque adeo magnæ poſitis incudibus vrbes
Tela nouant, Atina potens, Tiburque ſuperbum,
Ardea, Cruſtumerique, & turrigeræ Antemnæ.
Tegmina tuta cauãt capitum, flectuntque ſalignas
Vmbonum cratis: alij thoracas aënos,
Aut leuis ocreas lento ducunt argento.
Vomeris huc & falcis honos, huc omnis aratri
Ceſſit amor: recoquunt patrios fornacibus enſis.
Claſſica iamque ſonant: it bello teſſera ſignum.
Hic galeam tectis trepidus rapit: ille frementis
Ad iuga cogit equos; clypeumque, auroque trilicẽ
Loricam induitur; fidoque accingitur enſe.
Pandite nunc Helicona, deæ, cantuſque mouete,
Qui bello exciti reges; quæ quemque ſecutæ
Complerint campos acies: quibus Itala jam tum
Floruerit terra alma viris, quibus arſerit armis.
Et meminiſtis enim, diuæ, & memorare poteſtis:
Ad nos vix tenuis famæ perlabitur aura.
Primus init bellum Tyrrhenis aſper ab oris
Contemtor divûm Mezentius, agminaque armat.
Filius huic iuxta Lauſus, quo pulchrior alter
Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.
Lauſus equûm domitor, debellatorque ferarum,
Ducit Agyllina nequicquam ex vrbe ſecutos
Mille viros, dignus, patriis qui lætior eſſet
Imperiis; & cui pater haud Mezentius eſſet.
Poſt hos inſignem palma per gramina currum
Victoreſque oſtentat equos ſatus Hercule pulchro
Pulcher Auentinus clypeoque inſigne paternum
Centũ angues, cinctãmq. gerit ſerpentibus Hydrã:
Collis Auentini ſilua quem Rhea ſacerdos
Furtiuum partu ſub luminis edidit oras,
Mixta deo mulier, poſtquam Laurentia victor,
Geryone exſtincto, Tirynthius attigit arua,
Tyrrhenoque boues in flumine lauit Hiberas.
Pila manu, ſæuoſque gerunt in bella dolones:
Et tereti pugnant mucrone veruque Sabello.

Ipſe

Ipſe pedes tegumen torquens immane leonis,
Terribili impexum ſæta cum dentibus albis
Indutus capiti, ſic regia tecta ſubibat
Horridus, Herculeoque humeros innexus amictu.
Tum gemini fratres Tiburtia mœnia linquunt,
Fratris Tiburti dictam cognomine gentem,
Catilluſque, acerque Coras, Argiua iuuentus:
Et primam ante aciem denſa inter tela feruntur.
Ceu duo nubigenæ cum vertice montis ab alto
Deſcendũt Centauri; Homolen Othrynque niualem
Linquentes: curſu rapido dat euntibus ingens
Silua locum, & magno cedunt virgulta fragore.
Nec Prænestinæ fundator defuit vrbis,
Volcano genitum pecora inter agreſtia regem,
Inuentumque focis omnis quem credidit ætas,
Cæculus. hunc legio late comitatur agreſtis:
Quique altum Præneſte viri, quique arua Gabinæ
Iunonis, gelidumque Anienem, & roſcida riuis
Hernica ſaxa colunt; quos diues Anagnia paſcis,
Quos, Amaſene, pater. non illis omnibus arma,
Nec clypei curruſve ſonant. pars maxima glandes
Liuentis plumbi ſpargit: pars ſpicula geſtat
Bina manu, fuluoſque lupi de pelle galeros
Tegmen habent capiti: veſtigia nuda ſiniſtri
Inſtituêre pedis; crudus tegit altera pero.
At Meſſapus equum domitor Neptunia proles,
Quem neque fas igni cuiquam, nec ſternere ferro,
Iam pridem reſides populos deſuetaque bello
Agmina in arma vocat ſubito, ferrumq; retractat.
Hi Feſcenninas acies, æquoſque Faliſcos,
Hi Soractis habent arces, Flauiniaque arua,
Et Cimini cum monte lacum, lucoſque Capenos,
Ibant æquati numero. regemque canebant:
Ceu quondam niuei liquida inter nubila cycni,
Cum ſeſe è paſtu referunt, & longa canoros
Dant per colla modos. ſonat amnis & Aſia longe
Pulſa palus.
Nec quiſquam æratas acies ex agmine tanto
Miſceri putet: aëriam ſed gurgite ab alto
Vrgueri volucrum raucarum ad litora nubem.
Ecce. Sabinorum priſco de ſanguine magnum
Agmen agens Clauſus magniq; ipſe agminis inſtar,
Claudia nunc à quo diffunditur & tribus & gens

Per

Per Latiũ, poſtquã in partẽ data Romana Sabinis.
Vna ingens Amiterna cohors priſcique Quirites,
Ereti manus omnis, oliuiferæque Mutuſcæ:
Qui Nomentum vrbem, qui roſea rura Velini,
Qui Tetricæ horrẽtis rupes, montemque Seuerum,
Caſperiamq; colunt, Foruloſq; & flumen Himellæ:
Qui Tiberim Fabarimque bibũt, quos frigida miſit
Nurſia, & Hortinæ claſſes, populique Latini:
Quoſque ſecans infauſtum interluit Allia nomen:
Quam multi Libyco voluuntur marmore fluctus,
Sæuus vbi Orion hibernis conditur vndis,
Vel cum ſole nouo denſæ torrentur ariſtæ
Aut Hermi campo aut Lyciæ flauentibus aruis;
Scuta ſonant, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Hinc Agamemnonius, Troiani nominis hoſtis,
Curru iungit Alæſus equos, Turnoque feroces
Mille rapit populos: vertunt felicia Baccho
Maſſica qui raſtris, & quos de collibus altis
Aurunci miſere patres, Sidicinaque iuxta
Aequora, quique Cales linquunt, amniſque vadoſi
Accola Volturni, pariterque Saticulus aſper,
Oſcorumque manus. teretes ſunt aclydes illis
Tela: ſed hæc lento mos eſt aptare flagello,
Læuas cetra tegit, falcati comminus enſes.
Nec tu carminibus noſtris indictus abibis,
Oebale: quem generaſſe Telon Sebethide Nympha
Fertur, Teleboum Capreas cum regna teneret
Iam ſenior: patriis ſed non & filius aruis
Contentus, late iam tum ditione premebat
Sarraſtis populos, & quæ rigat æquora Sarnus,
Quiq; Rufras Batulumq; tenẽt, atq; arua Celennæ,
Et quos maliferæ deſpectant mœnia Abellæ,
Teutonico ritu ſoliti torquere cateias:
Tegmina quis capitum raptus de ſubere cortex:
Aerataeque micant peltæ, micat æreus enſis.
Et te montoſæ miſere in prœlia Nerſæ,
Vfens inſignem fama & felicibus armis:
Horrida præcipue cui gens, aſſuetaque multo
Venatu nemorum, duris Æquicula glebis
Armati terram exercent, ſemperque recentis
Conuectare iuuat prædas, & viuere rapto.
Quin & Marruuia venit de gente ſacerdos,
Fronde ſuper galeam & felici comtus oliua

Archippi

Archippi regis miſſu, fortiſſimus Umbro:
Vipereo generi & grauiter ſpirantibus hydris
Spargere qui ſomnos cantuque manuque ſolebat,
Mulcebatque iras & morſus arte leuabat.
Sed non Dardaniæ medicari cuſpidis ictum
Eualuit: neque eum iuuere in volnera cantus
Somniferi, & Marſis quæſitæ montibus herbæ.
Te nemus Anguitiæ, vitrea te Fucinus vnda,
Te liquidi fleuere lacus.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius: inſignem quem mater Aricia miſit,
Eductum Egeriæ lucis, Hymetria circum
Litora, pinguis vbi & placabilis ara Dianæ.
Namque ferunt fama Hippolytum, poſtquam arte nouercæ
Occiderit, patriaſque explerit ſanguine pœnas,
Turbatis diſtractus equis, ad ſidera rurſus
Aetheria & ſuperas cœli veniſſe ſub auras,
Pæoniis reuocatum herbis & amore Dianæ.
Tum pater omnipotẽs, aliquem indignatus ab vmbris
Mortalem infernis ad lumina ſurgere vitæ,
Ipſe repertorem medicinæ talis & artis
Fulmine Phœbigenam Stygias detruſit ad vndas.
At Triuia Hippolytum ſecretis alma recondit
Sedibus, & nymphæ Egeriæ nemorique relegat:
Solus vbi in ſiluis Italis ignobilis æuum
Exigeret, verſoque vbi nomine Virbius eſſet.
Vnde etiam templo Triuiæ luciſque ſacratis
Cornipedes arcentur equi; quod litore currum
Et iuuenem monſtris pauidi effudere marinis.
Filius ardentis haud ſecius æquore campi
Exercebat equos, curruque in bella ruebat.
Ipſe inter primos præſtanti corpore Turnus
Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.
Cui triplici crinita iuba galea alta Chimæram
Suſtinet, Aetnæos efflantem faucibus ignis.
Tam magis illa fremens & triſtibus effera flammis,
Quam magis effuſo crudeſcunt ſanguine pugnæ.
At leuem clypeum ſublatis cornibus Io
Auro inſignibat, iam ſetis obſita, iam bos,
Argumentum ingens, & cuſtos virginis Argus,
Cælataque amnem fundens per Inachus vrna.
Inſequitur nimbus peditum, clypeataque totis

Agmina

Agmina denſantur campis, Argiuaque pubes,
Auruncæque manus Rutuli, vetereſque Sicani,
Et Sacranæ acies & picti ſcuta Labici:
Qui ſaltus, Tiberine, tuos, ſacrumque Numici
Litus arant, Rutuloſque exercent vomere collis,
Circæumque iugum, quis Iupiter Anxurus aruis
Præſidet, & viridi gaudens Feronia luco:
Qua Saturæ iacet atra palus, geliduſque per imas
Quærit iter vallis, atque in mare conditur Vfens.
Hos ſuper advenit Volſca de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentis ære cateruas,
Bellatrix, non illa colo calathiſve Mineruæ
Femineas aſſueta manus, ſed prœlia virgo
Dura pati, curſuque pedum præuertere ventos:
Illa vel intactæ ſegetis per ſumma volaret
Gramina, nec teneras curſu læſiſſet ariſtas;
Vel mare per medium, fluctu ſuſpenſa tumenti,
Ferret iter, celeris nec tingeret æquore plantas.
Illam omnis tectis agriſque effuſa iuuentus,
Turbaque miratur matrum, & proſpectat euntem
Attonitis inhians animis. vt regius oſtro
Velet honos leuis humeros, vt fibula crinem
Auro internectat: Lyciam vt gerat ipſa pharetrã,
Et paſtoralem præfixa cuſpide myrtum.

ÆNEIDOS LIB. VIII.

ARG. *Turni Æneaque belli apparatus deſcribitur. ille ſibi finitimarum vrbium, Diomediſque auxilia: hic Arcades Euandrumque regem cum filio Pallante adiungit.*

VT belli ſignum Laurenti Turnus ab arce
Extulit, & rauco ſtrepuerunt cornua cantu,
Vtq; acris concuſſit equos, vtq; impulit arma;
Extemplo turbati animi: ſimul omne tumultu
Coniurat trepido Latium, ſæuitque iuuentus
Effera. ductores primi Meſſapus & Vfens,
Contemtorque deûm Mezentius, vndique cogunt
Auxilia, & latos vaſtant cultoribus agros.
Mittitur & magni Venulus Diomedis ad vrbem,
Qui petat auxilium, & Latio conſiſtere Teucros,
Aductum Aenean claſſi, victoſque Penates

Inferre

Inferre,& fatis regem ſe diſcere poſci,
Edoceat multaſque viro ſe adiungere gentis
Dardanio,& late Latio increbeſcere nomen.
Quid ſtruat his cœptis,quem,ſi Fortuna ſequatur,
Euentum pugnæ cupiat,manifeſtius ipſi,
Quam Turno regi,aut regi,apparere Latino.
Talia per Latium:quæ Laomedontius heros
Cuncta videns magno curarum fluctuat æſtu:
Atq; animam nũc huc celerem,nunc diuidit illuc,
In partiſque rapit varias, perque omnia verſat.
Sicut aquæ tremulum labris vbi lumen aënis
Sole repercuſſum,aut radiantis imagine lunæ,
Omnia peruolitat late loca, iamque ſub auras
Erigitur,ſummique ferit laquearia tecti.
Nox erat;& terras animalia feſſa per omnis
Alituum pecudumque genus ſopor altus habebat
Cum pater in ripa gelidique ſub ætheris axe
Æneas triſti turbatus pectora bello
Procubuit,ſeramque dedit per membra quietem.
Huic deus ipſe loci fluuio Tyberinus amœno
Populeas inter ſenior ſe attollere frondis
Viſus. eum tenuis glauco velabat amictu
Carbaſus,& crinis vmbroſa tegebat arundo.
Tum ſic affari,& curas his demere dictis:
O ſate gente deûm,Troianam ex hoſtibus vrbem
Qui reuehis nobis,æternaque Pergama ſeruas,
Exſpectate ſolo Laurenti aruiſque Latinis:
Hic tibi certa domus,certi(ne abſiſte)Penates:
Neu belli terrere minis. tumor omnis & iræ
Conceſſere deûm.
Iam tibi,ne vana putes hæc fingere ſomnum,
Litoreis ingens inuenta ſub ilicibus ſus,
Triginta capitum fœtus enixa,iacebit:
Alba,ſolo recubans,albi circum vbera nati.
Hic locus vrbis erit,requies ea certa laborum:
Ex quo ter denis vrbem redeuntibus annis
Aſcanius clari condet cognominis Albam.
Haud incerta cano. nunc qua ratione,quod inſtat,
Expedias victor,paucis(aduerte)docebo.
Arcades his oris,genus à Pallante profectum,
Qui regem Euandrum comites,qui ſigna ſecuti,
Delegêre locum, & poſuêre in montibus vrbem
Pallantis proaui de nomine Pallanteum.

Digitized by Google

Hi bellum aſſidue ducunt cum gente Latina:
Hos caſtris adhibe ſocios, & fœdera iunge.
Ipſe ego te ripis & recto flumine ducam,
Adverſum remis ſuperes ſubuectus vt amnem.
Surge age, nate dea; primiſque cadentibus aſtris
Iunoni fer rite preces, iramque minaſque
Supplicibus ſupera votis. mihi victor honorem
Perſolues. ego ſum, pleno quem flumine cernis
Stringentem ripas, & pinguia culta ſecantem;
Cærulens Thybris, cœlo gratiſſimus amnis.
Hic mihi magna domus celſis caput vrbibus exit.
Dixit, deinde lacu fluuius ſe condidit alto,
Ima petens. nox Aenean ſomnuſque reliquit.
Surgit, &, ætherii ſpectans orientia ſolis
Lumina, rite cauis vndam de flumine palmis
Suſtulit, ac talis effudit ad æthera voces:
Nymphæ, Laurentes Nymphæ, genus amnibus vnde eſt:
Tuque, ô Thybri, tuo genitor cum flumine ſancto,
Accipite Aenean. & tandem arcete periclis.
Quo te cumq; lacus miſerātem incommoda noſtra
Fonte tenet, quocumque ſolo pulcherrimus exis:
Semper honore meo, ſemper celebrabere donis.
Corniger Heſperidum fluuius regnator aquarum,
Adſis ô tantum & propius tua numina firmes.
Sic memorat, geminaſque legit de claſſe biremis,
Remigioque aptat: ſocios ſimul inſtruit armis.
Ecce autem ſubitū atque oculis mirabile monſtrū,
Candida per ſiluam cum fœtu concolor albo
Procubuit, viridique in littore conſpicitur ſus:
Quam pius Aeneas tibi enim, tibi, maxima Iuno,
Mactat ſacra ferens, & cum grege ſiſtit ad aram.
Thybris ea fluuium, quam longa eſt, nocte tumētē
Leniit, & tacita refluens ita ſubſtitit vnda,
Mitis vt in morem ſtagni placidæque paludis
Sterneret æquor aquis, remo vt luctamen abeſſet.
Ergo iter inceptum celerant rumore ſecundo:
Labitur vncta vadis abies: mirantur & vndæ,
Miratur nemus inſuetum fulgentia longe
Scuta virûm fluuio pictaſque innare carinas.
Olli remigio noctemque diemque fatigant,
Et longos ſuperant flexus, variiſque teguntur
Arboribus, viridiſque ſecāt placido æquore ſiluas.

Sol medium cœli conſcenderat igneus orbem,
Cum muros, arcemque procul, ac rara domorum
Tecta vident: quæ nunc Romana potentia cœlo
Æquauit: tum res inopes Euandrus habebat.
Ocius aduertunt proras, urbique propinquant.
Forte die ſolennem illo rex Arcas honorem
Amphitryoniadæ magno diuiſque ferebat
Ante vrbem in luco. Pallas huic filius vna,
Vna omnes iuuenum primi, pauperque ſenatus
Thura dabant; tepiduſque cruor fumabat ad aras.
Vt celſas videre rates, atque inter opacum
Allabi nemus, & tacitis incumbere remis;
Terrentur viſu ſubito, cunctique relictis
Conſurgunt menſis: audax quos rumpere Pallas
Sacra vetat, raptoque volat telo obuius ipſe;
Et procul è tumulo, Iuuenes, quæ cauſſa ſubegit
Ignotas tentare vias? quo tenditis? inquit.
Qui gen⁹: vnde domo: pacemne huc fertis an arma?
Tum pater Æneas puppi ſic fatur ab alta,
Paciferæque manu ramum prætendit oliuæ:
Troiugenas ac tale vides inimica Latinis;
Quos illi bello profugos egêre ſuperbo
Euandrum petimus. ferte hæc, & dicite lectos
Dardaniæ veniſſe duces, ſocia arma rogantes.
Obſtupuit tanto percuſſus nomine Pallas:
Egredere ô, quicumq; es, ait, coramque parentem
Adloquere, ac noſtris ſuccede penatibus hoſpes.
Excepitque manu, dextramque amplexus inhæſit.
Progreſſi ſubeunt luco, fluuiumque relinquunt.
Tum regem Æneas dictis affatur amicis:
Optime Graiugenûm, cui me Fortuna precari,
Et vitta comtos voluit prætendere ramos:
Non equidem extimui, Danaûm quod ductor, & Arcas,
Quodq; ab ſtirpe fores geminis coniunct⁹ Atridis:
Sed mea virtus & ſanct oracula diuom,
Cognatique patres, tua terris didita fama,
Coniunxere tibi, & fatis egêre volentem.
Dardanus Iliacæ primus pater vrbis & auctor,
Electra (vt Graij perhibent) Atlantide cretus,
Aduehitur Teucros: Electram maxumus Atlas
Edidit, æthericos humero qui ſuſtinet orbis.
Vobis Mercurius pater eſt, quem candida Maia
Cyllenæ gelido conceptum vertice fudit.

At Maiam, auditis ſi quicquam credimus, Atlas,
Idem Atlas generat, cæli qui ſidera tollit.
Sic genus amborum ſcindit ſe ſanguine ab vno.
His fretus, non legatos, neque prima per artem
Tentamenta tui pepigi: me me ipſe, meumque
Obieci caput, & ſupplex ad limina veni.
Gens eadem, quæ te, crudeli Daunia bello
Inſequitur: nos ſi pellant, nihil abfore credunt,
Quin omnem Heſperiam penitus ſua ſub iuga mittant:
Et mare quod ſupra, teneant, quodque alluit infra.
Accipe daque fidem. ſunt nobis fortia bello
Pectora, ſunt animi, & rebus ſpectata iuventus.
Dixerat Æneas. ille os oculoſque loquentis
Iam dudum, & totum luſtrabat lumine corpus.
Tum ſic pauca refert: Vt te, fortiſſime Teucrûm,
Accipio agnoſcoque libens! vt verba parentis,
Et vocem Anchiſæ magni voltumque recordor!
Nam memini Heſiones viſentem regna ſororis
Laomedonitiadem Priamum Salamina petentem,
Protinus Arcadiæ gelidos inuiſere finis.
Tum mihi prima genas veſtibat flore Iuventas;
Mirabarque duces Teucros, mirabar, & ipſum
Laomedontiaden: ſed cunctis altior ibat
Anchiſes. mihi mens iuuenali ardebat amore
Compellare virum, & dextræ coniugere dextram.
Acceſſi, & cupidus Phenei ſub mœnia duxi.
Ille mihi inſignem pharetram Lyciaſque ſagittas
Diſcedens, chlamydemque auro dedit intertextã,
Frenaque bina, meus quæ nunc habet, aurea, Pallas.
Ergo &, quã petitis, iuncta eſt mihi fœdere dextra:
Et, lux cum primum terris ſe craſtina reddet,
Auxilio lætos dimittam, opibuſque iuuabo.
Interea ſacra hæc, quando huc veniſtis amici,
Annua, quæ differre nefas, celebrare fauentes
Nobiſcum, & iam nunc ſociorum aſſueſcite menſis.
Hæc vbi dicta, dapes iubet & ſublata reponi
Pocula, gramineoque viros locat ipſe ſedili:
Præcipuumque toro & villoſi pelle leonis
Accipit Aenean, ſolioque inuitat acerno.
Tum lecti iuuenes certatim aræque ſacerdos
Viſcera toſta ferunt taurorum, onerantq; caniſtris
Dona laboratæ Cereris, Bacchumque miniſtrant.

Veſci

Digitized by Google

Veſcitur Æneas ſimul & Troiana iuuentus
Perpetui tergo bouis, & luſtralibus extis. (edēdi,
Poſtquam exempta fames, & amor compreſſus
Rex Euandrus ait: Non hæc ſolennia nobis,
Has ex more dapes, hanc tanti numinis aram.
Vana ſuperſtitio, veterumque ignara deorum,
Impoſuit: ſæuis, hoſpes Troiane, periclis
Seruati facinus, meritoſque nouamus honores.
Iam primum ſaxis ſuſpenſam hanc aſpice rupem:
Diſiectæ procul vt moles, deſertaque montis
Stat domus, & ſcopuli ingentem traxêre ruinam.
Hic ſpelunca fuit vaſto ſummota receſſu,
Semihominis Caci: facies quam dira tenebat,
Solis inacceſſam radiis ſemperque recenti
Cæde tepebat humus: foribuſque affixa ſuperbis
Ora virûm triſti pendebant pallida tabo.
Huic monſtro Volcanus erat pater: illius atros
Ore vomens ignis, magna ſe mole ferebat.
Attulit & nobis aliquando optantibus ætas
Auxilium aduentumque dei. nam maxumus vltor,
Tergemini nece Geryonæ ſpoliiſque ſuperbus,
Alcides aderat, tauroſque hac victor agebat
Ingentis: vallemque boues amnemque tenebant.
At furiis Caci mens effera, ne quid inauſum
Aut intractatum ſceleriſue doliue fuiſſet,
Quatuor à ſtabulis præſtanti corpore tauros
Auertit, totidem forma ſuperante iuuencas,
Atque hos, ne qua forent pedibus veſtigia rectis,
Cauda in ſpeluncam tractos, verſiſque viarum
Indicias raptos ſaxo occultabat opaco,
Quærenti nulla ad ſpeluncam ſigna ferebant.
Interea, cum iam ſtabulis ſaturata moueret
Amphitryoniades armenta, abitumque pararet,
Diſceſſu mugire boues, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.
Reddidit vna boum vocem, vaſtoque ſub antro
Mugiit, & Caci ſpem cuſtodita fefellit.
Hic vero Alcidæ furiis exarſerat atro
Felle dolor: rapit arma manu, nodiſque grauatum
Robur; & aërij curſu petit ardua montis.
Tum primum noſtri Cacum vidêre timentem,
Turbatumque oculis. fugit ilicet ocior Euro,
Speluncamque petit; pedibus timor addidit alas.

Vt ſeſe incluſit, ruptiſque immane catenis
Deiecit ſaxum, ferro quod & arte paterna
Pendebat, fultoſque emuniit obiice poſtes;
Ecce furens animi aderat Tirynthius, omnemque
Acceſſum luſtrans huc ora ferebat & illuc,
Dentibus infrendens. ter totum feruidus ira
Luſtrat Auentini montem: ter ſaxea tentat
Limina nequicquam: ter feſſus valle reſedit.
Stabat acuta ſilex, præciſis vndique ſaxis
Speluncæ dorſo inſurgens, altiſſima viſu;
Dirarum nidis domus opportuna volucrum.
Hanc, vt prona iugo læuum incumbebat amnem,
Dexter in aduerſum nitens concuſſit, & imis
Auolſam ſoluit radicibus: inde repente
Impulit. impulſu quo maximus inſonat æther:
Diſſultant ripæ, refluitque exterritus amnis.
At ſpecus, & Caci detecta apparuit ingens
Regia, & vmbroſæ penitus patuêre cauernæ:
Non ſecus, ac ſi qua penitus vi terra dehiſcens
Infernas reſeret ſedes, & regna recludat
Pallida, dis inuiſa; ſuperque immane barathrum
Cernatur, trepidentque immiſſo lumine Manes.
Ergo inſperata deprenſum in luce repente,
Incluſumque cauo ſaxo, atque inſueta rudentem
Deſuper Alcides telis premit, omniaque arma
Aduocat, & ramis vaſtiſque molaribus inſtat.
Ille autē (neq; enim fuga jam ſuper vlla pericli eſt)
Faucibus ingentem fumum (mirabile dictu)
Euomit, inuoluitque domum caligine cæca,
Proſpectum eripiens oculis; glomeratq; ſub antro
Fumiferam noctem commixtis igne tenebris.
Non tulit Alcides animis, ſeque ipſe per ignem
Præcipiti injecit ſaltu, qua plurimus vndam
Fumus agit, nebulaque ingens ſpecus æſtuat atra.
Hic Cacum in tenebris incendia vana vomentem
Corripit in nodum complexus, & angit inhærens
Eliſos oculos & ſiccum ſanguine guttur.
Panditur extemplo foribus domus atra revolſis:
Abſtractæque boues abiuratæque rapinæ
Cœlo oſtenduntur, pedibuſque informe cadauer
Protrahitur. nequeunt expleri corda tuendo
Terribilis oculos, vultum, villoſaque ſætis
Pectora ſemiferi, atque extinctos faucibus ignis.

Ex illo celebratus honos, lætique minores
Seruauêre diem, primúſque Potitius auctor,
Et domus Herculei cuſtos Pinaria ſacri,
Hanc aram luco ſtatuit, quæ Maxima ſemper
Dicetur nobis, & erit quæ maxima ſemper.
Quare agite ô iuuenes, tantarum in munere laudū
Cingite fronde comas, & pocula porgite dextris,
Communemque vocate deū, & date vina volentes.
Dixerat: Herculea bicolor cum populus vmbra
Velauitque comas, foliiſque innexa pependit:
Et ſacer impleuit dextram ſcyphus. ocius omnes
In menſam læti libant, diuoſque precantur.
Deuexo interea propior fit veſper Olympo:
Iamque ſacerdotes primuſque Potitius ibant,
Pellibus in morem cincti, flammaſque ferebant.
Inſtaurant epulas, & menſæ grata ſecundæ
Dona ferunt, cumulantque oneratis lancibus aras.
Tum Salij ad cantus, incenſa altaria circum,
Populeis adſunt euincti tempora ramis.
Hic iuuenū chorus, ille ſenum; qui carmine laudes
Herculeas & facta ferant: vt prima nouercæ
Monſtra manu, geminóſq; premens eliſerit anguis:
Vt bello egregias idem diſiecerit vrbis
Troiamque Oechaliamque: vt duros mille labores
Rege ſub Euryſtheo, fatis Iunonis iniquæ,
Pertulerit. tu nubigenas, inuicte, bimembris
Hylæumque Pholumque manu, tu Creſia mactas
Prodigia, & vaſtum Nemeæ ſub rupe leonem:
Te Stygij tremuêre lacus, te ianitor Orci
Oſſa ſuper recubans antro ſemeſa cruento;
Nec te vllæ facies, non terruit ipſe Typhœus
Arduus, arma tenens: non te rationis egentem
Lernæus turba capitum circumſtetit anguis.
Salue, vera Iouis proles, decus addite diuis:
Et nos, & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.
Talia carminibus celebrant: ſuper omnia Caci
Speluncam adiiciunt, ſpirantéque ignibus ipſum.
Conſonat omne nemus ſtrepitu, colleſque reſultāt.
Exin ſe cuncti diuinis rebus ad vrbem
Perfectis referunt. ibat rex obſitus æuo,
Et comitem Æneam iuxta gnatumque tenebat
Ingrediens, varioque viam ſermone leuabat.
Miratur, facileſque oculos fert omnia circum

AEneas, capiturque locis; & ſingula lætus
Exquiritque virûm monumenta priorum.
Tum rex Euandrus, Romanæ conditor arcis:
Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæq; tenebant,
Genſque virûm truncis & duro robore nata:
Quis neque mos, neque cultus erat: nec iungere tauros,
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami, atque aſper victu venatus alebat.
Primus ab ætherio venit Saturnus Olympo,
Arma Iouis fugiens, & regnis exſul ademtis.
Is genus indocile ac diſperſum montibus altis
Compoſuit, legeſque dedit, Latiumque vocari
Maluit his quoniam latuiſſet tutus in oris.
Aurea quæ perhibent illo ſub rege fuere
Sæcula: ſic placida populos in pace regebat.
Deterior donec paullatim ac decolor ætas,
Et belli rabies, & amor ſucceſſit habendi.
Tum manus Auſonia & gentes venêre Sicanæ;
Sæpius & nomen poſuit Saturnia tellus.
Tum reges, aſperque immani corpore Thybris;
A quo poſt Itali fluvium cognomine Thybrim
Diximus: amiſit verum vetus Albula nomen.
Me pulſum patria, pelagique extrema ſequentem,
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum
His poſuêre locis: matriſque egêre tremenda
Carmentis nymphæ monita, & deus auctor Apollo.
Vix ea dicta: dehinc progreſſus monſtrat & aram,
Et Carmentalem Romano nomine portam:
Quam memorant nymphæ priſcum Carmentis honorem,
Vatis fatidicæ: cecinit quæ prima futuros
Æneadas magnos, & nobile Pallanteum.
Hic lucum ingentem, quem Romulus acer Aſylum
Rettulit, & gelida monſtrat ſub rupe Lupercal,
Parrhaſio dictum Panos de more Lycæi.
Necnon & ſacri monſtrat nemus Argileti,
Teſtaturque locum, & lethum docet hoſpitis Argi,
Hinc ad Tarpeiam ſedem, & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim ſilueſtribus horrida dumis.
Iam tum religio pauidos terrebat agreſtis
Dira loci: iam tum ſiluam ſaxumque tremebant.
Hoc nemus, hunc, inquit, frondoſo vertice collem
(Qui deus, incertum eſt) habitat deus: Arcades ipſũ

Cre

Credunt ſe vidiſſe Iouem, cum ſæpe nigrantem
Ægida concuteret dextra, nimboſque cieret.
Hæc duo præterea disiectis oppida muris,
Relliquias, veterumque vides monumenta virorum.
Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit arcem:
Ianiculum huic illi fuerat Saturnia nomen.
Talibus inter ſe dictis ad tecta ſubibant
Pauperis Euandri, paſſimque armenta videbant
Romanoque foro & lautis mugire Carinis.
Vt ventum ad ſedes, Hæc, inquit limina victor
Alcides ſubiit: hæc illum regia cepit.
Aude, hoſpes, contemnere opes: & te quoq; dignũ
Finge deo; rebuſque veni non aſper egenis.
Dixit, & anguſti ſubter faſtigia tecti
Ingentem Ænean duxit, ſtratiſque locauit
Effultum foliis & pelle Libyſtidis vrſæ.
Nox ruit, & fuſcis tellurem amplectitur alis.
At Venus haud animo nequicquã exterrita mater,
Laurentumque minis & duro mota tumultu,
Volcanũ adloquitur, thalamoq; hæc cõiugis aureo
Incipit, & dictis diuinum aſpirat amorem:
Dum bello Argolici vaſtabant Pergama reges
Debita caſuraſque inimicis ignibus arces;
Non vllum auxilium miſeris, non arma rogaui
Artis opiſque tuæ: nec te, cariſſime coniux,
Incaſſumve tuos volui exercere labores:
Quamuis & Priami deberem plurima gnatis,
Et durum Aeneæ fleviſſem ſæpe laborem.
Nunc Iouis imperiis Rutulorum conſtitit oris.
Ergo eadem ſupplex venio & ſanctum mihi numen
Arma rogo genitrix gnato. te filia Nerei,
Te potuit lacrimis Tithonia flectere coniux.
Aſpice, qui coëant populi, quæ mœnia clauſis
Ferrum acuant portis in me excidiũque meorum.
Dixerat: & niueis hinc atque hinc diua lacertis
Cunctantem amplexu molli fouet. ille repente
Accepit ſolitam flammam: notuſque medullas
Intrauit calor, & labefacta per oſſa cucurrit.
Non ſecus atque olim, tonitru cum rupta coruſ
Ignea rima micans percurrit lumine nimbos.
Senſit læta dolis & formæ conſcia coniux.
Tum pater æterno fatur deuinctus amore:
Quid cauſſas petis ex alto: fiducia ceſſit

Quo tibi, diua, mei ſimilis ſi cura fuiſſet,
Tum quoque fas nobis Teucros armare fuiſſet.
Nec pater omnipotens Troiam, nec fata vetabant
Stare, decemq; alios Priamũ ſupereſſe per annos.
Et nunc ſi bellare paras, atque hæc tibi mens eſt:
Quicquid in arte mea poſſum promittere curæ,
Quod fieri ferro, liquidoue poteſt electro,
Quantum ignes, animæque valent. abſiſte precãdo
Viribus indubitare tuis. ea verba locutus
Optatos dedit amplexus, placidumque petiuit
Coniugis infuſus gremio per membra ſoporem.
Inde, vbi prima quies medio jam noctis abactæ
Curriculo expulerat ſomnum, cum femina primũ,
Cui tolerare colo vitam tenuique Minerua,
Impoſitum cinerem & ſopitos ſuſcitat ignis,
Noctẽ addens operi: famulaſque ad lumina longo
Exercet penſo: caſtum vt ſeruare cubile
Coniugis, & poſſit paruos educere gnatos.
Haud ſecus ignipotens, nec tempore ſegnior illo
Mollibus è ſtratis opera ad fabrilia ſurgit.
Inſula Sicanium iuxta latus Æoliamque
Erigitur Liparen fumantibus ardua ſaxis:
Quam ſubter ſpecus & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnea tonant, validique incudibus ictus
Auditi referunt gemitum, ſtriduntque cauernis
Stricturæ Chalybum, & fornacibus ignis anhelat;
Volcani domus, & Volcania nomine tellus.
Hoc tunc ignipotens cœlo deſcendit ab alto.
Ferrum exercebant vaſto Cyclopes in antro,
Bronteſque, Steropeſque, & nudus membra Pyracmon.
His informatum manibus iam parte polita
Fulmen erat; toto genitor quæ plurima cœlo
Deiicit in terras: pars imperfecta manebat.
Tris imbris torti radios, tris nubis aquoſæ
Addiderant: rutuli tris ignis & alitis auſtri.
Fulgores nunc terrificos, ſonitumque, metumque
Miſcebant operi, flammiſque ſequacibus iras.
Parte alia Marti currumque rotaſque volucris
Inſtabant: quibus ille viros, quibus excitat vrbis,
Ægidaque horriferam, turbatæ Palladis arma,
Certatim ſquamis ſerpentum auroque polibant,
Connexoſque anguis, ipſamque in pectore diuæ
Gorgona deſecto vertentem lumina collo.

Tollite

Tollite cuncta, inquit, cœptoſque auferte labores,
Ætnæi Cyclopes: & huc advertite mentem.
Arma acri facienda viro. nunc viribus vſus,
Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magiſtra.
Præcipitate moras. nec plura effatus. at illi
Ocius incubuêre omnes, pariterque laborem
Sortiti. fluit æs rivis, aurique metallum;
Vulnificuſque chalybs vaſta fornace liqueſcit.
Ingentem clypeum informant, vnum omnia contra
Tela Latinorum: ſeptenoſque orbibus orbis
Impediunt. alij ventoſis follibus auras
Accipiunt, redduntque: alii ſtridentia tingunt
Æra lacu. gemit impoſitis incudibus antrum.
Illi inter ſeſe multa vi brachia tollunt
In numerum, verſantque tenaci forcipe maſſam.
Hæc pater Æoliis properat dum Lemnius oris,
Euandrum ex humili tecto lux ſuſcitat alma,
Et matutini volucrum ſub culmina cantus.
Conſurgit ſenior, tunicaque inducitur artus,
Et Tyrrhena pedum circumdat vincula plantis.
Tum lateri atq; humeris Tegeæum ſubligat enſem
Demiſſa ab læua pantheræ terga retorquens.
Nec non & gemini cuſtodes limine ab alto
Procedunt, greſſumque canes comitantur herilem.
Hoſpitis Æneæ ſedem & ſecreta petebat
Sermonum memor & promiſſi muneris heros.
Nec minus Æneas ſe matutinus agebat.
Filius huic Pallas, olli comes ibat Achates.
Congreſſi iungunt dextras, mediiſque reſidunt
Ædibus, & licito tandem ſermone fruuntur.
Rex prior hæc:
Maxime Teucrorum doctor, quo ſoſpite numquam
Res equidem Troiæ victas aut regna fatebor;
Nobis ad belli auxilium pro nomine tanto
Exiguæ vires. hinc Tuſco claudimur amni,
Hinc Rutulus premit, & murũ circumſonat armis.
Sed tibi ego ingentis populos opulentaque regnis
Iungere caſtra paro: quam fors inopina ſalutem
Oſtentat: fatis huc te poſcentibus affers.
Haud procul hinc ſaxo incolitur fundata vetuſto
Vrbis Agyllinæ ſedes: vbi Lydia quondam
Gens, bello præclara iugis inſedit Etruſcis.
Hanc multos florentem annos rex deinde ſuperbo

Digitized by Google

Imperio & ſæuis tenuit Mezentius armis,
Quid memorem infandas cædes: quid facta tyrãni
Effera? di capiti ipſius generique reſeruent.
Mortua quin etiam iungebat corpora viuis,
Componens manibuſque manus atque oribus ora;
Tormenti genus;& ſanie taboque fluentis
Complexu in miſero longa ſic morte necabat.
At feſſi tandem ciues infanda furentem
Armati circumſiſtunt ipſumque domumque;
Obtruncant ſocios, ignem ad faſtigia iactant.
Ille inter cædes Rutulorum elapſus in agros
Confugere,& Turni defendier hoſpitis armis.
Ergo omnis furiis ſurrexit Etruria iuſtis:
Regem ad ſupplicium præſenti Marte repoſcunt.
His ego te, Aenea, ductorem millibus addam.
Toto namque fremunt condenſæ litore puppes,
Signaque ferre iubent:retinet longæuus haruſpex
Fata canens, O Mæoniæ delecta iuuentus,
Flos veterum virtuſq; virûm, quos iuſtus in hoſtem
Fert dolor,& merita accendit Mezentius ira:
Nulli fas Italo tantam ſubiungere gentem:
Externos optate duces. tum Etruſca reſedit
Hoc acies campo monitis exterrita diuûm.
Ipſe oratores ad me regnique coronam
Cum ſceptro miſit, mandatque inſignia Tarchon,
Succedam caſtris, Tyrrhenaque regna capeſſam.
Sed mihi tarda gelu ſæcliſque effœta ſenectus
Inuidet imperium, ſeræque ad fortia vires.
Gnatum exhortarer, ni mixtus matre Sabella
Hinc partem patriæ traheret, tu cuius & annis
Et generi fatum indulget, quem numina poſcunt,
Ingredere, ô Teucrû, atq; Italum fortiſſime ductor.
Hunc tibi præterea ſpes & ſolatia noſtri
Pallanta adiungam. ſub te tolerare magiſtro
Militiam,& graue Martis opus, tua cernere facta
Aſſueſcat primis & te miretur ab annis.
Arcadas huic equites bis centum robora pubis
Lecta dabo; totidemque ſuo tibi nomine Pallas.
Vix ea fatus erat: defixique ora tenebant
Aeneas Anchiſiades & fidus Achates,
Multaque dura ſuo triſti cum corde putabant:
Ni ſignum cœlo Cytherea dediſſet aperto:
Namque improuiſo vibratus ab æthere fulgor

Cu

Cum ſonitu venit,& ruere omnia viſa repente,
Tyrrhenuſque tubæ mugire per æthera clangor.
Suſcipiũt: iterum atque iterum fragor increpat in-
Arma inter nubem cœli in regione ſerena (gens.
Per ſudum rutilare vident,& pulſa tonare.
Obſtupuêre animis alij: ſed Troïus heros
Agnouit ſonitum,& diuæ promiſſa parentis.
Tũ memorat: Ne vero, hoſpes, ne quære profectò,
Quem caſum portenta ferant: ego poſcor Olympo.
Hoc ſignum cecinit miſſuram diua creatrix,
Si bellum ingrueret; Volcaniaque arma per auras
Laturam auxilio.
Heu, quantæ miſeris cædes Laurentibus inſtant!
Quas pœnas mihi, Turne, dabis! quam multa ſub vndas
Scuta virûm, galeaſque, & fortia corpora volues,
Thybri pater! poſcant acies, & fœdera rumpant.
Hæc vbi dicta dedit; ſolio ſe tollit ab alto,
Et primum Herculeis ſopitas ignibus aras
Excitat, heſternumque Larem, paruoſque Penatis
Lætus adit, mactant lectas de more bidentis
Euandrus pariter, pariter Troiana iuuentus.
Poſt hinc ad nauis graditur, ſocioſque reuiſit:
Quorum de numero, qui ſeſe in bella ſequantur,
Præſtantias virtute legit: pars cætera prona
Fertur aqua, ſegniſque ſecundo defluit amni,
Nuncia ventura Aſcanio rerumque patriſque.
Dantur equi Teucris Tyrrhena petentibus arua:
Ducunt exſortem Æneæ: quem fulua leonis
Pellis obit totum, præfulgens vnguibus aureis.
Fama volat paruam ſubito volgata per vrbem,
Ocius ire equites Tyrrheni ad littora regis.
Vota metu duplicant matres, propiuſque periclo
It timor, & maior Martis jam apparet imago.
Tum pater Euandrus dextram complexus euntis
Hæret inexpletum lacrimans, ac talia fatur:
O mihi præteritos referat ſi Iupiter annos!
Qualis eram, cum primam aciem Præneſte ſub ipſa
Straui, ſcutorumque incendi victor aceruos;
Et regem hac Herilum dextra ſub Tartara miſi:
Naſcenti cui tris animas Feronia mater
(Horrendum dictu) dederat, terna arma mouenda;
Ter letho ſternendus erat: cui tunc tamen omnis
Abſtu-

Abſtulit hæc animas dextra, & totidē exuit armis.
Non ego nunc dulci amplexu diuellerer vſquam,
Gnate, tuo: neque finitimo Mezentius vnquam,
Huic capiti inſultans, tot ferro ſæua dediſſet
Funera, tam multis viduaſſet ciuibus vrbem.
At vos, ô ſuperi, & diuom tu maxume rector
Iupiter, Arcadij quæſo miſereſcite regis,
Et patrias audite preces. ſi numina veſtra
Incolumen Pallanta mihi, ſi fata reſeruant,
Si viſurus eum viuo, & venturus in vnum;
Vitam oro: patior quemuis durare laborem.
Sin aliquem infandum caſum, Fortuna, minaris;
Nunc ô, nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
Dum curæ ambiguæ, dum ſpes incerta futuri,
Dum te, care puer, mea ſera & ſola voluptas,
Complexu teneo: grauior ne nuncius auris
Vulneret. hæc genitor digreſſu dicta ſupremo
Fundebat: famuli collapſum in tecta ferebant.
Iamque adeo exierat portis equitatus apertis:
Æneas inter primos, & fidus Achates:
Inde alij Troiæ proceres. ipſe agmine Pallas
In medio chlamyde & pectis conſpectus in armis.
Qualis, vbi Oceani perfuſus Lucifer vnda,
Quam Venus ante alios aſtrorum diligit ignis,
Extulit os ſacrum cœlo, tenebraſque reſolvit
Stant pauidæ in muris matres, oculiſque ſequuntur
Pulueream nubem, & fulgentis ære cateruas.
Olli per dumos, qua proxima meta viarum,
Armati tendunt. it clamor, & agmine facto (ſpum.
Quadrupedante putrē ſonitu quatit vngula cam-
Eſt ingens gelidum lucus prope Cæritis amnem.
Relligione patrum late ſacer: vndique colles
Incluſêre caui, & nigra nemus abiete cingunt.
Siluano fama eſt veteres ſacraſſe Pelaſgos,
Aruorum pecoriſque deo; lucumque diemque
Qui primi finis aliquando habuêre Latinos. (bant
Haud procul hinc Tarcho & Tyrrheni tuta tene-
Caſtra locis, celſoque omnis de colle videri
Iam poterat legio, & latis tendebant in arvis.
Huc pater Æneas, & bellos lecta iuuentus
Succedunt, feſſique & equos & corpora curant.
At Venus ætherios inter dea candida nimbos
Dona ferens aderat: gnatumque in valle reducta

Vt

Digitized by Google

t procul egelido ſecretum flumine vidit,
alibus affata eſt dictis, ſeque obtulit vltro:
n perfecta mei promiſſa coniugis arte
funera: ne mox aut Laurentis, grate, ſuperbos,
ut acrem dubites in prœlia poſcere Turnum.
ixit, & amplexus gnati Cytherea petiuit:
rma ſub aduerſa poſuit radiantia quercu.
lle deæ donis & tanto lætus honore
xpleri nequit, atque oculos per ſingula voluit;
liraturque, interque manus & brachia verſat
errib ilem criſtis galeam flammaſque vomentem,
atiferumque enſem, loricam ex ære rigentem,
anguineam, ingentem: qualis, cum cærula nubes
olis inardeſcit radiis, longeque refulget.
um leuis ocreas electro auroque recocto,
haſtamque, & clypei non enarrabile textum.
llic res Italas, Romanorumque triumphos,
aud vatum ignarus venturique inſcius æui
ecerat ignipotens: illic genus omne futuræ
tirpis ab Aſcanio, pugnataque in ordine bella.
ecerat & viridi fœtam Mauortis in antro
rocubuiſſe lupam: geminos huic vbera circum
udere pendentis pueros, & lambere matrem
mpauidos: illam tereti ceruice reflexam
ulcere alternos, & corpora fingere lingua.
ec procul hinc Roma, & raptas ſine more Sabinas
onſeſſu caueæ, magnis Circenſibus actis.
ddiderat, ſubitoque nouum conſurgere bellum
omulidis, Tatioque ſeni, Curibuſque ſeueris.
oſt idem inter ſe poſito certamine reges
rmati Iouis ante aram, pateraſque tenentes
tabant, & cæſa iungebant fœdera porca. (gæ
aud procul inde, citæ Mettium in diuerſa quadri-
iſtulerant. (at tu dictis, Albane, maneres)
aptatque viri mendacis viſcera Tullus
er ſiluam, & ſparſi rorabant ſanguine vepres.
Nec non Tarquinium eiectum Porſena iubebat
Accipere, ingentique vrbem obſidione premebat:
AEneadæ in ferrum pro libertate ruebant.
Illum indignanti ſimilem, ſimilemque minanti
Aſpiceres; pontem auderet quia vellere Cocles,
Et fluuium vinclis innaret Clœlia ruptis.
In ſummo cuſtos Tarpeiæ Manlius arcis

Stabat

Stabat pro templo,& Capitolia celſa tenebat,
Romuleoque recens horrebat regia culmo.
Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus Gallos in limine adeſſe canebat:
Galli per dumos aderant,arcemque tenebant,
Defenſi tenebris & dono noctis opacæ.
Aurea cæſaries ollis,atque aurea veſtis.
virgatis lucent ſagulis:tum lactea colla
Auro innectuntur. duo quiſque Alpina coruſcant
Gæſa manu,ſcutis protecti corpora longis.
Hic exſultantis Salios, nudóſque Lupercos,
Lanigeroſque apices,& lapſa ancilia cœlo
Extuderat:caſtæ ducebant ſacra per vrbem
Pilentis matres in mollibus:hinc procul addit
Tartareas etiam ſedes,alta oſtia Ditis:
Et ſcelerum pœnas,& te,Catilina, minaci
Pendentem ſcopulo, Furiarumque ora trementē,
Secretoſque pios.his dantem iura Catonem.
Hæc inter tumidi late maris ibat imago
Aurea: ſed fluctu ſpumabant cærula cano:
Et circum argento clari delphines in orbem
Æquora verrebant caudis, æſtumque ſecabant.
In medio claſſis æratas Actia bella
Cernere erat: totumque inſtructo Marte videres
Fervere Leucaten, auroque effulgere fluctus.
Hinc Auguſtus agens Italos in prœlia Cæſar
Cum Patribus,Populoq:,Penatibus,& magnis dis,
Stans celſa in puppi:geminas cui tempora flammas
Læta vomunt,patriumque aperitur vertice ſidus.
parte alia ventis & dîs Agrippa ſecundis,
Arduus,agmen agens: cui belli inſigne ſuperbum
Tempora nauali fulgent roſtrata corona.
Hinc ope barbarica variiſque Antonius armis
Victor ab Auroræ populis & litore rubro
Ægyptum, vireſque Orientis,& vltima ſecum
Bactra vehit;ſequiturque(nefas) Ægyptia coniux.
Vna omnes ruere,ac sotum ſpumare reductis
Conuolſum remis roſtriſque tridentibus æquor.
Alta petunt: pelago credas innare reuolſas
Cycladas aut montis concurrere montibus altos.
Tanta mole uiri turritis puppibus inſtant.
Stuppea flamma manu, telique volatile ferrum
Spargitur, arua noua Nepunia cæde rubeſcunt.

Regina

:gina in mediis patrios vocat agmina ſiſtro:
:cdum etiam geminos à tergo reſpicit anguis.
nnigenúmq; deûm monſtra,& latrator Anubis,
ɔntra Neptunũ,& Venerem,contraque Mineruã,
:la tenent. ſæuit medio in certamine Mauors
xlatus ferro, triſteſque ex æthere Diræ;
: ſciſſa gaudens vadit Diſcordia palla:
uam cum ſanguineo ſequitur Bellona flagello.
ctius hæc cernens arcum intendebat Apollo.
eſuper omnis eo terrore AEgyptus & Indi,
mnis Arabs,omnes vertebant terga Sabæi.
pſa videbatur ventis regina vocatis
'ela dare,& laxos iam iamque immittere funis,
llam inter cædes pallentem morte futura
:ecerat ignipotens vndis & Iapyge ferri:
Contra autem magno mærentem corpore Nilum,
Pandentemque ſinus & tota veſte vocantem
Cæruleum in gremium latebroſaq; flumina victus.
At Cæſar,triplici inuectus Romana triumpho
Mœnia,dis Italis votum immortale ſacrabat
Maxima tercentum totam delubra per vrbem.
Lætitia ludiſque viæ plauſuque fremebant:
Omnibus in templis matrũ chorus,omnibus aræ;
Ante aras terram cæſi ſtrauêre iuuenci.
Ipſe,ſedens niueo candentis limine Phœbi,
Dona recognoſcit populorum,aptatque ſuperbis
Poſtibus incedunt victæ longo ordine gentes,
Quam variæ linguis, habitu tam veſtis & armis.
Hic Nomadũ genus, & diſcinctos Mulciber Afros,
Hic Lelegas,Caraſque,ſagittiferoſque Gelonos
Finxerat. Euphrates ibat iam mollior vndis,
Extremique hominũ Morini, Rhenuſque bicornis
Indomitique Dahæ,& pontem indignatus Araces.
Talia,per clypeum Volcani,dona parentis
Miratur,rerumque ignarus imagine gaudet;
Attollens humero famamque & fata nepotum.

Digitized by Google

AENEIDOS LIB. IX.

ARG. Turnus à Iunone in Teucros inſtigatur, Ille obſequitur, eorumque naues exurere conatur. Verum Iouis beneficio ſeruantur, ac in totidem Nymphas marinas conuertuntur. Niſus & Euryalus à Troianis ad Æneam emiſſi confodiuntur. Turnus impetitur caſtris,ſed ſtatim expellitur.

Atque ea diuerſa penitus dum parte geruntur,
Irim de cælo miſit Saturnia Iuno
Audacem ad Turnum. luco tum forte parentis
Pilumni Turnus ſacrata valle ſedebat.
Ad quem ſic roſeo Thaumantias ore locuta eſt:
Turne,quod optanti diuûm promittere nemo
Auderet,voluenda dies en attulit vltro.
Æneas,vrbe & ſociis & claſſe relicta,
Sceptra Palatini ſedemque petit Euandri.
Nec ſatis:extremas Corythi penetrauit ad vrbis:
Lydorumque manum collectos armat agreſtis.
Quid dubitas?nũc tempus equos,nũc poſcere currus,
Rumpe moras omnis,& turbata arripe caſtra.
Dixit,& in cælum paribus ſe ſuſtulit alis;
Ingentemque fuga ſecuit ſub nubibus arcum.
Agnouit iuuenis, dupliciſque ad ſidera palmas
Suſtulit,& tali fugientem eſt voce ſecutus:
Iri,decus cæli,quis te mihi nubibus actam
Detulit in terras?vnde hæc tam clara repente
Tempeſtas?medium video diſcedere cælum,
Palantiſque polo ſtellas. ſequor omnia tanta,
Quiſquis in arma vocas. & ſic effatus ad vndam
Proceſſit,ſummoque hauſit de gurgite lymphas,
Multa deos orans: onerauitque æthera votis.
Iamque omnis campis exercitus ibat apertis,
Diues equûm,diues pictaï veſtis & auri.
Meſſapus primas acies,poſtrema coërcent.
Tyrrhidæ iuuenes: medio dux agmine Turnus
(Vertitur arma tenens, & toto vertice ſupra eſt.)
Ceu ſeptem ſurgens ſedatis amnibus altus
Per tacitum Ganges,aut pingui flumine Nilus.
Cum refluit campis, & iam ſe condidit alueo.
Hic ſubitam nigro glomerari puluere nubem
Proſpiciunt Teucri,ac tenebras inſurgere campis.

Digitized by Google

Primus ab aduerſa conclamat mole Caïcus:
Quis globus, ô ciues, caligine voluitur atra:
Ferte citi ferrum, date tela, & ſcandite muros.
Hoſtis adeſt, eia. ingenti clamore per omnis
Condunt ſe Teucri portas, & mœnia complent.
Namque ita diſcedens præceperat optimus armis
Aeneis: ſi qua interea Fortuna fuiſſet,
Neu ſtruere auderent aciem, neu credere campo;
Caſtra modo, & tutos ſeruarent aggere muros.
Ergo, etſi conferre manum pudor iraque monſtrat
Obiiciunt portas tamen, & præcepta faceſſunt,
Armatique cauis exſpectant turribus hoſtem.
Turnus, vt ante volans tardum præceſſerat agmen
Viginti lectis equitum comitatus, & vrbi
Improuiſus adeſt: maculis quem Thracius albis
Portat equus, criſtaque tegit galea aurea rubra.
Ecquis erit mecū, ô iuuenes, qui primus in hoſtē:
En, ait. & iaculum attorquens emittit in auras,
Principium pugnæ, & campo ſeſe arduus infert.
Clamore excipiunt ſocii, fremituque ſequuntur
Horriſono: Teucrûm mirantur inertia corda;
Non æquo dare ſe campo, non obuia ferre
Arma viros ſed caſtra fouere. huc turbid', atq huc
Luſtrat equo muros, aditumque per auia quærit.
Ac veluti pleno lupus inſidiatus ouili,
Cum fremit ad caulas ventos perpeſſus & imbris,
Nocte ſuper media: tuti ſub matribus agni
Balatum exerceat: ille aſper & improbus ira
Sæuit in abſentis: collecta fatigat edendi
Ex longo rabies, & ſiccæ ſanguine fauces.
Haud aliter Rutulo, muros & caſtra tuenti,
Igneſcunt iræ: duris dolor oſſibus ardet:
Qua tentet ratione aditus, & qua via clauſos
Excutiat Teucros vallo, atque effundat in æquor.
Claſſem, quæ lateri caſtrorum adiuncta latebat,
Aggeribus ſeptam circum & fluuialibus vndis,
Inuadit: ſociosque incendia poſcit ouantis:
Atque manum pinu flagranti feruidus implet.
Tum vero incumbunt, vrget præſentia Turni:
Atque omnis facibus pubes accingitur atris.
Diripuêre focos: piceum fert fumida lumen
Tæda, & commixtam Volcanus ad aſtra fauillam.
Quis deus, ô Muſæ, tam ſæua incendia Teucris

Digitized by Google

Auertit: tantos ratibus quis depulit ignis?
Dicite. priſca fides facto, ſed fama perennis.
Tempore quo primum Phrygia formabat in Ida
Æneas claſſem, & pelagi petere alta parabat;
Ipſa deûm fertur genitrix Berecyntia magnum
Vocibus his affata Iouem: Da, gnate, petenti:
Quod tua cara parens domito te poſcit Olympo.
Pinea ſilua mihi, multos dilecta per annos,
Lucus in arce fuit ſumma, quo ſacra ferebant,
Nigranti picea trabibuſque obſcurus acernis:
Has ego Dardanio iuueni, cum claſſis egeret,
Læta dedi: nunc ſollicitam timor anxius angit.
Solue metus, atq; hoc precibus ſine poſſe parentẽ,
Neu curſu quaſſatæ vllo, neu turbine venti
Vincantur. proſit, noſtris in montibus ortas.
Filius huic contra, torquet qui ſidera mundi:
O genetrix, quo fata vocas: aut quid petis iſtis?
Mortaline manu factæ immortale carinæ
Fas habeant: certuſque incerta pericula luſtret
Æneas: cui tanta deo permiſſa poteſtas?
Immo, vbi defunctæ finem portuſque tenebunt
Auſonios, olim quæcumque euaſerit vndis,
Dardaniumque ducem Laurentia vexerit arua,
Mortalem eripiam formam, magnique iubebo
Æquoris eſſe deas: qualis Nereïa Doto,
Et Galatea ſecant ſpumantem pectore pontum,
Dixerat: idque ratum Stygij per flumina fratris,
Perſpice torrentis atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Ergo aderat promiſſa dies, & tempora Parcæ
Debita complerant, cum Turni iniuria matrem
Admonuit ratibus ſacris depellere tædas.
Hic primum noua lux oculis offulſit, & ingens
Viſus ab Aurora cœlum tranſcurrere nimbus,
Ideique chori: tum vox horrenda per auras
Excidit, & Troum Rutulorumq; agmina complet:
Ne trepidate meas, Teucri, defendere nauis,
Neue armate manus: maria ante exurere Turno,
Quam ſacras dabitur pinus. vos ite ſolutæ,
Ite, deæ pelagi; genetrix iubet. & ſua quæque
Continuo puppes abrumpunt vincula ripis,
Delphinumque modo demerſis æquora roſtris
Ima petunt. hinc virgineæ (mirabile monſtrum)

(Quot

(Quot prius æratæ ſteterant ad litora proræ,)
Reddunt ſe totidem facies, pontoque feruntur:
Obſtupuere animis Rutuli: conterritus ipſe
Turbatis Meſſapus equis cunctatur & amnis
Rauca ſonans, reuocatque pedē Tiberinus ab alto.
At non audaci Turno fiducia ceſſit:
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro:
Troianos hæc monſtra petunt: his Iupiter ipſe
Auxilium ſolitum eripuit: non tela, nec ignes
Exſpectant Rutulos, ergo maria inuia Teucris,
Nec ſpes vlla fugæ: rerum pars altera ademta eſt:
Terra autem in noſtris manibus. tot millia gentis
Arma ferunt Italæ. nil me fatalia terrent,
Si qua Phryges præ ſe iactant, reſponſa deorum.
Sat ſatis Venerique datum; tetigere quod arua
Fertilis Auſoniæ Troës. ſunt & mea contra
Fata mihi, ferro ſceleratam exſcindere gentem,
Coniuge prærepta: nec ſolos tangit Atridas
Iſte dolor, ſolitque licet capere arma Mycenis.
Sed periiſſe ſemel ſatis eſt. peccare fuiſſet.
Ante ſatis; penitus modo non genus omne peroſos
Femineum: quibus hæc medij fiducia valli,
Foſſarumque moræ, lethi diſcrimina parua,
Dant animos. at non viderunt mœnia Troiæ
Neptuni fabricata manu conſidere in ignis?
Sed vos, ô lecti, ferro quis ſcindere vallum
Apparat, & mecum inuadit trepidantia caſtra,
Non armis mihi Volcani, non mille carinis
Eſt opus in Teucros. addant ſe protinus omnes
Etruſci ſocios: tenebras & inertia furta
Palladij, cæſis ſummæ cuſtodibus arcis,
Ne timeant; nec equi cæca condemur in aluo.
Luce palam certum eſt igni circumdare muros.
Haud ſibi cum Danais rem faxo & pube Pelaſga
Eſſe putent, decumū quos diſtulit Hector in annū.
Nunc adeo, melior quoniam pars acta diei,
Quod ſupereſt, læti bene geſtis corpora rebus
Procurate, viri; & pugnam ſperate parari.
Interea vigilum excubiis obſidere portas
Cura datur Meſſapo, & mœnia cingere flammis.
Bis ſeptem, Rutulo muros qui milite ſeruent,
Delecti: aſt illos centeni quemque ſequuntur,
Purpurei criſtis iuuenes auroque coruſci,

Diſcurrunt: variantque vices, fuſique per herbam
Indulgent vino, & vertunt crateras aënos:
Collucent ignes: noctem cuſtodia ducit
Inſomnem ludo.
Hæc ſuper è vallo proſpectant Troës, & armis
Alta tenent: nec non trepidi formidine portas
Explorant, pontiſque & propugnacula iungunt:
Tela gerunt. inſtant Mneſtheus acerque Sereſtus:
Quos pater Aeneas, ſi quando aduerſa vocarent,
Rectores iuuenum & rerum dedit eſſe magiſtros.
Omnis per muros legio, ſortita periclum,
Excubat, exercetq; vices, quod cuique tuendũ eſt.
Niſus erat portæ cuſtos, acerrimus armis,
Hyrtacides: comitem Aeneæ quem miſerat Ida
Venatrix, iaculo celerem, leuibuſque ſagittis:
Et iuxta comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadum, Troiana neque induit arma;
Ora puer prima ſignans intonſa iuuenta.
His amor vnus erat, pariterque in bella ruebant:
Tum quoque communi portam ſtatione tenebant.
Niſus ait, Dîne hunc ardorem mentibus addunt,
Euryale? an ſua cuique deus fit dira cupido:
Aut pugnã, aut aliquid iam dudũ inuadere magnũ
Mens agitat mihi; nec placida contenta quiete eſt.
Cernis, quæ Rutulos habeat fiducia rerum.
Lumina rara micant: ſomno vinoque ſoluti
Procubuêre: ſilent late loca. percipe porro,
Quid dubitẽ, & quæ nunc animo ſententia ſurgat.
Aenean acciri omnes populuſque patreſque
Expoſcunt; mittique viros, qui certa reportent.
Si tibi, quæ poſco, promittunt, (nam mihi facti
Fama ſat eſt) tumulo videor reperire ſub illo
Poſſe viam ad muros & mœnia Pallantea.
Obſtupuit magno laudum percuſſus amore
Euryalus: ſimul his ardentem affatur amicum:
Mene igitur ſocium ſummis adiungere rebus,
Niſe, fugis: ſolum te in tanta pericula mittam:
Non ita me genitor bellis aſſuetus Opheltes
Argolicum terrorem inter Troiæque labores
Sublatum erudiit: nec tecum talia geſſi,
Magnanimum Aenean & fata extrema ſecutus.
Eſt hic, eſt animus lucis contemtor, & iſtum
Qui vita bene credat emi, quo tendis, honorem:

Niſus

Niſus ad hæc: Equidem de te nil tale verebar:
Nec fas: non ita me referat tibi magnus ouantem
Iupiter, aut quicumque oculis hæc aſpicit æquis.
Sed ſi quis, quæ multa vides diſcrimine tali,
Si quis in aduerſum rapiat caſuſue deuſue,
Te ſupereſſe velim: tua vita dignior ætas.
Sit, qui me raptum pugna, pretioue redemtum,
Mandet humo ſolita: aut, ſi qua id Fortuna vetabit,
Abſenti ferat inferias, decoretque ſepulcro:
Neu matri miſeræ tanti ſim cauſſa doloris:
Quæ te ſola puer, multis è matribus auſa
Perſequitur, magni nec mœnia curat Aceſtæ.
Ille autem: Cauſſas nequicquam nectis inanis.
Nec mea iam mutata loco ſententia cedit.
Acceleremus, ait. vigiles ſimul excitat. illi
Succedunt, ſeruantque vices: ſtatione relicta
Ipſe comes Niſo graditur, regemque requirunt.
Cetera per terras omnis animalia ſomno
Laxabant curas, & corda oblita laborum.
Ductores Teucrûm primi delecta iuuentus
Conſilium ſummis rebus habebant,
Quid facerent, quiſue Æneæ iam nuncius eſſet.
Stant longis adnixi haſtis, & ſcuta tenentes,
Caſtrorum & campi medio. tum Niſus & vna
Euryalus confeſtim alacres admittier orant:
Rem magnam, Pretiumq; moræ fore: primus Iulus
Accepit trepidos, ac Niſum dicere iuſſit.
Tum ſic Hyrtacides: Audite ô mentibus æquis,
Æneadæ: neve hæc noſtris ſpectentur ab annis,
Quæ ferimus. Rutuli ſomno vinoque ſoluti
Conticuêre. locum inſidiis conſpeximus ipſi,
Qui patet in biuio portæ quæ proxima ponto.
Interrupti ignes, aterque ad ſidera fumus
Erigitur. ſi Fortuna permittis vti:
Quæſitum Ænean ad mœnia Pallantea,
Mox hic cum ſpoliis, ingenti cæde peracta,
Adfore cernetis: nec nos via fallit euntis.
Vidimus obſcuris primam ſub vallibus vrbem
Venatu aſſiduo, & totum cognouimus amnem.
Hic annis grauis atque animi maturus Alethes:
Di patrii, quorum ſemper ſub numine Troia eſt,
Non tamen omnino Teucros delere paratis,
Cum talis animos iuuenum, & tam certa tuliſtis

Pectora. ſic memorans, humeros dextraſque tenebat
Amborum, & vultum lacrimis atque ora rigabat.
Quæ vobis, quæ digna, viri, pro laudibus iſtis,
Præmia poſſe rear ſolui? pulcherrima primum
Dî moreſque dabunt veſtri: tum cætera reddet
Actutum pius Æneas, atque integer æui
Aſcanius, meriti tanti non immemor vmquam.
Immo ego vos, cui ſola ſalus genitore reducto,
Excipit Aſcanius, per magnos Niſe, Penatis,
Aſſaracique Larem, & canæ penetralia Veſtæ,
Obteſtor. quæcumque mihi fortuna fideſque eſt,
In veſtris pono gremiis. reuocate parentem,
Reddite conſpectum: nihil illo triſte recepto.
Bina dabo, argento perfecta atque aſpera ſignis,
Pocula: deuicta genitor quæ cepit Ariſba:
Et tripodas geminos, auri duo magna talenta,
Cratera antiquum, quem dat Sidonia Dido.
Si vero capere Italiam, ſceptriſque potiri
Contigerit victori, & prædæ ducere ſortem:
Vidiſti, quo Turnus equo, quibus ibat in armis
Aureus: ipſum illum clypeum criſtaſque rubentis
Excipiam ſorti, iam nunc tua præmia, Niſe.
Præterea bis ſex genitor lectiſſima matrum
Corpora captiuoſque dabit, ſuaque omnibus arma:
Inſuper his, campi quod rex habet ipſe Latinus.
Te vero, mea quem ſpatiis propioribus ætas
Inſequitur, venerande puer, iam pectore toto
Accipio, & comitem caſus complector in omnis.
Nulla meis ſine te quæretur gloria rebus:
Seu pacem, ſeu bella geram; tibi maxima rerum
Verborumque fides. Contra quem talia fatur
Euryalus: Me nulla dies tam fortibus auſis
Diſſimilem arguerit: tantum Fortuna ſecunda,
Aut aduerſa cadat. ſed te ſuper omnia dona
Vnum oro: genitrix Priami de gente vetuſta
Eſt mihi, quam miſeram tenuit non Ilia tellus
Mecum excedentem, non mœnia regis Aceſtæ.
Hanc ego nunc ignaram huius quodcumq; pericli (eſt,
Inque ſalutatam linquo: nox & tua teſtis
Dextera, quod nequeã lacrimas perferre parentis.
At tu, oro, ſolare inopem, & ſuccurre relictæ.
Hanc ſine me ſpem ferre tui: audentior ibo
In caſus omnis. percuſſa mente dederunt

Dardanidæ lacrimas ante omnis pulcher Iulus:
Atque animum patriæ ſtrinxit pietatis imago.
Tum ſic effatur:
Sponde digna tuis ingentibus omnia cœptis.
Namque erit iſta mihi genitrix, nomenque Creüſæ
Solum defuerit; nec partum gratia talem
Parua manet; caſus factum quicumque ſequentur.
Per caput hoc iuro, per quod pater ante ſolebat:
Quæ tibi polliceor reduci rebuſque ſecundis,
Hæc eadem matrique tuæ generique manebunt.
Sic ait illacrimans: humero ſimul exuit enſem
Auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Cnoſſius, atque habilem vagina aptarat eburna.
Dat Niſo Mneſtheus pellem horrentiſque leonis
Exuvias: galeam fidus permutat Alethes.
Protinus armati incedunt: quos omnis euntis
Primorum manus ad portas iuuenumque ſenumq;
Proſequitur votis. nec non & pulcher Iulus,
Ante annos animumque gerens curamque virilē,
Multa patri portanda dabat mandata: ſed auræ
Omnia diſcerpunt, & nubibus irrita donant.
Egreſſi ſuperant foſſas, noctiſque per vmbram
Caſtra inimica petunt, multis tamen ante futuri
Exitio. paſſim ſomno vinoque per herbam
Corpora fuſa vident. arrectos litore currus,
Inter lora rotaſque viros; ſimul arma iacere,
Vina ſimul. prior Hyrtacides ſic ore locutus:
Euryale, audendum dextra. nunc ipſa vocat res.
Hac iter eſt. tu, ne qua manus ſe attollere nobis
A tergo poſſit, cuſtodi, & conſule longe.
Hæc ego vaſta dabo, & lato te limite ducam.
Sic memorat, vocemque premit; ſimul enſe ſuperbū
Rhamnetem aggreditur: qui forte tapetibus altis
Exſtructus toto proflabat pectore ſomnum;
Rex idem, & regi Turno gratiſſimus augur:
Sed non augurio potuit depellere peſtem.
Tris iuxta famulos temere inter tela iacentis,
Armigerumque Remi premit, aurigamque, ſub ipſis
Nactus equis: ferroque ſecat pendentia colla.
Tum caput ipſi aufert domino, truncumq; relinquit
Sanguine ſingultantem: atro tepefacta cruore (que
Terra toriq; madent. nec non Lamyrumq; Lamun-
At iuuenem Serranum, illa qui plurima nocte

Digitized by Google

Luſerat, inſignis facie; multoque iacebat
Membra deo victus: felix, ſi protinus illum
Æquaſſet nocti ludum, in lucemque tuliſſet.
Impaſtus ceu plena leo per ouilia turbans
(Suadet enim veſana fames) manditque trahitque
Molle pecus, mutumque metu: fremit ore cruento.
Nec minor Euryali cædes: incenſus & ipſe
Perfurit: ac multam in medio ſine nomine plebem
Fadumque Herbeſumque ſubit, Rhœtumque, Abarimque.
Ignaros: Rhœtum vigilantem, & cuncta videntem.
Sed magnum metuens ſe poſt cratera tegebat:
Pectora in aduerſo totum cui cominus enſem
Condidit aſſurgenti, & multa morte recepit.
Purpuream vomit ille animam, & cũ ſanguine mixta
Vina refert moriens. hinc furto feruidus inſtat.
Iamque ad Meſſapi ſocios tendebat, vbi ignem
Deficere extremum, & religatos rite videbat
Carpere gramen equos: breuiter cum talia Niſus,
(Senſit enim nimia cæde atque cupidine ferri)
Abſiſtamus, ait: nam lux inimica propinquat.
Pœnarum exhauſtum ſatis eſt. via facta per hoſtes.
Multa virûm ſolido argento perfecta relinquunt
Armaque crateraſque ſimul, pulcroſque tapetas.
Euryalus phaleras Rhamnetis, & aurea bullis
Cingula, Tiburti Remulo ditiſſimus olim
Quæ mittit dona, hoſpitio cum iungeret abſens
Cædicus: ille ſuo moriens dat habere nepoti.
Poſt mortem bello Rutuli prædaque potiti:
Hæc rapit, atq; humeris nequicquã fortibus aptat.
Tum galeam Meſſapi habilem, criſtiſque decoram
Induit. excedunt caſtris, & tuta capeſſunt.
Interea præmiſſi equites ex vrbe Latina,
Cætera dum legio campis inſtructa moratur,
Ibant, & Turno regi reſponſa ferebant,
Tercentum, ſcutati omnes, Volſcente magiſtro.
Iamque propinquabant caſtris, muroque ſubibant:
Cum procul hos læuo flectenti limite cernunt:
Et galea Euryalum ſubluſtri noctis in vmbra
Prodidit immemorem, radiiſque aduerſa refulſit.
Haud temere eſt viſu, cõclamat ab agmine Volſcẽs:
State, viri. quæ cauſſa viæ? quiue eſtis in armis?
Quoue tenetis iter? Nihil illi tendere contra:

Sed

Sed celerare fugam in ſiluas, & fidere nocti.
Obiiciunt equites ſeſe ad diuortia nota
Hinc atque hinc, omnemque abitum cuſtode co-
Silua fuit, late dumis atque ilice nigra (ronant:
Horrida, quam denſi complerant vndique ſentes:
Rara per occultos ducebat ſemita callis.
Euryalum tenebræ ramorum oneroſaque præda
Impediunt, falliſque timor regione viarum.
Niſus abit. iamque imprudens euaſerat hoſtis,
Atque lacus; qui poſt Albæ de nomine dicti
Albani: tum rex ſtabula alta Latinus habebat.
Vt ſtetit, & fruſtra abſentem reſpexit amicum:
Euryale, infelix qua te regione reliqui: (vens
Quaue ſequar? rurſus perplexum iter omne reuol-
Fallacis ſiluæ, ſimul & veſtigia retro
Obſeruata legit, dumiſque ſilentibus errat:
Audit equos audit ſtrepitus, & ſigna ſequentum.
Nec longũ in medio tẽpus; cum clamor ad auris
Peruenit, ac videt Euryalũ: quem iã manus omnis
Fraude loci & noctis, ſubito turbante tumultu,
Oppreſſum rapit, & conantem plurima fruſtra,
Quid faciat? qua vi iuuenem, quibus audeat armis
Eripere: an ſeſe medios moriturus in hoſtis
Inferat, & pulchram properet per vulnera mortẽ?
Ocius adducto torquens haſtile lacerto,
Suſpiciens altam Lunam, ſic voce precatur:
Tu, dea, tu præſens noſtro ſuccurre labori,
Aſtrorum decus & nemorum Latonia cuſtos;
Si qua tuis vmquam pro me pater Hyrtacus aris
Dona tulit, ſi qua ipſe meis venatibus auxi,
Suſpendiue tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi;
Hunc ſine me turbare globũ, & rege tela per auras.
Dixerat: & toto connixus corpore ferrum
Coniicit. haſta volans noctis diuerberat vmbras,
Et venit aduerſi in tergum Sulmonis, ibique
Frangitur, ac fiſſo tranſit præcordia ligno.
Voluitur ille vomens calidum de pectore flumen
Frigidus, & longis ſingultibus ilia pulſat.
Diuerſi circumſpiciunt. hoc acrior idem
Ecce aliud ſumma telum librabat ab aure;
Dum trepidant. iit haſta Tago per tẽpus vtrumq;
Stridens, traiectoque hæſit tepefacta cerebro.
Sæuit atrox Volſcens, nec teli conſpicit vſquam

Aucto

Digitized by Google

Auctorem, nec quo ſe ardens immittere poſſit.
Tu tamen interea calido mihi ſanguine pœnas
Perſolues amborum, inquit: ſimul enſe recluſo
Ibat in Euryalum. tum vero exterritus, amens
Conclamat Niſus: nec ſe celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem:
Me, me, (adſum qui feci) in me conuertite ferrum,
O Rutuli. mea fraus omnis: nihil iſte nec auſus,
Nec potuit: cœlum hoc & conſcia ſidera teſtor.
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: ſed viribus enſis adactus
Tranſadigit coſtas, & candida pectora rumpit.
Voluitur Euryalus letho, pulchroſque per artus
It cruor, inque humeros ceruix collapſa recūbit.
Purpureus veluti cum flos ſucciſus aratro
Langueſcit moriens, laſſove papauera collo
Demiſere caput, pluuia cum forte grauantur.
At Niſus ruit in medios, ſolumque per omnis
Volſcentem petit: in ſolo Volſcente moratur.
Quem circum glomerati hoſtes hinc cominus atq;
Proturbant. inſtat non ſecius, ac rotat enſē (hinc
Fulmineum; donec Rutuli clamantis in ore
Condidit aduerſo, & moriens animā abſtulit hoſti.
Tum ſuper exanimem ſeſe proiecit amicum.
Confoſſus, placidaque ibi demum morte quieuit.
Fortunati ambo! ſi quid mea carmina poſſunt,
Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo:
Dum domus Aeneæ Capitolii immobile ſaxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.
Victores præda Rutuli ſpoliiſque potiti,
Volſcentem exanimum flentes in caſtra ferebant.
Nec minor in caſtris luctus, Rhamnete reperto
Exſangui, & primis vna tot cæde peremtis,
Serranoque, Numaque. ingens concurſus ad ipſa
Corpora, ſeminéceſque viros, tepidumque recenti
Cæde locum, & plenos ſpumanti ſanguine riuos.
Agnoſcunt ſpolia inter ſe galeamque nitentem
Meſſapi, & multo phaleras ſudore receptas.
Et iam prima nouo ſpargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile:
Iam ſole infuſo, iam rebus luce retectis,
Turnus in arma viros, armis circumdatus ipſe,
Suſcitat, æratáſque acies in prœlia cogit:

Quiſque

Quiſque ſuos, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis (viſu miſerabile) in haſtis
Præfigunt capita, & multo clamore ſequuntur,
Euryali & Niſi.
Aeneadæ duri murorum in parte ſiniſtra
Oppoſuere aciem, (nam dextera cingitur amni)
Ingentiſque tenent foſſas, & turribus altis
Stant mæſti: ſimul ora virum præfixa mouebant,
Nota nimis miſeris, atroque fluentia tabo.
Interea pauidam volitans pennata per vrbem
Nuncia Fama ruit, matriſque allabitur auris
Euryali: at ſubitus miſeræ calor oſſa reliquit.
Excuſſi manibus radij, reuolutaque penſa.
Euolat infelix, & femineo vlulatu,
Sciſſa comam, muros amens atque agmina curſu
Prima petit. non illa virum, non illa pericli,
Telorumque memor: cœlũ dehinc queſtibus implet.
Hunc ego te, Euryale, aſpicio? tune ille ſenectæ
Sera meæ requies potuiſti linquere ſolam,
Crudelis? nec te, ſub tanta pericula miſſum,
Affari extremum miſeræ data copia matri:
Heu, terra ignota canibus data præda Latinis
Alitibuſque iaces! nec te tua funera mater
Produxi, preſſiue oculos, aut vulnera laui,
Veſte tegens; tibi quam noctes feſtina dieſque
Vrgebam, & tela curas ſolabar anilis.
Quo ſequar? aut quæ nunc artus auolſaque mẽbra
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te,
Gnate, refers? hoc ſum terraque marique ſecuta!
Figite me, ſi qua eſt pietas; in me omnia tela
Coniicite, ô Rutuli. me primam abſumite ferro,
Aut tu, magne pater divum, miſerere, tuoque
Inuiſum hoc detrude caput ſub Tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitã.
Hoc fletu concuſſi animi, mæſtuſque per omnis
It gemitus: torpent infractæ ad prœlia vires.
Illam incendentem luctus Idæus & Actor,
Ilionei monitu & multum lacrimantis Iuli,
Corripiunt, interque manus ſub tecta reponunt.
At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit. ſequitur clamor, cœlumque remugit.
Accelerant acta pariter teſtudine Volſci,
Et foſſas implere parant, ac vellere vallum.

Qua-

Digitized by Google

Quærunt pars aditum, & ſcalis aſcendere muros:
Qua rara acies, interlucetque corona
Non tam ſpiſſa viris. telorum effundere contra
Omne genus Teucri, ac duris detrudere contis,
Aſſueti longo muros defendere bello.
Saxa quoque infeſto voluebant pondere, ſi qua
Poſſent tectã aciem perrumpere: cum tamẽ omnis
Ferre libet ſubter denſa teſtudine caſus. (gens
Nec iam ſufficiunt. nam, qua globus imminet in-
Immanem Teucri molem voluuntque ruuntque:
Quæ Rutulos ſtrauit late, armorumque reſoluit
Tegmina. nec curant cæco contendere Marte
Amplius audaces Rutuli, ſed pellere vallo
Miſſilibus certant.
Parte alia horrendus viſu quaſſabat Etruſcam
Pinum, & fumiferos infert Mezentius ignis
At Meſſapus equûm domitor Neptunia proles
Reſcindit vallum, & ſcalas in mœnia poſcit.
Vos, ô Calliope, precor aſpirate canenti:
Quas ibi tunc ferro ſtrages, quæ funera Turnus
Ediderit: quem quiſque virum demiſerit Orco:
Et mecum ingentis oras euolvite belli.
Et meminiſtis enim, diuæ, & memorare poteſtis.
Turris erat vaſto ſuſpectu & pontibus altis,
Opportuna loco: ſummis quam viribus omnes
Expugnare Itali, ſummaque euertere opum vi
Certabant: Troës contra defendere ſaxis,
Perque cauas denſi tela intorquere feneſtras.
Princeps ardentem coniecit lampada Turnus,
Et flammam affixit lateri: quæ plurima vento
Corripuit tabulas, & poſtibus hæſit adeſis.
Turbati trepidare intus, fruſtraque malorum
Velle fugam. dum ſe glomerant, retroque reſidunt
In partem, quæ peſte caret, tum pondere turris
Procubuit ſubito, & cœlum tonat omne fragore.
Semineces ad terram, immani mole ſecuta,
Confixique ſuis telis, & pectora duro
Transfoſſi ligno veniunt. vix vnus Helenor,
Et Lycus elapſi: quorum primæuus Helenor,
Mæonio regi quem ſerua Licymnia furtim
Suſtulerat, vetitiſque ad Trojam miſerat armis,
Enſe leuis nudo, parmaque inglorius alba.
Iſque vbi ſe Turni media inter milia vidit:

Hinc

Digitized by Google

inc acies, atque hinc acies adſtare Latinas.
t Fera, quæ denſa venantum ſepta corona
ontra tela furit, ſeſeque haud neſcia morti
icit, & ſaltu ſupra venabula fertur:
aud aliter iuuenis medios moriturus in hoſtis
ruit, & qua tela videt denſiſſima, tendit.
pedibus longe melior Lycus inter & hoſtis,
ter & arma fuga muros tenet, altaque certat
ēdere tecta manu, ſociûmque attingere dextras.
uem Turnus, pariter curſu teloque ſecutus,
crepat his victor: Noſtraſne euadere, demens,
eraſti te poſſe manus? ſimul arripit ipſum
dentem, & magna muri cum parte reuellit,
ualis vbi aut leporē, aut candenti corpore cycnū,
ſtulit alta petens pedibus Iouis armiger vncis.
æſitum aut matri multis balatibus agnum
artias à ſtabulis rapuit lupus. vndique clamor
ollitur inuadunt, & foſſas aggere complent.
dentis tædas alii ad faſtigia iactant.
ioneus ſaxo atque ingenti fragmine montis
ucetium, portæ ſubeuntem, igniſque ferentem:
nathiona Liger, Chorineum ſternit Aſylas:
c iaculo bonus, hic longe fallente ſagitta.
tygium Cæneus, victorem Cænea Turnus:
rnus Ityn, Cloniumq; Dioxippum, Promulūq;
Sagarim, & ſummis ſtantem pro turribus Idan:
iuernū Capys hunc primo leuis haſta Themillæ
rinxerat: ille manum proiecto tegmine demens
l volnus tulit. ergo alis allapſa ſagitta,
læuo infixa eſt lateri manus, abditaque intus
iramenta animæ lethali volnere rūpit.
abat in egregiis Arcentis filius armis;
ctus acu chlamydem, & ferrugine clarus Hibera,
nſignis facie; genitor quem miſerat Arcens,
luctum Martis luco, Symæthia circum
umina: pinguis vbi & placabilis ara Paſiei.
ridentem fundam, poſitis Mezentius haſtis,
ſe ter adducta circum caput egit habena;
media aduerſi liquefacto tempora plumbo
fidit, ac multa porrectum extendit arena.
um primum bello celerem intendiſſe ſagittam
icitur, ante feras ſolitus terrere fugaces,
ſcanius, fortemque manu fudiſſe Numanum:

Cui

Cui Remulo cognomen erat; Turnique minorem
Germanum nuper thalamo ſociatus habebat.
Is primam ante aciem digna atque indigna relatu
Vociferans, tumiduſque nouo præcordia regno
Ibat, & ingentem ſeſe clamore ferebat:
Non pudet obſidione iterum valloque teneri,
Bis capti Phryges, & morti prætendere muros?
En, qui noſtra ſibi bello connubia poſcunt!
Quis deus Italiam, quæ vos dementia adegit?
Non hic Atridæ, nec fandi fictor Vlixes.
Durum ab ſtirpe genus, gnatos ad flumina primũ
Deferimus, ſæuoque gelu duramus & vndis:
Venatu inuigilant pueri ſiluaſque fatigant:
Flectere ludus equos, & ſpicula tendere cornu.
At patiens operum paruoque aſſueta iuuentus
Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.
Omne æuum ferro teritur, verſaque iuuencûm
Terga fatigamus haſta: nec tarda ſenectus
Debilitat vires animi, mutatque vigorem.
Canitiem galea premimus; ſemperque recentis
Comportare iuuat prædas, & viuere rapto.
Vobis picta croco & fulgenti murice veſtis,
Deſidiæ cordi: iuuat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ,
O veræ Phrygiæ, neque enim Phryges, ite per alta
Dindyma, vbi aſſuetis biforem dat tibia cantum.
Tympana vos buxuſque vocãt Berecyntia matris
Ideæ. ſinite arma viris, & cedite ferro.
Talia iactantem dictis, ac dira canentem,
Non tulit Aſcanius, neruoque obuerſus equino
Contendit telum, diuerſaque brachia ducens,
Conſtitit ante Iouem ſupplex, per vota precatus:
Iupiter omnipotens audacibus annue cœptis.
Ipſe tibi ad tua templa feram ſolennia dona,
Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencum
Candentem, pariterque caput cum matre ferentẽ;
Iam cornu petat, & pedibus qui ſpargat arenam.
Audiit, & cœli genitor de parte ſerena
Intonuit læuum. ſonat vna fatifer arcus,
Et fugit horrendum ſtridens elapſa ſagitta:
Perque caput Remuli venit, & caua tempora ferro
Traiicit. I, verbis virtutem illude ſuperbis,
Bis capti Phryges hæc Rutulis reſponſa remittũt.

Digitized by Google

Hoc tantum Aſcanius. Teucri clamore ſequuntur.
Lætitiaque fremunt, animoſque ad ſidera tollunt.
Aetheria tum forte plaga crinitus Apollo
Deſuper Auſonias acies vrbémque videbat,
Nube ſedens: atque his victorem affatur Iulum;
Macte noua virtute, puer. ſic itur ad aſtra:
Dis genite, & geniture deos. iure omnia bella
Gente ſub Aſſaraci fato ventura reſident:
Nec te Troia capit. ſimul hæc effatus, ab alto
Aethere ſe mittit, ſpirantis dimouet auras,
Aſcaniumque petit. formam tum vertitur oris
Antiquam in Buten. hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fiduſque ad limina cuſtos.
Tum comitem Aſcanio pater addidit. ibat Apollo
Omnia longæuo ſimilis, vocemque coloremque,
Et crinis albos, & ſæua ſonoribus arma:
Atque his ardentem dictis affatur Iulum:
Sit ſatis Aeneïde, telis impune Numanum
Oppetiiſſe tuis. primam hanc tibi magnus Apollo
Concedit laudem, & paribus non inuidet armis.
Cætera parce puer, bello. ſic orſus Apollo
Mortalis medio aſpectus ſermone reliquit,
Et procul in tenuem ex oculis euanuit auram.
Agnouêre deum proceres diuinaque tela
Dardanidæ, pharetramque fuga ſenſêre ſonantem.
Ergo auidum pugnæ, dictis ac numine Phœbi,
Aſcanium prohibent: ipſi in certamina rurſus
Succedunt, animuſque in aperta pericula mittunt.
It clamor totis per propugnacula muris:
Intendunt acris arcus, amentaque torquent.
Sternitur omne ſolum telis. tum ſcuta cauæque
Dant ſonitum ictu galeæ: pugna aſpera ſurgit.
Quantus ab Occaſu veniens pluvialibus Hædis
Verberat imber humũ: quã multa grandine nimbi
In vada præcipitant; cum Iupiter horridus auſtris
Torquet aquoſam hiemem, & cœlo caua nubila rumpit.
Pandarus & Bitias, Idæo Alcanore creti,
Quos Iouis eduxit luco ſilueſtris Hiera
Abietibus iuuenes patriis & montibus æquos,
Portam, quæ ducis imperio commiſſa, recludunt
Freti armis, vltroque inuitant mœnibus hoſtem.
Ipſi intus dextra ac læua pro turribus adſtant,
Armati ferro & criſtis capita alta coruſci:

Q

Quales aëriæ liquentia flumina circum,
Siue Padi ripis, Atheſin ſeu propter amœnum,
Conſurgunt geminæ quercus, intonſaque cœlo
Attollunt capita, & ſublimi vertice nutant.
Irrumpunt, aditus Rutuli vt vidêre patentis.
Continuo Quercens, & pulcher Aquicolus armis,
Et præceps animi Tmarus, & Mauortius Hæmon,
Agminibus totis aut verſi terga dedêre,
Aut ipſo portæ poſuêre in limine vitam.
Tum magis increſcunt animis diſcordibus iræ,
Et iam collecti Troës glomerantur eodem,
Et conferre manum, & procurrere longius audent.
Ductori Turno, diuerſa in parte furenti,
Turbantique viros, perfertur nuncius, hoſtem
Feruere cæde noua, & portas præbere patentis.
Deſerit inceptum, atque immani concitus ira
Dardaniam ruit ad portam, fratreſque ſuperbos:
Et primum Antiphaten, is enim ſe primus agebat,
Thebana de matre nothum Sarpedonis alti,
Coniecto ſternit iaculo: volat Itala cornus
Aëra per tenerum, ſtomachoque infixa ſub altum
Pectus abit: reddit ſpecus atri vulneris vndam
Spumantem, & fixo ferrum in pulmone tepeſcit.
Tum Meropem atque Erymantha manu, tum ſternit Aphidnum:
Tum Bitian ardentem oculis, animiſq; frementem
Non iaculo: neque enim iaculo vitam ille dediſſet:
Sed magnum ſtridens contorta phalarica venit,
Fulminis acta modo: quam nec duo taurea terga,
Nec duplici ſquama lorica fidelis & auro
Suſtinuit: collapſa ruunt immania membra.
Dat tellus gemitum, & clypeum ſuperintonat in
Qualis in Euboico Baiarum litore quondam (gen
Saxea pila cadit: magnis quam molibus ante
Conſtructam ponto iaciunt: ſic illa ruinam
Prona trahit, penituſque vadis illiſa recumbit.
Miſcent ſe maria, & nigræ attolluntur arenæ.
Tum ſonitu Prochyta alta tremit, durumq; cubi
Inarime Iouis imperiis impoſita Typhœo.
Hic Mars armipotens animum vireſque Latinis
Addidit, & ſtimulos acris ſub pectore vertit:
Immiſitque fugam Teucris, atrumque timorem.
Vndique conueniunt; quoniam data copia pugn

Bel

Bellatorque animos deus incidit.
Pandarus, vt fuſo germanum corpore cernit,
Et quos Fortuna loco, qui caſu ſit agat res,
Portam vi multa conuerſo cardine torquet
Obnixus latis humeris, multoſque ſuorum
Mœnibus excluſos duro in certamine linquit:
At alios ſecum includit recipique ruentis
Demens, qui Rutulum in medio non agmine regē
Viderit irrumpentem, vltroque incluſerit vrbi:
Immanem veluti pecora inter inertia tigrim.
Continuo noua lux oculis offulſit, & arma
Horrendum ſonuêre: tremunt in vertice ciſtræ
Sanguineæ, clypeoque micantia fulgura mittit.
Agnoſcunt faciē inuiſam atque immania membra
Turbati ſubito Æneadæ. tum Pandarus ingens
Emicat, & mortis fraternæ feruidus ira,
Effatur. Non hæc dotalis regia Amatæ,
Nec muris cohibet patriis media Ardea Turnum.
Caſtra inimica vides: nulla hinc exire poteſtas.
Olli ſubridens ſedato pectore Turnus:
Incipe, ſi qua animo virtus, & conſere dextram:
Hinc etiam inuentum Priamo narrabis Achillem.
Dixerat. ille rudem nodis & cortice crudo
Intorquet ſummis adnixus viribus haſtam.
Excepêre auræ vulnus: (Saturnia Iuno
Detorſit veniens portæque infigitur haſta.
At non hoc telum, mea quod vi dextera verſat,
Effugies: neque enim is teli nec vuneris auctor.
Sic ait, & ſublatum alte conſurgit in enſem,
Et mediam ferro gemina inter tempora frontem
Diuidit, impubeſque immani vulnere malas.
Fit ſonus: ingenti concuſſa eſt pondere tellus.
Collapſos artus atque arma cruenta cerebro
Sternit humi moriens: atque illis partibus æquis
Huc caput atque illuc humero ex vtroq; pepēdit.
Diffugiunt verſi trepida formidine Troës.
Et ſi continuo victorem ea cura ſubiſſet,
Rumpere clauſtra manu ſocioſq; immittere portis:
Vltimus ille dies bello gentique fuiſſet.
Sed furor ardentem cædiſque inſana cupido
Egit in aduerſos.
Principio Phalerim, & ſucciſo poplicite Gygen
Excipit: hinc raptas fugientibus ingerit haſtas

In tergum. Iuno vires animumque miniſtrat.
Addit Maiyn comitem, & confixa Phegea parma:
Ignaros deinde in muris Martemque cientis,
Alcandrumq; Haliumq; Noëmonaq; Prytanimque,
Lyncea tendentem contra,ſociolque vocantem,
Vibranti gladio connixus ab aggere dexter
Occupat : huic vno deiectum cominus ictu
Cum galea longe iacuit caput. inde ferarum
Vaſtatorem Amycum quo non felicior alter
Vngere tela manu ferrumque armare veneno:
Et Clytium Æoliden, & amicum Cretea Muſis:
Cretea Muſarum comitem, cui carmina ſemper
Et citharæ cordi, numeroſque intendere neruis:
Semper equos,atq; arma virũ,pugnaſque canebat.
Tandem ductores, audita cæde ſuorum,
Conueniunt Teucri, Mneſtheus acerque Sereſtus:
Palantiſque vident ſocios,hoſtemque receptum.
Et Mneſthe⁹:Quo deinde fugã,quo rẽditis inquit;
Quos alios muros,quæ iam vltra mœnia habetis:
Vnus homo,& veſtris,ô ciues, vndique ſeptus
Aggeribus, tantas ſtrages impune per vrbem
Ediderit : iuuenum primos tot miſerit Orco;
Non infelicis patriæ veterumque deorum,
Et magni Aeneæ ſegnes miſeretque pudetque:
Talibus accenſi firmantur, & agmine denſo
Conſiſtunt. Turnus paullatim excedere pugna,
Et fluuium petere, ac partem, quæ cingitur amni.
Acrius hoc Teucri clamore incumbere magno,
Et glomerare manum: ceu ſæuum turba leonem
Cum telis premit infenſis : at territus ille
Aſper,acerba tuens, retro redit : & neque terga
Ira dare aut virtus patitur:nec tendere contra
Ille,quidem hoc cupiẽs,potis eſt per tela viroſque
Haud aliter retro dubius veſtigia Turnus
Improperata refert,& mens exæſtuat ira.
Quin etiam bis tum medios inuaſerat hoſtis:
Bis confuſa fuga per muros agmina vertit.
Sed manus è caſtris propere coit omnis in vnum:
Nec contra vires audet Saturnia Iuno
Sufficere. aëriam cœlo nam Iupiter Irim
Demiſit,germanæ haud mollia iuſſa ferentem:
Ni Turnus cedat Teucrorum mœnibus altis.
Ergo nec clypeo iuuenis ſubſiſtere tantum,

Ne

Nec dextra valet: iniectis ſic vndique telis
Obruitur. ſtrepit aſſiduo caua tempora circum
Tinnitu galea,& ſaxis ſolida æra fatiſcunt;
Diſcuſſaque iubæ capiti: nec ſufficit vmbo
Ictibus: ingeminant haſtis & Troës, & ipſe
Fulmineus Mneſtheus. tum toto corpore ſudor
Liquitur, & piceum (nec reſpirare poteſtas)
Flumen agit: feſſos quatit æger anhelitus artus.
Tum demum præceps ſaltu ſeſe omnibus armis
In fluuium dedit. ille ſuo cum gurgite flauo
Accepit venientem, ac mollibus extulit vndis:
Et lætum ſociis abluta cæde remiſit.

AENEIDOS LIB. X.

ARG. *Iupiter, conuocato deorum concilio, ad concordiam eos hortatur. Troiani obſeſſi ſeſe pro viribus defendunt. Æneas interim triginta nauium claſſe ad ſuos reuenit: Vtrimq; acriter pugnatur. Pallas, Lauſus, atque Mezentius interimuntur.*

PAnditur interea domus omnipotentis Olympi,
Cōciliumq; vocat divûm pater atq; hominū rex
Sideream in ſedem: terras vnde arduus omnis,
Caſtraq; Dardanidûm aſpectat, populoſq; Latinos.
Conſidunt tectis bipatentibus. incipit ipſe:
Cælicolæ magni, quianam ſententia vobis
Verſa retro, tantumque animis certatis iniquis?
Abnueram bello Italiam concurrere Teucris.
Quæ contra vetitum diſcordia? quis metus? aut hos
Aut hos arma ſequi, ferrumque laceſſere ſuaſit?
Adueniet iuſtum pugnæ (ne arceſſite) tempus,
Cum fera Carthago Romanis arcibus olim
Exitium magnum atque Alpes immittet apertas:
Tum certare odiis, tum res rapuiſſe licebit.
Nunc ſinite: & placitum læti componite fœdus.
Iupiter hæc paucis: at non Venus aurea contra
Pauca refert.
O pater, ô hominum divûmque æterna poteſtas:
(Namq; aliud quid ſit, quod iam implorare queamus?)
Cernis vt inſultent Rutuli: Turnuſq; feratur
Per medios inſignis equis, tumiduſque ſecundo
Marte ruat? nō clauſa tegunt iam mœnia Teucros:
Quin intra portas atque ipſis prœlia miſcent.

Aggeribus mœrorum, & inundant ſanguine foſſæ.
Aeneas ignarus abeſt. numquamne leuari
Obſidione ſines? muris iterum imminet hoſtis
Naſcentis Troiæ: nec non exercitus alter:
Atque iterum in Teucros Aetolis ſurgit ab Arpis
Tydides. equidem (credo) mea volnera reſtant:
Et tua progenies mortalia demoror arma.
Si ſine pace tua atque inuito numine Troës
Italiam petiere: luant peccata: neque illos
Iuueris auxilio. ſin tot reſponſa ſecuti, (quam
Quæ Superi Maneſque dabant; cur nunc tua quiſ-
Vertere iuſſa poteſt? aut cur noua condere fata?
Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſis?
Quid tempeſtatum regem, ventoſque furentis
Aeolia excitos? aut actam nubibus Irim?
Nunc etiam Manis (hæc intentata manebat
Sors rerum) mouet. & ſuperis immiſſa repente
Alecto, medias Italûm bacchata per vrbis.
Nil ſuper imperio moueor: ſperauimus iſta,
Dum Fortuna fuit: vincant, quos vincere mauis.
Si nulla eſt regio, Teucris quam det tua coniux
Dura; per euerſæ, genitor, fumantia Troiæ
Excidia obteſtor: liceat dimittere ab armis
Incolumem Aſcanium, liceat ſupereſſe nepotem.
Aeneas ſane ignotis iactetur in vndis:
Et, quamcumque viam dederit Fortuna, ſequatur.
Hunc tegere, & diræ valeam ſubducere pugnæ.
Eſt Amathus, eſt celſa mihi Paphos, atq; Cythera,
Idaliæque domus. poſitis inglorius armis
Exigat hic æuum. magna ditione iubeto
Carthago premat Auſoniam. nihil vrbibus inde
Obſtabit Tyriis. quid peſtem euadere belli
Iuuit, & Argolicos medium fugiſſe per ignis:
Totque maris vaſtæque exhauſta pericula terræ,
Dum Latium Teucri recidiuaq; Pergama quærũt?
Non ſatius cineres patriæ inſediſſe ſupremos,
Atque ſolum, quo Troia fuit: Xanthũ & Simoënta
Redde oro miſeris: iterumque reuolvere caſus
Da, pater, Iliacos Teucris. Tum regia Iuno
Acta furore graui: Quid me alta ſilentia cogis
Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem:
Aenean hominum quiſquam diuumque ſubegit
Bella ſequi, aut hoſtem regi ſe inferre Latino:
Italiam

Italiam fatis petiit auctoribus: eſto.
Caſſandræ impulſus Furiis, num linquere caſtra
Hortati ſumus, aut vitam committere ventis?
Num puero ſummam belli, num credere muros?
Tyrrhenamve fidem, aut gentis agitare quietas?
Quis deus in fraudem, quæ dura potentia noſtri
Egit: vbi hic Iuno, demiſſave nubibus Iris:
Indignum eſt Italos Trojam circumdare flammis,
Naſcentem & patria Turnum conſiſtere terra:
Cui Pilumnus avus, cui diva Venilia mater.
Quid face Trojanos atra vim ferre Latinis:
Arva aliena iugo premere, atque auertere prædas:
Quid ſoceros legere, & gremiis abducere pectas:
Pacem orare manu, præfigere puppibus arma,
Tu potes Aenean manibus ſubducere Graiûm,
Proque viro nebulam & ventos obtendere inanis:
Et potes in totidem claſſem convertere Nymphas:
Nos aliquid Rutulos contra iuviſſe, nefandum eſt.
Aeneas ignarus abeſt: ignarus & abſit.
Eſt Paphos Idaliumque tibi, ſunt alta Cythera.
Quid gravidam bellis orbem & corda aſpera tentas:
Noſne tibi fluxas Phrygiæ res vertere fundo
Conamur: nos: an miſeros qui Troas Achiuis
Objecit: quæ cauſſa fuit conſurgere in arma
Europamque, Aſiamque, & fœdera ſolvere furto:
Me duce Dardanius Spartam expugnavit adulter,
Aut ego tela dedi, fovive Cupidine bella:
Tunc decuit metuiſſe tuis: nunc ſera quærelis
Haud iuſtis aſſurgis, & irrita iurgia iactas.
Talibus orabat Iuno, cunctique fremebant
Cælicolæ aſſenſu vario. ceu flamina prima,
Cum deprenſa fremunt ſiluis, & cæca volutant
Murmura, venturos nautis prodentia ventos.
Tum pater omnipotens, rerum cui ſumma poteſtas
Infit. eo dicente, deûm domus alta ſileſcit,
Et tremefacta ſolo tellus, ſilet arduus æther: (tu
Tum Zephyri poſuêre: premit placida æquora pe
Accipite ergo, animis atque hæc mea figite dicta.
Quandoquidem Auſonios coniungi fœdere Teucr
Haud licitum, nec veſtra capit diſcordia finem:
Quæ cuique eſt Fortuna hodie, quē quiſq; ſecat ſp
Tros Rutulusue ſunt, nullo diſcrimine habebo:
Seu fatis Italûm caſtra obſidione tenentur,

Siue errore malo Troiæ monitiſque ſiniſtris.
Nec Rutulos ſoluo. ſua cuique exorſa laborem
Fortunamque ferent. rex Iupiter omnibus idem.
Fata viam inuenient. Stygij per flumina fratris,
Perſpice torrentis atraque voragine ripas
Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum.
Hic finis fandi. ſolio tum Iupiter aureo
Surgit, cælicolæ medium quem ad limina ducunt.
Interea Rutuli portis circum omnibus inſtant
Sternere cæde viros, & mœnia cingere flammis.
At legio Aeneadum vallis obſeſſa tenetur:
Nec ſpes vlla fugæ, miſeri ſtant turribus altis
Nequicquam, & rara muros cinxêre corona.
Aſius Imbraſiades, Hicetaoniuſque Thymœtes,
Aſſaracique duo, & ſenior cum Caſtore Thybris,
Prima acies. hos germani, Sarpedonis ambo,
Et Clarus, & Hæmon, Lycia comitantur ab alta.
Fert ingens toto connixus corpore ſaxum,
Haud partem exiguam montis, Lyrneſſius Acmon,
Nec Clytio genitore minor, nec fratre Meneſtheo.
Hi iaculis, illi certant defendere ſaxis,
Molirique ignem, neruoque aptare ſagittas.
Ipſe inter medios, Veneris iuſtiſſima cura:
Dardanius caput ecce puer detectus honeſtum:
Qualis gemma micat, fulvum quæ diuidit aurum,
Aut collo decus aut capiti: vel quale per artem
Incluſum buxo, aut Oricia terebintho
Lucet ebur: fuſos ceruix cui lactea crinis
Accipit. & molli ſubnectit circulus auro.
Te quoque magnanimæ viderunt, Iſmare, gentes
Vulnera dirigere, & calamos armare veneno,
Mæonia generoſe domo: vbi pinguia culta
Exercentque viri, Pactoluſque irrigat auro.
Affuit & Mneſtheus, quem pulſi priſtina Turni
Aggere mœrorum ſublimem gloria tollit:
Et Capys: hinc nomen Campanæ ducitur vrbi.
Illi inter ſeſe duri certamina belli
Contulerant: media Aeneas freta nocte ſecabat.
Namque vt ab Euandro caſtris ingreſſus Etruſcis,
Regem adit, & regi memorat nomēque genuſque:
Quidve petat, quidve ipſe ferat, Mezentius arma
Quæ ſibi conciliet, violentaque pectora Turni,
Edocet, humanis quæ ſit fiducia rebus

Admo

Digitized by Google

admonet, immiſcetq; preces. haud fit mora, Tarchon
Iungit opes, fœduſque ferit: tum libera fati
Claſſem conſcendit iuſſis gens Lydia divûm,
Externo commiſſa duci. Aeneïa puppis
Prima tenet roſtro Phrygios ſubiuncta leones:
Imminet Ida ſuper, profugis gratiſſima Teucris.
Hic magnus ſedet Aeneas, ſecumque volutat
Eventus belli varios: Pallaſque ſiniſtro
Affixus lateri iam quærit ſidera, opacæ
Noctis iter iam quæ paſſus terraque marique.
Pandite nunc Helicona, deæ, cantuſque mouete.
Quæ manus interea Tuſcis comitetur ab oris
Aenean, armetque rates, pelagoque vehatur.
Maſſicus ærata princeps ſecat æquora tigri:
Sub quo mille manus iuuenum, qui mœnia Cluſi,
Quique vrbem liquêre Coſas: quis tela ſagittæ,
Corytique leues humeris, & lethifer arcus.
Vna toruus Abas. huic totum inſignibus armis
Agmen & aurato fulgebat Apolline puppis
Sexcentos illi dederat Populonia mater
Expertos belli iuuenes: aſt Ilua trecentos
Inſula, inexhauſtis Chalybum generoſa metallis.
Tertius, ille hominum diuumque interpres Aſylas,
Cui pecudum fibræ, cœli cui ſidera parent,
Et linguæ volucrum, & præſagi fu minis ignes,
Mille rapit denſos acie atque horrentibus haſtis.
Hos parêre iubent Alphea ab origine Piſæ,
Vrbs Etruſca ſolo ſequitur pulcherrimus Aſtur,
Aſtur equo fidens, & verſicoloribus armis.
Tercentũ adiiciunt; (mens omnibus vna ſequẽdi)
Qui Cærête domo, qui ſunt Minionis in aruis.
Et Pyrgi veteres, intempeſtæque Grauiſcæ.
Non ego te, Ligurum ductor fortiſſime bello,
Tranſierim, Cinyra, & paucis comitate Cupauo,
Cuius olorinæ ſurgunt de vertice pennæ:
Crimen amor veſtrum, formæque inſigne paternæ.
Namque ferunt, luctu Cycnum Phaëthontis amati,
Populeas inter frondis vmbramque ſororum
Dum, canit & mæſtum Muſa ſolatur amorem,
Canentem molli pluma duxiſſe ſenectam;
Linquentem terras & ſidera voce ſequentem.
Filius, æqualis comitatus claſſe cateruas,
Ingentem remis Centaurum promouet: ille

Inſtat aquæ, ſaxumque vndis immane minatur
Arduus,& longa ſulcat maria alta carina.
Ille etiam patriis agmen ciet Ocnus ab oris,
Fatidicæ Mantus & Tuſci filius amnis:
Qui muros matriſque dedit tibi, Mantua, nomen:
Mantua diues auis. ſed non genus omnibus vnum.
Gens illi triplex, populi ſub gente quaterni:
Ipſa caput populis: Tuſco de ſanguine vires.
Hinc quoque quingentos in ſe Mezentius armat,
Quos patre Benaco velatus arundine glauca
Mincius infeſta ducebat in æquora pinu.
It grauis Auleſtes,centenaque arbore fluctum
Verberat aſſurgens. ſpumant vada marmore verſo.
Hunc vehit immanis Triton,& cærula concha
Exterrens freta:cui laterum tenus hiſpida nanti
Frons hominem præfert, in priſtin deſinit aluus;
Spumea ſemifero ſub pectore murmurat vnda.
Tot lecti proceres ter denis nauibus ibant
Subſidio Troiæ.& campos ſalis ære ſecabant.
Iamque dies cœlo conceſſerat: almaque curru
Noctiuago Phœbi medium pulſabat Olympum:
AEneas(neque enim membris dat cura quietem)
Ipſe ſedens clauumque regit veliſque miniſtrat.
Atque illi medio in ſpatio chorus ecce ſuarum
Occurrit comitum,nymphæ:quas alma Cybele
Numen habere maris,nymphaſque è nauibus eſſe
Iuſſerat. innabant pariter, fluctuſque ſecabant,
Quot prius æratæ ſteterant ad litora proræ.
Agnoſcunt longe regem,luſtrantque choreis.
Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea
Pone ſequuns dextra puppim tenet,ipſaque dorſ
Eminet,ac læua tacitis ſubremigat vndis.
Tum ſic ignarum adloquitur;Vigilaſne, deûm gens
Aenea:vigila, & velis immitte rudentis.
Nos ſumus Idææ ſacro de vertice pinus,
Nunc pelagi nymphæ, claſſis tua. perſidus vt nos
Præcipites ferro Rutulus, flammaque premebat:
Rupimus inuitæ tua vincula, teque per æquor
Quærimus. hanc genitrix faciem miſerata refecit,
Et dedit eſſe deas,æuumque agitare ſub vndis.
At puer Aſcanius muro foſſiſque tenetur
Tela inter media atque horrentis Marte Latinos
Iam loc a iuſſa tenent forti permixtus Etruſco

Ar

Arcas eques. medias illi opponere turmas,
Ne caſtris iungant, certa eſt ſententia Turno
Surge age, & Aurora ſocios veniente vocari (ipſe
Primus in arma iube & clypeum cape: quem dedit
Inuictum ignipotens, atque oras ambiit auro.
Craſtina lux, mea ſi non irrita dicta putaris,
Ingentis Rutulæ ſpectabit cædis aceruos.
Dixerat: & dextra diſcedens impulit altam,
Haud ignara modi puppim fugit illa per vndas
Ocior & iaculo & ventos æquante ſagitta:
Inde aliæ celerant curſus. ſtupet inſcius ipſe.
Tros Anchiſiades: animos tamen omine tollit.
Tum breuiter ſupera adſpectans cõuexa precatur:
Alma parens Idæa deûm, cui Dindyma cordi,
Turrigeræque vrbes, biiugique ad frena leones:
Tu mihi nunc pugnæ princeps, tu rite propinques
Augurium, Phrygibuſq; adſis pede, diua, ſecundo.
Tantum effatus. & interea reuoluta ruebat
Matura iam luce dies, noctemque fugarat.
Principio ſociis edicit, ſigna ſequantur,
Atque animos aptent armis, pugnæque parent ſe,
Iamque in conſpectu Teucros habet, & ſua caſtra,
Stans celſa in puppi: clypeum cum deinde ſiniſtra
Extulit ardentem clamorem ad ſidera tollunt
Dardanidæ è muris. ſpes addita ſuſcitat iras.
Tela manu iaciunt: quales ſub nubibus artis
Strymoniæ dant ſigna grues, atque æthera tranant
Cum ſonitu, fugiuntque Notos clamore ſecundo.
At Rutulo regi ducibuſque ea mira videri
Auſoniis, donec verſas ad litora puppes
Reſpiciunt, totumque allabi claſſibus æquor.
Ardet apex capiti. criſtiſque ac vertice flamma
Funditur, & vaſtos vmbo vomit aureus ignis:
Non ſecus, ac liquida ſi quando nocte cometæ
Sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor;
Ille ſitim morboſque ferens mortalibus ægris
Naſcitur, & læuo contriſtat lumine cœlum,
Haud tamen audaci Turno fiducia ceſſit
Litora præcipere & venientis pellere terra.
Vltro animos tollit dictis, atque increpat vltro:
Quod vocis optaſtis, adeſt, perfringere dextra:
In manibus Mars ipſe, viri: nunc coniugis eſto
Quiſque ſuæ tectique memor: nunc magna referte

Facta

Facta patrum, laudes. vltro occurramus ad vndā,
Dum trepidi, egreſſiſque labant veſtigia prima.
Audentis Fortuna iuuat.
Hæc ait, & ſecum verſat, quos ducere contra,
Vel quibus obſeſſos poſſit concredere muros.
Interea Æneas ſocios de puppibus altis
Pontibus exponit: multi ſeruare recurſus
Languentis pelagi, & breuibus ſe credere ſaltu:
Per remos alij. ſpeculatus litora Tarchon,
Qua vada nō ſpirant, nec fracta remurmurat vnd
Sed mare inoffenſum creſcenti allabitur æſtu:
Aduertit ſubito proras, ſocioſque precatur:
Nunc, ô lecta manus, validis incumbite remis;
Tollite, ferte rates, inimicam findite roſtris
Hanc terram, ſulcumque ſibi premat ipſa carina.
Frangere nec tali puppim ſtatione recuſo,
Arrepta tellure ſemel. quæ talia poſtquam
Effatus Tarchon, ſocij conſurgere tonſis,
Spumantiſque rates aruis inferre Latinis:
Donec roſtra tenent ſiccum, & ſedêre carinæ
Omnes innocuæ, ſed non puppis tua, Tarchon.
Namque inflicta vadis dorſo dum pendet iniqu
Anceps ſuſtentata diu, fluctuſque fatigat,
Soluitur, atque viros mediis exponit in vndis:
Fragmina remorum quos, & fluitantia tranſtra
Impediunt, retrahitque pedē ſimul vnda relabens
Nec Turnum ſegnis retinet mora: ſed rapit acer
Totam aciem in Teucros, & contra in litore ſiſti
Signa canunt. primus turmas inuaſit agreſtis
Aeneas, omen pugnæ; ſtrauitque Latinos,
Occiſo Therone, virum qui maximus vltro
Aenean petit. huic gladio perque ærea ſuta,
Per tunicam ſqualentem auro, latus haurit aperti
Inde Lichan ferit, exſectum iam matre peremta,
Et tibi, Phœbe, ſacrum: caſus euadere ferri
Quod licuit paruo. nec longe Ciſſea durum,
Immanemque Gyan, ſternentis agmina claua,
Deiecit letho: nihil illos Herculis arma
Nil validæ iuuêre manus, genitorque Melampu
Alcidæ omnes vſque, graues dum terra labores
Præbuit. ecce, Pharo voces dum iactat inertis,
Intorquens iaculum clamanti ſiſtit in ore.
Tu quoque, flauentem prima lanugine malas,

Dum

Dum ſequeris Clytium infelix noua gaudia, Cydõ,
Dardania ſtratus dextra, ſecurus amorum,
Qui iuuenum tibi ſemper erant, miſerãde, iaceres,
Ni fratrum ſtipata cohors foret obuia Phorci
Progenies ſeptem numero, ſeptenaque tela
Coniiciunt. partim galea clypeoque reſultant
Irrita; deflexit partim ſtringentia corpus
Alma Venus. fidum Aeneas affatur Achaten:
Suggere tela mihi, (non vllum dextera fruſtra
Torſerit in Rutulos) ſteterũt quæ in corpore Gra-
Iliacis campis. tum magnã corripit haſtam: (iũm,
Et iacit. illa volans clypei tranſuerberat æra
Mæonis, & thoraca ſimul cum pectore rumpit.
Huic frater ſubit Alcanor, fratremque ruentem
Suſtentat dextra: traiecto miſſa lacerto
Protinus haſta fugit, ſeruatque cruenta tenorem:
Dexteraque ex humero neruis moribũda pepẽdit.
Tum Numitor, iaculo fratris de corpore rapto,
Aenean petiit: ſed non & figere contra
Eſt licitum, magnique femur perſtrinxit Achatæ.
Hic Curibus, fidens primæuo corpore, Clauſus
Aduenit, & rigida Dryopen ferit eminus haſta,
Sub mentum grauiter preſſa, pariterque loquẽtis
Vocem animamque rapit traiecto gutture: at ille
Fronte ferit terram, & craſſum vomit ore cruorẽ.
Tris quoque Threïcios Boreæ de gente ſuprema
Et tris, quos Idas pater & patria Iſmara mittit,
Per varios ſternit caſus. accurrit Alæſus,
Auruncæque manus: ſubit & Neptunia proles,
Inſignis Meſſapus equis: expellere tendunt
Nunc hi, nunc illi: certatur limine in ipſo
Auſoniæ. magno diſcordes æthere venti
Prœlia ceu tollunt, animis & viribus æquis.
Non ipſi inter ſe, non nubila, non mare cedit:
Anceps pugna diu: ſtant obnixi omnia contra,
Haud aliter Troianæ acies aciesque Latinæ
Concurrunt: hæret pede pes, denſuſque viro vir.
At parte ex alia, qua ſaxa rotantia late
Impulerat torrens, arbuſtaque diruta ripis,
Arcadas inſuetos acies inferre pedeſtris,
Vt vidit Pallas Latio dare terga ſequaci,
Aſpera quis natura loci dimittere quando
Suaſit equos; vnum quod rebus reſtat egenis,

Nun-

Digitized by Google

Nunc prece, nunc dictis virtutem accendit amaris:
Quo fugitis, ſocii? per vos & fortia facta,
Per ducis Euandri nomen, deuictaque bella,
Spemq; meam, patriæ quæ nunc ſubit æmula laudi,
Fidite ne pedibus. ferro rumpenda per hoſtis
Eſt via, qua globus ille virûm denſiſſimus vrguet:
Hac vos & Pallanta ducem patria alta repoſcit.
Numina nulla premunt: mortali vrgemur ab hoſte
Mortales. totidem nobis animæque manuſque.
Ecce, maris magna claudit nos obiice pontus:
Deeſt iam terra fugæ. pelagus Troiamne petemus?
Hæc ait, & medius denſos prorumpit in hoſtis.
Obuius huic primum, fatis adductus iniquis,
Fit Lagus: hunc, magno vellit dum pondere ſaxum,
Intorto figit telo, diſcrimina coſtis
Per medium qua ſpina dedit: haſtamque receptat
Oſſibus hærentē. quem non ſuper occupat Hisbon,
Ille quidem hoc ſperans: nam Pallas ante ruētem,
Dum furit, incautum crudeli morte ſodalis
Excipit, atque enſem tumido in pulmone recondit.
Hinc Sthenelum petit, & Rhœti de gente vetuſta
Anchemolum, thalamos auſum inceſtare nouercæ.
Vos etiam gemini Rutulis cecidiſtis in aruis,
Daucia Laride, Thymberque, ſimillima proles,
Indiſcreta ſuis, gratuſque parentibus error.
At nunc dura dedit vobis diſcrimina Pallas:
Nam tibi, Thymbre, caput Euandrius abſtulit enſis:
Te deciſa ſuum, Laride, dextera quærit:
Semanimeſque micant digiti, ferrumq; retractant:
Arcadas accenſos monitu, & præclara tuentis
Facta viri, mixtus dolor & pudor armat in hoſtis.
Tum Pallas, biiugis fugientem Rhœtea præter,
Traiicit hoc ſpatium, tantumque moræ fuit Ilo:
Ilo namque procul validam direxerat haſtam:
Quā medius Rhœteus intercipit, optime Teuthra,
Te fugiens, fratremque Tyren: curruque volutus
Cædit ſemanimis Rutulorum calcibus arua.
Ac velut optato, ventis æſtate coortis,
Diſperſa immittit ſiluis incendia paſtor:
Correptis ſubito mediis, extenditur vna
Horrida per latos acies Volcania campos:
Ille ſedens victor flammas deſpectat ouantis:
Non aliter ſocium virtus coit omnis in unum:

Teque

Teque iuuat, Palla. ſed bellis acer Alæſus
Tendit in aduerſos, ſeque in ſua colligit arma.
Hic mactat Ladona, Pheretaque, Demodocumque:
Strymonio dextram fulgenti deripit enſe
Elatam in iugulum: ſaxo ferit ora Thoantis,
Oſſaque diſperſit cerebro permixta cruento.
Fata canens ſilvis genitor celarat Alæſum;
Vt ſenior letho canentia lumina ſoluit,
Iniecêre manum Parcæ, teliſque ſacrarunt
Euandri. quem ſic Pallas petit ante precatus:
Da nunc, Tybri pater, ferro, quod miſſile libro,
Fortunam atque viam duri per pectus Alæſi.
Hæc arma exuuiaſque viri tua quercus habebit.
Audiit illa deus, dum texit Imaona Alæſus,
Arcadio infelix telo pectus inermum.
At non cæde viri tanta perterrita Lauſus,
Pars ingens belli, ſinit agmina: prius Abantem
Oppoſitum interimit, pugnæ nodumq; moramque.
Sternitur Arcadiæ proles: ſternuntur Etruſci,
Et vos, ô Graiis imperdite corpora Teucri.
Agmina concurrunt ducibuſque & viribus æquis.
Extremi addenſant acies: nec turba moueri
Tela manuſque ſinit. hinc Pallas inſtat & vrget,
Hinc contra Lauſus, (nec multum diſcrepat ætas)
Egregij forma: ſed quis fortuna negarat
In patriam reditus. ipſos concurrere paſſus
Haud tamen inter ſe magni regnator Olympi:
Mox illos ſua fata manent maiore ſub hoſte.
Interea ſoror alma monet ſuccedere Lauſo
Turnum: qui volucri curru medium ſecat agmen.
Vt vidit ſocios: Tempus deſiſtere pugnæ.
Solus ego in Pallanta feror: ſoli mihi Pallas
Debetur: cuperem ipſe parens ſpectator adeſſet.
Hæc ait: & ſocij ceſſerunt æquore iuſſo.
At Rutulûm abſceſſu iuuenis, tum iuſſa ſuperba
Miratus ſtupet in Turno, corpuſque per ingens
Lumina voluit, obitque truci procul omnia viſu.
Talibus & dictis it contra dicta tyranni:
Aut ſpoliis ego iam raptis laudabor opimis,
Aut letho inſigni. ſorti pater æquus vtrique eſt.
Tolle minas fatus medium procedit in æquor.
Frigidus Arcadibus coit in præcordia ſanguis.
Deſiluit Turnus biiugis: pedes apparat ire

Comi-

Digitized by Google

Comminus. vtque leo, ſpecula cum vidit ab alta
Stare procul campis meditantem in prœlia taurũ,
Aduolat. haud alia eſt Turni venientis imago.
Hunc vbi contiguum miſſæ fore credidit haſtæ,
Ire prior Pallas, ſi qua fors adiuuet auſum
Viribus imparibus; magnumq; ita ad æthera fatur:
Per patris hoſpitiũ, & menſas, quas aduena adiſti,
Te precor, Alcide, cœptis ingentibus adſis:
Cernat ſemineci ſibi me rapere arma cruenta,
Victoremque ferant morientia lumina Turni.
Audiit Alcides iuuenem, magnumque ſub imo
Corde premit gemitũ, lacrimaſque effudit inanis,
Tum genitor gnatum dictis affatur amicis:
Stat ſua cuique dies. breue & irreparabile tempus
Omnibus eſt vitæ: ſed famam extendere factis,
Hoc virtutis opus. Troiæ ſub mœnibus altis
Tot gnati cecidêre deûm: quin occidit vna
Sarpedon mea progenies & iam ſua Turnum
Fata vocant, metaſque dati peruenit ad ævi.
Sic ait, atque oculos Rutulorum reiicit aruis.
At Pallas magnis emittit viribus haſtam,
Vaginaque caua fulgentem deripit enſem.
Illa volans, humeri ſurgunt qua tegmina ſumma,
Incidit, atque viam clypei molita per oras,
Tandem etiam magno ſtrinxit de corpore Turni.
Hic Turnus ferro præfixum robur acuto
In Pallanta diu librans iacit atque ita fatur:
Aſpice, num mage ſit noſtrum penetrabile telum.
Dixerat; at clypeum, tot ferri terga tot æris,
Cum pellis toties obeat circumdata tauri,
Vibranti cuſpis medium tranſuerberat ictu,
Loricæque moras & pectus perforat ingens.
Ille rapit calidum fruſtra de vulnere telum:
Vna eademque via ſanguiſq; animuſque ſequũtur.
Corruit in vulnus: ſonitum ſuper arma dedêre:
Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.
Quem Turnus ſuper aſſiſtens,
Arcades, hæc, inquit, memores mea dicta referte
Euandro. qualem meruit, Pallanta remitto. (eſt.
Quiſquis honos tumuli, quicquid ſolamen humãdi
Largior. haud illi ſtabunt Æneïa paruo
Hoſpitia. & læuo preſſit pede, talia fatus,
Exanimem, rapiens immania pondera baltei,

Digitized by Google

Impreſſumque nefas: vna ſub nocte iugali
Cæſa manus iuuenum fœde, thalamique cruenti:
Quæ Clonus Eurytides multo cælauerat auro:
Quo nunc Turnus ouat ſpolio gaudetque potitus.
Neſcia mens hominum fati ſortiſque futuræ,
Et ſeruare modum rebus ſublata ſecundis.
Turno tempus erit, magno cum optauerit emtum
Intactum Pallanta, & cum ſpolia iſta diemque
Oderit. at ſocij multo gemitu lacrimiſque
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.
O dolor atque decus magnum rediture parenti;
Hæc te prima dies bello dedit, hæc eadem aufert:
Cum tamen ingentis Rutulorum linquis aceruos.
Nec iam fama mali tanti, ſed certior auctor
Aduolat Æneæ, tenui diſcrimine lethi
Eſſe ſuos: tempus verſis ſucurrere Teucris.
Proxima quæque metit gladio, latumq; per agmen
Ardens limitem agit ferro; te, Turne, ſuperbum
Cæde noua quærens. Pallas, Euander, in ipſis
Omnia ſunt oculis: menſæ, quas advena primas
Tunc adiit, dextræque datæ. Sulmone creatos
Quatuor hic iuuenes; totidem, quos educat Vfens,
Viuentis rapit, inferias quos immolet vmbris,
Captiuoque rogi perfundat ſanguine flammas.
Inde Mago procul infenſam contenderet haſtam;
Ille aſtu ſubit: at tremebunda ſuperuolat haſta.
Et genua amplectens effatur talia ſupplex:
Per patrios manis, & ſpes ſurgentis Iuli,
Te precor hanc animam ſerues gnatoque patriq;
Eſt domus alta: iacent penitus defoſſa talenta
Cælati argenti. ſunt auri pondera facti
Infectique mihi. non hic victoria Teucrûm
Vertitur: aut anima vna dabit diſcrimina tanta.
Dixerat. Æneas contra cui talia reddit:
Argenti atque auri memoras quæ multa talenta,
Gnatis parce tuis. belli commercia Turnus
Suſtulit iſta prior, iam tum Pallante peremto.
Hoc patris Anchiſæ manes, hoc ſentit Iulus.
Sic ſatus galeam læua tenet, atque reflexa
Ceruice orantis capulo tenus applicat enſem.
Nec procul Hæmonides, Phœbi Triuiæq; ſacerdos,
Infula cui ſacra redimibat tempora vitta,
Totus collucens veſte atque inſignibus armis.

Quē congreſſus agit campo, lapſumque ſuperſtans
Immolat, ingentique vmbra tegit. arma Sereſtus
Lecta refert humeris, tibi, rex Gradiue, tropeum.
Inſtaurant acies, Volcani ſtirpe creatus
Cæculus, & veniens Marſorum montibus Vmbro.
Dardanides contra furit: Anxuris enſe ſiniſtram,
Et totum clypei ferro deiecerat orbem.
Dixerat ille aliquid magnum, vimque affore verbo
Crediderat, cœloque animum fortaſſe ferebat:
Canitiemque ſibi & longos promiſerat annos.
Tarquitus exſultans contra fulgentibus armis,
Siluicolæ Fauno Dryope quem nympha crearat,
Obuius ardenti ſeſe obtulit. ille reducta
Loricam clypeique ingens onus impedit haſta.
Tum caput orantis nequicquam, & multa parantis
Dicere, deturbat terræ: truncumque repentem
Prouoluens, ſuper hæc inimico pectore fatur:
Iſtic nunc, metuende, iace. non te optima mater
Condet humi patrioue onerabit membra ſepulcro:
Alitibus linquêre feris: aut gurgite merſum
Vnda feret, piſceſque impaſti vulnera lambent.
Protinus Antæum & Lucam, prima agmina Turni,
Perſequitur, fortemque Numam, fuluumque Camertem,
Magnanimo Volſcente ſatum: ditiſſimus agri
Qui fuit Auſonidûm, & tacitis regnauit Amyclis,
Ægeon qualis, centum cui brachia dicunt
Centenaſque manus, quinquaginta oribus ignem
Pectoribuſque arſiſſe, Iouis cum fulmina contra
Tot paribus ſtreperet clypeis, tot ſtringeret enſis.
Sic toto Æneas deſæuit in æquore victor,
Vt ſemel intepuit mucro. quin ecce Niphæi
Quadriiuges in equos aduerſaque pectora tendit:
Atque illi longe gradientem & dira frementem
Vt vidêre metu verſi retroque ruentes
Effunduntque ducem rapiuntque ad litora currus.
Interea biiugis infert ſe Lucagus albis
In medios, fraterque Liger: ſed frater habenis
Flectit equos: ſtrictum rotat acer Lucagus enſem.
Haud tulit Æneas tanto feruore furentis:
Irruit, aduerſaque ingens apparuit haſta.
Cui Liger:
Non Diomedis equos, nec currus cernis Achillei,
Aut

Aut Phrygiæ campos: nunc belli finis & æui
His dabitur terris. veſano talia late
Dicta volant Ligeri: ſed non & Troïus heros
Dicta parat contra: iaculum nam torquet in hoſtē.
Lucagus, vt pronus pendens in verbera telo
Admonuit biiugos; proiecto dum pede læuo
Aptat ſe pugnæ, ſubit oras haſta per imas
Fulgentis clypei: tum læuum perforat inguen.
Excuſſus curru moribundus voluitur aruis.
Quem pius Æneas dictis affatur amaris:
Lucage, nulla tuos currus fuga ſegnis equorum
Prodidit, aut vanæ vertêre ex hoſtibus vmbræ.
Ipſe rotis ſaliens iuga deſeris. hæc ita fatus
Arripuit biiugos. frater tendebat inermes
Infelix palmas, curru delapſus eodem,
Per te, per qui te talem genuêre parentes, (cantis;
Vir Troiane, ſine hanc animam, & miſerere pre-
Pluribus oranti Æneas: Haud talia dudum
Dicta dabas. morere, & fratrem ne deſere frater.
Tum latebras animæ pectus mucrone recludit.
Talia per campos edebat funera ductor
Dardanius, torrentis aquæ vel turbinis atri
More furens, tandē erumpunt, & caſtra relinquunt
Aſcanius puer, & nequicquam obſeſſa iuuentus.
Junonem interea compellat Jupiter vltro:
O germana mihi atque eadem gratiſſima coniux,
Vt rebare, Venus (nec te ſententia fallit)
Troianas ſuſtentat opes. non viuida bello
Dextra viris, animuſque ferox, patienſque pericli.
Cui Iuno ſubmiſſa: Quid, ô pulcherrime coniux,
Sollicitas ægram, & tua triſtia dicta timentem?
Si mihi, quæ quondam fuerat, quamq; eſſe decebat,
Vis in amore foret; nō hoc mihi namque negares,
Omnipotens; quin & pugnæ ſubducere Turnum,
Et Dauno poſſem incolumem ſeruare parenti.
Nunc pereat, Teucriſque pio det ſanguine pœnas.
Ille tamen noſtra deducit origine nomen.
Pilumnuſque illi quartus pater: & tua larga
Sæpe manu multiſque onerauit limina donis.
Cui rex ætherij breuiter ſic fatur Olympi:
Si mora præſentis lethi tempuſque caduco
Oratur iuueni, meque hoc ita ponere ſentis:
Tolle fuga Turnum, atque inſtantibus eripe fatis.

Hactenus indulſiſſe vacat. ſin altior iſtis
Sub precibus venia vlla latet, totumque moueri
Mutariue putas bellum; ſpes paſcis inanis.
Et Iuno adlacrymans, Quid ſi quod voce grauaris,
Mente dares? atque hæc Turno rata vita maneret?
Nunc manet inſontem grauis exitus: aut ego veri
Vana feror: quod vt ô potius formidine falſa
Ludar, & in melius tua, qui potes, orſa reflectas.
Hæc vbi dicta dedit, cœlo ſe protinus alto
Miſit, agens hiemem nimbo ſuccincta per auras:
Iliacamque aciem, & Laurentia caſtra petiuit.
Tum dea nube caua tenuem ſine viribus vmbram
In faciem Æneæ (viſu mirabile monſtrum)
Dardaniis ornat telis; clypeumque iubaſque
Diuini aſſimulat capitis: dat inania verba;
Dat ſine mente ſonum, greſſuſque effingit euntis.
Morte obita quales fama eſt volitare figuras,
Aut quæ ſopitos deludunt ſomnia ſenſus.
At primas læta ante acies exſultat imago,
Irritatque virum telis, & voce laceſſit.
Inſtat cui Turnus, ſtridentemque eminus haſtam
Coniicit: illa dato vertit veſtigia tergo,
Tum vero Æneam auerſum vt cedere Turnus
Credidit, atque animo ſpem turbidus hauſit inanẽ:
Quo fugis, Ænea? thalamos ne deſere pactos;
Hac dabitur dextra tellus quæſita per vndas.
Talia vociferans ſequitur, ſtrictumque coruſcat
Mucronem: nec ferre videt ſua gaudia ventos.
Forte ratis celſi coniuncta crepidine ſaxi,
Expoſitis ſtabat ſcalis, & ponte parato;
Qua rex Cluſinis aduectus Oſiniis oris.
Huc ſeſe trepida Æneæ fugientis imago
Coniicit in latebras: nec Turnus ſegnior inſtat,
Exſuperatque moras, & pontis tranſiliit altos.
Vix proram attigerat, rumpit Saturnia funem,
Auolſamque rapit reuoluta per æquora nauim.
Illum autem Æneas abſentem in prœlia poſcit:
Obuia multa virûm demittit corpora morti.
Tum leuis haud vltra latebras iam quærit imago,
Sed ſublime volans nubi ſe immiſcuit atræ:
Cum Turnum medio interea fert æquore turbo.
Reſpicit ignarus rerum, ingratuſque ſalutis,
Et duplices cum voce manus ad ſidera tendit:

Omni

Digitized by Google

Omnipotens genitor,tanton' me crimine dignum
Duxiſti,& talis voluiſti expendere pœnas?
Quo feror?vnde abii?quæ me fuga,quéue reducet:
Laurentique iterum muros aut caſtra videbo:
Quid manus illa virûm,qui me meaq;arma ſecuti:
Quoſque (nefas)omnis infanda in morte reliquit:
Et nunc palantis video, gemitumque cadentum
Accipio.quod ago:aut quæ jam ſatis ima dehiſca
Terra mihi:vos ô potius miſereſcite,venti:
In rupes,in ſaxa(volens vos Turnus adoro)
Ferte ratem,ſæviſque vadis immittite Syrtis:
Quò neque me Rutuli nec conſcia fama ſequatur:
Hæc memorans, animo nunc hunc nunc fluctuat: illuc:
An ſeſe mucrone ob tantum dedecus amens
Induat,& crudum per coſtas exigat enſem:
Fluctibus an jaciat mediis,& litora nando
Curua petat,Teucrûmq;iterum ſe reddat in arma.
Ter conatus vtramque viam:ter maxima Iuno
Continuit:juuenemque animi miſerata repreſſit.
Labitur alta ſecans fluctuque æſtuque ſecundo:
Et patris antiquam Dauni defertur ad vrbem.
At Iovis interea monitis Mezentius ardens
Succedit pugnæ,Teucroſque invadit ouantis.
Concurrunt Tyrrhenæ acies,atque omnibus vni,
Vni odiiſque viro teliſque frequentibus inſtant.
Ille)velut rupes,vaſtum quæ prodit in æquor,
Obuia ventorum furiis expoſtaque ponto,
Vim cunctam atque minas perfert cœliq;mariſque:
Ipſa immota manens)prolem Dolicaonis Hebrum
Sternit humi, cum quo Latagum,Palmumque fugacem:
Sed Latagum ſaxo:atque ingenti fragmine montis
Occupat os,faciemque aduerſam:poplite Palmum
Succiſo volvi ſegnem ſinit:armaque Lauſo
Donat habere humeris,& vertice figere criſtas.
Nec non Euathen Phrygium,Paridiſque Mimanta
AEqualem comitemque: vna quem nocte Theano
In lucem genitori Amyco dedit,& face prægnans
Ciſſeïs regina Parin creat:vrbe paterna
Occubat:ignarum Laurens habet ora Mimanta.
Ac velut ille canum morſu de montibus altis
Actus aper,multos Veſulus quem piniſer annos

Defendit, multoſque palus Laurentia, ſilua
Paſtus arundinea, poſtquam inter retia ventũ eſt
Subſtitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos
Nec cuiquam iraſci propiuſue accedere virtus:
Sed iaculis, tutiſque procul clamoribus inſtant.
Haud aliter, iuſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non vlli eſt animus ſtricto concurrere ferro:
Miſſilibus longe, & vaſto clamore laceſſunt.
Ille autem impauidus partis cunctatur in omnis
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Venerat antiquis Corythi de finibus Acron,
Graius homo; infectos linquens profugus hymenæos:
Hunc vbi miſcentem longe media agmina vidit,
Purpureum pannis & pactæ coniugis oſtro:
(Impaſtus ſtabula alta leo ceu ſæpe peragrans,
Suadet enim veſana fames, ſi forte fugacem
Conſpexit capream, aut ſurgentem in cornua ceruum:
Gaudet hians immane, comaſque arrexit, & hære
Viſceribus ſuper accumbens: lauit improba teter
Ora cruor.)
Sic ruit in denſos alacer Mezentius hoſtis.
Sternitur infelix Acron, & calcibus atram
Tundit humum exſpirans, infractaq; tela cruẽrat
Atque idem fugientem haud eſt dignatus Oroden
Sternere, nec iacta cæcum dare cuſpide vulnus:
Obuius aduerſoque occurrit, ſeque viro vir
Contulit, haud furto melior, ſed fortibus armis.
Tum ſuper abiectum poſito pede nixus & haſta:
Pars belli haud temnenda, viri iacet altus Orodes
Conclamant ſocij lætum Pæana ſecuti:
Ille autem exſpirans; Non me, quicunq; es, inulto
Victor, nec longum lætabere: te quoque fata
Proſpectant paria, atque eadem mox arua tenebi
Ad quem ſubridens mixta Mezentius ira;
Nunc morere. aſt de me diuum pater atque hominum rex
Viderit. hoc dicens eduxit corpore telum.
Olli dura quies oculos & ferreus vrguet
Somnus; in æternam clauduntur lumina noctem
Cædicus Alcathoũ obtruncat, Sacrator Hydaſpen
Partheniumque Rapo, & prædurum viribus Orſe

Digitized by Google

Meſſapus Cloniumque Lycaoniumque Ericaten,
Illum infrenis equi lapſu tellure jacentem,
Hunc peditem pedes. & Lycius proceſſerat Agis:
Quem tamen haud expers Valerus virtutis auitæ
Deiicit: Atronium Salius, Saliumque Nealces.
Inſignis jaculo & longe fallente ſagitta.
Iam grauis æquabat luctus & mutua Mauors
Funera: cedebant pariter; pariterque ruebant
Victores victique neque his fuga nota, neque illis.
Di Iouis in tectis iam miſerantur inanem
Amborum, & tantos mortalibus eſſe labores.
Hinc Venus, hinc contra ſpectant Saturnia Iuno:
Pallida Tiſiphone media inter milia ſæuit.
At vero ingentem quatiens Mezentius haſtam,
Turbidus ingreditur campo: quam magnus Orion,
Cum pedes incedit medij per maxima Neri
Stagna viam ſcindens, humero ſupereminet vndas:
Aut ſummis referens annoſam montibus ornum,
Ingrediturque ſolos, & caput inter nubilia condit
Talis ſe vaſtis infert Mezentius armis.
Huic contra Æneas, ſpeculatus in agmine longo,
Obuius ire parat. manet imperterritus ille,
Hoſtem magnanimum opperiens, & mole ſua ſtat:
Atque oculis ſpatium emenſus, quantū ſatis haſtæ:
Dextra mihi deus, & telum quod miſſible libro,
Nunc adſint: voueo prædonis corpore raptis
Indutum ſpoliis, ipſum te, Lauſe, tropæum
Æneæ. dixit. ſtridentemque eminus haſtam
Iecit: at illa volans clypeo eſt excuſſa, proculque
Egregium Antorem latus inter & ilia figit:
Herculis Antorem comitem, qui miſſus ab Argis
Hæſerat Euandro, atque Itala conſederat vrbe.
Sternitur infelix alieno vulnere, cœlumque
Aſpicit, & dulcis moriens reminiſcitur Argos.
Tum pius Æneas haſtam iacit: illa per orbem
Ære cauum triplici, per linea terga, tribuſque
Tranſiit intextum tauris opus, imaque ſedit
Inguine, ſed vires haud pertulit ocius enſem
Æneas, viſo Tyrrheni ſanguine lætus,
Eripit à femine, & trepidanti feruidus inſtat.
Ingemuit cari grauiter genitoris amore,
Vt vidit, Lauſus: lacrimæque per ora volutæ.
Hic mortis duræ caſum, tuaque optima facta,

(Si qua fidem tanto eſt operi latura vetuſtas)
Non equidem nec te, iuuenis memorande, ſilebo.
Ille pedem referens, & inutilis, inque ligatus
Cedebat, clypeoque inimicum haſtile trahebat.
Proripuit iuuenis, ſeſeque immiſcuit armis:
Iamque aſſurgentis dextræ plagamque ferentis
Aeneæ ſubiit mucronem, ipſumque morando
Suſtinuit. ſocij magno clamore ſequuntur:
Dum genitor gnati parma protectus abiret:
Telaque coniiciunt, proturbantque eminus hoſtem
Miſſilibus. furit Aeneas, tectuſque tenet ſe.
Ac velut effuſa ſi quando grandine nimbi
Præcipitant: omnis campis diffugit arator,
Omnis & agricola, & tuta latet arce viator:
Aut amnis ripis, aut alti fornice ſaxi,
Dum pluit: in terris vt poſſint, ſole reducto,
Exercere diem: ſic obrutus vndique telis
AEneas nubem belli, dum detonet, omnem
Suſtinet, & Lauſum increpitat, Lauſoque minatur:
Quo moriture ruis, maioraque viribus audes?
Fallit te incautum pietas tua. Nec minus ille
Exſultat demens. ſæuæ iamque altius iræ
Dardanio ſurgunt ductori, extremaque Lauſo
Parcæ fila legunt: validum namque exigit enſem
Per medium AEneas iuuenem, totumque recondit.
Tranſiit & parmam mucro leuia arma minacis,
Et tunicam, molli mater quam neuerat auro:
Impleuitque ſinum ſanguis: tum vita per auras
Conceſſit mæſta ad Manis, corpuſque reliquit.
At vero vt vultum vidit morientis & ora,
Ora modis Anchiſiades pallentia miris,
Ingemuit miſerans grauiter, dextramque tetēdit:
Et mentem patriæ ſtringit pietatis imago,
Quid tibi nunc, miſerande puer, pro laudibus iſtis,
Quid pius AEneas tanta dabit indole dignum?
Arma, quibus lætatus, habe tua: teque parentum
Manibus & cineri, ſi qua eſt ea cura, remitto.
Hoc tamen infelix miſeram ſolabere mortem:
AEneæ magni dextra cadis. increpat vltro
Cunctantis ſocios, & terra ſubleuat ipſum,
Sanguine turpantem comtos de more capillos.
Interea genitor Tiberini ad fluminis vndam
Vulnera ſiccabat lymphis, corpuſque leuabat

Arboris

Digitized by Google

Arboris acclinis trunco. procul ærea ramis
Dependet galea, & prato grauia arma quieſcunt.
Stant lecti circum iuuenes: ipſe æger, anhelans
Colla fouet, fuſus propexam in pectore barbam.
Multa ſuper Lauſo rogitat, multumque remittit,
Qui reuocent, mæſtique ferant mandata parentis.
At Lauſum ſocij exanimem ſuper arma ferebant
Flentes, ingentem, atque ingenti vulnere victum.
Agnouit longe gemitum præſaga mali mens.
Canitiem immundo deformat puluere, & ambas
Ad cœlum tendit palmas, & corpore inhæret.
Tantane me tenuit viuendi, gnate, voluptas,
Vt pro me hoſtili paterer ſuccedere dextræ,
Quē genui? tuane hæc genitor per vulnera ſeruor,
Morte tua viuens: heu, nunc miſero mihi demum
Exſilium infelix! nunc alte vulnus adactum!
Idem ego, gnate, tuum maculaui crimine nomen,
Pulſus ob inuidiam ſolio, ſceptriſque paternis
Debueram patriæ pœnas, odiiſque meorum:
Omnis per mortes animam, ſontem ipſe dediſſem
Nunc viuo: neq; adhuc homines lucemq; relinquo.
Sed linquam. ſimul hoc dicens attollit in ægrum
Se femur: &, quamquam vis alto vulnere tardat,
Haud deiectus, equum duci iubet. hoc decus illi,
Hoc ſolamen erat: bellis hoc victor abibat
Omnibus. adloquitur mærentem, & talibus inſit:
Rhœbe, diu (res, ſi qua diu mortalibus vlla eſt)
Viximus. aut hodie victor ſpolia illa cruenta
Et caput Aeneæ referes, Lauſique dolorum
Vltor eris mecum: aut, aperit ſi nulla viam vis,
Occumbes pariter. neque enim, fortiſſime, credo
Iuſſa aliena pati, & dominos dignabere Teucros.
Dixit, & exceptus tergo conſueta locauit
Membra, manuſque ambas iaculis onerauit acutis:
AEre caput fulgens, criſtaque hirſutus equina.
Sic curſum in medios rapidus dedit. æſtuat ingēs
Vno in corde pudor, miſtoque inſania luctu,
Et Furiis agitatus amor, & conſcia virtus:
Atque hic AEnean magna ter voce vocauit.
AEneas agnouit enim, lætuſque precatur:
Sic pater ille deûm faciat, ſic altus Apollo;
Incipias conferre manum.
Tantum effatus, & infeſta ſubit obuius haſta.

Præcipitant curæ, turbatque funere mens eſt,
Vota deûm primo victor ſoluebat Eoo.
Ingentem quercum deciſis vndique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuuias; tibi, magne, tropæum,
Bellipotens: aptat rorantis ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis: clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios, namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum, ſic incipiens hortatur ouantis:
Maxima rex effecta, viri timor omnis abeſto.
Quod ſupereſt hæc ſunt ſpolia, & de rege ſuperbo
Primitiæ: manibuſque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis muroſque Latinos.
Arma parate animis, & ſpe præſumite bellum:
Ne qua mora ignaros, vbi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi, pubemque educere caſtris,
Impediat: ſegneſque metu ſententia tardet.
Interea ſocios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acheróte ſub imo eſt.
Ite, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperêre ſuo, decorate ſupremis
Muneribus: mæſtamque Euandri primus ad vrbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Sic ait illacrimans, recipitque ad limina greſſum:
Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis Acœtes
Seruabat ſenior, qui Parrhaſio Euandro
Armiger ante fuit; ſed non felicibus æque
Tum comes auſpiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnis famulúmq; manus Troianaq; turba,
Et mæſtum Iliades crinem de more ſolutæ.
Vt vero Æneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus, mæſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt vidit, leuique patens in pectore vulnus
Cuſpidis Auſoniæ, lacrimis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miſerande puer, cum læta veniret,
Inuidit Fortuna mihi, ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor vehêrere paternas?
Non hæc Euandro de te promiſſa parenti.

Diſcedens dederam:cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuenſque moneret
Acris eſſe viros,cum dura prœlia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani
Fors & vota facit,cumulatque altaria donis.
Nos iuuenem exanimum,& nil iam cœleſtibus vllis
Debentem,vano mæſti comitamur honore.
Infelix gnati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus, exſpectatique triumphi :
Hæc mea magna fides at non, Euandre,pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies:nec ſoſpite dirum
Optabis gnato funus pater. hei mihi,quantum
Præſidium Auſonia,& quantum tu perdis,Iule ?
Hæc vbi defleuit,tolli miſerabile corpus
Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros,qui ſupremum comitentur honorem,
Interſintque patris lacrimis;ſolatia luctus
Exigua ingentis,miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alij cratis & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis,& vimine querno,
Exſtructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic iuuenem agreſti ſublimem ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem
Seu mollis violæ,ſeu languentis hyacinthi :
Cui neq; fulgor adhuc,nec dũ ſua forma receſſit:
Non iam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tunc geminas veſtis auroque oſtroque rigentis
Extulit Æneas:quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat,& tenui telas diſcreuerat auro.
Harum vnam iuueni ſupremum mæſtus honorem
Induit,arſuraſque comas obnubit amictu:
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat,& longo prædam iubet ordine duci.
Addit equos & tela,quibus ſpoliauerat hoſtem,
Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret vmbris
Inferias,cæſo ſparſuros ſanguine flammam :
Indutoſque iubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces,inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix æuo confectus Acœtes ,
Pectora nunc fœdans pugnis,nunc vnguibus ora:
Sternitur & toto proiectus corpore terræ.

Ducunt

Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus poſitis inſignibus Aethon
It lacrimans, guttiſque humectat grandibus ora.
Haſtam alij galeamque ferunt: nam cætera Turnus
Victor habet. tum mæſta phalanx Teucrique ſequuntur
Tyrrhenique duces, & verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longe comitum præceſſerat ordo:
Subſtitit Aeneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida belli
Fata vocant. ſalue æternum mihi, maxime Palla,
Aeternumque vale. nec plura effatus ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Iamque oratores aderant ex vrbe Latina.
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quæ fuſa iacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:
Nullum cum victis certamen & æthere caſſis:
Parceret hoſpitibus quondam, ſocerisque vocatis:
Quos bonus Aeneas, haud aſpernanda precantis,
Proſequitur venia, & verbis hæc inſuper addit:
Quænam vos tanto Fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me exanimis & Martis ſorte peremtis
Oratis. equidem & viuis concedere vellem.
Nec veni, niſi Fata locum ſedemque dediſſent:
Nec bellum cum gente gero: rex noſtra reliquit
Hoſpitia & Turni potius ſe credidit armis.
Aequius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat; his mecum decuit concurrere telis:
Vixet, cui vitam deus aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſupponite ciuibus ignem.
Dixerat Aeneas. olli obſtupuere ſilentes:
Conuerſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior ſemperque odiis & crimine Drances
Infenſus iuueni Turno ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Troiane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Iuſtitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad vrbem:
Et te, ſi qua viam dederit Fortuna, Latino
Iungemus regi. quærat ſibi fœdera Turnus.

Quin

Quin & fatalis murorum attollere molles,
Saxaque ſubuectare humeris Troiana iuuabit.
Dixerat hæc, vnoque omnes eadem ore fremebát:
Bis ſenos pepigêre dies, & pace ſequeſtra
Per ſiluas Teucri, miſtique impune Latini,
Errauêre iugis. ferro ſonat icta bipenni
Fraxinus: euertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et iam Fama volans, tanti prænuncia luctus.
Euandrum Euandrique domos & mœnia complet.
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuêre faces. lucet via longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygũ venieɛs plangentia iungunt.
Agmina. quo poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt; mæſtam incendunt clamoribus vrbem.
At non Euandrum potis eſt vis vlla tenere:
Sed venit in medios. pheretro Pallanta repoſto
Procumbit ſuper, atque hæret lacrimanſque gemenſque,
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt:
Non hæc, ô Palla, dederas promiſſa parenti.
Cautius vt ſæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quâtum noua gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poſſet
Primitiæ iuuenis miſeræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum
Vota preceſque meæ! tuque, ô ſanctiſſima coniux,
Felix morte tua, neque in hunc ſeruata dolorem!
Contra ego viuendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem vt genitor. Troum ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis: animam ipſe dediſſem,
Atq; hæc pompa domũ me, non Pallanta, referret.
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec, quas
Iunximus hoſpitio, dextras: ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ. quod ſi immatura manebat
Mors gnatum, cæſis Volſcorum milibus ante,
Ducentem in Latium Teucros cecidiſſe iuuaret.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quam

Tyrrhe

Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera letho.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,
Eſſet par ætas, & idem ſi robur ab annis,
Turne. ſed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
Quod vitam moror inuiſam, Pallante peremto,
Dextera cauſſa tua eſt; Turnum gnatoque patrique
Quam debere vides. meritis vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus. non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: ſed gnato Manis perferre ſub imos.
Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Iam pater Æneas, iam curuo in litore Tarchon
Conſtituêre pyras. huc corpora quiſque ſuorum
More tulêre patrum: ſubiectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accenſos, cincti fulgentibus armis,
Decurrêre rogos: ter mæſtum funeris ignem
Luſtrauêre in equis, vlulatuſque ore dedêre.
Spargitur & tellus lacrimis, ſparguntur & arma.
It cælo clamorque virûm clangorque tubarum.
Hinc alij ſpolia occiſis derepta Latinis
Coniiciunt igni; galeas, enſiſque decoros,
Frenaque, feruentiſque rotas; pars munera nota,
Ipſorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti:
Sætigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes: tum litore toto
Ardentis ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſeruant
Buſta: neque auelli poſſunt: nox humida donec
Inuertit cœlum ſtellis ardentibus aptum.
Nec minus & miſeri diuerſa in parte Latini
Innumeras ſtruxêre pyras, & corpora partim
Multa virûm terræ infodiunt, auectaque partim
Finitimos tollunt in agros, vrbique remittunt.
Cætera, confuſæque ingentem cædis aceruum,
Nec numero nec honore cremant; tũc vndiq; vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimouerat vmbram:
Mærentes altum cinerem & confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Iam vero in tectis prædiuitis vrbe Latini

Præci

Digitized by Google

Præcipuus fragor, & longi pars maxima luctus.
Hic matres, miſeræque nurus, hic cara ſororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum, Turnique hymenæos:
Ipſum armis, ipſumque iubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ, & primos ſibi poſcat honores.
Ingrauat hæc ſæuus Drances, ſolumque vocari
Teſtatur, ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contra variis ſententia dictis
Pro Turno. & magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis ſuſtentat fama tropæis.
Hos inter motus, medio in flagrante tumultu,
Ecce ſuper mæſti magna Diomedis ab vrbe
Legati reſponſa ferunt: nihil omnibus actum
Tantorum impenſis operum: nil dona, neq; aurũ,
Nec magnas valuiſſe preces: alia arma Latinis
Quærenda, aut pacem Troiano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus.
Fatalem Æneam manifeſto nomine ferri,
Admonet ira deûm tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit,
Olli conuenêre, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis ſedet in mediis & maxumus æuo
Et primus ſceptris, haud læta fronte, Latinus.
Atque hic legatos Ætola ex vrbe remiſſos.
Quæ referant, fari iubet, & reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. tum facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit;
Vidimus, ô ciues, Diomedem, Argiuaque caſtra;
Atque iter emenſi caſus ſuperauimus omnis;
Contigimuſque manum, qua concidit Ilia tellus,
Ille vrbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi;
Munera præferimus, nomen patriamque docemus,
Qui bellum intulerint, quæ cauſſa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore;
O fortunatæ gentes Saturnia regna
Antiqui Auſonij, quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicumque Iliacos ferro violauimus agros,
Mitto (ea quæ muris bellando exhauſta ſub altis.

Quos

Quos Simoïs premat ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnis,
Vel Priamo miſeranda manus. ſcit triſte Mineruæ
Sidus, & Euboïcæ cautes, vltorque Caphareus.
Militia ex illa diuerſum ad litus abacti,
Atrides Protei Menelaüs aduſque columnas
Exſulat; AEtneos vidit Cyclopas Vlixes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque Penatis.
Idomenei? Libycone habitantis litore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achiuom
Coniugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit: deuictam Aſiam ſubſedit adulter.
Inuidiſſe deos, patriis vt redditus aris
Coniugium optatum & pulchram Calydona viderem?
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocij admiſſis petierunt æthera pennis:
Fluminibuſque vagantur aues, (heu dira meorum
Supplicia) & ſcopulos lacrimoſis vocibꝰ implent.
Hæc adeo ex illo mihi iam ſperanda fuerunt
Tempore, cum ferro cœleſtia corpora demens
Appetij, & Veneris violaui vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad talis impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris vllum poſt eruta bellum
Pergama: nec veterum memini lætorue malorum:
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad AEnean: ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus. experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo præterea talis Idæa tuliſſet
Terra viros; vltro Inachias veniſſet ad vrbis
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Troiæ,
Hectoris AEneæque manu victoria Graiûm
Hæſit, & in decumum veſtigia retulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis.
Hic pietate prior. coëant in fœdera dextræ,
Qua datur: aſt, armis concurrant arma, cauete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optume, regis
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati: variuſque per ora cucurrit
Auſonidûm turbata fremor. ceu, ſaxa morantur
Cum rapidos amnis, fit clauſo gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus vndis.

Vt primum placati animi,& trepida ora quierunt,
Præfatus diuos ſolio rex infit ab alto:
Ante equidem ſumma de re ſtatuiſſe,Latini,
Et vellem,& fuerat melius:non tempore tali
Cogere concilium,cum muros adſidet hoſtis:
Bellum importunum,ciues,cum gente deorum
Inuictiſque viris gerimus; quos nulla fatigant
Prœlia,nec victi poſſunt abſiſtere ferro.
Spem,ſi quam adſcitis AEtolûm habuiſtis in armis,
Ponite:ſpes ſibi quiſque. ſed hæc, quam anguſta,
Cætera qua rerum iaceat perculſa ruina,(videtis)
Ante oculos interque manus ſunt omnia veſtras.
Nec quemquã incuſo. potuit quæ plurima virtus
Eſſe,fuit. toto certatum eſt corpore regni.
Nunc adeo quæ ſit dubiæ ſententia menti,
Expediam,& paucis(animos adhibete)docebo.
Eſt antiquus ager,Tuſco mihi proximus amni,
Longus in occaſum,finis ſuper vſque Sicanos,
Aurunci Rutulique ſerunt,& vomere duros
Exercent collis, atque horum aſperrima paſcunt.
Hæc omnis regio & celſi plaga pinea montis
Cedat amicitiæ Teucrorum : & fœderis æquas
Dicamus leges, ſociosque in regna vocemus :
Conſidant,ſi tantus amor,& mœnia condant.
Sin alios finis aliamque capeſſere gentem
Eſt animus,poſſuntque ſolo decedere noſtro:
Bis denas Italo texamus robore nauis,
Seu pluris complere valent: iacet omnis ad vndã
Materies:ipſi numerumque modumque carinis
Præcipiant : nos æra, manus, naualia demus.
Præterea, qui dicta ferant,& fœdera firment,
Centum oratores prima de gente Latinos
Ire placet,paciſque manu prætendere ramos;
Munera portantis aurique eboriſque talentaque
Et ſellam regni trabeamque inſignia noſtri.
Conſulite in medium,& rebus ſuccurrite feſſis.
Tum Drances idem infenſus,quem gloria Turni
Obliqua inuidia,ſtimuliſque agitabat amaris
Largus opum,& lingua melior,ſed frigida bello
Dextera,conſiliis habitus non futilis auctor,
Seditione potens(genus huic materna ſuperbum
Nobilitas dabat,incertum de patre ferebat)
Surgit,& his onerat dictis,atque aggerat iras:
Re-

Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
Conſulis, ô bone rex. cuncti ſe ſcire fatentur,
Quid Fortuna ferat populi; ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cuius ob auſpicium infauſtum moreſque ſiniſtros:
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe vrbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Vnum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis dicique iubes, vnum, optime regum,
Adiciias; nec te vllius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero digniſque hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas.
Quod ſi tantus habet mentis & pectora terror,
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo:
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
Quid miſeros toties in aperta pericula ciuis
Proiicis, ô Latio caput horum & cauſſa malorum?
Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
Turne; ſimul pacis ſolum inuiolabile pignus.
Primus ego (inuiſum quem tu tibi fingis, & eſſe
Nil moror en ſupplex venio miſerere tuorum;
Pone animos, & pulſus abi. ſat funera fuſi
Vidimus, ingentis & deſolauimus agros.
Aut, ſi fama mouet, ſi tantum pectore robur
Concipis, & ſi adeo dotalis regia cordi eſt;
Aude, atque aduerſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet, vt Turno contingat regia coniux,
Nos animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. & jam tu, ſi qua tibi vis,
Si patrij quid Martis habes, illum aſpice contra,
Qui vocat.
Talibus exarſit dictis violentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces.
Larga quidem, Drance ſemper, tibi copia fandi,
Tum cum bella manus poſcunt, patribuſque vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant, dum diſtinet hoſtem
Agger mœrorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio, ſolitum tibi: meque timoris
Argue tu, Drance; quando tot ſtragis aceruos

Præcipitant curæ, turbatque funere mens eſt,
Vota deûm primo victor ſoluebat Eoo.
Ingentem quercum deciſis vndique ramis
Conſtituit tumulo, fulgentiaque induit arma,
Mezenti ducis exuuias; tibi, magne, tropæum,
Bellipotens: aptat rorantis ſanguine criſtas,
Telaque trunca viri, & bis ſex thoraca petitum
Perfoſſumque locis: clypeumque ex ære ſiniſtræ
Subligat, atque enſem collo ſuſpendit eburnum.
Tum ſocios, namque omnis eum ſtipata tegebat
Turba ducum, ſic incipiens hortatur ouantis:
Maxima rex effecta, viri timor omnis abeſto.
Quod ſupereſt hæc ſunt ſpolia, & de rege ſuperbo
Primitiæ: manibuſque meis Mezentius hic eſt.
Nunc iter ad regem nobis muroſque Latinos.
Arma parate animis, & ſpe præſumite bellum:
Ne qua mora ignaros, vbi primum vellere ſigna
Annuerint ſuperi, pubemque educere caſtris,
Impediat: ſegneſque metu ſententia tardet.
Interea ſocios inhumataque corpora terræ
Mandemus: qui ſolus honos Acherôte ſub imo eſt.
Ite, ait, egregias animas, quæ ſanguine nobis
Hanc patriam peperêre ſuo, decorate ſupremis
Muneribus: mæſtamque Euandri primus ad vrbem
Mittatur Pallas, quem non virtutis egentem
Abſtulit atra dies, & funere merſit acerbo.
Sic ait illacrimans, recipitque ad limina greſſum:
Corpus vbi exanimi poſitum Pallantis Acœtes
Seruabat ſenior, qui Parrhaſio Euandro
Armiger ante fuit; ſed non felicibus æque
Tum comes auſpiciis caro datus ibat alumno.
Circum omnisfamulúmq; manus Troianaq; turba,
Et mæſtum Iliades crinem de more ſolutæ.
Vt vero AEneas foribus ſeſe intulit altis,
Ingentem gemitum tunſis ad ſidera tollunt
Pectoribus, mæſtoque immugit regia luctu.
Ipſe caput niuei fultum Pallantis & ora
Vt vidit, leuique patens in pectore vulnus
Cuſpidis Auſoniæ lacrimis ita fatur obortis:
Tene, inquit, miſerande puer, cum læta veniret,
Inuidit Fortuna mihi, ne regna videres
Noſtra, neque ad ſedes victor vehêrere paternas?
Non hæc Euandro de te promiſſa parenti,

Digitized by Google

Diſcedens dederam: cum me complexus euntem
Mitteret in magnum imperium, metuenſque moneret
Acris eſſe viros, cum dura prœlia gente.
Et nunc ille quidem ſpe multum captus inani
Fors & vota facit, cumulatque altaria donis.
Nos iuuenem exanimum, & nil iam cœleſtibus vllis
Debentem, vano mæſti comitamur honore.
Infelix gnati funus crudele videbis.
Hi noſtri reditus, exſpectatique triumphi:
Hæc mea magna fides at non, Euandre, pudendis
Vulneribus pulſum aſpicies: nec ſoſpite dirum
Optabis gnato funus pater. hei mihi, quantum
Præſidium Auſonia, & quantum tu perdis, Iule?
Hæc vbi defleuit, tolli miſerabile corpus
Imperat, & toto lectos ex agmine mittit
Mille viros, qui ſuprèmum comitentur honorem,
Interſintque patris lacrimis; ſolatia luctus
Exigua ingentis, miſero ſed debita patri.
Haud ſegnes alij cratis & molle pheretrum
Arbuteis texunt virgis, & vimine querno,
Exſtructoſque toros obtentu frondis inumbrant.
Hic iuuenem agreſti ſublimem ſtramine ponunt:
Qualem virgineo demeſſum pollice florem
Seu mollis violæ, ſeu languentis hyacinthi:
Cui neq; fulgor adhuc, nec dũ ſua forma receſſit:
Non iam mater alit tellus, vireſque miniſtrat.
Tunc geminas veſtis auroque oſtroque rigentis
Extulit Æneas: quas illi læta laborum
Ipſa ſuis quondam manibus Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas diſcreuerat auro.
Harum vnam iuueni ſupremum mæſtus honorem
Induit, arſuraſque comas obnubit amictu:
Multaque præterea Laurentis præmia pugnæ
Aggerat, & longo prædam iubet ordine duci.
Addit equos & tela, quibus ſpoliauerat hoſtem,
Vinxerat & poſt terga manus, quos mitteret vmbris
Inferias, cæſo ſparſuros ſanguine flammam:
Indutoſque iubet truncos hoſtilibus armis
Ipſos ferre duces, inimicaque nomina figi.
Ducitur infelix æuo confectus Acœtes,
Pectora nunc fœdans pugnis nunc...
Sternitur & ...

Ducunt & Rutulo perfuſos ſanguine currus.
Poſt bellator equus poſitis inſignibus Æthon
It lacrimans, guttiſque humectat grandibus ora.
Haſtam alij galeamque ferunt: nam cætera Turnus
Victor habet. tum mæſta phalanx Teucrique ſequuntur
Tyrrhenique duces, & verſis Arcades armis.
Poſtquam omnis longe comitum præceſſerat ordo:
Subſtitit Æneas, gemituque hæc addidit alto:
Nos alias hinc ad lacrimas eadem horrida belli
Fata vocant. ſalue æternum mihi, maxime Palla,
Æternumque vale. nec plura effatus ad altos
Tendebat muros, greſſumque in caſtra ferebat.
Iamque oratores aderant ex vrbe Latina.
Velati ramis oleæ, veniamque rogantes:
Corpora, per campos ferro quæ fuſa iacebant,
Redderet, ac tumulo ſineret ſuccedere terræ:
Nullum cum victis certamen & æthere caſſis:
Parceret hoſpitibus quondam, ſocerisque vocatis:
Quos bonus Æneas, haud aſpernanda precantis,
Proſequitur venia, & verbis hæc inſuper addit:
Quænam vos tanto Fortuna indigna, Latini,
Implicuit bello, qui nos fugiatis amicos?
Pacem me examinis & Martis ſorte peremtis
Oratis. equidem & viuis concedere vellem.
Nec veni, niſi Fata locum ſedemque dediſſent:
Nec bellum cum gente gero: rex noſtra reliquit
Hoſpitia, & Turni potius ſe credidit armis.
Æquius huic Turnum fuerat ſe opponere morti.
Si bellum finire manu, ſi pellere Teucros
Apparat; his mecum decuit concurrere telis:
Vixet, cui vitam deus aut ſua dextra dediſſet.
Nunc ite, & miſeris ſupponite ciuibus ignem.
Dixerat Æneas. olli obſtupuere ſilentes:
Conuerſique oculos inter ſe atque ora tenebant.
Tum ſenior ſemperque odiis & crimine Drances
Infenſus iuueni Turno ſic ore viciſſim
Orſa refert: O fama ingens, ingentior armis,
Vir Troiane, quibus cœlo te laudibus æquem?
Iuſtitiæne prius mirer, belline laborum?
Nos vero hæc patriam grati referemus ad vrbem:
Et te, ſi qua viam dederit Fortuna, Latino
Iungemus regi. quærat ſibi fœdera Turnus.

Quin

Quin & fatalis murorum attollere molles,
Saxaque ſubuectare humeris Troiana iuuabit.
Dixerat hæc, vnoque omnes eadem ore fremebāt:
Bis ſenos pepigêre dies, & pace ſequeſtra
Per ſiluas Teucri, miſtique impune Latini,
Errauêre iugis. ferro ſonat icta bipenni
Fraxinus: euertunt actas ad ſidera pinus:
Robora nec cuneis, & olentem ſcindere cedrum,
Nec plauſtris ceſſant vectare gementibus ornos.
Et iam Fama volans, tanti prænuncia luctus.
Euandrum Euandrique domos & mœnia complet.
Quæ modo victorem Latio Pallanta ferebat.
Arcades ad portas ruere, & de more vetuſto
Funereas rapuêre faces. lucet via longo
Ordine flammarum, & late diſcriminat agros.
Contra turba Phrygū veniẽs plangentia iungunt
Agmina. quo poſtquam matres ſuccedere tectis
Viderunt; mæſtam incendunt clamoribus vrbem.
At non Euandrum potis eſt vis vlla tenere:
Sed venit in medios. pheretro Pallanta repoſto
Procumbit ſuper, atque hæret lacrimanſque gemenſque,
Et via vix tandem voci laxata dolore eſt:
Non hæc, ô Palla, dederas promiſſa parenti.
Cautius vt ſæuo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quātum noua gloria in armis,
Et prædulce decus primo certamine poſſet
Primitiæ iuuenis miſeræ, bellique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita deorum
Vota preceſque meæ! tuque, ô ſanctiſſima coniux,
Felix morte tua, neque in hunc ſeruata dolorem!
Contra ego viuendo vici mea fata, ſuperſtes
Reſtarem vt genitor. Troum ſocia arma ſecutum
Obruerent Rutuli telis: animam ipſe dediſſem,
Atq; hæc pompa domū me, non Pallanta, referret.
Nec vos arguerim Teucri, nec fœdera, nec, quas
Iunximus hoſpitio, dextras: ſors iſta ſenectæ
Debita erat noſtræ. quod ſi immatura manebat
Mors gnatum, cæſis Volſcorum milibus ante,
Ducentem in Latium Teucros cecidiſſe iuuaret.
Quin ego non alio digner te funere, Palla,
Quam pius Æneas, & quam magni Phryges, & quam

Digitized by Google

Tyrrhenique duces, Tyrrhenûm exercitus omnis.
Magna tropæa ferunt, quos dat tua dextera letho.
Tu quoque nunc ſtares immanis truncus in armis,
Eſſet par ætas, & idem ſi robur ab annis,
Turne. ſed infelix Teucros quid demoror armis?
Vadite, & hæc memores regi mandata referte:
Quod vitam moror inuitam, Pallante peremto,
Dextera cauſſa tua eſt; Turnum gnatoque patrique
Quam debere vides. meritis vacat hic tibi ſolus
Fortunæque locus. non vitæ gaudia quæro,
Nec fas: ſed gnato Manis perferre ſub imos.
Aurora interea miſeris mortalibus almam
Extulerat lucem, referens opera atque labores.
Iam pater Aeneas, iam curuo in litore Tarchon
Conſtituêre pyras. huc corpora quiſque ſuorum
More tulêre patrum: ſubiectiſque ignibus atris
Conditur in tenebras altum caligine cœlum.
Ter circum accenſos, cincti fulgentibus armis,
Decurrêre rogos: ter mæſtum funeris ignem
Luſtrauêre in equis, vlulatuſque ore dedêre.
Spargitur & tellus lacrimis, ſparguntur & arma.
It cælo clamorque virûm clangorque tubarum.
Hinc alij ſpolia occiſis derepta Latinis
Coniiciunt igni; galeas, enſiſque decoros,
Frenaque, feruentiſque rotas; pars munera nota,
Ipſorum clypeos, & non felicia tela.
Multa boum circa mactantur corpora morti:
Sætigeroſque ſues, raptaſque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes: tum litore toto
Ardentis ſpectant ſocios, ſemuſtaque ſeruant
Buſta: neque auelli poſſunt: nox humida donec
Inuertit cœlum ſtellis ardentibus aptum.
Nec minus & miſeri diuerſa in parte Latini
Innumeras ſtruxêre pyras, & corpora partim
Multa virûm terræ infodiunt, auectaque partim
Finitimos tollunt in agros, vrbique remittunt.
Cætera, confuſæque ingentem cædis aceruum,
Nec numero nec honore cremant; tũc vndiq; vaſti
Certatim crebris collucent ignibus agri.
Tertia lux gelidam cœlo dimouerat vmbram:
Mærentes altum cinerem & confuſa ruebant
Oſſa focis, tepidoque onerabant aggere terræ.
Iam vero in tectis prædiuitis vrbe Latini

Præci

Præcipuus fragor,& longi pars maxima luctus.
Hic matres, miſeræque nurus,hic cara ſororum
Pectora mœrentum, puerique parentibus orbi,
Dirum execrantur bellum,Turnique hymenæos:
Ipſum armis,ipſumque iubent decernere ferro;
Qui regnum Italiæ,& primos ſibi poſcat honores.
Ingrauat hæc ſæuus Drances, ſolumque vocari
Teſtatur,ſolum poſci in certamina Turnum.
Multa ſimul contra variis ſententia dictis
Pro Turno.& magnum reginæ nomen obumbrat:
Multa virum meritis ſuſtentat fama tropæis.
Hos inter motus,medio in flagrante tumultu,
Ecce ſuper mæſti magna Diomedis ab vrbe
Legati reſponſa ferunt:nihil omnibus actum
Tantorum impenſis operum:nil dona, neq; aurũ,
Nec magnas valuiſſe preces:alia arma Latinis
Quærenda,aut pacem Troiano ab rege petendum.
Deficit ingenti luctu rex ipſe Latinus.
Fatalem ÆEnean manifeſto nomine ferri,
Admonet ira deûm tumulique ante ora recentes.
Ergo concilium magnum, primoſque ſuorum
Imperio accitos, alta intra limina cogit,
Olli conuenêre, fluuntque ad regia plenis
Tecta viis ſedet in mediis & maxumus æuo
Et primus ſceptris,haud læta fronte, Latinus.
Atque hic legatos Ætola ex vrbe remiſſos.
Quæ referant, fari iubet, & reſponſa repoſcit
Ordine cuncta ſuo. tum facta ſilentia linguis,
Et Venulus dicto parens ita farier infit;
Vidimus, ô ciues, Diomedem, Argiuaque caſtra;
Atque iter emenſi caſus ſuperauimus omnis;
Contigimuſque manum,qua concidit Ilia tellus,
Ille vrbem Argyripam, patriæ cognomine gentis,
Victor Gargani condebat Iapygis agris.
Poſtquam introgreſſi, & coram data copia fandi;
Munera præferimus,nomen patriamque docemus,
Qui bellum intulerint,quæ cauſſa attraxerit Arpos.
Auditis ille hæc placido ſic reddidit ore;
O fortunatæ gentes Saturnia regna
Antiqui Auſonij,quæ vos fortuna quietos
Sollicitat, ſuadetque ignota laceſſere bella?
Quicumque Iliacos ferro violauimus agros,
Mitto (ea quæ muris bellando exhauſta ſub altis.

Quos

Digitized by Google

Quos Simoïs premat ille viros) infanda per orbem
Supplicia, & ſcelerum pœnas expendimus omnis,
Vel Priamo miſeranda manus. ſcit triſte Mineruæ
Sidus, & Euboïcæ cautes, vltorque Caphareus.
Militia ex illa diuerſum ad litus abacti,
Atrides Protei Menelaüs aduſque columnas
Exſulat; AEtneos vidit Cyclopas Vlixes.
Regna Neoptolemi referam, verſoſque Penatis.
Idomenei? Libycone habitantis litore Locros?
Ipſe Mycenæus magnorum ductor Achiuom
Coniugis infandæ prima intra limina dextra
Oppetiit: deuictam Aſiam ſubſedit adulter.
Inuidiſſe deos, patriis vt redditus aris
Coniugum optatum & pulchram Calydona videret.
Nunc etiam horribili viſu portenta ſequuntur:
Et ſocij amiſſis petierunt æthera pennis:
Fluminibuſque vagantur aues, (heu dira meorum
Supplicia) & ſcopulos lacrimoſis vocib⁹ implent.
Hæc adeo ex illo mihi iam ſperanda fuerunt
Tempore, cum ferro cœleſtia corpora demens
Appetij, & Veneris violaui vulnere dextram.
Ne vero, ne me ad talis impellite pugnas.
Nec mihi cum Teucris vllum poſt eruta bellum
Pergama: nec veterum memini lætorue malorum:
Munera, quæ patriis ad me portatis ab oris,
Vertite ad AEnean: ſtetimus tela aſpera contra,
Contulimuſque manus. experto credite, quantus
In clypeum aſſurgat, quo turbine torqueat haſtam.
Si duo præterea talis Idæa tuliſſet
Terra viros; vltro Inachias veniſſet ad vrbis
Dardanus, & verſis lugeret Græcia fatis.
Quicquid apud duræ ceſſatum eſt mœnia Troiæ,
Hectoris AEneæque manu victoria Graiûm
Hæſit, & in decumum veſtigia rettulit annum.
Ambo animis, ambo inſignes præſtantibus armis.
Hic pietate prior. coëant in fœdera dextræ,
Qua datur: aſt, armis concurrant arma, cauete.
Et reſponſa ſimul quæ ſint, rex optume, regis
Audiſti, & quæ ſit magno ſententia bello.
Vix ea legati: variuſque per ora cucurrit
Auſonidûm turbata fremor. ceu, ſaxa morantur
Cum rapidos amnis, fit clauſo gurgite murmur,
Vicinæque fremunt ripæ crepitantibus vndis.

S Vt

Rem nulli obſcuram, noſtræ nec vocis egentem,
Conſulis, ô bone rex. cuncti ſe ſcire fatentur,
Quid Fortuna ferat populi; ſed dicere muſſant.
Det libertatem fandi, flatuſque remittat,
Cuius ob auſpicium infauſtum moreſque ſiniſtros:
(Dicam equidem, licet arma mihi mortemque minetur)
Lumina tot cecidiſſe ducum, totamque videmus
Conſediſſe vrbem luctu: dum Troïa tentat
Caſtra fugæ fidens, & cœlum territat armis.
Vnum etiam donis iſtis, quæ plurima mitti
Dardanidis dicique iubes, vnum optime regum,
Adiciias; nec te vllius violentia vincat,
Quin gnatam egregio genero digniſque hymenæis
Des pater, & pacem hanc æterno fœdere jungas,
Quod ſi tantus habet mentis & pectora terror,
Ipſum obteſtemur, veniamque oremus ab ipſo:
Cedat jus proprium regi, patriæque remittat.
Quid miſeros toties in aperta pericula ciuis
Proiicis, ô Latio caput horum & cauſſa malorum?
Nulla ſalus bello: pacem te poſcimus omnes,
Turne; ſimul pacis ſolum inuiolabile pignus.
Primus ego (inuiſum quem tu tibi fingis, & eſſe
Nil moror en ſupplex venio miſerere tuorum;
Pone animos, & pulſus abi. ſat funera fuſi
Vidimus, ingentis & deſolauimus agros.
Aut, ſi fama mouet, ſi tantum pectore robur
Concipis, & ſi adeo dotalis regia cordi eſt;
Aude, atque aduerſum fidens fer pectus in hoſtem.
Scilicet, vt Turno contingat regia coniux,
Nos animæ viles, inhumata infletaque turba,
Sternamur campis. & jam tu, ſi qua tibi vis,
Si patrij quid Martis habes, illum aſpice contra,
Qui vocat.
Talibus exarſit dictis volentia Turni:
Dat gemitum, rumpitque has imo pectore voces
Larga quidem, Drance ſemper, tibi copia fandi,
Tum cum bella manus poſcunt, patriſque vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quæ tuto tibi magna volant, dum diſtinet hoſtem
Agger mœrorum, nec inundant ſanguine foſſæ.
Proinde tona eloquio, ſolitum tibi: meque timoris
Argue tu, Drance; quando tot ſtragis aceruos

Teucrorum tua dextra dedit, paſſimque tropæis
Inſignis agros. poſſit quid viuida virtus,
Experiare licet: nec longe ſcilicet hoſtes
Quærendi nobis; circumſtant vndique muros.
Imus in aduerſos? quid ceſſas: an tibi Mauors
Ventoſa in lingua, pedibuſque fugacibus iſtis
Semper erit: (ſum
Pulſus ego: aut quiſquam merito, fœdiſſime, pul-
Arguet Iliaco tumidum qui creſcere Thybrim
Sanguine, & Euandri totam cum ſtirpe videbit
Procubuiſſe domum, atque exutos Arcadas armis
Haud ita me experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub Tartara miſi:
Incluſus muris, hoſtilique aggere ſeptus.
Nulla ſalus bello. capiti cane talia demens
Dardanio, rebuſque tuis. proinde omnia magno
Ne ceſſa turbare metu, atque extollere vires
Gentis bis victæ: contra premere arma Latini.
Nunc & Myrmidonũ proceres Phrygia arma tremi-
Nunc & Tydides, & Lariſſæus Achilles: (ſcunt,
Amnis & Hadriacas retro fugit Aufidus vndas.
Vel cum ſe pauidum contra mea iurgia fingit,
Artificis ſcelus, & formidine crimen acerbat.
Numquam animam talem dextra hac (abſiſte mo-
Amittes: habitet tecũ, & ſit pectore in iſto. (veri)
Nunc ad te, & tua, magne pater, conſulta reuertor.
Si nullam noſtris vltra ſpem ponis in armis:
Si tam deſerti ſumus, & ſemel agmine verſo,
Fũditus occidimus, neq; habet Fortuna regreſſum:
Oremus pacem, & dextra tendamus inertis.
Quamquam ô ſi ſolitæ quicquam virtutis adeſſet,
Ille mihi ante alios fortunatuſque laborum
Egregiuſque animi, qui, ne quid tale videret,
Procubuit moriens, & humũ ſemel ore momordit.
Sin & opes nobis, & adhuc intacta iuuentus,
Auxilioque vrbes Italæ populique ſuperſunt:
Sin & Troianis cum multo gloria venit
Sanguine: ſuntq; illis ſua funera, parque per omnis
Tempeſtas: cur indecores in limine primo
Deficimus: cur ante tubam tremor occupat artus?
Multa dies variique labor mutabilis æui
Rettulit in melius: multos alterna reuiſens
Luſit, & in ſolido rurſus Fortuna locauit.

Nos

Non erit auxilio nobis Ætolus & Arpi?
At Meſſapus erit, felixque Tolumnius, & quos
Tot populi miſere duces: nec tarda ſequetur
Gloria delectos Latio & Laurentibus agris.
Eſt & Volſcorum egregia de gente Camilla,
Agmen agens equitum, & florentis ære cateruas.
Quod ſi me ſolum Teucri in certamina poſcunt,
Idque placet, tantumque bonis cõmunibus obſto:
Non adeo has exoſa manus Victoria fugit,
Vt tanta quicquam pro ſpe tentare recuſem.
Ibo animis contra: vel magnum præſtet Achillem,
Factaque Volcani manibus paria induat arma
Ille licet. vobis animam hanc ſoceroque Latino
Turnus ego, haud vlli veterum virtute ſecundus,
Deuoui. ſolum Æneas vocat. & vocet, oro.
Nec Drances potius, ſiue eſt hæc ira deorum,
Morte luat: ſiue eſt virtus & gloria, tollat.
Illi hæc inter ſe dubiis de rebus agebant
Certantes: caſtra Æneas aciemque mouebat.
Nuncius ingenti per regia tecta tumultu
Ecce ruit, magniſque vrbem terroribus implet:
Inſtructos acie Tiberine à flumine Teucros
Tyrrhenamque manum totis deſcendere campis.
Extemplo turbati animi, concuſſaque volgi
Pectora, & arrectæ ſtimulis haud mollibus iræ.
Arma manu trepidi poſcũt: fremit arma iuuentus.
Flent mæſti muſſantq; patres. hic vndique clamor
Diſſenſu vario magnus ſe tollit in auras.
Haud ſecus, atque alto in luco cum forte cateruæ
Conſedêre auium, piſcoſoue amne Paduſæ
Dant ſonitum rauci per ſtagna loquacia cycni.
Immo, ait, ô ciues, arrepto tempore, Turnus,
Cogite concilium, & pacem laudate ſedentes:
Illi armis in regna ruant. nec plura locutus
Corripuit ſeſe, & tectis citus extulit altis.
Tu, Voluſe, armari Volſcorum edice maniplis;
Duc, ait, & Rutulos. equitem Meſſapus in armis,
Et cum fratre Coras latis diffundite campis.
Pars aditus vrbis firment, turreſque capeſſant:
Cætera, qua iuſſo, mecum manus inferat arma.
Illicet in muros tota diſcurritur vrbe.
Concilium ipſe pater & magna incepta Latinus
Deſerit, ac triſti turbatus tempore differt:

Multaque ſe incuſat, qui non acceperit vltro
Dardanium Æneam, generumque adſciuerit vrbi.
Præfodiunt alij portas, aut ſaxa ſudeſque
Subuectant: bello dat ſignum rauca cruentum
Buccina. tunc muros varia cinxêre corona
Matronæ puerique: vocat labor vltimus omnis.
Nec non ad templũ ſummaſque ad Palladis arces
Subvehitur magna matrum regina caterua,
Dona ferens: iuxtaque comes Lauinia virgo,
Cauſſa mali tanti, oculos deiecta decoros.
Succedunt matres, & templum thure vaporant:
Et mœſtas alto fundunt de limine voces:
Armipotens præſes belli, Tritonia virgo,
Frange manu telum Phrygij prædonis, & ipſum
Pronum ſterne ſolo, portiſque effunde ſub altis.
Cingitur ipſe furens certatim in prœlia Turnus.
Iamque adeo Rutulum thoraca indutus aënis
Horrebat ſquamis, ſuraſque incluſerat auro,
Tempora nudus adhuc: laterique accinxerat enſẽ,
Fulgebatque alta decurrens aureus arce:
Exſultatque animis, & ſpe iam præcipit hoſtem.
Qualis, vbi abruptis fugit præſepia vinclis,
Tandem liber equus, campoque potitus aperto,
Aut ille in paſtus armentaque tendit equarum,
Aut aſſuetas aquæ perfundi flumine noto
Emicat, arrectiſque fremit ceruicibus alte
Luxurians: luduntque iubæ per colla, per armos,
Obuia cui, Volſcorum acie comitante. Camilla
Occurrit, portiſque ab equo regina ſub ipſis
Deſiluit. quam tota cohors imitata relictis
Ad terram defluxit equis. tum talia fatur:
Turne, ſui merito ſi qua eſt fiducia forti,
Audeo & Æneadum promitto occurrere turmæ,
Solaque Tyrrhenos equites ire obuia contra.
Me ſine prima manu tentare pericula belli:
Tu pedes ad muros ſubſiſte, & mœnia ſerua.
Turnus ad hæc, oculos horrenda in virgine fixus:
O decus Italiæ virgo, quas dicere gratis,
Quaſue referre parem? ſed nunc, eſt omnia quando
Iſte animus ſupra, mecum partire laborem.
Æneas, vt fama fidem miſſique reportant
Exploratores, equitum leuia improbus arma
Præmiſit, quaterent campos: ipſe ardua montis

er deſerta iugo ſuperans aduentat ad vrbem.
urta paro belli conuexo in tramite ſiluæ,
t biuias armato obſidam milite fauces.
Tu Tyrrhenum equitem collatis excipe ſignis:
Tecum acer Meſſapus erit, turmæque Latinæ,
Tiburnique manus: ducis & tu concipe curam.
Sic ait, & paribus Meſſapum in prœlia dictis
Hortatur, ſcioſque duces: & pergit in hoſtem.
Eſt curuo anfractu valles, accommoda fraudi
Armorumq; dolis: quam denſis frondibus atrum
Vrguet vtrimque latus: tenuis quo ſemita ducit,
Anguſtæque ferunt fauces, adituſque maligni.
Hanc ſuper in ſpeculis ſummoq; in vertice montis
Planities ignota iacet, tutique receptus:
Seu dextra læuaque telis occurrere pugnæ,
Siue inſtare iugis, & grandia voluere ſaxa.
Huc iuuenis nota fertur regione viarum:
Arripuitque locum, & ſiluis inſedit iniquis.
Velocem interea ſuperis in ſedibus Opim,
Vnam ex virginibus ſociis, ſacraque caterua,
Compellabat: & has triſti Latonia voces
Ore dabat; Graditur bellum ad crudele Camilla,
O virgo, & noſtris nequicquam cingitur armis,
Cara mihi ante alias. neq; enim nouus iſte Dianæ
Venit amor, ſubitaque animum dulcedine mouit.
Pulſus ob inuidiam regno, vireſque ſuperbas,
Priuerno antiqua Metabus cum excederet vrbe,
Infantem, fugiens media inter prœlia belli,
Suſtulit exſilio comitem, matriſque vocauit
Nomine Caſmillæ, mutilata parte, Camillam.
Ipſe, ſinu præ ſe portans, iuga longa petebat
Solorum nemorum tela vndique ſæua premebant,
Et circumfuſo volitabant milite Volſci.
Ecce fugæ medio ſummis Amaſenus abundans
Spumabat ripis: tantus ſe nubibus imber
Ruperat. ille, innare parans, infantis amore
Tardatur, caroque oneri timet. omnia ſecum
Verſanti ſubito vix hæc ſententia ſedit.
Telum immane, manu valida quod forte gerebat
Bellator, ſolidum nodis & robore cocto:
Huic natam, libro & ſilueſtri ſubere clauſam,
Implicat, atque habilem mediæ circumligat haſtæ:
Quam dextra ingenti librans ita ad æthera fatur:

Alma, tibi hanc, nemorum cultrix Latonia virgo,
Ipſe pater famulam voueo: tua prima per auras
Tela tenens ſupplex hoſtem fugit. accipe, teſtor,
Diua, tuam; quæ nunc dubiis committitur auris.
Dixit, & adducto contortum haſtile lacerto
Immittit: ſonuêre vndæ: rapidum ſuper amnem
Infelix fugit in iaculo ſtridente Camilla.
At Metabus, magna propius iam vrguente cateruа,
Dat ſeſe fluuio, atque haſtam cum virgine victor,
Gramineo donum Triuiæ de ceſpite vellit.
Non illum tectis vllæ, non mœnibus vrbes
Accepêre, neque ipſe manus feritate dediſſet:
Paſtorum & ſolis exegit montibus æuum.
Hic gnatam, in dumis interque horrentia luſtra,
Armentalis equæ mammis & lacte ferino
Nutribat, teneris immulgens vbera labris.
Vtque pedum primis infans veſtigia plantis
Inſtiterat, iaculo palmas armauit acuto:
Spiculaque ex humero paruæ ſuſpendit & arcum,
Pro crinali auro, pro longæ tegmine pallæ,
Tigridis exuuiæ per dorſum à vertice pendent.
Tela manu iam tum tenera puerilia torſit,
Et fundam tereti circum caput egit habena:
Strymoniâque gruem, aut album deiecit olorem.
Multæ illam fruſtra Tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum. ſola contenta Diana,
Aeternum telorum & virginitatis amorem
Intemerata colit, vellem haud correpta fuiſſet
Militia tali, conata laceſſere Teucros:
Cara mihi comitumque foret nunc vna mearum.
Verum age, quandoquidem fatis vrguetur acerbis,
Labere, Nympha, polo, finiſque inuiſe Latinos,
Triſtis vbi infauſto committitur omine pugna.
Hæc cape & vltricem pharetra deprome ſagittam:
Hac quicumque ſacrum violarit vulnere corpus,
Tros Italuſue, mihi pariter det ſanguine pœnas.
Poſt ego nube caua miſerandæ corpus & arma
Inſpoliata feram tumulo, patriæque reponam.
Dixit: at illa leuis cœli demiſſa per auras
Inſonuit, nigro circumdata turbine corpus.
At manus interea muris Troiana propinquat,
Etruſcique duces, equitumque exercitus omnis;
Compoſiti numero in turmas. fremit æquore toto
Inſul

Inſultans ſonipes, & preſſis pugnat habenis,
Huc obuerſus & huc: tum late ferreus haſtis
Horret ager, campique armis ſublimibus ardent.
Nec non Meſſapus contra, celereſque Latini,
Et cum fratre Coras, & virginis ala Camillæ,
Aduerſi campo apparent: haſtaſque reductis
Protendunt longe dextris, & ſpicula vibrant:
Aduentuſque virum fremituſque ardeſcit equorũ,
Iamque intra iactum teli progreſſus vterque
Subſtiterat: ſubito erumpunt clamore, frementiſq;
Exhortantur equos: fundunt ſimul vndique tela
Crebra niuis ritu, cœlumque obtexitur vmbra.
Continuo aduerſis Tyrrhenus & acer Aconteus
Connixi incurrunt haſtis, primique ruinam
Dant ſonitu ingenti, perfractaque quadrupedantũ
Pectora pectoribus rumpunt. excuſſus Aconteus
Fulminis in morem aut tormento ponderis acti,
Præcipitat longe, & vitam diſpergit in auras.
Ex templo turbatæ acies, verſique Latini
Rejiciunt parmas, & equos ad mœnia vertunt.
Troës agunt: princeps turmas inducit Aſylas.
Iamque propinquabant portis, rurſuſque Latini
Clamorem tollunt, & mollia colla reflectunt:
Hi fugiunt, penituſque datis referuntur habenis.
Qualis vbi alterno procurrens gurgite pontus
Nunc ruit ad terras, ſcopuloſque ſuperiacit vndam
Spumeus extremamque ſinu perfundit arenam:
Nunc rapidus retro, atque æſtu reuoluta reſorbẽs
Saxa, fugit; lituſque vado labente relinquit.
Bis Tuſci Rutulos egere ad mœnia verſos:
Bis reiecti armis reſpectant terga tegentes.
Tertia ſed poſtquam congreſſi in prœlia, totas
Implicuêre inter ſe acies, legitque virum vir;
Tu vero & gemitus morientũ, & ſanguine in alto
Armaque, corporaque, & permixti cæde virorum
Semanimes voluuntur equi: pugna aſpera ſurgit.
Orſilochus Remuli, quando ipſum horrebat adire,
Haſtam intorſit equo, ferrumque ſub aure reliquit,
Quo ſonipes ictu furit arduus, altaque iactat,
Vulneris impatiens, arrecto pectore crura.
Voluitur ille excuſſus humi. Catillus Iolam,
Ingentemque animis, ingentem corpore & armis,
Dejicit Herminium: nudo cui vertice fulua.

Cæſaries,nudique humeri:nec vulnera terrent:
Tantus in arma patet. latos huic haſta per armos
Acta tremit, duplicatque virum transfixa dolore.
Funditur ater vbique cruor:dant funera ferro
Certantes pulchramq; petunt per vulnera mortē.
At medias inter cædes exſultat Amazon,
Vnum exſerta latus pugnæ,pharetrata Camilla:
Et nunc lenta manu ſpargens haſtilia denſet:
Nunc validam dextra rapit indefeſſa bipennem.
Aureus ex humerô ſonat arcus,& arma Dianæ.
Jlla etiam,ſi quando in tergum pulſa receſſit,
Spicula conuerſo fugientia dirigit arcu.
At circum lectæ comites, Larinaque virgo,
Tullaque,& æratam quatiens Tarpeïa ſecurim,
Italides:quas ipſa decus ſibi dia Camilla
Delegit,pacisque bonas bellique miniſtras.
Quales Threïciæ cum flumina Thermodontis
Pulſant,& pictis bellantur Amazones armis:
Seu circum Hippolyten,ſeu cum ſe Martia curru
Penthesilea refert,magno vlulante tumultu
Feminea exſultant lunatis agmina peltis.
Quem telo primum, quem poſtremũ aſpera virgo
Deiicis?aut quot humi morientia corpora fundis?
Euneum Cytio primum patre:cuius apertum
Aduerſi longa tranſverberat abiete pectus.
Sanguinis ille vomens riuos,cadit atque cruentam
Mandit humũ morienſq; ſuo ſe in volnere verſat.
Tum Lirim Pagaſumq; ſuper:quorũ alter habenas,
Suffoſſo reuolutus equo,dum colligit: alter
Dum ſubit,ac dextram labenti,tendit inermem,
Præcipites pariterque ruunt. his addit Amaſtrum
Hippotaden;ſequiturque incumbens eminus haſta
Tereaque, Harpalycumque, & Demophoonta, Chromimque:
Quotque emiſſa manu contorſit ſpicula virgo,
Tot Phrygij cecidêre viri. procul Ornytus armis
Ignotis,& equo venator Iapygæ fertũr:
Cui pellis latos humeros erepta iuuenco
Pugnatori operit: caput ingens oris hiatus,
Et malæ texêre lupi cum dentibus albis,
Agreſtiſque manus armat ſparus.ipſe cateruis
Vertitur in mediis,& toto vertice ſupra eſt.
Hunc illa exceptũ(neq; enim labor agmine verſo)
Tra-

Traiicit, & ſuper hæc inimico pectore fatur:
Siluis te, Tyrrhene feras agitare putaſti?
Aduenit qui veſtra dies mulieribus armis
Verba redargueret. nomen tamen haud leue partũ
Manibus hoc referes, telo cecidiſſe Camillæ.
Protinus Orſilochum & Buten, duo maxima Teucrum
Corpora: ſed Buten auerſum cuſpide figit
Loricam galeamque inter, qua colla ſedentis
Lucent, & læuo dependet parma lacerto:
Orſilochum fugiens, magnumq; agitata per orbem
Eludit gyro interior, ſequiturque ſequentem,
Tum validam perque arma viro perq; oſſa ſecuri
Altior inſurgens, oranti & multa precanti
Congeminat: vulnus calido rigat ora cerebro.
Incidit huic, ſubitoque adſpectus territus hæſit
Apenninicolæ bellator filius Auni,
Haud Ligurũ extremus, dum fallere fata ſinebant.
Iſque vbi ſe nullo iam curſu euadere pugnæ
Poſſe, neque inſtantem reginam auertere cernit;
Conſilio verſare dolos ingreſſus & aſtu,
Incipit hæc. Quid tam egregium, ſi femina, forti
Fidis equo? dimitte fugam, & te comminus æquo
Mecum crede ſolo, pugnæque accinge pedeſtri:
Iam noſces, ventoſa ferat cui gloria laudem.
Dixit: at illa furens, acrique incenſa dolore,
Trãdit equum comiti, paribuſque aſſiſtit in armis,
Enſe pedes nudo puraque interrita parma.
At iuuenis, viciſſe dolo ratus, auolat ipſe,
(Haud mora) conuerſiſque fugax aufertur habenis,
Quadrupedemque citum ferrata calce fatigat.
Vane Ligus, fruſtraque animis elate ſuperbis,
Nequicquam patrias tentaſti lubricus artis,
Nec fraus te incolumem fallaci perferet Auno.
Hæc fatur virgo, & pernicibus ignea plantis
Tranſit equum curſu, freniſque aduerſa prehenſis
Congreditur, pœnaſq; inimico ex ſanguine ſumit.
Quam facile accipiter ſaxo ſacer ales ab alto
Conſequitur pennis ſublimem in nube columbam.
Comprenſamque tenet, pedibuſq; euiſcerat vncis.
Tum cruor, & vulſæ labuntur ab æthere plumæ:
At non hæc nullis hominum ſator atque deorum
Obſeruans oculis ſummo ſedet altus Olympo.

Tyrrhenum genitor Tarchontem in prœlia ſæua
Suſcitat,& ſtimulis haud mollibus incitat iras.
Ergo inter cædes cedentiaque agmina Tarchon
Fertur equo,variiſque inſtigat vocibus alas,
Nomine quemq; vocãs:reficitq; in prœlia pulſos:
Quis metus ô nunquam dolituri,ô ſemper inertes
Tyrrheni,quæ tanta animis ignauia venit?
Femina palantis agit,atque hæc agmina vertit?
Quò ferrũ,quidue hæc gerimus tela irrita dextris?
At non in Venerem ſegnes nocturnaque bella,
Aut vbi curua choros indixit tibia Bacchi,
Exſpectare dapes & plenæ pocula menſæ. (ſpex
Hic amor,hoc ſtudium:dum ſacra ſecundus haru-
Nunciet,ac lucos vocet hoſtia pinguis in altos.
Hæc effatus,equum in medios moriturus & ipſe
Concitat,& Venulo aduerſum ſe turbidus infert,
Dereptumque ab equo dextra complectitur hoſtẽ,
Et gremium ante ſuum multa vi concitus aufert.
Tollitur in cœlum clamor, cunctique Latini
Cõvertêre oculos. volat igneus æquore Tarchon,
Arma virumque ferens:tum ſumma ipſius ab haſta
Defringit ferrum & partis rimatur apertas,
Qua vulnus lethale ferat:contra ille repugnans
Suſtinet à iugulo dextram,& vim viribus exit.
Vtque volans alte raptum cum fulua draconem
Fert aquila,implicuitq pedes,atq. vnguibus hæſit:
Saucius at ſerpens ſinuoſa volumina verſat,
Arrectiſque horret ſquamis,& ſibilat ore:
Arduus inſurgens:illa haud minus vrget obunco
Luctantem roſtro:ſimul æthera verberat alis.
Haud aliter prædam Tiburtum ex agmine Tarchõ
Portat ouans.ducis exemplum euentumque ſecuti
Mæonidæ incurrunt tum fatis debitus Arruns
Velocem iaculo & multa prior arte Camillam
Circuit,&, quæ ſit fortuna facillima,tentat.
Qua ſe cumque furens medio tulit agmine virgo,
Hac Arruns ſubit,& tacitus veſtigia luſtrat:
Qua victrix redit illa,pedẽque ex hoſte reportat,
Hac iuuenis furtim celeris detorquet habenas.
Hos aditus,iãque hos aditus,omnemque pererrat
Vndique circuitum: & certam quatit improbus haſtam.
Forte ſacer Cybelæ Chloreus,olimque ſacerdos.

Inſignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
Spumantemque agitabat equum: quem pellis aënis
In plumam ſquamis auro conſerta tegebat.
Ipſe, peregrina ferrugine clarus & oſtro,
Spicula torquebat Lycio Gortynia cornu.
Aureus ex humeris ſonat arcus, & aurea vati
Caſſida: tum croceam chlamydemque ſinuſque crepantis
Carbaſeos fuluo in nodum collegerat auro:
Pictus acus tunicas, & barbara tegmina crurum.
Hunc virgo, ſiue vt templis præfigeret arma
Troïa, captiuo ſiue vt ſe ferret in auro.
Venatrix vnum ex omni certamine pugnæ
Cæca ſequebatur: totumque incauta per agmen
Femineo prædæ & ſpoliorum ardebat amore:
Telum ex inſidiis cum tandem tempore capto
Concitat, & ſuperos Arruns ſic voce precatur:
Summe Deûm, ſancti cuſtos Soractis Apollo,
Quem primi colimus, cui pineus ardor aceruo
Paſcitur: & medium freti pietate per ignem
Cultores multa premimus veſtigia pruna:
Da, pater, hoc noſtris aboleri dedecus armis,
Omnipotens. non exuuias pulſæue tropæum
Virginis, aut ſpolia vlla peto: mihi cætera laudem
Facta ferent. hæc dira meo dum vulnere peſtis
Pulſa cadat, patrias remeabo inglorius vrbes.
Audiit, & voti Phœbus ſuccedere partem
Mente dedit: partem volucris diſperſit in auras,
Sterneretur ſubdita turbatam morte Camillam,
Annuit oranti. reducem vt patria alta videret,
Non dedit: inque notos vocem vertêre procellæ,
Ergo, vt miſſa manu ſonitum dedit haſta per auras.
Conuertêre animos acris, oculoſque tulêre
Cuncti ad reginam Volſci. nihil ipſa neque auræ,
Nec ſonitus memor, aut venientis ab æthere teli,
Haſta ſub exſertam donec perlata papillam
Hæſit, virgineumque alte bibit acta cruorem.
Concurrunt trepidæ comites, dominamq. ruentem
Suſcipiunt, fugit ante omnis exterritus Arruns
Lætitia mixtoque metu: nec iam amplius haſtæ
Credere, nec telis occurrere virginis audet.
Ac velut ille, prius quam tela inimica ſequantur,
Continuo in montis ſeſe auius abdidit altos,

Digitized by Google

Occiſo paſtore lupus magnoue juuenco,
Conſcius audacis facti, caudamque remulcens
Subjecit pauitantem vtero, ſiluaſque petiuit.
Haud ſecus ex oculis ſe turbidus abſtulit Arruns,
Contentuſque fuga mediis ſe immiſcuit armis.
Illa manu moriēs telum trahit: oſſa ſed inter
Ferreus ad coſtas alto ſtat vulnere mucro.
Labitur exſanguis: labuntur frigida letho
Lumina. purpureus quondam color ora reliquit.
Tum ſic exſpirans Accam ex æqualibus vnam
Adloquitur; fida ante alias quæ ſola Camillæ,
Qui cum partiri curas; atque hæc ita fatur:
Hactenus, Acca ſoror, potui: nunc vulnus acerbum
Conficit, & tenebris nigreſcunt omnia circum.
Effuge, & hæc Turno mandata nouiſſima perfer:
Succedat pugnæ, Trojanoſque arceat vrbe.
Jamque Vale. ſimul his dictis linquebat habenas,
Ad terram non ſponte fluens. tum frigida toto
Paullatim exſoluit ſe corpore, lentaque colla
Et captum letho poſuit caput, arma relinquens:
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub vmbras.
Tum vero immenſus ſurgens ferit aurea clamor
Sidera: dejecta crudeſcit pugna Camilla.
Incurrunt denſi, ſimul omnis copia Teucrûm,
Tyrrhenûmque duces, Euandrique Arcades alæ.
At Triuiæ cuſtos jam dudum in montibus Opis
Alta ſedet ſummis, ſpectatque interrita pugnas,
Vtq; procul medio juuenum in clamore furentum
Proſpexit triſti mulcatam morte Camillam;
Ingemuitque, deditque has imo pectore voces:
Heu nimium, virgo, nimium crudele luiſti
Supplicium, Teucros conata laceſſere bello!
Nec tibi deſertæ in dumis coluiſſe Dianam
Profuit, aut noſtras humero geſſiſſe pharetras
Non tamen indecorem tua te regina reliquit
Extrema jam in morte: neq; hoc ſine nomine lethũ:
Per gentis erit; aut famam patieris inultæ.
Nam quicumque tuum violauit vulnere corpus,
Morte luet merita. Fuit ingens monte ſub alto
Regis Derceni terreno ex aggere buſtum
Antiqui Laurentis, opacaque illice tectum:
Hic Dea ſe primum rapido pulcherrima niſu
Siſtit, & Arruntem tumulo ſpeculatur ab alto.

Vt

Digitized by Google

Vt vidit fulgentem armis,ac vana tumentem:
Cur, inquit diuerſus abis?huc dirige greſſum,
Huc periture veni:capias vt digna Camillæ
Præmia. tunc etiam telis moriêre Dianæ?
Dixit,& aurata volucrem Threïſſa ſagittam
Depromiſit pharetra, cornuque infenſa tetendit,
Et duxit longe,donec curuata coïrent
Inter ſe capita, & manibus iam tangeret æquis,
Læua aciem ferri, dextra neruoque papillam.
Ex templo teli ſtridorem auraſque ſonantis
Audiit vna Arruns,hæſitque in corpore ferrum.
Illum exſpirantem ſocij atque extrema gementem
Obliti ignoto camporum in puluere linquunt:
Opis ad ætherium pennis aufertur Olympum.
Prima fugit, domina amiſſa,leuis ala Camillæ;
Turbati fugiunt Rutuli: fugit acer Atinas:
Disiectique duces deſolatique manipli
Tuta petunt,& equis auerſi ad mœnia tendunt.
Nec quiſquam inſtantis Teucros lethumque fe-
Suſtentare valet telis,aut ſiſtere contra: (rentis
Sed laxos referunt humeris languentibus arcus:
Quadrupedumque putrem curſu quatit vngula cā-
Voluitur ad muros caligine turbidus atra [pum.
Puluis & e ſpeculis percuſſæ pectora matres
Femineum clamorem ad cœli ſidera tollunt.
Qui curſu portas primi irrupêre patentis,
Hos inimica ſuper mixto premit agmine turba:
Nec miſeram effugiūt mortem,ſed limine in ipſo,
Mœnibus in patriis, atque inter tuta domorum,
Confixi exſpirant animas. pars claudere portas:
Nec ſociis aperire viam,nec mœnibus audent
Accipere orantis:oriturque miſerrima cædes
Defendentum armis aditus,inque arma ruentum.
Excluſi ante oculos lacrimantumque ora parentū
Pars in præcipites foſſas,vrgente ruina,
Voluitur:immiſſis pars cæca & concita frenis
Arietat in portas,& duros obiice poſtes.
Ipſæ de muris ſummo certamine matres
(Monſtrat amor verus patriæ)vt vidêre Camillam:
Tela manu trepidæ iaciunt,ac robore duro,
Stipitibus ferrum ſudibuſque imitantur obuſtis
Præcipites, primæque mori pro mœnibus ardent.
Interea Turnum in ſiluis ſæuiſſimus implet

Nun

Et ſolus ferro crimen commune refellam:
Aut h.beat victos; cedat Lauinia coniux.
Olli ſedato reſpondit corde Latinus:
O præſtans animi iuuenis, quantum ipſe feroci
Virtute exſuperas, tanto me impenſius æquum eſt
Conſulere, atq; omnis metuentē expendere caſus.
Sunt tibi regna patris Dauni, ſunt oppida capta
Multa manū; nec non aurūq; animuſq; Latino eſt.
Sunt aliæ innuptæ Latio & Laurentibus agris;
Nec gen⁹ indecores, ſine me hæc haud mollia fatu
Sublatis aperire dolis: ſimul hec animo hauri.
Me gnatam nulli veterum ſociare procorum
Fas erat, idque omnes diuiq; hominesq; canebant.
Victus amore tui, cognato ſanguine victus.
Coniugis & mœſtæ lacrimis, vincla omnia rupi:
Promiſſam eripui genero: arma impia ſumſi.
Ex illo qui me caſus, quæ, Turne, ſequantur
Bella, vides: quantos primus patiare labores.
Bis magna victi pugna vix vrbe tuemur
Spes Italas: recalent noſtro Tiberina fluenta
Sanguine adhuc. campique ingentes oſſibus albēt:
Quo referor toties? quæ mentem inſania mutat:
Si Turno extincto ſocios ſum adſcire paratus;
Cur non incolumi potius certamina tollo:
Quid conſanguinei Rutuli, quid cætera dicet.
Italia; ad mortem ſi te (Fors dicta refutet)
Prodiderim, gnatam & connubia noſtra petentē?
Reſpice res bello varias, miſerere parentis
Longæui, quem nunc mœſtum patria Ardea lōge
Diuidit. Haud quaquam dictis violentia Turni
Flectitur: exſuperat magis ægreſcitque medendo
Vt primum fari potuit, ſic inſtitit ore
Quam pro me curā geris, hanc precor, optime, pro me
Deponas, lethumque ſinas pro laude paciſci.
Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus. & noſtro ſequitur de vulnere ſanguis.
Longe illi dea mater erit, quæ nube fugacem
Feminea, tegat & vanis ſeſe occulat vmbris.
At regina, noua pugnæ conterrita ſorte,
Flebat & ardentem generum moritura tenebat:
Turne, per has ego te lacrimas, per ſi quis Amatæ
Tangit honos animum: ſpes tu nunc vna, ſenectæ
Tu requies miſeræ; decus imperiumque Latini

Te penes: in te omnis domus inclinata recumbit.
Vnum oro: deſiſte manum committere Teucris.
Qui te cumque manent iſto certamine caſus,
Et me, Turne, manent. ſimul hæc inuiſa relinquam
Lumina, nec generum Aenean captiua videbo.
Accepit vocem lacrimis Lauinia matris,
Flagrantis perfuſa genas: cui plurimus ignem
Subiecit rubor & calefacta per ora cucurrit.
Indum ſanguineo veluti violauerit oſtro
Si quis ebur, aut miſta rubent vbi lilia multa
Alba roſa: talis virgo dabat ore colores.
Illum turbat amor, figitque in virgine vultus:
Ardet in arma magis, pauciſque affatur Amatam:
Ne, quæſo, ne me lacrimis, neve omine tanto
Proſequere in duri certamina Martis euntem,
O mater: neque enim Turno mora libera mortis.
Nuncius hæc Idmon Phrygio mea dicta tyranno,
Haud placitura refer. cum primum craſtina cœlo
Puniceis inuecta rotis Aurora rubebit, (ſcant
Nō Teucros agat in Rutulos: Teucrûm arma quie-
Et Rutulûm. noſtro dirimamus ſanguine bellum.
Illo quæratur coniux Lauinia campo.
Hæc vbi dicta dedit, rapiduſque in tecta receſſit,
Poſcit equos, gaudetque tuens ante ora frementis:
Pilumno quos ipſa decus dedit Orithyia:
Qui candore niues anteirent, curſibus auras.
Circumſtant properi aurigæ, manibuſque laceſſūt
Pectora plauſa cauis, & colla comantia pectunt.
Ipſe dehinc auro ſqualentem alboque orichalco
Circumdat loricam humeris: ſimul aptat habendo
Enſemque, clypeumque, & rubræ cornua criſtæ:
Enſem quem Dauno ignipotens deus ipſe parenti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat vnda.
Exin, quæ mediis ingenti adnixa columnæ
AEdibus aſtabat, validam vi corripit haſtam;
Actoris Aurunci ſpolium; quaſſatque trementem,
Vociferans: Nunc, ô nunquam fruſtrata vocatus
Haſta meos, nunc tempus adeſt: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit. da ſternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare reuolſam
Semiuiri Phrygis, & fœdare in puluere crinis
Vibratos calido ferro myrrhaque madentis.
His agitur Furiis totoque ardentis ab ore.

Scin-

Scintillæ abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.
Mugitus veluti cum prima in prœlia taurus.
Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat,
Arboris obnixus trunco; ventoſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.
Nec minus interea maternis ſæuus in armis
Æneas acuit Martem, & ſe ſuſcitat ira
Oblato gaudens componi fœdere bellum.
Tum ſocios mœſtique metum ſolatur Iuli,
Fata docens: regique iubet reſponſa Latino
Certa referre viros, & pacis dicere leges.
Poſtera vix ſummos ſpargebat lumine montis
Orta dies: cum primum alto ſe gurgite tollunt
Solis equi, lucemque elatis naribus efflant:
Campum ad certamen magnæ ſub mœnibus vrbis
Dimenſi Rutulique viri Teucrique parabant:
In medioque focos, & dis communibus aras
Gramineas. alij fontemque ignemque ferebant
Velati lino, & verbena tempora vincti
Procedit legio Auſonïdum, pilataque plenis
Agmina ſe fundunt portis. hinc Troïus omnis,
Tyrrhenuſque fuit variis exercitus armis:
Haud ſecus inſtructi ferro, quam ſi aſpera Martis
Pugna vocet. nec non mediis in milibus ipſi
Ductores auro volitant oſtroque decori,
Et genus Aſſaraci Mneſtheus, & fortis Aſylas,
Et Meſſapus equûm domitor, Neptunia proles.
Vtque dato ſigno ſpatia in ſua quiſque receſſit,
Defigunt tellure haſtas, & ſcuta reclinant.
Tum ſtudio effuſæ matres, & vulgus inermum,
Inualidique ſenes, turris & tecta domorum
Obſedêre: alij portis ſublimibus adſtant
At Iuno ex ſummo, qui nunc Albanus habetur,
(Tum neque nomen erat, nec honos, aut gloria
monti)
Proſpiciens tumulo campum aſpectabat, & ambas
Laurentum Troumque acies, vrbemque Latini.
Extemplo Turni ſic eſt affata ſororem
Diua deam, ſtagnis quæ fluminibuſque ſonoris
Præſidet: hunc illi rex ætheris altus honorem
Iupiter erepta pro virginitate ſacrauit:
Nympha decus fluuiorũ, animo gratiſſima noſtro,
[S]cis, vt te cunctis vnam, quæcumque Latinæ

Magnanimi Iouis ingratum aſcendêre cubile,
Prætulerim, cœlique libens in parte locarim.
Diſce tuum, ne me incuſes, Iuturna, dolorem,
Quæ viſa eſt fortuna pati, Parcæque ſinebant
Cedere res Latio, Turnum & tua mœnia texi:
Nunc iuuenem imparibus video concurrere fatis:
Parcarumque dies & vis inimica propinquat.
Non pugnā aſpicere hanc oculis, non fœdera poſ-
Tu pro germano, ſi quid præſentius audes, (ſum.
Perge: decet. forſan miſeros meliora ſequentur.
Vix ea, cum lacrimas oculis Iuturna profundit,
Terque quaterq; manu pectus percuſſit honeſtum
Non lacrimis hoc tempus, ait Saturnia Iuno:
Accelera, & fratrem (ſi quis modus) eripe morti:
Aut tu bella cie, conceptumque excute fœdus:
Auctor ego audendi. ſic exhortata reliquit
Incertam, & triſti turbatam vulnere mentis.
Interea reges (ingenti mole Latinus
Quadrijugo vehitur curru, cui tempora circum
Aurati bis ſex radij fulgentia cingunt,
Solis aui ſpecimen, bigis it Turnus in albis,
Bina manu lato criſpans haſtilia ferro.
Hinc pater Aeneas Romanæ ſtirpis origo,
Sidereo flagrans clypeo, & cœleſtibus armis,
Et iuxta Aſcanius magnæ ſpes altera Romæ)
Procedunt caſtris, puraque in veſte ſacerdos
Setigeri fœtum ſuis, intonſamque bidentem
Attulit, admouitque pecus flagrantibus aris.
Illi ad ſurgentem conuerſi lumina ſolem
Dant fruges manibus ſalſas, & tempora ferro
Summa notant pecudū, pateriſque altaria libant.
Tum pius Aeneas ſtricto ſic enſe precatur:
Eſto nunc Sol teſtis & hæc mihi terra vocanti,
Quam propter tantos potui perferre labores,
Et pater omnipotens, & tu Saturnia Iuno:
Iā melior, iam, diua, precor: tuq; inclyte Mauors,
Cuncta tuo qui bella, pater, ſub numine torques:
Fontiſque fluuiſque voco, quæque ætheris alti
Religio, & quæ cæruleo ſunt numina ponto:
Ceſſerit Auſonio ſi fors victoria Turno;
Conuenit Euandri victos diſcedere ad vrbem,
Cedet Iulus agris: nec poſt arma vlla rebelles
Aeneadæ referent, ferroue hæc regna laceſſent.

S

Sin noſtrum annuerit nobis victoria Martem,
(Vt potius reor, & potius di numine firment)
Non ego, nec Teucris Italos parere iubebo,
Nec mihi regna peto. paribus ſe legibus ambæ
Inuictæ gentes æterna in fœdera mittant,
Sacra deoſque dabo: ſocer arma Latinus habeto;
Imperium ſolenne ſocer: mihi mœnia Teucri
Conſtituent, vrbique dabit Lauinia nomen.
Sic prior Aeneas: ſequitur ſic deinde Latinus
Suſpiciens cœlum, tenditque ad ſidera dextram:
Hæc eadem, Aenea, terram, mare, ſidera, iuro,
Latonæque genus duplex, Ianumque bifrontem,
Vimque deûm infernam, & duri ſacraria Ditis:
Audiat hæc genitor, qui fœdera fulmine ſancit;
Tango aras: medios ignis & numina teſtor:
Nulla dies pacem hanc Italis nec fœdera rumpet,
Quo res cumque cadent: nec me vis vlla volentē
Auertet: non ſi tellurem effundat in vndas
Diluuio miſcens, cœlumque in Tartara ſoluat.
Vt ſceptrū hoc (dextra ſceptrū nam forte gerebat)
Numquā fronde leui fundet virgulta nec vmbras,
Cum ſemel in ſiluis imo de ſtirpe reciſum
Matre caret, poſuitque comas & brachia ferro;
Olim arbos, nunc artificis manus ære decoro
Incluſit, partibuſque dedit geſtare Latinis.
Talibus inter ſe firmabant fœdera dictis
Conſpectu in medio procerum. tum rite ſacratas
In flammam iugulant pecudes & viſcera viuis
Eripiunt; cumulantque oneratis lancibus aras.
At vero Rutulis impar ea pugna videri
Iamdudum, & vario miſceri pectora motu.
Tum magis, vt propius cernunt non viribus æquis
Adiuuat inceſſu tacito progreſſus: & aram
Suppliciter venerans demiſſo lumine Turnus,
Tabenteſque genæ, & iuuenali in corpore pallor.
Quem ſimul ac Iuturna ſoror crebeſcere vidit
Sermonem. & volgi variare labantia corda:
In medias acies formam aſſimulata Camerti,
Cui genus à proauis ingens, clarumque paternæ
Nomen erat virtutis. & ipſe acerrimus armis,
In medias dat ſeſe acies, haud neſcia rerum,
Rumoreſque ſerit varios, ac talia fatur:
Non pudet, ô Rutuli, pro cunctis talibus vnam

Obiectare animam: numerone an viribus æqui
Non ſumus: en omnes & Troës & Arcades hi ſũt,
Fatalisque manus infenſa Etruria Turno.
Vix hoſtem, alterni ſi congrediamur, habemus.
Ille quidem ad ſuperos, quorum ſe deuouet aris,
Succedet fama, viuuſque per ora feretur:
Nos, patria amiſſa, dominis parere ſuperbis
Cogemur, qui nunc lenti conſedimus aruis.
Talibus incenſa eſt iuuenum ſententia dictis,
Iam magis atq; magis, ſerpitque per agmina murmur.
Ipſi Laurentes mutati, ipſique Latini.
Qui ſibi iam requiem pugnæ rebuſque ſalutem
Sperabant, nunc arma volunt, fœduſque precantur
Infectum, & Turni ſortem miſerantur iniquam.
His aliud maius Iuturna adiungit, & alto
Dat ſignum cœlo; quo non præſentius vllum
Turbauit mentis Italas, monſtroque fefellit.
Namque volans rubra fuluus Iouis ales in æthra
Litoreas agitabat auis, turbamque ſonantem
Agminis aligeri: ſubito cum lapſus ad vndas
Cycnum excellentem pedibus rapit improbus vncis.
Arrexere animos Itali, cunctæque volucres
Convertunt clamore fugam, mirabile viſu:
Aetheraque obſcurant pennis, hoſtemq; per auras
Facta nube premunt. donec vi victus & ipſo
Pondere defecit, prædamque ex vnguibus ales
Proiecit fluuio, penituſque in nubila fugit.
Tum vero augurium Rutuli clamore ſalutant,
Expediuntq; manus: primuſque Tolumnius augur,
Hoc erat, hoc votis, inquit, quod ſæpe petiui.
Accipio agnoſcoque deos: me, me duce ferrum
Corripite, ô miſeri, quos improbus aduena bello
Territat, inualidas vt auis: & litora veſtra
Vi populat. petet ille fugam, penituſque profundo
Vela dabit. vos vnanimi denſete cateruas,
Et regem vobis pugna defendite raptum.
Dixit, & aduerſos telum contorſit in hoſtis
Procurrens: ſonitum dat ſtridula cornus, & auras
Certa ſecat. ſimul hoc, ſimul ingẽs clamor, & omnes
Turbati cunei, calefactaque corda tumultu.
Haſta volans, vt forte nouem pulcherrima fratrum
Corpora conſtiterant contra, quos fida crearat
Vna tot Arcadio coniux Tyrrhena Gilippo:

Horum vnum ad medium, teritur qua ſutilis aluo
Balteus, & laterum iuncturas fibula mordet,
Egregium forma iuuenem & fulgentibus armis,
Transadigit coſtas, fuluaque extendit arena.
At fratres, animoſa phalanx accenſaque luctu,
Pars gladios ſtringunt manibus, pars miſſile ferrũ
Corripiunt, cæcique ruunt. quos agmina contra
Procurrunt Laurentũ. hinc denſi rurſus inundant
Troes, Agyllinique, & pictis Arcades armis.
Sic omnis amor vnus habet decernere ferro.
Diripuêre aras: it toto turbida cælo
Tempeſtas telorum, ac ferreus ingruit imber:
Crateraſque focoſque ferunt. fugit ipſe Latinus,
Pulſatos referens infecto fœdere diuos.
Infrenant alij currus, aut corpora ſaltu
Subijciunt in equos, & ſtrictis enſibus adſunt.
Meſſapus regem, regiſque inſigne gerentem
Tyrrhenum Auleſten, auidus confundere fœdus,
Aduerſo proterret equo: ruit ille recedens,
Et miſer oppoſitis à tergo inuoluitur aris
In caput, inque humeros. at feruid⁹ aduolat haſta
Meſſapus, teloque orantem multa trabali
Deſuper altus equo grauiter ferit, atque ita fatur:
Hoc habet: hæc melior magnis data victima diuis.
Concurrunt Itali, ſpoliantque calentia membra.
Obuius ambuſtum torrem Corynæus ab ara
Corripit, & venienti Ebuſo plagamque ferenti
Occupat os flammis. olli ingens barba reluxit,
Nidoremque ambuſta dedit. ſuper ipſe ſecutus
Cæſariem læua turbati corripit hoſtis,
Impreſſoque genu nitens terræ applicat ipſum:
Sic rigido latus enſe ferit. Podalirius Alſum
Paſtorem, primaque acie per tela ruentem,
Enſe ſequens nudo ſuperimminet: ille ſecuri
Adverſi frontem mediam mentumque reducta
Disjicit, & ſparſo late rigat arma cruore.
Olli dura quies oculos & ferreus urguet
Somnus; in internam clauduntur lumina noctem.
At pius Aeneas dextram tendebat inermem
Nudato capite, atque ſuos clamore vocabat.
Quo ruitis? quæve iſta repens diſcordia ſurgit?
O cohibete iras! ictum jam fœdus, & omnes
Compoſitæ leges: mihi jus concurrere ſoli:

Me ſinite,atque auferre metus.ego fœdera faxo
Firma manu:Turnum iam debent hæc mihi ſacra.
Has inter voces,media inter talia verba,
Ecce viro ſtridens alis allapſa ſagita eſt:
Incertum qua pulſa manu,quo turbine adacta:
Quis tantam Rutulis laudem caſuſve deuſve
Attulerit,preſſa eſt inſignis gloria facti;
Nec ſeſe Aeneæ iactauit vulnere quiſquam,
Turnus vt Aenean cedentem ex agmine vidit,
Turbatoſque duces, ſubita ſpe feruidus ardet:
Poſcit equos,atque arma ſimul,ſaltuque ſuperbus
Emicat in currum,& manibus molitur habenas.
Multa virûm volitans dat fortia corpora letho:
Semineces voluit multos,aut agmina curru
Poterit,aut raptas fugientibus ingerit haſtas.
Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebri
Sanguineus Mauors clypeo increpat,atque furẽtis
Bella mouens immittit equos:illi æquore aperto
Ante notos zephyrumq; volãt.gemit vltima pulſu
Thraca pedum circumque atræ formidinis ora
Iræque inſidiæque dei comitatus aguntur.
Talis equos alacer media inter prœlia Turnus
Fumantis ſudore quatit,miſerabile cæſis
Hoſtibus inſultans:ſpargit rapida vngula rores
Sanguineos,mixtaque cruor calcatur arena.
Iamque neci Sthenelumque dedit,Thamyrimque,
Pholumque, (ambo
Hunc congreſſus & hunc; illum eminus:eminus
Imbraſidas Glaucum atque Laden, quos Imbraſus
Nutrierat Lycia,paribuſq; onerauerat armis, (ipſe
Vel conferre manum, vel equo præuertere ventos
Parte alia media Eumedes in prœlia fertur,
Antiqui proles bello præclara Dolonis;
Nomine auum referens,animo manibuſq; parẽtẽ
Qui quõdam caſtra vt Danaûm ſpeculator adiret
Auſus Pelidæ pretium ſibi poſcere currus:
Illum Tydides alio pro talibus auſis
Affecit pretio:nec equis adſpirat Achillis.
Hunc procul vt campo Turnus proſpexit aperto:
Ante leui iaculo longum per inane ſecutus:
Siſtit equos biiugis,& curru deſilit,atque
Semanimi lapſoque ſuperuenit,& pede collo
Impreſſo,dextræ mucronem extorquet, & alto

Ful

Digitized by Google

Fulgentem tinguit iaculo:atq; hæc inſuper addit:
En agros,& quam bello, Troiane, petiſti,
Heſperiam metire iacens: hæc præmia, qui me
Ferro auſi tentare,ferunt:ſic mœnia condunt.
Huic comitem Asbuten coniecta cuſpide mittit:
Chloreaque, Sybarimq, Daretaq, Therſilochumq;
Et ſternacis equi lapſum ceruice Thymœtem.
Ac velut Edoni Boreæ cum ſpiritus alto
Inſonat Aegæo, ſequiturque ad littora fluctus,
Qua venti incubuêre:fugam dant nubila cœlo:
Sic Turno,quacumque viam ſecat,agmina cedũt,
Conuerſæque ruunt acies: fert impetus ipſam,
Et criſtam aduerſo curru quatit aura volantem.
Non tulit inſtantẽ Phegeus animiſq; frementem:
Obiecit ſeſe ad currum, & ſpumantia frenis
Ora citatorum dextra detorſit equorum.
Dum trahitur,pendetque iugis,hunc lata retectũ
Lancea conſequitur,rumpitque infixa bilicem
Loricam,& ſummum deguſtat vulnere corpus.
Ille tamen clypeo obiecto conuerſus in hoſtem
Ibat,& auxilium ducto mucrone petebat.
Cum rota præcipitem, & procurſu concitus axis,
Impulit,effuditque ſolo:Turnuſque ſecutus
Imam inter galeam,ſummi thoracis & oras,
Abſtulit enſe caput,truncumque reliquit arenæ.
Atque ea dum campis victor dat funera Turnus,
Interea Aenean Mneſteus & fidus Achates,
Aſcaniuſque comes caſtris ſtatuêre cruentum,
Alternos longa nitentem cuſpide greſſus.
Sæuit,& infracta luctatur arundine telum
Eripere auxilioque viam,quæ proxima,poſcit:
Enſe ſecent lato vulnus, telique latebram
Reſcindant penitus,ſeſeque in bella remittant.
Iamque aderat Phœbo ante alios dilectus Iapyx
Iaſides: acri quondam cui captus amore
Ipſe ſuas artis, ſua munera lætus Apollo
Augurium citharamque dabat celeriſque ſagittas.
Ille,vt depoſiti proferret fata parentis.
Scire poteſtates herbarum vſumque medendi
Maluit, & mutas agitare inglorius artis.
Stabat acerba fremens,ingentem nixus in haſtam
Aeneas,magno iuuenum & mœrentis Iuli
Concurſu, lacrimis immobilis. ille retorto

Digitized by Google

Pæonium in morem ſenior ſuccinctus amictu,
Multa manu medica, Phœbique potentibus herbis
Nequicquam trepidat, nequicquam ſpicula dextra
Sollicitat, prenſatque tenaci forcipe ferrum.
Nulla viam Fortuna regit: nihil auctor Apollo
Subuenit: & ſæuus campis magis ac magis horror
Crebeſcit, propiuſq; malum eſt. iam puluere cœlũ
Stare vident: ſubeunt equites, & ſpicula caſtris
Denſa cadunt mediis. it triſtis ad æthera clamor
Bellantum iuuenum, & duro ſub Marte cadentum.
Hic Venus, indigno nati concuſſa dolore,
Dictamnum genetrix Cretæa carpit ab Ida,
Puberibus caulem foliis & flore comantem
Purpureo: non illa feris incognita capris
Gramina, cum tergo volucres hæſere ſagittæ.
Hoc Venus, obſcuro faciem circumdata nimbo,
Detulit: hoc fuſcum labris ſplendentibus amnem
Inficit, occulte medicans: ſpargitque ſalubris
Ambroſiæ ſuccos, & odoriferam panaceam.
Fouit ea vulnus lympha longæuus Iapyx
Ignorans, ſubitoque omnis de corpore fugit
Quippe dolor: omnis ſtetit imo vulnere ſanguis.
Iamque ſecuta manum, nullo cogente, ſagitta
Excidit, atque nouæ rediêre in priſtina vires.
Arma citi properate viro. quid ſtatis? Iapyx
Conclamat, primuſque animos accedit in hoſtem.
Non hæc humanis opibus, non arte magiſtra
Proueniunt, neque te, Aenea, mea dextera ſeruat:
Maior agit deus, atque opera ad maiora remittit.
Ille auidus pugnæ ſuras incluſerat auro
Hinc atq; hinc, oditq; moras, haſtamque coruſcat.
Poſtquam habilis lateri clypeus loricaq; tergo eſt,
Aſcanium fuſis circum complectitur armis,
Summaque per galeam delibans oſcula fatur:
Diſce, puer, virtutem ex me, verumque laborem:
Fortunam ex aliis. nunc te mea dextera bello
Defenſum dabit, & magna inter præmia ducet.
Tu facito mox, cum matura adoleuerit ætas,
Sis memor, & te animo repetentem exẽpla tuorũ
Et pater Aeneas & auunculus excitet Hector.
Hæc vbi dicta dedit, portis ſeſe extulit ingens,
Telum immane manu quatiẽs: ſimul agmine dẽſo
Antheuſque Mneſtheuſq; ruunt, omniſque relictis

Turba

Turba fluit caſtris. tum cæco puluere campus
Miſcetur, pulſuque pedum tremit excita tellus.
Vidit ab aduerſo venientis aggere Turnus,
Videre Auſonij, gelidusque per ima cucurrit
Oſſa tremor. prima ante omnis Iuturna Latinos
Audiit, agnouitque ſonum, & tremefacta refugit.
Ille volat, campoque atrum rapit agmen aperto.
Qualis vbi ad terras abrupto ſidere nimbus
It mare per medium: miſeris, heu, præſcia longe
Horreſcunt corda agricolis: dabit ille ruinas
Arboribus, ſtragemque ſatis, ruet omnia late:
Ante volant, ſonitumque ferunt ad litora venti.
Talis in aduerſos ductor Rhœteïus hoſtis
Agmen agit: denſi cuneis ſe quiſque coactis
Agglomerant. ferit enſe grauem Thymbræus Oſi-
rim,
Archetium Mneſtheus, Epulonē obtrūcat Achates,
Vfentemque Gyas. cadit ipſe Tolumnius augur,
Primus in aduerſos telum qui torſerat hoſtis.
Tollitur in cœlum clamor, verſique viciſſim
Puluerulenta fuga Rutuli dant terga per agros.
Ipſe neque aduerſos dignatur ſternere morti;
Nec pede congreſſos æquo, nec tela ferentis
Inſequitur: ſolum denſa in caligine Turnum
Veſtigat luſtrans, ſolum in certamina poſcit.
Hoc concuſſa metu mentem Iuturna virago
Aurigam Turni media inter lora Metiſcum
Excutit, & longe lapſum temone relinquit.
Ipſa ſubit, manibuſque vndantis flectit habenas,
Cuncta gerens, vocemque & corpus & arma Me-
tiſci.
Nigra velut magnas domini cum diuitis ædes
Peruolat, & pennis alta atria luſtrat hirundo,
Pabula parua legens, nidiſque loquacibus eſcas:
Et nunc porticibus vacuis, nunc humida circum
Stagna ſonat: ſimilis medios Iuturna per hoſtis
Fertur equis, rapidoque volans obit omnia curru:
Iamq; hic germanū iamq; hic oſtentat ouantem:
Nec conferre manum patitur. volat auia longe.
Haud minus Aeneas tortos legit obuius orbis,
Veſtigatque virum, & diſiecta per agmina longa
Voce vocat. quoties oculos coniecit in hoſtem,
Alipedumque fugam curſu tentauit equorum:

Aue

Auerſos toties currus Iuturna retorſit.
Heu, quid agat? vario nequicquam fluctuat æſtu:
Diuerſæque vocant animum in contraria curæ.
Huic Meſſapus vti læua duo forte gerebat
Lenta leuis curſu præfixa haſtilia ferro,
Horum vnum certo contorquens dirigit ictu.
Subſtitit Aeneas, & ſe collegit in arma,
Poplite ſubſidens: apicem tamen incita ſummum
Haſta tulit, ſummaſque excuſſit vertice criſtas.
Tum vero aſſurgunt iræ, inſidiiſque ſubactus,
Diuerſos vbi ſenſit equos currumque referri,
Multa Iouem & læſi teſtatus fœderis aras,
Iam tandem inuadit medios, & Marte ſecundo
Terribilis, ſæuam nullo diſcrimine cædem
Suſcitat; irarumque omnis effundit habenas.
Quis mihi nũc tot acerba deus, quis carmine cædes
Diuerſas, obitumque ducum; quos æquore toto
Inque vicem nunc Turnus agis, nũc Troïus heros
Expediat? tanton' placuit concurrere motu,
Iupiter, æterna gentis in pace futuras?
Aeneas Rutulum Sucronem, (ea prima ruentis
Pugna loco ſtatuit Teucros) haud multa moratus,
Excipit in latus, &, qua fata celerrima, crudum
Tranſadigit coſtas & crates pectoris enſem.
Turnus equo deiectũ Amycum, fratremq; Diorem
Congreſſus pedes: hunc venientem cuſpide lõga,
Hunc mucrone ferit: curruque abſciſa duorum
Suſpendit capita, & rorantia ſanguine portat.
Ille Talon, Tanaïmque neci, fortemque Cethegũ.
Tris vno congreſſu, & mœſtum mittit Onyten,
Nomen Echionium, matriſque genus Peridiæ.
Hic fratres Lycia miſſos & Apollinis agris,
Et iuuenem exoſum nequicquam bella Menœten
Arcada: piſcoſæ cui circum flumina Lernæ
Ars fuerat, pauperque domus: nec nota potentum
Munera, conductaque pater tellure ſerebat.
Ac velut immiſſi diuerſis partibus ignes
Arentem in ſiluam, & virgulta ſonantia lauro:
Aut vbi decurſu rapido de montibus altis
Dant ſonitũ ſpumoſi amnes, & in æquora currũt,
Quiſque ſuum populatus iter: non ſegnius ambo
Aeneas Turnuſque ruunt per prœlia: nunc, nunc
Fluctuat ira intus: rumpuntur neſcia vinci

Digitized by Google

Pectora : nunc totis in vulnera viribus itur.
Murranum hic,atauos & auorum antiqua ſonantẽ
Nomina,per regeſque actum genus omne Latinos
Præcipitem ſcopulo,atque ingentis turbine ſaxi
Excutit,effunditque ſolo hunc lora & iuga ſubter
Prouoluêre rotæ:crebro ſuper vngula pulſu
Incita nec domini memorum proculcat equorum.
Ille ruenti Hyllo animiſque immane frementi
Occurrit,telumque aurata ad tempora torquet;
Olli per galeam fixo ſtetit haſta cerebro.
Dextera nec tua te,Graiûm fortiſſime Creteu,
Eripuit Turno:nec di texêre Cupencum,
Aenea veniente, ſui. dedit obuia ferro.
Pectora:nec miſero clypei mora profuit ærei.
Te quoque Laurentes vidêrunt,Aole,campi
Oppetere,& late terram conſternere tergo.
Occidis Argiuæ quem non potuêre phalanges
Sternere, nec Priami regnorum euerſor Achilles.
Hic tibi mortis erant metæ:domus alta ſub Ida:
Lyrneſſi domus alta, ſolo Laurente ſepulcrum.
Totæ adeo conuerſæ acies, omneſque Latini,
Omnes Dardanidæ: Mneſtheus,acerque Sereſtus,
Et Meſſapus equûm domitor,& fortis Aſylas,
Tuſcorumque phalanx, Euandrique Arcadis alæ,
Pro ſe quiſque viri ſumma nituntur opum vi.
Nec mora,nec requies :vaſto certamine tendunt.
Hic mentem Aeneæ genetrix pulcherrima miſit,
Iret vt ad muros , vrbique aduerteret agmen
Ocius,& ſubita turbaret clade Latinos.
Ille vt veſtigans diuerſa per agmina Turnum,
Huc atque huc acies circumtulit;adſpicit vrbem
Immunem tanti belli atque impune quietam.
Continuo pugnæ accendit maioris imago:
Mneſthea ſergeſtumq; vocat fortemque Sereſtum
Ductores,tumulumque capit:quo cætera Teucrûm
Concurrit legio:nec ſcuta aut ſpicula denſi
Deponunt. celſo medius ſtans aggere fatur:
Ne qua meis eſto dictis mora. Iupiter hac ſtat.
Neu quis ob inceptum ſubitum mihi ſegnior ito.
Vrbem hodie cauſſam belli, regna ipſa Latini,
Ni frenum accipere,& victi parêre fatentur,
Eruam,& æqua ſolo fumantia culmina ponam.
Scilicet exſpectem, libeat dum prœlia Turno,

Noſtra

Noſtra pati; rurſuſque velit concurrere victus?
Hoc caput, ô ciues, hæc belli ſumma nefandi.
Ferte faces propere, fœduſque repoſcite flammis.
Dixerat: atque animis pariter certantibus omnes
Dant cuneum; denſaque ad muros mole feruntur
Scalæ improuiſo, ſubituſque apparuit ignis.
Diſcurrunt alij ad portas, primoſque trucidant:
Ferrum alij torquent, & obumbrant æthera telis.
Ipſe inter primos dextram ſub mœnia tendit
Æneas, magnaque incuſat voce Latinum;
Teſtaturque deos iterum ſe ad prœlia cogi:
Bis iam Italos hoſtis, hæc altera fœdera rumpi.
Exoritur trepidos inter diſcordia ciuis:
Vrbem alij reſerare iubent, & pandere portas
Dardanidis; ipſumque trahunt in mœnia regem.
Arma ferunt alij, & pergunt defendere muros.
Incluſas vt cum latebroſo in pumice paſtor
Veſtigauit apes, fumoque impleuit amaro;
Illæ intus trepidæ rerum per cerea caſtra
Diſcurrunt, magniſque acuunt ſtridoribus iras.
Voluitur ater odor tectis: tum murmure cæco
Intus ſaxa ſonant: vacuas it fumus ad auras.
Accidit hæc feſſis etiam fortuna Latinis:
Quæ totam luctu concuſſit funditus vrbem.
Regina vt tectis venientem proſpicit hoſtem,
Inceſſi muros, ignis ad tecta volare;
Nuſquam acies contra Rutulas, nulla agmina Tur-
Infelix pugnæ iuuenem in certamine credit (ni
Exſtinctum: & ſubito mentem turbata dolore,
Se cauſſam clamat crimenque caputque malorum:
Multaque per mœſtum demens effata furorem,
Purpureos moritura manu diſcindit amictus,
Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.
Quam cladem miſeræ poſtquam accepêre Latinæ,
Filia prima manu flauos Lauinia crinis,
Et roſeas laniata genas: tum cætera circum
Turba furit. reſonant latæ plangoribus ædes.
Hinc totam infelix volgatur fama per vrbem:
Demittunt mentis. it ſciſſa veſte Latinus,
Coniugis attonitus fatis vrbiſque ruina,
Canitiem immundo perfuſam puluere turpans:
[Multaque ſe incuſat, qui non acceperit ante
Dardanium Ænean, generumq; adſciuerit vltro]

Inter

Interea extremo bellator in æquore Turnus
Palantis ſequitur paucos, iam ſegnior, atque
Iam minus atque minus ſucceſſu lætus equorum.
Attulit hunc illi cæcis terroribus aura
Commixtum clamorem, arrectaſque impulit auris
Confuſæ ſonus vrbis & illætabile murmur.
Hei mihi! quid tanto turbantur mœnia luctu?
Quiſue ruit tantus diuerſa clamor ab vrbe?
Sic ait, adductiſque amens ſubſiſtit habenis.
Atque huic, in faciem ſoror vt conuerſa Metiſci
Aurigæ, currumque & equos & lora regebat;
Talibus occurrit dictis: Hac, Turne, ſequamur
Troiugenas, qua prima viam victoria pandit:
Sunt alij, qui tecta manu defendere poſſint.
Ingruit Æneas Italis, & prœlia miſcet:
Et nos ſæua manu mittamus funera Teucris.
Nec numero inferior, pugnæ nec honore recedes.
Turnus ad hæc:
O ſoror, & dudum agnoui, cum prima per artem
Fœdera turbaſti, teque hæc in bella dediſti:
Et nunc nequicquam fallis dea. ſed quis Olympo
Demiſſam tantos voluit te ferre labores?
An fratris miſeri lethum vt crudele videres?
Nam quid ago? aut quæ iã ſpondet Fortuna ſalutẽ?
Vidi oculos ante ipſe meos me voce vocantem
Murranum, quo non ſuperat mihi carior alter,
Oppetere ingentem, atque ingenti vulnere victũ.
Occidit infelix, ne noſtrum dedecus Vfens
Aſpiceret: Teucri potiuntur corpore & armis.
Exſcindine domos (id rebus defuit vnum)
Perpetiar? dextra nec Drancis dicta refellam?
Terga dabo? & Turnũ fugientẽ hæc terra videbit?
Vſq; adeone mori miſerum eſt? vos ô mihi Manes
Eſte boni: quoniam ſuperis auerſa voluntas.
Sãcta ad vos anima atq; iſtius inſcia culpæ
Deſcendam, magnorũ haud vnquã indignus auorum.
Vix ea fatus erat; medios volat ecce per hoſtis
Vectus equo ſpumante Saces, aduerſa ſagitta
Saucius ora, ruitque implorans nomine Turnum:
Turne, in te ſuprema ſalus: miſerere tuorum.
Fulminat Æneas armis, ſummaſque minatur
Deiecturum arcis Italûm: excidioque daturum:
Iamque faces ad tecta volant, in te ora Latini,

In te

Digitized by Google

In te oculos referunt: muſſat rex ipſe Latinus,
Quos generos vocet, aut quæ ſeſe ad fœdera flectat.
Præterea Regina, tui fidiſſima dextra
Occidit ipſa tua, lucemque exterrita fugit.
Soli pro portis Meſſapus & acer Atinas
Suſtentant aciem: circum hos vtrimque phalãges
Stant denſæ, ſtrictiſque ſeges mucronibus horret
Ferrea: tu currum deſerto in gramine verſas.
Obſtupuit varia confuſus imagine rerum
Turnus, & obtutu tacito ſtetit: æſtuat ingens
Vno in corde pudor, mixtoque inſania luctu,
Et Furiis agitatus amor, & conſcia virtus.
Vt primum diſcuſſæ vmbræ, & lux reddita menti,
Ardentis oculorum orbis ad mœnia torſit
Turbidus, eque rotis magnam reſpexit ad vrbem.
Ecce autem flammis inter tabulata volutus
Ad cœlum vndabat vertex, turrimque tenebat.
Turrim compactis trabibus quam eduxerat ipſe,
Subdideratque rotas, pontiſque inſtrauerat altos.
Iam iam fata, ſoror, ſuperant, abſiſte morari:
Quo deus, & quo dura vocat Fortuna, ſequamur.
Stat cõferre manũ Aeneæ: ſtat, quicquid acerbi eſt,
Morte pati: nec me indecorem, germana, videbis
Amplius. hunc, oro, ſine me furere ante furorem.
Dixit, & è curru ſaltum dedit ocius aruis:
Perque hoſtis, per tela ruit: mœſtamque ſororem
Deſerit, ac rapido curſu media agmina rumpit.
Ac veluti montis ſaxum de vertice præceps
Cum ruit auulſum vento, ſeu turbidus imber
Proluit, aut annis ſoluit ſublapſa vetuſtas,
Fertur in abruptum magno mons improbus actu,
Exſultatque ſolo, ſiluas, armenta, viroſque
Inuoluens ſecum: diſiecta per agmina Turnus
Sic vrbis ruit ad muros, vbi plurima fuſo
Sanguine terra madet, ſtriduntq; haſtilibus auræ:
Significatque manu, & magno ſimul incipit ore:
Parcite iam, Rutuli; & vos tela inhibete, Latini:
Quæcunque eſt Fortuna, mea eſt: me verius vnum
Pro vobis fœdus luere, & decernere ferro.
Diſceſſère omnes medij, ſpatiumque dedêre.
At pater Aeneas, audito nomine Turni,
Deſerit & muros, & ſummas deſerit arcis,
Præcipitatque moras omnis: opera omnia rumpit;

Læt;

Lætitia exſultans, horrendumque intonat armis:
Quant' Athos, aut quantus Eryx, aut ipſe coruſcis
Cum fremit ilicibus quantus, gaudetque niuali
Vertice ſe attollens pater Apenninus ad auras.
Iam vero & Rutuli certatim, & Troës, & omnes
Conuertêre oculos Itali; quique alta tenebant
Mœnia, quique imos pulſabant ariete muros:
Armaque depoſuêre humeris ſtupet ipſe Latinus,
Ingentis, genitos diuerſis partibus orbis,
Inter ſe coiiſſe viros, & cernere ferro.
Atque illi, vt vacuo patuerunt æquore campi,
Procurſu rapido: coniectis eminus haſtis,
Inuadunt Martem clypeis, atque ære ſonoro.
Dat gemitum tellus: tum crebros enſibus ictus
Congeminant. Fors & virtus miſcentur in vnum:
Ac velut ingenti Sila ſummo-ve Taburno,
Cum duo conuerſis inimica in prœlia tauri
Frontibus incurrunt, pauidi ceſſêre magiſtri,
Stat pecus omne metu mutū, muſſantq; iuuencæ,
Quis nemori imperitet, quē tota armēta ſequātur
Illi inter ſeſe multa vi vulnera miſcent.
Cornuaque obnixi infigunt, & ſanguine largo
Colla armoſq; lauant: gemitu nemus omne remu-
Haud aliter Tros Æneas & Daunius heros (git.
Concurrunt clypeis. ingens fragor æthera cōplet.
Iupiter ipſe duas æquato examine lances
Suſtinet, & fata imponit diuerſa duorum;
Quē damnet labor, & quo vergat pondere lethū,
Emicat hic impune putans, & corpore toto
Alte ſublatum conſurgit Turnus in enſem,
Et ferit. exclamant Troës trepidique Latini,
Arrectæque amborum acies; at perfidus enſis
Frangitur, in medioque ardentem deſerit ictu:
Ni fuga ſubſidio ſubeat. fugit ocior Euro,
Vt capulum ignotum dextramq; aſpexit inermē.
Fama eſt, præcipitē, cum prima in prœlia iunctos
Conſcendebat equos, patrio mucrone relicto,
Dum trepidat, ferrum aurigæ rapuiſſe Metiſci:
Idque diu, dum terga dabant palantia Teucri,
Suffecit. poſtquam arma dei ad Volcania ventum
Mortalis mucro, glacies ceu futilis, ictu (eſt,
Diſſiluit: fulua reſplendent fragmina arena.
Ergo amens diuerſa fuga petit æquora Turnus:

Et nunc huc, inde huc incertos implicat orbis.
Vndique enim denſa Teucri incluſêre corona:
Atque hinc vaſta palus, hinc ardua mœnia cingũt.
Nec minus Æneas, quamquam tardata ſagitta
Interdum genua impediunt, curſumque recuſant,
Inſequitur, trepidiq; pedem pede feruidus vrguet,
Incluſum veluti ſi quando flumine nactus
Ceruum, aut puniceæ ſeptum formidine pennæ,
Venator curſu canis & latratibus inſtat:
Ille autem, inſidiis & ripa territus alta,
Mille fugit refugitque vias: at viuidus Vmber
Hæret hians, iam iamque tenet, ſimiliſque tenenti
Increpuit malis, morſuque eluſus inani eſt.
Tum vero exoritur clamor: ripæque lacuſque
Reſponſant circa, & cœlum tonat omne tumultu.
Ille ſimul fugiens, Rutulos ſimul increpat omnis;
Nomine quemq; vocans, notumq; efflagitat enſẽ.
Æneas mortem contra preſenſque minatur
Exitium ſi quiſquam adeat: terretque trementis;
Exciſurum vrbem minitans, & ſaucius inſtat.
Quinque orbis explẽt curſu, totidemq; retexunt,
Huc illuc. neque enim leuia aut ludicra petuntur
Præmia: ſed Turni de vita & ſanguine certant.
Forte ſacer Fauno foliis oleaſter amaris
Hic ſteterat, nautis olim venerabile lignum:
Seruati ex vndis vbi figere dona ſolebant
Laurenti diuo, & votas ſuſpendere veſtis.
Sed ſtirpem Teucri nullo diſcrimine ſacrum
Suſtulerant, puro vt poſſent concurrere campo.
Hic haſta Æneæ ſtabat: huc impetus illam
Detulerat fixam, & lenta in radice tenebat.
Incubuit, voluitque manu conuellere ferrum
Dardanides: teloque ſequi, quem prendere curſu
Non poterat. tum vero amens formidine Turnus
Faune, precor, miſerere, inquit: tuq; optima ferru
Terra tene: colui veſtros ſi ſemper honores:
Quos contra Æneadæ bello fecêre profanos.
Dixit, opemque dei non caſſa in vota vocauit.
Namque diu luctans, lentoque in ſtirpe moratus
Viribus haud vllis valuit diſcludere morſus
Roboris Æneas: dum nititur acer & inſtat,
Rurſus in aurigæ faciem mutata Metiſci
Procurrit, fratrique enſem dea Daunia reddit.
Quo

Digitized by Google

Quod Venus audaci nymphæ indignata licere,
Acceſſit, telumque alta ab radice reuellit.
Olli, ſublimes armis, animiſque refecti,
Hic gladio fidens, hic acer & arduus haſta,
Adſiſtunt contra certamina Martis anheli.
Iunonem interea rex omnipotentis Olympi
Alloquitur, fulua pugnas de nube tuentem:
Quæ iam finis erit, coniux? quid denique reſtat?
Indigetem Aeneam ſcis ipſa, & ſcire fateris,
Deberi cœlo, fatiſque ad ſidera tolli.
Quid ſtruis? aut qua ſpe gelidis in nubibus hæres?
Mortalin' decuit violari vulnere divûm?
Aut enſem (quid enim ſine te Iuturna valeret?)
Ereptum reddi Turno, & vim creſcere victis?
Deſine iam tandem, precibuſque inflectere noſtris:
Nec te tantus edat tacitam dolor. & mihi curæ
Sæpe tuo dulci triſtes ex ore recurſent.
Ventum ad ſupremum eſt. terris agitare vel vndis
Troianos potuiſti: infandum accendere bellum,
Deformare domum, & luctu miſcere hymenæos.
Vlterius tentare veto. Sic Iupiter orſus,
Sic dea ſubmiſſo contra Saturnia vultu:
Iſta quidem quia nota mihi tua, magne, voluntas,
Iupiter; & Turnum & terras inuita reliqui.
Nec tu me aëria ſolam nunc ſene videres
Digna indigna pati; ſed flammis cincta ſub ipſam
Starem aciẽ, traherẽq; inimica in prœlia Teucros,
Iuturnam miſero, fateor, ſuccurrere fratri
Suaſi, & pro vita maiora audere probaui:
Non vt tela tamen, non vt contenderet arcum:
Adiuro Stygij caput implacabile fontis:
Vna ſuperſtitio ſuperis quæ reddita diuis.
Et nũc cedo equidem, pugnaſque exoſa relinquo.
Illud te, nulla fati quod lege tenetur,
Pro Latio obteſtor, pro maieſtate tuorum:
Cum iam connubiis pacem felicibus (eſto)
Component, cum iam leges & fœdera iungent;
Ne vetus indigenas nomen mutare Latinos,
Neu Troas fieri iubeas Teucroſque vocari;
Aut vocem mutare viros, aut vertere veſtis.
Sit Latium: ſint Albani per ſæcula reges:
Sit Romana potens Itala virtute propago:
Occidit, occideritque ſinas cum nomine Troia.

Olli ſubridens hominum rerumque repertor:
Et germana Iouis, Saturnique altera proles:
Irarum tantos voluis ſub pectore fluctus:
Verum age, & inceptum fruſtra ſubmitte furorem.
Do quod vis, & me victuſque volenſque remitto.
Sermonem Auſonij patrium moreſque tenebunt.
Vtque eſt, nomen erit: commixti corpore tanto
Subſident Teucri. morem, rituſque ſacrorum
Adiiciam, faciamque omnis vno ore Latinos.
Hinc genus, Auſonio mixtũ quod ſanguine ſurget,
Supra homines, ſupra ire deos pietate videbis:
Nec gens vlla tuos æque celebrabit honores.
Annuit his Iuno, & mentem lætata retorſit.
Interea excedit cœlo, nubemque reliquit.
His actis, aliud genitor ſecum ipſe volutat,
Iuturnamque parat fratris dimittere ab armis.
Dicuntur geminæ peſtes, cognomine Diræ:
Quas & Tartaream Nox intempeſta Megæram
Vno eodemque tulit partu, paribuſque revinxit
Serpentem ſpiris, ventoſaſque addidit alas.
Hæ Iouis ad ſolium ſæuique in limine regis
Apparent, acuuntque metum mortalibus ægris:
Si quando lethum horrificũ morboſque deûm rex
Molitur, meritas aut bello territat vrbis.
Harum vnam celerem demiſit ab æthere ſummo
Iupiter, inque omen Iuturnæ occurrere iuſſit.
Illa volat, celerique ad terram turbine fertur:
Non ſecus, ac neruo per nubem impulſa ſagitta,
Armatam ſæui Parthus quam felle veneni,
Parthus ſiue Cydon, telum immedicabile torſit:
Stridens & celeris incognita tranſilit vmbras.
Talis ſe ſata Nocte tulit, Terraſque petiuit.
Poſtquã acies videt Iliacas atque agmina Turni;
Alitis in paruæ ſubitam collecta figuram,
Quæ, quondam in buſtis aut culminibus deſertis.
Nocte ſedens, ſerum canit importuna per vmbras,
Hanc verſa in faciem, Turni ſe peſtis ob ora
Fertque refertque ſonans, clypeumq; verberat alis
Illi membra nouus ſoluit formidine torpor:
Arrectæque horrore comæ, & vox faucibus hæſit.
At, procul vt Diræ ſtridorem agnouit & alas,
Infelix crinis ſcindit Iuturna ſolutos,
Vnguibus ora ſoror fœdans, & pectora pugnis.

Quid

Quid nunc te tua, Turne, poteſt germana iuuare?
Aut quid iam duræ ſuperat mihi? qua tibi lucem
Arte morer? talin' poſſum me opponere monſtro?
Iam iam linquo acies. ne me terrete timentem
Obſcænæ volucres: alarum verbera noſco,
Lethalemque ſonum. nec fallunt iuſſa ſuperba
Magnanimi Iouis, hæc pro virginitate reponit?
Quo vitam dedit æternam? cur mortis ademta eſt
Conditio? poſſem tantos finire dolores
Nunc certe, & miſero fratri comes ire per vmbras.
Immortalis ego? aut quicquam mihi dulce meorũ
Te ſine, frater, erit? ô quæ ſatis ima dehiſcat
Terra mihi, maniſque deam demittat ad imos?
Tantum effata, caput glauco contexit amictu
Multa gemens: & ſe fluuio dea condidit alto.
Aeneas inſtat contra, telumque coruſcat
Ingens arboreum, & ſævo ſic pectore fatur:
Quæ nunc deinde mora eſt? aut quid iam, Turne, retractas?
Non curſu, ſæuis certandum eſt comminus armis.
Verte omnis tete in facies, & contrahe, quicquid
Siue animis: ſiue arte vales: opta ardua pennis
Aſtra ſequi, clauſumque caua te condere terra.
Ille caput quaſſans, Non me tua feruida terrent
Dicta, ferox dî me terrent, & Iupiter hoſtis.
Nec plura effatus, ſaxum circumſpicit ingens;
Saxum antiquũ, ingens, campo quod forte iacebat
Limes agro poſitus, litem vt diſcerneret aruis.
Vix illud lecti bis ſex ceruice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.
Ille manu raptum trepida torquebat in hoſtem:
Altior inſurgens, & curſu concitus heros.
Sed neque currentem ſe, nec cognoſcit euntem,
Tollentemve manu, ſaxumq; immane mouentem.
Genua labant: gelidus concreuit frigore ſanguis.
Tum lapis ipſe viri, vacuum per inane volutus,
Nec ſpatium euaſit totum, nec pertulit ictum.
Ac velut in ſomnis, oculos vbi languida preſſit
Nocte quies, nequicquam auidos extẽdere curſus
Velle videmur, & in mediis conatibus ægri
Succidimus; non lingua valet, non corpore notæ
Sufficiunt vires, nec vox aut verba ſequuntur:
Sic Turno, quacumque viam virtute petiuit,

Succeſſum dea dira negat. tum pectore ſenſus
Vertuntur varij. Rutulos aſpectat & vrbem.
Cunctaturque metu, telumque inſtare tremiſcit.
Nec quo ſe eripiat, nec qua vi tendat in hoſtem,
Nec currus vſquam videt aurigamve ſororem.
Cunctanti telum Aeneas fatale coruſcat
Sortitus fortunam oculis,& corpore toto
Eminus interquet. murali concita numquam
Tormento ſic ſaxa fremunt,nec fulmine tanti
Diſſultant crepitus. volat atri turbinis inſtar
Exitium dirum haſta ferens,oraſque recludit
Loricæ,& clipei extremos ſeptemplicis orbis:
Per medium ſtridens tranſit femur.incidit ictus
Ingens ad terram duplicato poplite Turnus.
Conſurgunt gemitu Rutuli, totuſque remugit
Mons circum & vocem late nemora alta remittũt.
Ille humilis ſupplexque oculos dextramque precantem
Protendens,I quidem merui,nec deprecor,inquit:
Vtere ſorte tua. miſeri te ſi qua parentis
Tangere cura poteſt;oro:(fuit & tibi talis
Anchiſes genitor)Dauni miſerere ſenectæ.
Et me, ſeu corpus ſpoliatum lumine mavis,
Redde meis. viciſti,& victum tendere palmas
Auſonij vidêre. tua eſt Lauinia coniux:
Vlterius ne tende odiis. Stetit acer in armis
Aeneas,voluens oculos,dextramque repreſſit.
Et iam iamque magis cunctantem flectere ſermo
Cœperat ; infelix humero cum apparuit alto
Balteus & notis fulſerunt cingula bullis
Pallantis pueri: victum quem vulnere Turnus
Strauerat atq; humeris inimicum inſigne gerebat.
Ille,oculis poſtquam ſæui monumenta doloris
Exuuiaſque hauſit, furiis accenſus & ira
Terribilis:Tune hinc ſpoliis indute meorum
Eripiare mihi?Pallas te hoc vulnere, Pallas
Immolat,& pœnam ſcelerato ex ſanguine ſumit.
Hoc dicens,ferrum aduerſo ſub pectore condit
Feruidus. aſt illi ſoluuntur frigore membra,
Vitaque cum gemitu fugit indignata ſub vmbras.

FINIS ÆNEIDOS.

P. VIR

P. VIRGILII MARONIS
CVLEX,
AD OCTAVIVM.

Et Petri Bembi caſtigatione.

ARG *Paſtor in vmbra dormit : ſerpens illum impetit. Culex morſu paſtorem excitat: paſtor interimit culicem, iterumque obdormit: qui videns in ſomnis culicem inferorum curam ei monſtrantem, ſtupefactus excitatur : culiciſque ſepulcrum egregio ornat artificio.*

LVſimus, Octaui, gracili modulante Thalia:
Atque vt araneoli tenuem formauimus orſum
Luſimus: hæc propter Culicis ſint carmina dicta.
Omnis & hiſtoriæ per ludum conſonet ordo,
Notitiæque ducum voces: licet inuidus adſit,
Quiſquis erit culpare iocos Muſamque paratus,
Pondere vel culicis leuior, famaque feretur.
Poſterius grauiore ſono tibi Muſa loquetur
Noſtra, dabunt cum ſecuros mihi tempora fructus
Vt tibi digna tuo poliantur carmina ſenſu.
Latonæ magnique decus, Iouis aurea proles
Phœbus erit noſtri princeps & carminis auctor:
Et recinente lyra fautor : ſiue educat illum
Alma Chimæreo Xantus perfuſa liquore,
Seu nemus Aſteriæ, ſeu qua Parnaſſia rupes
Hinc atque hinc patula præpandit cornua fronte,
Caſtaliæque ſonans liquido pede labitur vnda.
Quare, Pierij laticis decus, ite ſorores
Naïdes, & celebrate Deum plaudente chorea:
Et tibi, ſancta Pales, ad quam ventura recurrit
Agreſtum bona cura, ſequi ſit cura tenentis
Aërios nemorum tractus, ſiluaſque virentes.
Te cultrice vagus ſaltus feror inter & aſtra.
At tu cui meritis oritur fiducia chartis,
Octaui veneranda, meis allabere cœptis.
Sancte puer: tibi namque canit non pagina bellum
Phlegra Giganteo ſparſa eſt quo ſanguine tellus:
Nec Centaureos Lapithas compellit in enſis:

Vrit Erichthonias Oriens non ignibus arces:
Non perfoſſus Athos, nec magno vincula ponto
Iacta, meo quærent iam ſera volumine famam:
Non Helleſpontus pedibus pulſatus equorum.
Græcia cum timuit venientis vndique Perſas:
Mollia ſed tenui pede currere carmina verſu
Viribus apta ſuis Phœbo duce ludere gaudet.
Et tu, ſancte puer, venerabilis, & tibi certet
Gloria perpetuum lucis manſura per æuum,
Et tibi ſede pia maneat locus, & tibi ſoſpes
Debita felicis memoretur vita per annos,
Grata bonis lucens. Sed nos ad cœpta feramur.
Igneus ætherias iam Sol penetrarat in arcis,
Candidaque aurato quatiebat lumina curru,
Crinibus & roſeis tenebras Aurora fugarat:
Propulit è ſtabulis ad pabula læta capellas
Paſtor, & excelſi montis iuga ſumma petiuit:
Lurida qua patulo velabant gramina collis.
Iam ſyluis, dumiſque vagæ, iam vallibus abdunt
Corpora: iamque omni celeres è parte vagantes
Scrupea deſertæ perrepunt ad caua rupis
Tondentur teneros viridantia gramina morſu:
Pendula proiectis carpuntur & arbuta ramis:
Denſaque virgultis auide labruſca petuntur.
Hæc ſuſpenſa rapit carpente cacumina morſu
Vel ſalicis lentæ, vel quæ noua naſcitur alnus.
Hæc teneras fruticum ſentes rimatur: at illa
Imminet in riui præſtantis imaginis vndam.
O bona paſtoris ſi quis non pauperis vſum
Mente prius docta faſtidiat, & probet illis
Omnia luxuriæ pretiis incognita curis,
Quæ lacerant auidas inimico pectore mentes.
Si non Aſſyrio fuerint bis lauta colore
Attalicis opibus data vellera: ſi nitor auri
Sub laqueare domus animum non tangit auarum,
Picturæque decus, lapidum nec fulgor in vlla
Cognitus vtilitate manet; nec pocula gnatum
Alconis referent, Boëtique toreuma, nec Indi
Conchea bacca maris pretio eſt: at pectore puro
Sæpe ſuper tenero proſternit gramine corpus;
Florida cum tellus gemmanteis picta per herbas
Vere notat dulci diſtincta coloribus arua:
Atque illum calamo lætum recinente paluſtri,

Otia

Otiaque inuidia degentem, ac fraude remota,
Pollentemque ſibi viridi cum palmite lucens
Vitea pampineo ſubter coma velat amictu.
Illi ſunt gratæ rorantes lacte capellæ,
Et nemus, & ſecunda Pales, & vallibus imis
Semper opaca nouis manantia fontibus antra.
Quis magis optato queat eſſe beatior æuo,
Quàm qui mente procul pura ſenſuque probando
Non auidas agnouit opes, non triſtia bella,
Nec funeſta timet validæ certamina claſſis?
Non, ſpoliis dum ſancta Deûm fulgentibus ornet
Templa, vel euectus finem tranſcendit habendi
Aduerſum ſæuis vltro caput hoſtibus offert.
Illi falce Deus colitur, non arte politus.
Ille colit lucos: illi Panchaïca thura,
Floribus agreſtes herbæ variantibus adſunt.
Illi dulcis adeſt requies, & pura voluptas,
Libera ſimplicibus curis: huc imminet, omnis
Dirigit huc ſenſus: hæc cura eſt ſubdita cordi.
Quolibet vt requie victu contentus abundet,
Iucundoque ſocet languentia corpora ſomno.
O pecudes, ô Panes, & ô gratiſſima Tempe
Fontis Hamadryadum. quarum non diuite cultu
Aemulus Aſcræo paſtor ſibi quiſque poëtæ
Securam placido traducit pectore vitam
Talibus in ſtudiis baculo dum nixus apricas
Paſtor agit curas, & dum non arte canora
Compacta ſolitum modulatur arundine carmen:
Tendit inevectus radios Hyperionis ardor,
Lucidaque æthcrio ponit diſcrimina mundo,
Qua iacit Oceanum flammas in vtrumque rapaces
Et iam compellente vagæ paſtore capellæ
Ima ſuſurrantis repetebant ad vada lymphæ,
Quæ ſubter viridem reſidebant cœrula muſcum.
Iam medias operum partis euectus erat Sol:
Cum denſas paſtor pecudes cogebat in vmbras:
Vt procul aſpexit luco reſidere virenti,
Delia Diua, tuo: quo quondam victa furore
Venit Nyctileum fugiens Cadmæis Agaue
Infandas ſcelerata manus è cæde cruenta:
Quæ gelidis bacchata iugis requieuit in antro,
Poſterius pœnam gnati ſe morte futuram.
Hic etiam viridi ludentes Panes in herba.

Et Satyri Dryadeſque choros egêre puellæ.
Naïadum cœtu, tantum non Orpheus Hebrum
Reſtantem tenuit ripis, ſyluaſque canendo:
Quantum te, Peneu, remorantem dia chorea,
Multa tibi læto fundentes gaudia vultu:
Ipſa loci natura domum reſonante ſuſurro
Queis dabat, & dulci feſſas refouebat in vmbra.
Nam primum prona ſurgebant valle patentes
Aëriæ platanus: inter quas impia lotos,
Impia, quæ ſocios Ithaci mœrentis abegit,
Hoſpita dum nimia tenuit dulcedine captos.
At quibus inſigni curru proiectus equorum
Ambuſtos Phaëthon luctu mutaverat artus,
Heliades teneris amplexæ brachia truncis
Candida fundebant tentis velamina ramis.
Poſterius, cui Demophoon æterna reliquit
Perfidiam lamentandi mala, perfida multis.
Quam comitabantur fatalia carmina quercus:
Quercus ante datæ, Cereris quam ſemina, vitæ:
Illas Triptolemi mutauit ſulcus ariſtis.
Hic magnum Argoæ navi decus edita pinus.
Proceras decorat ſylvas hirſuta per artus.
Appetit aëriis contingere montibus aſtra
Ilicis & nigræ ſpecies, & læta cupreſſus:
Vmbroſæque manent fagus, ederæque ligantis
Brachia: fraternos plangat ne populus ictus.
Ipſæque excedunt ad ſumma cacumina lentæ,
Pinguntque aureolos viridi pallore corymbos:
Queis aderat veteris myrtus non neſcia fati.
At volucres patulis reſidentes dulcia ramis
Carmina per varios edunt reſonantia cantus.
His ſuberat gelidis manans e fontibus unda,
Quæ levibus placidum rivis ſonat orta liquorem,
Et quamquam geminas aviũ vox obſtrepit auris,
Hanc querulæ referunt voces, queis nantia limo
Corpora lympha fovet: ſonitus alit aëris echo:
Argutis & cuncta fremunt ardore cicadis.
At circa paſsim feſſæ cubuêre capellæ,
Excelſiſque ſuper dumis: quos leniter adflans
Aura ſuſurrantis poſſit confundere venti.
Paſtor vt ad fontem denſa requieuit in vmbra,
Mitem concepit proiectus membra ſoporem,
Anxius inſidiis nullis: ſed lentus in herbis
Securo

Securo preſſos ſumno mandaverat artus.
Stratus humi dulcem capiebat corde quietem:
Ni fors incertos juſſiſſet ducere caſus.
Nam ſolitum volvens ad tempus tractibus iiſdem
Immanis vario maculatus corpore ſerpens,
Merſus ut in limo magno ſubſideret æſtu,
Obvia vibranti carpens gravis aëra lingua,
Squamoſos late torquebat motibus orbis,
Tollebant auræ venientis ad omnia viſus,
Iam magis atque magis corpus revolubile volvēs,
Attollit nitidis pectus fulgoribus; & ſe
Sublimi cervice rapit; cui criſta ſuperne
Edita purpureo lucens maculatur amictu:
Aſpectuque micant flammantia lumina torvo,
Metabat ſeſe circum loca: cum videt ingens
Adverſum recubare ducem gregis. acrior inſtat
Lumina diffundens intendere, & obvia torvo
Sæpius arripiens infringere, quod ſua quiſquam
Ad vada veniſſet: naturæ comparat arma:
Ardet mente, furit ſtridoribus, intonat ore:
Flexibus everſis torquetur corporis orbis:
Manant ſanguineæ per tractus undique guttæ:
Spiritibus rumpit fauces, cui cuncta paranti
Parvulus hunc prior humoris conterret alumnus:
Et mortem vitare monet per acumina. namque
Qua deducta genas pandebant lumina gemmis,
Hac ſenioris erat naturæ pupula telo
Icta levi. tum proſiluit furibundus, & illum
Obtritum morti miſit: cui diſsitus omnis
Spiritus exceſsit ſenſus. tum torva tenentem
Lumina reſpexit ſerpentem cominus: inde
Impiger exanimis, vix compos mente refugit:
Et validum dextra truncum detraxit ab orno:
Qui caſus ſociaret opem, numenve deorum.
Namque illi dederitne viam caſuſve deuſve,
Prodere ſit dubium: voluit ſed vincere tales.
Horrida ſquamoſi volventia membra draconis
Atque reluctantis crebris fœdeque petentis
Ictibus oſſa ferit, cingunt qua tempora criſtam;
Et quod erat tardus, omni languore remoto,
Neſcius, aſpiciens, timor obcæcaverat artus:
Hoc minus implicuit dira formidine mentem.
Quem poſtquam vidit cæſum langueſcere, ſedit.

Iam

Iam quatit,& biiuges oriens Erebo cit equos nox.
Et piger aurato procedit veſper ab Oeta:
Cum grege compulſo paſtor duplicantibus vmbris
Vadit,& in feſſos requiem dare comparat artus.
Cuius vt intrauit lenior per corpora ſomnus,
Languidaque effuſo requierunt membra ſopore:
Effigies ad eum Culicis deuenit: & illi
Triſtis ab euentu cecinit conuitia mortis.
Inquit: Quid meritus,ad quæ delatus acerbas
Cogor adire vices: tua dum mihi clarior ipſa
Vita fuit vita. rapior per inania ventis:
Tu lentus refoves iucunda membra quiete
Ereptus tetris è cladibus. at mea manes
Viſcera Lethæas cogunt transnare per vndas.
Præda Charontis agor. viden' vt flagrantia tedis
Lumina collucent infeſtis omnia templis:
Obuia Tiſiphone ſerpentibus vndique comta,
Et flammas,& ſæua quatit mihi verbera Pœna.
Cerberus & diris flagrans latratibus ora,
Anguibus hinc atq; hinc horrét cui colla reflexis,
Sanguineique micant ardorem luminis orbes.
Heu quid ab officio digreſſa eſt gratia, cum te
Reſtitui ſuperis lethi iam limine ab ipſo:
Præmia ſunt pietatis vbi? pietatis inhonor
In vanas abiêre vices,& rure receſſit
Iuſtitiæ prior illa fides: inſtantia vidi
Alterius ſine reſpectu. mea fata relinquens,
Ad parileis agor euentus: fit pœna merenti,
Pœna ſit exitium: modo ſit dum grata voluntas,
Exiſtat par officium. feror auia carpens,
Auia Cimmerios inter diſtantia lucos.
Quem circa triſtes denſentur in omnia Pœnæ.
Nam vinctas ſedet immanis ſerpentibus Othos.
Deuictum mœſtus procul adſpiciens Ephratem:
Conati quondam cum ſint incendere mundum:
Et Tityos Latona tuæ memor anxius iræ
(Implacabilis ira nimis) iacet alitis eſca.
Terreor à tantis inſiſtere terreor vmbris
Ad Stygias reuocatus aquas vix vltimus amni.
Reſtat, nectareas Divûm qui prodidit eſcas
Gutturis arenti reuolutus in omnia ſenſu.
Quid,ſaxum procul aduerſo qui monte reuolui,
Contempſiſſe dolor quem numina vincit acerbu

,Otia

Otia quærentem fruſtra? Vos ite puellæ,
Ite, quibus tædas accendit triſtis Erinnys,
Sicut Hymen præfata dedit connubia mortis,
Atque alias alio denſat ſuper agmine turmas:
Impietate fera vecordem Colchida matrem
Anxia ſollicitis meditantem vulnera gnatis:
Iam Pandonias miſeranda prole puellas,
Quarum vox Ityn, & Ityn, quod Biſtonius Rex
Orbus Epops mœret volucris euectus in auras,
At diſcordantes Cadmæo ſanguine fratres
Iam truculenta ferunt infeſtaque vulnera corpus
Alter in alterius; iamque auerſatus vterque
Impia germani manat quod ſanguine dextra.
Eheu mutandus nunquam labor: auferor vltra
In diuerſa magis: diſtantia numina cerno,
Elyſium tranandus agor delatus ad vndam.
Obuia Perſephone comites Heroïdas vrget
Aduerſas prefetre faces. Alceſtis ab omni
Inuiolata vacat cura, quod ſæua mariti
Ipſa ſuis fatis Admeti fata morata eſt.
Ecce Ithaci coniux ſemper decus Icariotis
Fœmineũ incorrupta decus manet, & procul illam
Turba ferox iuuenum telis confixa procorum.
Quin miſera Eurydice tanto mœrore receſſit,
Pœnaque reſpectus, & nunc manet Orpheus in te,
Audax ille quidem, qui mitem Cerberon vnquam,
Credidit, aut vlli Ditis placabile numen:
Nec timuit Phlegethõta furentẽ ardentibus vndis
Nec mœſta obtentu diro & ferrugine regna,
Defoſſaique domos, ac Tartara nocte cruenta
Obſiſta, nec facilis Ditis ſine iudice ſedes,
Iudice, qui vitæ poſt mortem vindicat acta:
Sed fortuna valens audacem fecerat Orphea.
Iam rapidi ſteterant amnes, & turba ferarum
Blanda voce ſequax regionem inſederat Orphei:
Iamque imam viridi radicem mouerat alte
Quercus humo, ſteterantq; amnes ſiluæque ſonoræ
Sponte ſua cantus rapiebant cortice amara.
Labentes biiuges etiam per ſidera Lunæ
Preſſit equos: & tu currentis menſtrua virgo
Auditura lyram tenuiſti nocte relicta.
Hæc eadem potuit Ditis te vincere coniux,
Eurydicemque vltro ducendam reddere: non fas,

Non

Non erat in vitam diuæ exorabile numen.
Illa quidem nimium Manes experta ſeueros
Præceptum ſignabat iter : nec retulit intus
Lumina, nec diuæ corrupit munera lingua.
Sed tu crudelis, crudelis tu magis Orpheu,
oſcula cara petens rupiſti iuſſa deorum.
Dignus amor venia, paruum ſi Tartara noſſent
Peccatum ignouiſſe : ſed & vos ſede piorum,
Vos manet heroum contra manus: hic & vterque
Aæacides. Peleus namque & Telamonia virtus
Per ſecura patris lætantur numina, quorum
Connubiis Venus, & virtus iniunxit honorem.
Hunc rapuit ſerua: aſt illum Nereis amauit.
Aſſidet hac iuuenis, ſociat quem gloria, fortis,
Acer, inexcuſſus, referens à nauibus ignis
Argolicis Phrygios torua feritate repulſos.
O quia non referat talis divortia belli,
Quæ Trojæ videre viri, vidêreque Graii!
Teucria cum magno magnaret ſanguine tellus;
Et Simois, Xanthique liquor, Sigæaque præter
Litora, cum Troës ſæui vos Hectoris ira
Vidêre in claſſis inimica mente Pelaſgas
Vulnera, tela, neces, ignis inferre paratos.
Ipſa iugis namque Ida potens feritatis, & ipſa
Æqua faces altrix cupidis præbebat alumnis,
Omnis vt in cineres Rhœtei litoris ora
Claſſibus ambuſtis flamma ſuperante daretur.
Hinc erat oppoſitus contra Telamonius heros,
Obiectoque dabat clypeo certamina: & illinc
Hector erat Troiæ ſummum decus: acer vterque.
Fulminibus cœlo veluti fragor editus alto.
Ignibus hic, teliſque ſuper, ſi claſſibus Argos
Eripiat reditus: ille vt Vulcania ferro
Vulnera protectus depellere nauibns inſtet.
Hoc erat Aæacides alter lætatus honore,
Dardaniæque alter fuſo quod ſanguine campis
Hectoreo victor luſtrauit corpore Troiam.
Rurſus acerba fremunt, Paris hunc quod lethat, &
Alma dolis Ithaci virt⁹ quod concidit icta. (huius
Huic gerit auerſos proles Laërtia vultus,
Et iam Strymonij Rhœſi, victorque Dolonis
Pallade iam lætatur ouans, rurſuſque tremiſcit
Iam Ciconas, iã iamq; horret Læſtrygonas atros.

Illam

Illum Scylla rapax canibus ſuccincta Moloſſis,
Aetnæuſque Cyclops, illum metuenda Charybdis,
Pallenteſque lacus, & ſqualida Tartara terrent.
Hic & Tantalei generis decus amplus Atrides
Aſſidet, Argiuûm lumen: quo flamma regente
Doris Erichthonias proſtrauit funditus arces.
Reddidit heu grauius pœnas tibi, Troia, ruenti;
Helleſpontiacis obiturus reddidit vndis.
Illa vices hominum teſtata eſt copia quondam;
Ne quiſquam propriæ fortunæ munere diues
Iret in euectus, cœlum ſuper omne: propinquo
Frangitur inuidiæ telo decus. Ibat in altum
Vis Argoa petens patriam, ditataque præda
Arcis Erichthoniæ: comes huic erat aura ſecunda:
Per placidum curſu pelagus. Nereis ad vndas
Signa dabat: pars inflexis ſuperacta carinis;
Cum ſeu cœleſti fato, ſeu ſideris ortu
Vndique mutatur cœli nitor: omnia ventis,
Omnia turbinibus ſunt anxia. iam maris vnda
Sideribus certat conſurgere: iamque ſuperne
Corruere & Soliis & ſidera cuncta minantur.
At venit in terras cœli fragor: hic modo læta
Topia, nunc miſeris circundatur anxia fatis:
Immoriturque ſuper fluctus, & ſaxa Capharei,
Euboicas & per cautes, Heræaque late
Litora: cum Phrygiæ paſſim vaga præda peremptæ
Fluctuat omnis in æquoreo iam naufragia tractu.
Hic alij ſidunt pariles virtutis honore
Heroës, mediiſque ſiti ſunt ſedibus omnes,
Omnis Roma decus magni quos ſuſcipit orbis.
Hic Fabij, Deciique, hic eſt & Horatia virtus:
Hic & fama vetus nunquam moritura Camilli:
Curtius & mediis quem quondam ſedibus vrbis
Deuotum bellis conſumpſit gurgitis hauſtus:
Mutius & prudens ardorem corpore paſſus,
Legitime ceſſit cui fracta potentia regis.
Hic Curius claræ ſocius virtutis: & ille
Flaminius, deuota dedit qui corpora flammæ.
Iure igitur talis ſedes pietatis honorat:
Illic Scipiadæque duces deuota triumphis
Mœnia quos rapidos Libycæ Carthaginis horrent.
Illi laude ſua vigeant: ego Ditis opacos
Cogor adire lacus, viduos à lumine Phœbi:

Et

Et vaſtum Phlagethonta pati:quo maxima Minos
Conſcelerata pia diſcernit vincula ſede.
Ergo iam cauſam mortis me dicere vinctæ
Verberibus ſæuo cogunt ab iudice Pœnæ:
Cum mihi tu ſis cauſa mali;nec conſcius adſis:
Nec tolerabilibus curis hæc immemor audis:
Quæ tamen vt vanis demittens omnia ventis,
Digredior numquam rediturus. tu cole fontis,
Et viridis nemorum ſyluas, & paſcua lætus,
Et mea diffuſas rapiantur dicta per auras.
Dixit:& extrema triſtis cum voce receſſit.
Hunc vbi ſollicitum dimiſit inertia vitæ,
Interius grauiter mentem ægeri:nec tulit vltra
Senſibus infuſum Culicis de morte dolorem,
Quantumcumque ſibi vires tribuêre ſeniles,
Quis tamen infeſtum pugnans deuicerat hoſtem.
Riuum propter aquæ viridi ſub fronde latentem
Conformare locũ capit impiger. hunc & in orbẽ.
Deſtinat, ac ferri capulum repetiuit in vſum,
Gramineam vt viridi fo deret de ceſpite terram.
Iam memor inceptum peragens ſibi cura laborem
Congeſtum cumulauit opus: atque aggere multo
Telluris tumulus formatum creuit in orbem:
Quem circum lapidem læui de marmore formans
Conſerit aſſiduæ curæ memor. hic & acanthus,
Et roſa purpureo creſcit rubicunda colore,
Et violæ omne genus hic eſt & Spartica myrtus,
Atque Hyacinthus & hic Cilici crocus edit⁹ aruo,
Laurus itẽ Phœbi ſurgẽs decus. hic Rhododaphne,
Liliaque & roris non auia cura marini,
Herbaque thuris opes priſcis imitata Sabina,
Chryſanthuſq; ederæque nitor pallente corymbo,
Et Bocchus Libyæ Regis memor:hic amaranthus,
Buphthalmuſque virens, & ſemper florida picris.
Non illinc Narciſſus abeſt; cui gloria formæ
Igne Cupidineo proprios exarſit in artus,
Et quoſcunque nouant vernantia tempora flores.
His,tumulus ſuper inſeritur:tum fronte locatur
Elogium, tacita format quod litera voce:
Parue Culex,pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium vitæ pro munere reddit.

P. VIR

P. VIRGILII MARONIS
C E I R I S.
AD MESSALAM.

ARG. *Opuſculum Virgilius hoc ad Meſſalam dirigit, qui Auguſti tempore magnis in rebus, præſertim militaribus, inſignis, præterea Orator non indignus & poeta erat. Cupiebat igitur Maro beneuolentiſſimum illum ſibi efficere. Ceirim ad illum mittit, in quo præconium Meſſalæ celebrat: ſiquidem Ceiris præconium dicitur. Argumentum autem carminis eſt ſabula de Scyllarum transformatione, quam miris ac variis modis ſequitur.*

ETſi me vario iactatum laudis amore,
Irritaque expertum fallacis præmia vulgi,
Cecropius ſuauis exſpirans hortulus auras
Florentis viridi ſophiæ complectitur vmbra:
Nam mea quæret eo dignum ſibi quærere carmen
Longe aliud ſtudium, atque alios accincta labores,
Altius ad magni ſuſpendit ſidera mundi,
Et placitum paucis auſa eſt adſcendere collem.
Non tamen abſiſtam cœptum detexere munus:
In quo iure meas vtinam requieſcere muſas,
Et leuiter blandum liceat deponere morem.
Quod ſi mirificum proferre valent genus omnes
Mirificum ſæcli, modo ſit tibi velle libido,
Si me iam ſumma ſapientia pangeret arce,
Quatuor antiquis quæ hæredibus eſt data cõſors,
Vnde hominum errores longe, lateque per orbem
Deſpicere, atque humilis poſſem contẽnere curas:
Non ego te talem venerarer munere tali.
Non equidem: quamuis interdum ludere nobis,
Et gracilem molli liceat pede claudere verſum.
Sed magno intexens, ſi fas eſt dicere, peplo,
Qualis Erichteis olim portatur Athenis,
Debita cum caſtæ ſoluuntur vota Mineruæ,
Tardaue confecto redeunt quinquennia luſtro,
Cum leuis alterno Zephyrus concrebuit Euro:
Et prono grauidum prouexit pondere curium.
Felix ille dies, felix & dicitur annus;
Falices qui talem annum vidére, diemque.

Ergo Palladiæ texuntur in ordine pugnæ :
Magna Giganteis ornantur pepla tropæis :
Horrida ſanguineo pinguntur prælia cocco.
Additur aurata deiectus cuſpide Typho ,
Qui prius Oſſæis conſternens æthera ſaxis
Æmathio celſum duplicabat vertice Olympum.
Tale Deæ velum ſolenni in tempore portant :
Tali te vellem, iuuenum doctiſſime, ritu
Purpureos inter Soles & candida Lunæ
Sidera, cæruleis orbem pulſantia bigis ,
Naturæ rerum magnis intexere chartis :
Æternum ſophiæ coniunctum carmine nomen ,
Noſtra tuum ſenibus loqueretur pagina ſeclis.
Sed quoniam ad tantas nunc primum naſcimur artes,
Nunc primum teneros firmamus robore neruos:
Hæc tamen interea quæ poſſumus, in quibus æui
Prima rudimenta, & primos exegimus annos,
Accipe dona meo multum vigilata labore,
Et præmiſſa tuis non magna exordia rebus.
Impia prodigiis vt quondam exterruit amplis
Scylla, nouoſque auium ſublimis in aëre cœtus
Viderit ? & tenui conſcendens ſidera penna
Cæruleis ſua tecta ſuperuolitauerit alis ;
Hanc pro purpureo pœnam ſcelerata capillo ,
Proque patris ſoluens excisâ funditus vrbe.
Complures illam,& magni, Meſſala, poëtæ
(Nam verum fateamur, amat Polyphymnia verum)
Longe alia perhibent mutata membra figura,
Scyllæum monſtra in ſaxum conuerſa vocari:
Illam eſſe, ærumnis quam ſæpe legamus Vlyſſi
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexâſſe ratis, & gurgite in alto
Deprenſos nautas canibus lacerâſſe marinis.
Sed neque Mæoniæ hæc patiuntur credere chartæ,
Nec malus iſtorum dubiis erroribus auctor.
Namque alias alij vulgo finxêre puellas :
Quæ Colophoniaco Scyllæ dicuntur Homero.
Ipſi ſeu Lamiæ mater ſit, ſiue Cratæis ,
Siue illam monſtro genuit Perſæa biformi ,
Siue eſt neutra parens: atque hoc in carmine toto
Inguinis eſt vitium, & Veneris deſcripta libido :
Siue etiam exactis ſpeciem mutata venenis

Infelix

Infelix virgo. (quid enim commiſerat illa?)
Ipſe pater timidam ſæva complexus arena.
Coniugium caræ violauerat Amphitrites.
Attamen exigit longo poſt tempore pœnas,
Vt cum cura ſui veheretur coniugis alto,
Ipſa trucem multo miſceret ſanguine pontum.
Seu vero, vt perhibent, forma cũ vinceret omnes,
Et cupidos quæſtu paſſim ſpoliaret amantes;
Piſcibus & canibus rabidis vallata repente eſt,
Horribiles circum vidit ſibi ſiſtere formas.
Heu quoties mirata nouos expalluit artus!
Ipſa ſuos quoties heu pertimuit latratus!
Auſa quod eſt mulier numen fraudare Deorum,
Et dictam Veneri votorum vertere pœnam.
Quã mala multiplici iuuenum quod ſepta caterua
Dixerat, atque animo meretrix agitata ferarum,
Infamem tali meritorum more fuiſſe
Docta Palæphatia teſtatur voce papyrus.
Quidquid, & vt quiſquis tali de clade locutus,
Omnia ſint; potius liceat noteſcere Ceirin:
Atque vnam ex multis Scyllam non eſſe puellis.
Quare & quæ cantus meditanti mittere certos,
Magna mihi cupido tribuiſtis præmia, Diuæ
Pierides, quarum caſtos altaria poſtes
Munere ſæpe meo inficiunt, foribuſque hyacinthi
Deponunt flores, aut ſuaue rubens narciſſus,
Aut crocus alterna coniungens lilia caltha,
Sparſaque liminibus floret roſa; nunc age, diuæ,
Præcipuè noſtro nunc adſpirate labori,
Atque nouum æterno prætexite honore volumẽ.
Sunt Pandioniis vicinæ ſedibus vrbes,
Actæos inter collis, & candida Theſei
Purpureis late ridentia litora conchis:
Quarum non vlli fama concedere digna
Stat Megara, Actæi quondam munita labore
Alcathoi, Phœbique; deus namque adfuit illi:
Vnde etiam citharæ voces imitantur acutas:
Sæpe lapis recrepat Cyllenia munera pulſus,
Et veterem ſonitu Phœbi teſtatur honorem.
Hanc vrbem, ante alios, qui tum florebat in armis,
Fecerat infeſtam populator remige Minos:
Hoſpitioque ſeni fuit Hippolydolaque victo,
Carpathium fugiens, & flumina Ceratæa

Texerat. hunc bello repetens Gortynius heros
Attica Cretæa ſternebat rura ſagitta,
Sed neque tunc ciues, neq; tunc rex ipſe veretu
Infeſto ad muros volitantis agmine turmas
Ducere, & indomita virtute retundere mentis:
Reſponſum quoniam ſatis eſt meminiſſe deorum
Nam capite à ſummo regis, mirabile dictu,
Candida cæſaries, florebant tempora lauro,
Et roſeus medio fulgebat vertice crinis:
Cuius quam ſeruata diu natura fuiſſet,
Tã patriam incolumem Niſi, regnumque futurum
Concordes ſtabili firmarunt numine Parcæ.
Ergo omnis caro reſidebat cura capillo:
Aurea ſolenni comtum quoque fibula ritu
Mopſopio, tereti nectebat dente cicadæ.
Nec vero hæc vobis cuſtodia vana fuiſſet,
Nec fuerat: niſi Scylla nouo concepta furore
Scylla patris miſeri, patriæque inuenta ſepulcrum
O nimium cupidis ſi non inhiaſſet ocellis.
Sed malus ille puer, quem nec ſua flectere mater
Iratum potuit, quem nec pater, atque auus idem
Iupiter. ille etiam Pœnos domitare leones,
Et validas docuit vires manſueſcere tigris.
Ille etiam diuos, homines ſed dicere magnum eſt.
Idem tum ſuperis acuebat paruulus iras,
Iunonis magnæ, cuius periuria diuæ
Olim ſe meminiſſe diu periura puellæ
Non ulli liceat. violauerat inſcia ſedem,
Dum ſacris operata deæ laſciuit, & extra
Procedit longe matrum comitumque cateruam,
Suſpenſam gaudens in corpore ludere veſtem,
Et tumidos agitante ſinus Aquilone relaxans.
Nec dum etiam caſtos agitauerat ignis honores,
Nec dum ſolemni lympha perfuſa ſacerdos
Pallentis foliis caput exornarat oliuæ,
Cum lapſa è manibus fugit pila, cumque relapſa
Procurrit virgo: quo vtinam ne prodita ludo
Aurea tam gracili ſoluiſſet corpora palla
Omnia quæ retinere gradum, curſumque morari
Poſſent: ô tecum vellem tua ſemper haberes
Non vnquam violata manu ſacraria diuæ,
Iurando infelix nequicquam iura piaſſes.
Et ſi quis nocuiſſe tibi periuria credat,

Cauſſa,

Cauſſa pia eſt: timuit fratri te oſtendere Iuno.
At leuis ille deus, cui ſemper ad vlciſcendum
Quæritur ex omni verborum iniuria dicto:
Aurea fulgenti depromens tela pharetra,
Heu nimium tereti, nimium Tirynthia viſu,
Virginis in tenera defixerat omnia mente.
Quæ ſimul ac venis hauſit ſitientibus ignem,
Et validum penitus concedit in oſſa furorem:
Sæua velut gelidis Ciconum Biſtonis in oris,
Ictaue barbarico Cybeles antiſtita buxo,
Infelix virgo tota bacchatur in vrbe:
Non ſtorace Idæo flagrantes picta capillos
Cognita, non teneris pedibus Sicyonia ſeruans,
Non niueo retinens bacchata monilia collo.
Multum illi incerto trepidant veſtigia curſu.
Sæpe redit patrios aſcendere prodita muros:
Aëriaſque facit cauſam ſe viſere turres.
Sæpe etiam triſtis voluens in nocte querelas,
Sedibus ex altis cœli ſpeculatur amorem:
Caſtraque proſpectat crebris lucentia flammis.
Nulla colum nouit: charum nec reſpicit aurum.
Non arguta ſonant tenui pſalteria chorda:
Non Libyco molles plauduntur pectine telæ.
Nullus in ore rubor: vbi enim rubor obſtat amoris
Atque vbi nulla malis reperit ſolatia tantis,
Tabidulamque videt labi per viſcera mortem,
Quo vocat ire dolor, ſubigunt quo tendere fata,
Fertur, & horribili præceps impellitur œſtro:
Vt patris ac demens crinem de vertice ferret
Furtim, atque arguto detonſum mitteret hoſti.
Namque hæc conditio miſeræ proponitur vna.
Siue illa ignorans: quis non bonus omnia malit
Credere, quam tanto ſcelere damnare puellam?
Heu tamen infelix (quid enim imprudentia prodeſt?)
Niſe pater: cui direpta crudeliter vrbe,
Vix erit vna ſuper ſedes in turribus altis,
Feſſus vbi extructo poſſis conſidere nido.
Tu quoque auis moriêre: dabit tibi filia pœnas.
Gaudete ô celeres ſubnixæ nubibus altis,
Quæ mare, quæ virides ſyluas, lucoſque ſonantes
Incolitis: gaudete vagæ, blandæque volucres,
Voſque adeo humani mutatæ corporis artus.

Digitized by Google

Vos ô crudeli fatorum lege puellæ
Dauliades (crudele) venit cariſſima vobis
Cognatos augens reges numerumque ſuorum
Ceiris, & ipſe pater: vos ô pulcherrima quondam
Corpora, cæruleas præuertite in æthera nubes:
Qua nouus ad ſuperûm ſedes Calcheïus, & qua
Candida conceſſos adſcendat Ceiris honores.
Iamque adeo dulci deuinctus lumina ſomno
Niſus erat: vigilemque procul cuſtodia primis
Excubias foribus ſtudio iactabat inani:
Cum furtim tacito deſcendens Scylla cubili
Auribus arrectis nocturna ſilentia tentat:
Et preſſis tenuem ſingultibus aëra captat.
Cum ſuſpenſa leuans digitis veſtigia primis
Egreditur; ferroque manus armata bidenti
Euolat; ac demtæ ſubita in formidine vires,
Cæruleas ſua furta prius teſtantur ad vmbras.
Nam qua ſe ad patrium tendebat ſemita limen,
Veſtibulo in thalami paulum remoratur, & altum
Suſpicit ad culti nutantia ſidera mundi,
Non accepta piis promittens munera diuis.
Quam ſimul Ogygij Phœnicis filia Carme
Surgere ſenſit anus (ſonitum nam fecerat illi
Marmoreo æratus ſtridens in limine cardo)
Corripit extemplo feſſam languore puellam,
Et ſimul, ô nobis ſacrum caput, inquit, alumna
Non tibi nequicquam viridis per viſcera pallor
AEgrotas tenui ſuffudit ſanguine venas.
Nec leuis hoc facere (neq; enim pote) cura ſubegit
Haud fallor, quod te potius Rhamnuſia fallit.
Nam qua te cauſſa nec dulcis pocula Bacchi,
Nec grauidos Cereris dicam contingere fetus:
Quæ cauſſa ad patrium ſolam vigilare cubile,
Tempore quo feſſas mortalia pectora curas,
Quo rapidos etiam requieſcunt flumina curſus?
Dic age nunc miseræ ſaltem, quod ſæpe petenti
Iurabas nihil eſſe mihi, cum mœſta parentis
Formoſos circum virgo morere capillos:
Hei mihi, ne furor ille tuos inuaſerit artus,
Ille Arabis Myrrhæ quondam qui cepit ocellos:
Vt ſcelere infando, quod nec ſinit Adraſteia,
Lædere vtrumque vno ſtudeas errore parentem.
Quod ſi alio quouis animo iactaris amore:

Nam

Digitized by Google

Nam te iactari, non eſt Amathuſia noſtri
Tam rudis, vt nullo poſſim cognoſcere ſigno:
Sin conceſſus amor noto te macerat igne,
Per tibi Dictynnæ præſentia numina iuro,
Prima deûm quæ te mihi dulcem donat alumnam,
Omnia me potius digna atque indigna laborum
Millia viuram, quam te tam triſtibus iſtis
Sordibus, & ſcoria patiar tabeſcere tali.
Hæc loquitur, mollique vt ſe velauit amictu,
Frigidulam iniecta circumdat veſte puellam,
Quæ prius in tenui ſteterat ſuccincta corona.
Dulcia deinde genis rorantibus oſcula figens,
Perſequitur miſeræ cauſſas exquirere talis,
Nec tamen ante vllas patitur ſibi reddere voces,
Marmoreum tremebunda pedem quam rettulit intra.
Illa autē, Quid nunc me, inquit, nutricula, torques?
Quid tantum properas noſtros nouiſſe furores?
Non ego conſueto mortalibus vror amore;
Nec mihi notorum deflectunt lumina vultus,
Nec genitor cordi eſt: vltro namq; odimus omnis.
Nil amat hic animus, nutrix, quod oportet amari,
In quo falſa tamen lateat pietatis imago;
Sed media ex acie, mediis ex hoſtibus, heu, heu,
Quid dicam? quoue ipſa malum hoc exordiar ore?
Dicam equidem: quoniā quid tu tibi dicere, nutrix,
Non ſinis? extremum hoc munus morientis habeto.
Ille, vides, noſtris qui mœnibus aſſidet hoſtis,
Quem pater ipſe deûm ſceptri donauit honorē.
Cui Parcæ tribuêre nec vllo vulnere lædi;
Dicendum eſt, Fruſtra circumuehor omnia verbis:
Ille mea, ille idem oppugnat præcordia Minos.
Quod te per diuûm crebros obteſtor amores,
Perque tuum memoris hauſtum mihi pectus alumnæ,
Vt me, ſi ſeruare potes, ne perdere malis.
Sin autem optatæ ſpes eſt inciſa ſalutis;
Ne mihi, quam merui, inuideas, nutricula, mortem.
Nam niſi te nobis malus ô malus, optima Carme,
Ante hunc conſpectum caſuſue deuſue tuliſſet:
Aut ferro hoc (aperit ferrum, quod veſte latebat)
Purpureum patris demſiſſem vertice crinem,

Digitized by Google

Aut mihi præſenti peperiſſem vulnere lethum.
Vix hæc ediderat, cum clade exterrita triſti
Intonſos multo deturpat puluere crinis,
Et grauiter queſtu Carme complorat anili:
O mihi nunc iterum crudelis redite Minos,
O iterum noſtræ Minos inimice ſenectæ
Semper, & aut olim nata ô te propter eundem,
Aut amor inſanæ luctum portauit alumnæ.
Tene ego tam longe capta atque anecta nequiui,
Tam graue ſeruitium, tam duros paſſa labores,
Effugere, vt ſiſtam exitium crudele meorum?
Iam iam nec nobis ea, quæ ſenioribus, vllum.
Copia viuendi vitæ genus vt quid ego amens
Te erepta, ô Britomarti, meæ ſpes vna ſalutis,
Te, Britomarti, diem potui producere vitæ?
Atque vtinam Cereri, nec tantum gratia Dianæ
Venatus eſſes virgo ſectata virorum;
Cnoſſia neu Partho contendens ſpicula cornu
Dictæas ageres ad gramina nota capellas:
Numquam tam obnixe fugiens Minoïs amores,
Præceps aëriis ſpecula de montibus iſſes:
Vnde alij fugiſſe ferunt & numina Phocæ
Virginis aſſignant: alij, quo notior eſſes,
Dictynnam dixêre tuo de nomine Lunam.
Sint hæc vera velim: mihi certe gnata periſti:
Numquam ego te ſummo volitantem in vertice montis,
Hyrcanos inter comites agmenque ferarum
Conſpiciam; nec te redeuntem amplexa tenebo.
Verum hæc tum nobis grauia atque indigna fuêre,
Tum, mea alumna, tui cum ſpes integra maneret:
Et vox iſta meas nondum violauerat aures.
Tene etiam fortuna mihi crudelis ademit?
Tene ô ſola meæ viuendi cauſſa ſenectæ?
Sæpe tuo dulci nequicquam capta ſopore,
Cum premeret natura, mori me velle negaui,
Vt tibi Corico glomerarem flammea luto.
Quo nunc me infelix, aut quæ me numina ſeruant?
An neſcis qua lege patris de vertice ſummo
Ediſis candentis prætexat purpura canos?
Quæ tenui patriæ ſpes ſit ſuſpenſa capillo?
Si neſcis, aliquam poſſum ſperare ſalutem:
Inſcia quandoquidem ſcelus es conata nefandum:
Sin

Sin eſt, quod metuo: per me, mea alumna, tuumque
Expertum multis miſeræ mihi rebus amorem:
Per me, & ſacra precor per flumina Ilithyiæ,
Ne tantum in facinus tam nulla mente ſequaris.
Non ego te incepto (fieri quod non pote) conor
Flectere, Amor: neque ſit cum dis contendere noſtrum:
Sed patris incolumi potius te nubere regno,
Atque aliquos tamen eſſe velis tibi, alumna, Penates:
Hoc vnum exitio docta atque experta monebo.
Quod ſi non alia poteris ratione parentem
Flectere: ſed poteris (quid enim non vnica poſſis?)
Tunc potius tamen ipſa pio cum iure licebit,
Cum facti cauſſam tempuſque doloris habebis:
Tunc potius conata tua atque incepta referto:
Meque deoſque tibi comites, mea alumna, futuros
Polliceor; nihil eſt quod texas ordine longum.
His vbi ſollicitos animi releuauerat æſtus
Vocibus, & blanda pectus ſpe vicerat ægrum;
Paullatim tremebunda genis obducere veſtem
Virginis, & placidam tenebris captare quietem,
Inuerſo bibulum reſtinguens lumen oliuo,
Incipit, ad crebros inſani pectoris ictus
Ferre manum, aſſiduis mulcens præcordia palmis.
Noctem illam ſic mœſta ſuper morientis alumnæ
Frigidulos cubito ſubnixa pependit ocellos.
Poſtera lux vbi læta diem mortalibus almum
Et gelido veniens mani quatiebat ab OEta,
Quem pauidæ alternis fugitant optantque puellæ;
Heſperium vitant, optant ardeſcere Solem;
Præceptis paret virgo nutricis, & omnis
Vndique conquirit nubendi ſedula cauſſas.
Tentantur patriæ ſummiſſis vocibus aures,
Laudanturque bonæ pacis bona: multus ineptæ
Virginis inſolito ſermo nouus errat in ore
Nunc tremere inſtantis belli certamina dicit,
Communemque timere deum: nunc regis amicos,
(Namque ipſo verita eſt orbari mœſta parente)
Cum Ioue communis qui quondam habuêre nepotes:
Nunc etiam conficta dolo mendacia turpi

Inuenit, & divûm terret formidine ciuis:
Nunc alia ex aliis (nec deſunt omnia) quærit.
Quin etiam caſtos auſa eſt corrumpere vates:
Vt, cum cæſa pio cecidiſſet victima ferro,
Eſſent, qui generum Minoa auctoribus extis
Iungere, & ancipites ſuaderent tollere pugnas.
At nutrix patula componens ſulfura teſta,
Narciſſum caſiamque, herbas incendit olentis:
Terque nouena ligat triplici diuerſa colore
Fila: ter in gremium mecum, inquit, deſpue, virgo.
Deſpue ter, virgo: numero deus impare gaudet.
Inde Ioui geminat magno Stygialia ſacra,
Sacra nec Idæis ſenibus, nec cognita Graiis.
Pergit Amyclæo ſpargens altaria thallo,
Regis Iolciacis animum defigere votis.
Verum vbi nulla mouet ſtabilem fallacia Niſum,
Nec poſſunt homines, nec poſſunt flectere diui:
(Tanta eſt in paruo fiducia crine cauendi:)
Rurſus ad inceptum ſociam ſe adiunxit alumnæ,
Purpureumque parat rurſus tondere capillum,
Cum longo quod iam captet ſuccurrere amori.
Non minus illa tamẽ reuehi, quod mœnia creſcãt,
Gaudeat: & cineri patriæ eſt iucunda ſepulto.
Ergo metu capiti Scylla eſt inimica paterno.
Tum coma Sidonio florens ſucciditur oſtro:
Tum capitur Megara, & diuûm reſponſa probãtur.
Tum ſuſpenſa nouo ritu de nauibus altis,
Per mare cæruleum trahitur Niſeïa virgo.
Complures illam Nymphæ mirantur in vndis:
Miratur pater Oceanus, & candida Thetys,
Et cupidas ſecum rapiens Galatea ſorores:
Illa etiam, iunctis magnum quæ piſcibus æquor
Et glauco bipedũm curru metitur equorum,
Leucothoë, paruuſque dea cum matre Palæmon.
Illi etiam alternas ſortiti viuere luces,
Cara Iouis ſoboles, magnum Iouis incrementum,
Tyndaridæ niueos mirantur virginis artus.
Has adeo voces, atque hæc lamenta per auras
Fluctibus in mediis queſtu voluebat inani,
Ad cælum infelix ardentia lumina tollens:
Lumina: nam teneras arcebant vincula palmas.
Supprimite ô paulum turbati flumina venti,
Dum queror: & diuos: quamquam nil teſtibus illis

Pro

Digitized by Google

Profeci, extrema moriens tamen alloquor hora.
Vos ego, vos adeo, venti, teſtabor, & auræ:
Vos matutina ſi qui de gente venitis,
Cernitis. illa ego tum cognato ſanguine vobis
Scylla, quod, ah, ſalua liceat te dicere Procne:
Illa ego ſum; Niſi pollentis filia quondam,
Certatim ex omni petiit quam Græcia regno,
Qua curuus terras amplectitur Helleſpontus:
Illa ego ſum, Minos, ſacrato fœdere coniux
Dicta tibi; tamen hæc, & ſi non accipis, audis.
Vinctaue tam magni tranabo gurgitis vndas:
Vincta tot aſſiduas pendebo ex ordine luces;
Non equidem me alio poſſum contendere dignam
Supplicio: quod ſic patrium caroſque penates
Hoſtibus, immitique addixi ignara tyranno.
Verum eſto, hæc, Minos, illos ſcelerata putaui,
Si noſtra ante aliquis nudâſſet fœdera caſus,
Facturos: quorum direptis mœnibus vrbis,
O ego crudelis flamma delubra petiui:
Te vero victore prius vel ſidera curſus
Mutatura ſuos, quam te mihi talia captæ
Facturum metui. iam iam ſcelus omnia vincit.
Ten' ego plus patrio dilexi perdita regno;
Ten' ego? nec mirum vultu decepta puella
Vt vidi, vt perij, vt me malus abſtulit error:
Non equidem ex iſto ſperaui corpore poſſe
Tale malum naſci: forma, vel ſidere fallor.
Non me deliciis commouit regia diues
Coralio fragili ac electro lacrimoſo,
Me non florentes æquali corpore nymphæ,
Non metus incenſam potuit retinere deorum.
Omnia vincit amor. quid enim non vinceret ille:
Nec mihi iam pingui ſudabunt tempora myrrha,
Pronuba nec caſtos accendet pinus odores,
Nec Libys Aſſyrio ſternetur lectulus oſtro.
Magna queror. nec & illa quidem communis alumna
Omnibus iniecta tellus tumulabit arena.
Mene inter comites, ancillarumque cateruas,
Mene alias inter famularum munere fungi,
Coniugis atque tuæ, quæcumque erit illa, beatæ
Non licuit grauidos penſo deuoluere fuſos:
At belli ſaltem captiuam lege necâſſes.

Digitized by Google

Iam feſſæ tandem fugiunt de corpore vires,
Et caput inflexa lenium ceruice recumbit:
Marmorea adductis labaſcunt brachia nodis.
Aequoreæ peſtes, immania corpora ponti,
Vndique conueniunt,& glauco in gurgite circum
Verbere caudarum atque oris minitantur hiatu.
Iam tandem caſus hominum,iam reſpice,Minos.
Sit ſatis hoc, tantùm ſolam vidiſſe malorum:
Vel fato fuerit nobis hæc debita peſtis,
Vel caſu incepto, merita vel denique culpa.
Omnia nam potius, quam te læſiſſe,putabo.
Labitur interea reuoluta ab litore claſſis,
Magna repentino ſinuantur lintea Coro,
Flectitur in viridi remus ſale, languida feſſæ
Virginis in curſu moritur querimonia longo.
Deſerit anguſtis incluſam faucibus Iſthmon,
Cypſelidæ magni florentia regna Corinthi:
Præterit abruptas Scironis protinus arcis,
Infeſtumque ſuis diræ teſtudinis exit.
Spelæum, multoque cruentas hoſpite cautes.
Iamque adeo tutum longe Pireæïa cernit,
Et notas ſecum, heu fruſtra,reſpectat Athenas.
Iam procul è fluctu Minoïa reſpicit arua,
Florentiſque videt iam Cycladas hinc Strophadaſque:
Hinc ſinus, hinc ſtatio contra pater Permiona.
Linquitur ante alias longe gratiſſima Delos
Nereidum matri,& Neptuno AEgæo.
Proſpicit incinctam ſpumanti litore Cythnon,
Marmoreamque Paron viridemque allapſa Donyſam:
AEginamque ſimul ſementiferamque Seriphum
Fertur,& incertis iactatur ad omnia ventis.
Cymba velut magnas ſequitur cum paruula claſſis,
Afer & hiberno bacchatur in æquore turbo:
Donec tale decus formæ vexavit,& ægros
Non tulit, & miſeros & mutauit virginis artus,
Cœruleo pollens coniux Neptunia regno.
Sed tamen externam ſquamis veſtire puellam,
Infidoſque inter teneram committere piſcis
Non ſtatuit. nimiū eſt auidum pecus Amphitrites.
Aëriis potius ſublimem ſuſtulit alis,
Eſſet vt in terris facti de nomine Ceiris,

Ceir

Ceiris Amyclæo formoſior anſere Ledæ.
Ac velut in niueo teneræ cum primitus ouo
Effigies animantis, & internodia membris
Imperfecta nouo fluitant concreta calore;
Sic liquido Scyllæ circumfuſum æquore corpus
Semiferi incertis etiam nunc partibus artus
Vndique mutabant, atque vndique mutabantur.
Oris honos primum & multis optata labella,
Et patulæ frontis ſpecies concreſcere in vnum
Cœpêre, & gracili mentum producere roſtro.
Tum, qua ſe medium capitis diſcrimen agebat,
Ecce repente velut patrios imitatus honores,
Purpuream concuſſit apex in vertice criſtam.
At mollis varios intexens pluma colores,
Marmoreum volucri veſtiuit tegmine corpus,
Lentaque perpetuas fudêrunt brachia pennas.
Inde alias partis minioque infecta rubenti
Crura noua macies obduxit ſqualida pellis,
Et pedibus teneris vngues confixit acutos.
Et tamen hoc demum miſeræ ſuccurrere pacto
Vix fuerat placida Neptuni coniuge dignum.
Numquam illam poſthac oculi vidêre ſuorum
Purpureas flauo retinentem vertice vittas:
Non thalamus Tyrio fragrans accepit amomo,
Nullæ illam ſedes (quid enim iam ſedibus illis?)
Quæ ſimul vt ſeſe cano de gurgite velox
Cum ſonitu ad cœlum ſtridentibus extulit alis,
Et multum late diſperſit in æquore rorem:
Infelix virgo nequicquam morte recepta
Incultum ſolis in rupibus exigit ævum,
Rupibus, & ſcopulis, & litoribus deſertis.
Nec tamen hoc iterum pœna ſine. nãq; deûm rex,
Omnia qui imperio terrarum millia verſat,
Commotus talem ad ſuperos volitare puellam,
Cum pater extinctus cæca ſub nocte lateret,
Illi pro pietate ſua (nam ſæpe tepenti
Sanguine taurorum ſupplex reſperſerat aras,
Sæpe deûm largo decorarat munere ſedes)
Reddidit optatam mutato corpore vitam,
Fecit & in terris Haliæetus ales vt eſſet.
Quippe aquilis ſemper gaudet deus ille coruſcus,
Huic vero miſeræ, quoniam damnata deorum
Iudicio gnatique & coniugis ante fuiſſet,

In

Infeſti appoſuitque odium crudele parentis
Namque vt in ætherio ſignorum munere præſtãs,
Vnum quem duplici ſtellarum ſidere vidi,
Scorpius alternis clarum fugit Oriona:
Sic inter ſeſe triſtis Haliæetus iras,
Et Ceiris memori ſeruant ad ſecula fato:
Quacumque illa leuem fugiẽs ſecat æthera pennis.
Ecce inimicus atrox magno ſtridore per auras,
Inſequitur Niſus, qua ſe fert Niſus ad auras;
Illa leuem fugiens raptim ſecat æthera pennis

FINIS.

TIB.

Digitized by Google

TIB. CLAVDII DONATI

AD

TIB. CLAVDIVM MAXIMVM DONATIANVM FILIVM,

DE

P. VIRGILII MARONIS VITA.

PVb. Virgilius Maro parentibus modicis fuit, & præcipue patre Marone, quem quidam opificem figulum, plures Magi cuiuſdam viatoris, initio mercenarium, mox ob induſtriam generum tradiderunt: quem cum agricolationi, reique ruſticæ & gregibus præfeciſſet ſocer, ſiluis coëmundis & apibus curandis reculam auxit. Natus eſt Cn. Pompeio Magno & M. Licinio Craſſo primum Coſs. Iduum Octobrium die, in pago qui Andes dicitur, qui eſt à Mantua non procul. Prægnans eo mater ſomniauit Maia, enixam ſe laureum ramum, quem contacta terra confeſtim cerneret coaluiſſe, & excreuiſſe illico in ſpeciem maturæ arboris, refertæ variis pomis & floribus: ac ſequenti luce cũ marito rus propinquum petens, ex itinere diuertit, atque in ſubiecta foſſa partu leuata eſt. Ferunt infantem, vt fuit editus, nec vagiſſe, & adeo miti vultu fuiſſe, vt haut dubiam ſpem proſperioris genituræ iam tum indicaret. Et acceſſit aliud præſagium. Siquidem virga populea, more regionis in puerperiis eodem ſtatim loco depacta, ita breui coaluit, vt multo ante ſatas populos adæquârit. quæ arbor Virgilij ex eo dicta atque conſecrata eſt ſumma grauidarum & fetarum religione, ſuſcipiẽtium ibi & ſoluentium vota. Initio ætatis, id eſt, vſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit: & XVII. anno virilem togam cepit: illis Conſulibus iterum, quibus natus erat. Eueniṫque, vt eo ipſo die Lucretius poëta diſcederet. Sed Virgilius Cremona Mediolanum, & inde paulo poſt Neapolin tranſiit. vbi cum literis & Græcis & Latinis vehementiſſimam

tiſſimam operã dediſſet, tandem omni cura omnique ſtudio indulſit medicinæ & mathematicæ. Quibus rebus cum ante alios eruditior peritiorq; eſſet, ſe in vrbem contulit, ſtatimque, magiſtri ſtabuli equorum Auguſti amicitiam nactus, multos variosque morbos incidentes equis curauit. At ille in mercedẽ ſingulis diebus panes Virgilio, vt vni ex ſtabulariis, dari iuſſit. Interea à Crotoniatis pullus equi miræ pulchritudinis, Cæſari dono fuit miſſus: qui omniũ iudicio ſpem pertendebat virtutis & celeritatis immenſæ. Hũc cum adſpexiſſet Maro, magiſtro ſtabuli dixit, natum eſſe ex morboſa equa, & nec viribus valiturum, nec celeritate: idque verum fuiſſe inuentum eſt. Quod cum magiſter ſtabuli Auguſto recitâſſet, duplicari ipſi in mercedem panes iuſſit. Cum item ex Hiſpania Auguſto canes dono mitterentur; & parentes eorum dixit Virgilius & animum celeritatemque futurã. Quo cognito, mandat iterum Virgilio panes duplicari. Dubitauit Auguſtus, Octauij ne ſilius eſſet, an alterius: idque Maronem aperire poſſe arbitratus eſt, quia canum & equi naturam parenteſque cognôrat. Amotis igitur omnibus arbitris, illũ in penitiorem partem domus vocat, & ſolum rogat, an ſciat quiſnam eſſet, & quã ad felicitandos homines facultatem haberet. Noui, inquit Maro, te, Cæſar Auguſte, & ferme æquam cum dis immortalibus poteſtatem habere, vt, quem vis, fœlicem facias. Eo animo ſum, reſpondit Cæſar, vt, ſi verum pro rogatu dixeris, beatum te felicemque reddam. Vtinam, ait Maro, interroganti tibi vera dicere queam! Tunc Auguſtus: Putant alij me natum Octauio: quidam ſuſpicantur, alio me genitum viro. Maro ſubridens, Facile, inquit, ſi impune licenterque quæ ſentio loqui iubes, id dicam. Affirmat Cæſar iureiurando, nullum eius dictum ægre laturum, immo non niſi donatum ab eo diſceſſurum. Ad hæc oculos oculis Auguſti infigens Maro, Facilius, ait, in ceteris animalibus qualitates parentũ à mathematicis & philoſophia cognoſci poſſunt; in homine nequaquam poſſibile eſt: ſed de te coniecturam habeo ſimilem veri, vt quid exercuerit pater tuus, ſcire poſſim. Attente exſpecta-

ba

bat Auguſtus quidnam diceret. At ille: quantum ego rem intelligere poſſum, piſtoris filius es, inquit. Obſtupuerat Cæſar, & ſtatim quo id pacto fieri potuerit, animo voluebat. Interrumpens Virgilius: Audi, inquit, quo pacto id coniicio: Cum quædam enunciarim prædixerimque, quæ intelligi ſcirique non niſi ab eruditiſſimis ſummiſque viris potuiſſent: tu, princeps orbis, item & item panes in mercedem dari iuſſiſti: quod quidem aut piſtoris aut nati piſtore officium erat. Placuit Cæſari facetia. At deinceps, inquit Cæſar, non à piſtore, ſed à rege magnanimo dona feres: illũque plurimi fecit, & Pollioni commendauit. Corpore & ſtatura fuit grandi, aquilino colore, facie ruſticana, valetudine varia, nam plerumque ab ſtomacho & faucibus ac dolore capitis laborabat: ſanguinem etiam ſæpius eiecit: cibi vinique minimi. Fama eſt, eum libidinis pronioris in pueros fuiſſe. Sed boni ita eum pueros amaſſe putauerunt, vt Socrates Alcibiadem, & Plato ſuos pueros. Verum inter omneis maxime dilexit Cebetem & Alexandrum, quem ſecunda Bucolicorum ecloga Alexin appellat: donatum ſibi ab Aſinio Pollione. Vtrumque non ineruditum dimiſit: Alexandrum grammaticum, Cebetem vero & poëtam. Vulgatum eſt, conſueuiſſe eum cum Plotia Hieria. Sed Aſcanius Pædianus affirmat, ipſum poſtea minoribus natu narrare ſolitum, & inuitatum quidẽ ſe à Vario ad communionem mulieris, verum ſe pertinaciſſime recuſaſſe. Cetera ſanè, vita & ore & animo, tam probum fuiſſe conſtat, vt Neapoli Parthenias vulgo appellaretur: ac, ſi quando Romæ, quo rariſſime commeabat, viſeretur in publico ſectantes demonſtranteſque ſe ſubterfugere ſolitum in proximum tectum. Bona autem cuiuſdam exſulatis offerente Auguſto, non ſuſtinuit accipere. Poſſedit prope centies ſeſtertiũm, ex liberalitatibus amicorum, habuitque domum Romæ in Eſquiliis iuxta hortos Mæcenatis: quamquam ſeceſſu Campaniæ Siciliæque plurimum vteretur. Quæcumq; ab Auguſto peteret, repulſam numquam habuit. Parentibus quotannis aurum ad abundantem alitũ mittebat, quos iam grandis amiſit: ex quibus patrem

oculis captum, & duos fratres germanos, Silonem impuberem, Flaccum iam adultum, cuius exitum ſub nomine Daphnidis deflet. Inter cetera ſtudia, vt ſupra diximus, medicinæ quoque, ac maxime mathematicæ, operam dedit. Egit & cauſſam vnam omnino, nec amplius quam ſemel. Sermone tardiſſimum, ac pene indocto ſimilem fuiſſe, Meliſſus tradit. Poëticam puer adhuc auſpicatus in Baliſtā ludi gladiatorij magiſtrum, ob infamiam latrociniorum coopertum lapidibus, diſtichon fecit:

Monte ſub hoc lapidum tegitur Baliſta ſepultus
Nocte dieque tutum carpe viator iter.

Deinde Catalecton, & Moretum, & Priapeia, & Epigrammata, & Diras, & Culicem, cum eſſet annorum quindecim. Cuius materia talis eſt: Paſtor fatigatus æſtu cum ſub arbore obdormiſſet, & ſerpens ad illum proreperet e palude, culex prouolauit, atque inter duo tempora aculeum fixit paſtori. At ille continuo culicem contriuit, & viſum ſerpentem interemit, ac ſepulcrum culici ſtatuit, & diſtichon fecit:

Parue culex pecudum cuſtos tibi tale merenti
Funeris officium vita pro munere reddit.

Scripſit etiam, de qua ambigitur, Aetnam. Et mox cum res Romanas inchoâſſet, offenſus materia & nominum aſperitate, ad Bucolica tranſit: maxime vt Aſinium Pollionem, Alphenum, Varium, & Cornelium Gallum celebraret: quia in diſtributione agrorum, qui poſt Philippenſem victoriam veteranis, triumvirorum iuſſu, trans Padum diuidebantur, indemnem ſe præſtitiſſent. Deinde Georgica in honorem Mæcenatis edidit, cum ſibi vixdum noto ope tuliſſet aduerſus Claudij veterani milites, vel, vt alij putant, Arij centurionis violentiam, à quo in altercatione litis Agrariæ parū abfuit quin occideretur. Nouiſſime autem Aeneidem aggreſſus eſt; argumentum varium & multiplex & quaſi amborū Homeri carminum inſtar; præterea nominibus ac rebus Græcis Latiniſque commune, & in quo, quod maxime ſtudebat, Romanæ ſimul vrbis, & Auguſti origo contineretur. Cum Georgica ſcriberet, traditur quotidie meditatos mane plurimos verſus dictare ſolitum, ac per totū diem retra

retractando ad pauciſſimos redigere, non abſurde carmen ſe vrſæ more parere dicentem, & lambendo demum effingere. Aeneida proſa prius oratione formatam, digeſtamque in XII. libros, particulatim componere inſtituit, vt quidam tradunt Alij eius ſententiæ ſunt, vt exiſtiment eum, ſi diutius vixiſſet, quatuor & viginti libros vſque ad Augusti tẽpora ſcripturum, atque alia quædam percurſurum; Auguſti verò geſta diligentiſſimè executurum: quippe qui, dum ſcriberet, ne quid impetum moraretur, quædam imperfecta reliquit; alia leuiſſimis verſibus ſcripſit: quos per iocum pro tigillis vel tibicinibus interponi à ſe dicebat, ad ſuſtinendum opus, donec ſolidæ colũnæ aduenirẽt. Bucolica triennio Aſinii Pollionis ſuaſu perfecit. Hic Tranſpadanam prouinciam regebat; cuius fauore, cum veteranis Auguſti militibus Cremonenſium & Mantuanorum agri diſtribuerentur, ſuos Virgilius non amiſit. Facta enim diſtributione, ſuos, ſeu Claudio ſeu Atio datos, recuperauit. Hũc Pollionem maxime amauit Maro, & dilectus ab eo magna munera tulit. quippe qui inuitatus ad cœnam, captus pulcritudine & diligentia Alexandri Pollionis pueri, eum dono accepit, Huius Pollionis filium C. Aſinium, & Cornelium Gallum, oratorem clarum, & poëtam nõ mediocrem, miro amore dilexit Virgilius. Is tranſtulit Euphorionem in Latinum & libris quatuor amores ſuos de Cytheride ſcripſit. Hic primo in amicitia Cæſaris Auguſti fuit: poſtea in ſuſpicionem coniurationis contra illum adductus, occiſus eſt. Verum vſque adeo hunc Gallum Virgilius amarat, vt quartus Georgicorum, à medio vſque ad finem eius laudẽ contineret quem poſtea iubente Auguſto, in Ariſtæi fabulam commutauit. Georgica ſeptennio Neapoli, Aeneida partim in Sicilia, partim in Cãpania duodecim confecit annis. Bucolica eo ſucceſſu edidit, vt in ſcena quoque per cantores crebra pronunciatione recitarentur. At cum Cicero quoſdam verſus audiiſſet, & ſtatim acri iudicio intellexiſſet non communi vena editos, iuſſit ab initio totam eclogam recitari: quam cum accurate pernotaſſet, in fine ait: *Magna ſpes altera Romæ.*

qua

quaſi ipſe linguæ Latinæ ſpes prima fuiſſet, & Ma-
ro futurus eſſet ſecunda. Quæ verba poſtea Aenei-
di ipſe inſeruit, Georgica, reuerſo ab Actiaca vi-
ctoria Auguſto. atque reficiendarum virium cauſſa
Attellæ commoranti, per continuum quatriduum
legit, ſuſcipiente Mæcenate legendi vicem, quo-
ties interpellaretur ipſe vocis offenſione. Pronun-
ciabat autem maxima cum ſuauitate, & lenociniis
miris. Seneca tradidit, Iulium Montanum poëtam
ſolitum dicere, inuolaturum ſe quædam Virgilio,
ſi vocem poſſet, & os, & hypocriſin: eoſdem enim
verſus eo pronunciante, bene ſonare: ſine illo, in-
areſcere, quaſi mutos. Aeneïdos vix dum cœptæ
tanta extitit fama, vt Sext. Propertius non dubi-
tarit ſic prædicare:

Cedite Romani ſcriptores, cedite Graij.
Neſcio quid maius naſcitur Iliade.

Auguſtus verò, cum tum forte expeditione Canta-
brica abeſſet, & ſupplicibus atque minacibus per
iocum literis efflagitaret, vt ſibi de Aeneide, vt
ipſius verba ſunt, vel prima carminis hypographa,
vel quodlibet colon mitteret, negauit ſe facturum
Virgilius: cui tamen multo poſt, perfecta demum
materia, treis omnino libros recitauit: ſecundum
videlicet, quartum, & ſextum. Sed hunc præcipue
ob Octauiam quæ, cum recitationi intereſſet, ad
illos de filio ſuo verſus, *Tu Marcellus eris*, defeciſ-
ſe fertur: atq; ægre refocillata, dena ſeſtertia pro
ſingulo verſu Virgilio dari iuſſit. Recitauit & pluri-
bus: ſed neq; frequẽter, & ferme illa de quib' ambi-
gebat, quo magis iudicium hominum experiretur.
Erotem librarium & libertum eius, exactæ iam
ſenectutis, tradũt referre ſolitum, quondam in re-
citando eum duos dimidiatos verſus cõpleſſe ex
tempore, & huic, *Miſenum Aeolidẽ*, adieciſſe, *Quo
non præſtantior alter*. Item huic, *Aere ciere viros*,
ſimili calore iactatum ſubiunxiſſe, *Martemque ac-
cendere cantu*: ſtatimque ſibi imperâſſe, vt vtrum-
que volumini adſcriberet. Bucolica Georgicaque
emendauit. Anno vero quinquageſimo ſecundo, vt
vltimam manũ Aeneïdi imponeret, ſtatuit in Græ-
ciam & Aſiã ſecedere, triennioque continuo om-
nem operam limationi dare, vt in reliqua vita tã-
tum

Digitized by Google

tum philoſophiæ vacaret. Sed, cum aggreſſus iter Athenis occurriſſet Auguſto, ab oriente Romam reuertenti, vna cum Cæſare redire ſtatuit. Ac cum Megaram vicinum Athenis oppidum, viſendi gratiâ peteret, languorem nactus eſt: quem non intermiſſa nauigatio auxit, ita vt grauior in dies, tandē Brunduſium aduentarit: vbi diebus paucis obiit, decimo Kal Octob. C. Sentio & Q. Lucretio coss. Qui cum grauari morbo ſeſe ſentiret, ſcrinia ſæpe & magna inſtantia petiuit, crematurus Aeneïda: quibus negatis, teſtamento comburi iuſſit, vt rem inemendatam imperfectamque. Verum Tucca & Varius monuerunt, id Auguſtum non permiſſurū. Tunc eidem Vario, ac ſimul Tuccæ, ſcripta ſub ea conditione legauit, ne quid adderent quod à ſe editum non eſſet, & verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, relinquerēt. Voluit etiam ſua oſſa Neapolim transferri, vbi diu & ſuauiſſime vixerat, ac extrema valetudine hoc ipſe ſibi epitaphium fecit diſtichon:

Mantua me genuit, Calabri rapuêre tenet nunc
Parthenope: cecini paſcua, rura, duces.

Tranſlata igitur iuſſu Auguſti eius oſſa, prout ſtatuerat, Neapolim fuêre, ſepultaque via Puteolana intra lapidem ſecundum, ſuoque ſepulcro id diſtichon, quod fecerat, inſcriptum eſt. Heredes fecit ex dimidia parte Valerium Proculum, fratrem ex altera parte, ex quarta Auguſtum, ex duodecima Mæcenatem, ex reliquo L. Varium, & Plotium Tuccam. qui eius Aneidem poſt obitum, prout petiuerat, iuſſu Cæſaris emendauerunt. Nam nullius omnino ſententia crematu Aeneis digna viſa fuit: de qua re Sulpicij Carthaginienſis exſtant huiuſmodi verſus:

Iuſſerat hæc rapidis aboleri carmina flammis
Virgilius: Phrygium quæ cecinêre ducem.
Tucca vetat, Variuſq; ſimul: tu, maxime Cæſar,
Non ſinis, & Latiæ conſulis hiſtoriæ.
Infelix gemino cecidit prope Pergamos igni,
Et pene eſt alio Troia cremata rogo.

Exſtant & Auguſti de ipſa eadem re verſus plures & clariſſimi, quorum initium eſt:

Ergone ſupremis potuit vox improba verbis.

Tam dirum mandare nefas? ergo ibit in ignes,
Magnaque doctiloqui morietur Muſa Maronis?

Et paulo poſt:

Sed legum ſeruanda fides; ſuprema voluntas
Quod mandat, fierique iubet, parere neceſſe eſt.
Frangatur potius legum veneranda poteſtas,
Quam tot congeſtos noctesque dieſque labores
Hauſerit vna dies. Et ea quæ ſequuntur. Nihil igitur auctore Auguſto Varius addidit, quod & Maro præceperat, ſed ſummatim emendauit; vt qui verſus etiam imperfectos, ſi qui erant, reliquerit. Hos multi mox ſupplere conati, non perinde valuerunt ob difficultatem: quod omnia ferè apud eum hemiſtichia, præter illud: *Quem tibi iam Troia peperit*, ſenſum videntur habere perfectum. Niſus grammaticus audiſſe ſe à ſenioribus dicebat: Varium duorum librorum ordinem commutaſſe, & qui tum ſecundus erat, in tertium locum tranſtuliſſe: etiam primi libri correxiſſe principium, his demtis verſibus:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena
Carmen, & egreſſus ſiluis, vicina coëgi,
Vt quamuis auido parerent arua colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrētia Martis
Arma virumque cano.

Obtrectatores Virgilio numquam defuerunt. nam nec Homero quidem. Prolatis Bucolicis innominatus quidam reſcripſit Antibucolica, duas modo Eclogas, ſed inſulſiſſime παρῳδήσας, quarum prioris initium eſt:

Tityre, ſi toga calda tibi eſt, quo tegmine fagi?

Sequentis,

Dic mihi, Damœta: cuium pecus, anne Latinum?
Non verum Ægonis. noſtri ſic rure loquuntur.

Alius recitante ea ex Georgicis, *Nudus ara, ſere nudus*; ſubiecit, *habebis frigora, febrem.*

Eſt & aduerſus Æneïda liber Carbilij Pictoris, titulo Æneïdomaſtix. M. Vipſanius eum à Mæcenate ſuppoſitum appellabat nouæ κακοζηλίας repertorem, dicebatque neque tumidum eſſe, neque exilem, ſed communibus verbis opus illud confeciſſe. Herennius vitia eius tantum contra-

Digitized by Google

xv, Perilius Faustinus furta. Sunt & Q. Octauij Auiti volumina, quibus annotantur, quos & vnde verſus tranſtulerit. Aſconius Pedianus libro quem contra obtrectatores Virgilij ſcripſit, pauca admodum ei obiecta ponit. & potiſſimum, quod non recte hiſtoriam contexuit, & quod pleraque ab Homero ſumſit. Sed hoc crimen ſic defendere aſſuetum ait: Cur non illi quoque eadem furta tentarent? Verum intellecturos, facilius eſſe Herculi clauam, quam Homero verſum ſurripere: & tamen deſtinaſſe ſecedere; vt omnia ad ſatietatem maleuolorum decideret. Refert etiam Pedianus, benignum, cultoremque omnium bonorum atque eruditorum fuiſſe, & vſque adeo inuidiæ expertem, vt ſi quid erudite dictum inſpiceret alterius, non minus gauderet, ac ſi ſuum fuiſſet: neminem vituperare, laudare bonos: ea humanitate eſſe, vt, niſi peruerſus maxime, quiſque illum non diligeret modo, ſed amaret. Nihil proprij habere videbatur. Eius bibliotheca non minus aliis doctis patebat, ac ſibi: illudque Euripidis antiquum ſæpe vſurpabat, τὰ τῶν φίλων κοινὰ, hoc eſt, communia amicorum eſſe omnia. Quare coæuos omneis poëtas ita adiunctos habuit, vt cum inter ſe plurimum inuidia arderent, illum vna omnes colerent; Varius, Tucca, Horatius, Gallus, Propertius. Anſer vero, quoniam Antonij parteis ſecutus eſt, illum non obſeruaſſe dicitur. Cornificius ob peruerſam naturam illum non tulit. Gloriæ vero adeò contemtor fuit: cum quidam verſus quoſdam ſibi adſcriberent, eaque re docti haberentur, non modo ægrè non ferebat, immo voluptuoſum id illi erat. Cum enim diſtichon, quod laudem felicitatemque Auguſti continebat, feciſſet, valuiſque non nominato auctore affixiſſet, (id erat eiuſmodi.

Nocte pluit tota redeunt ſpectacula mane:
Diuiſum imperium cum Ioue Cæſar habet.)

diu quæritans Auguſtus, cuiuſnam hi verſus eſſent, eorum auctorem non inueniebat. Bathyllus vero poëta quidam mediocris, tacentibus aliis, ſibi adſcripſit. Quamobrem donatus honoratuſq; à Cæſare fuit. Quod æquo animo non ferens Virgilius

iiſdem valuis affixit quater hoc principiū: *Sic vos non vobis*. Poſtulabat Auguſtus, vt hi verſus complerentur: quod cum fruſtra aliqui conati eſſent, Virgilius, præpoſito diſticho, ſic ſubiunxit:

Hos ego verſiculos feci: tulit alter honores:
Sic vos non vobis nidificatis aues.
Sic vos non vobis vellera fertis oues.
Sic vos non vobis mellificatis apes.
Sic vos non vobis fertis aratra boues.

Quo cognito, aliquamdiu Bathyllus Romæ fabula fuit, Maro verò exaltatior. Cum is aliquando Ennium in manu haberet, rogareturque quidnam faceret; reſpondit, ſe aurum colligere de ſtercore Ennij. Habet enim poëta ille egregias ſententias ſub verbis non multum ornatis. Interroganti Auguſto quo pacto ciuitas feliciter gubernaretur; Si prudentiores, inquit, temonem tenuerint, & boni malis præponantur: itaque optimi ſuos habeant honores, nulli tamen aliorum iniuſti quidquam fiat. At Mæcenas: Quid, inquit, Virgili, ſatietatem homini non affert? Omnium rerum, reſpondit, aut ſimilitudo aut multitudo ſtomachum facit, præter intelligere. Idem interrogauit: Quo pacto quis altam felicemque fortunam ſeruare poteſt? Cui Maro: Si, quantum honore ac diuitiis aliis præſtantior ſit, tantum liberalitate & iuſtitia alios ſuperare nitatur. Solitus erat dicere, nullam virtutē commodiorem homini eſſe patientiâ: ac nullam aſperam adeo eſſe fortunam, quam prudenter patiendo vir fortis non vincat. Quam ſententiam in quinto Aeneidos inſeruit.

Nate dea, quo fata trahūt retrahūtq; ſequamur.
Quidquid erit, ſuperāda omnis fortuna ferēdo eſt.

Cum quidam eius amicus, Cornificij in eum maledicta & inimicitias ſibi enarraret: Quam putas, inquit, eſſe huiuſce maleuolentiæ cauſſam? Nam neque vnquam Cornificium offēdi, & eum amo. An, inquit, Heſiodi ſententiæ non meminiſti, vbi ait, Architectum architecto inuidere, & poëtam poëtæ? De malis, inquit, Græcus ille intellexit: nam boni eruditiores amant. Sed magna cum laude & gloria vindictam in manu habeo. Maiore enim cura virtuti intendam: atque quò elegantior ego fiā,

Digitized by Google

eò vehementius inuidia rumpetur. Erat Auguſto familiaris Filiſtus quidã, orator, & poëſin mediocriter doctus, cui multiplex variumque ingenium erat, quique omnium omnia dicta reprehendere conabatur: nõ vt verum dignoſceret, quod Socrates facere cõſueuit, ſed vt eruditior videretur. Hic Virgilium, vbicumque conuenire dabatur maledictis ſalibuſque vexabat. Quare ille ſæpe aut tacibũdus diſcedebat, aut ſuffuſus pudore tacebat. Verum, cum Auguſto audiente elinguem illum diceret, & cauſſam etiam ſuam, ſi linguam haberet, defendere nequire: Tace, inquit, tabula. Nam hæc mea taciturnitas defenſorem cauſſarum mearum Auguſtum fecit & Mæcenatem: & ea tuba, cum volo, loquor, quæ vbique & diutiſſime audietur. Tu loquacitate non modo aureis hominũ, ſed muros rumpis. Auguſtus vero Filiſtum graui vultu increpauit. Tunc Maro, ſi tempus, Cæſar, inquit, tacendi hic ſciret, raro loqueretur; Tacendũ enim ſemper eſt, niſi cum taciturnitas tibi noceat, aut oratio aliis proſit. Nam qui contendit, & an contentionis finis vtilis ſit, non nouit, ſtultis illũ annumerãdum ſapientes putant. Poſteaquam Auguſtus ſumma rerum omnium potitus eſt venit in mentem, an conduceret tyrannidem omittere, & omnem poteſtatem annuis conſulibus, & ſenatui remp. reddere: in qua re diuerſæ ſententiæ cõſultos habuit, Mæcenatem & Agrippam. Agrippa enim vtile ſibi fore, etiamſi honeſtum nõ eſſet, relinquere tyrannidem longa oratione contendit: quod Mæcenas dehortari magnopere conabatur. Quare Auguſti animus & hinc ferebatur & illinc: Erant enim diuerſæ ſentẽtiæ, variis rationibus firmatæ. Rogauit igitur Maronem, an conferat priuato homini, ſe in ſua repub. tyrannũ facere. Tum ille, Omnibus ferme, inquit, remp. aucupantibus moleſta ipſa tyrannis fuit, & ciuibus: quia neceſſe erat propter odia ſubditorum, aut eorum iniuſtitiam, magna ſuſpicione magnoque timore viuere. Sed ſi ciues iuſtum aliquem ſcirent quem amarẽt plurimũ, ciuitati id vtile eſſet, ſi in eo vno omnis poteſtas foret. Quare ſi iuſtitiam, quod modo facis, omnibus in futurũ nulla hominum facta com-

poſitione diſtribues; dominari te, & tibi conducet, & orbi. Beneuolentiam enim omnium habes, vt deum te & adorent, & credant. Eius ſententiam ſecutus Cæſar principatum tenuit. Audiuit à Scirone præcepta Epicuri: cuius doctrinæ ſocium habuit Varium. Quamuis diuerſorum Philoſophorum opiniones libris ſuis inſeruiſſe de animo maxime videatur, ipſe tamen fuit Academicus: nam Platonis ſententias omnibus aliis prætulit.

Nunc quoniam de auctore ſummatim diximus, de ipſo iam carmine dicẽdum videtur: quod bifariam tractari ſolet, hoc eſt, & ante opus, & in ipſo opere. Ante opus, titulus, cauſſa, intentio. Titulus, in quo quæritur, cuius ſit. Cauſſa, vnde ortum ſit, & quare hoc potiſſimum ſibi adſcribendum poëta præſumſerit. Intentio, in qua cognoſcitur, quid efficere conetur poëta. In ipſo opere ſane tria ſpectantur; numerus, ordo, explanatio. Quamuis igitur multa ψευδεπίγραφα, id eſt, falſa inſcriptione, ſub alieno nomine ſint prolata, vt Thyeſtes tragœdia huius poëtæ, quam Varius edidit pro ſua, & alia huiuſcemodi: tamen Bucolica liquido Virgilij eſſe minime dubitandum eſt: præſertim cum ipſe poëta tanquam hoc metuens, principium huius operis & in principio Æneïdos & in alio carmine ſuum eſſe teſtatus ſit, dicens:

Ille ego, qui quondam gracili modulatus auena,
& reliqua: Et,
Carmina qui luſi paſtorum, audaxque iuuenta,
Tityre, te patulæ cecini ſub tegmine fagi.

Bucolica autem & dici, & recte appellari, vel hoc ſolum indicium ſuffecerit, quod hoc eodem nomine apud Theocritũ cenſeantur. Verum ratio quoque demonſtranda eſt. Tria ſunt paſtorum genera, quæ dignitatem in Bucolicis habent: quorum qui minimi ſunt, αἰπόλοι dicuntur à Græcis; iidem à nobis caprarij: paulo honoratiores, qui ποιμένες, id eſt, opiliones dicuntur: honeſtiſſimi, & maximi, βουκόλοι, quos bubulcos dicimus. Vnde igitur magis debuit paſtorali carmini nomẽ imponi, quã ab eo gradu qui apud paſtores excellentiſſimus inuenitur? cauſſa dupliciter inſpici ſolet: ab origine carminis, & à voluntate ſcribentis. Originem au-

Digitized by Google

rem Bucolici carminis alii ob aliam cauſſam ferũt. Sunt enim, qui à Lacedæmoniis paſtoribus Dianæ primum carmen hoc redditum dicant, cum eidẽ Deæ, propter bellum, quod toti Græciæ illo tempore Perſæ inferebant, exhiberi per virgines de more ſacra non poſſent. Alii ab Oreſte circa Siciliam vago, id genus carminis Dianæ redditum loquuntur, per ipſum atque paſtores: quo tẽpore de Scythia cum Pylade fugerat, ſurrepto numinis ſimulacro, & celato in faſce lignorum. Vnde Faſcelidem Dianam perhibent nuncupatam: apud cuius aras Oreſtes per ſacerdotem eiuſdem numinis Iphigeneiam ſororẽ ſuam à parricidio fuerat expiat⁹. Alii Apollini Nomio, paſtorali ſcilicet Deo, qua tempeſtate Admeti boues pauerat. Alii Libero, Nympharum ſcilicet, & Satyrorum & id genus numinum principi, quibus placet ruſticũ carmen. Alii Mercurio Daphnidis patri, paſtorum omnium principi, & apud Theocritum, & apud hunc ipſum poëtam. Alii in honorem Panos ſcribi putant peculiariter paſtoralis Dei, item Sileni, Siluani, atque Faunorum. Quæ cum omnia dicantur, illud erit probatiſſimum, Bucolicum carmen originem ducere à priſcis temporibus, quibus vita paſtoralis exercita erat, & ideo velut aurei ſeculi ſpeciẽ in eiuſmodi perſonarum ſimplicitate cognoſci: & merito Virgilium proceſſurum ad alia carmina, non aliunde cœpiſſe, niſi ab ea vita quæ prima in terris fuit. Nam poſtea rura culta, & ad poſtremum pro cultis & feracibus terris bella ſuſcepta, quod videtur Virgilius in ipſo ordine operum ſuorum voluiſſe monſtrare, cum paſtores primo, deinde agricolas canit, & ad vltimum bellatores. Reſtat, vt, quæ cauſſa voluntatẽ attulerit poëtæ Bucolica potiſſimum ſcribendi, conſideremus. Aut enim dulcedine carminis Theocriti & admiratione ei⁹ illectus eſt: aut ordinem temporũ eſt ſecutus erga vitam humanã, vt ſupra diximus; aut treis modos elocutionũ, quos χαρακτῆρας Græci vocãt; ἰσχνὸν qui tenuis, ἁδρὸν qui validus, μέσον, qui moderatus intelligitur. Credibile erat, Virgilium, qui in omni genere præualuerit, Bucolica primum Georgica ſecũdum, Aeneïda tertium voluiſſe con-

ſcribere, Aut ideo potius primo Bucolica ſcripſit, vt in eiuſmodi carmine, quod & paulò liberius, & magis validum, quàm cetera, eſt, facultatem haberet captandæ Cæſaris indulgētiæ, recuperandique agri quem amiſerat. Ob hanc cauſſam die tertio Iduum Martiarum C. Cæſare interfecto, cum Auguſtum Cæſarē pene puerum veterani milites, non abnuente Senatu, ſibi ducem conſtituiſſent, exorto bello ciuili, Cremonenſes cū ceteris eiuſdem ſtudij, aduerſarios Auguſti Cæſaris adiuuerunt. Vnde factum eſt, vt, cum victor Auguſtus in eorum agros veteranos deduci iuſſiſſet, non ſufficiente agro Cremonenſium, Mantuani quoque, in quibus erat Virgilius, maximam partem ſuorum finium perdiderint, eo quod vicini Cremonēſibus fuerant. Sed Virgilius, Auguſti familiaritate ſuoque carmine fretus, centurioni Atio obſiſtere auſus eſt. Ille ſtatim, vt miles, ad gladium manum admouit. Cumque ſe in fugam proripuiſſet poëta, non prius perſequendi finis fuit, quam ſe in fluuium Virgilius conieciſſet. Sed poſtea, Mæcenate, & Pollione & ipſo Auguſto fauētibus, agros ſuos recepit. Intentio libri, quam σκοπὸν Græci vocant, imitatione Theocriti poëtæ cōſtituitur, qui Siculus, & Syracuſanus fuit. Eſt intentio etiam in laudem Cæſaris, & principum ceterorum, per quos in ſedes ſuas rediit: vnde, vt & delectationem & vtilitatem finis contineret, ſecundum præcepta cuncta confecit. Quæri ſolet cur non plureis quā decē Eclogas conſcripſerit: quod nequaquam mirandum videbitur ei qui conſiderauerit ætatē ſcenarum paſtoralium, quæ vltra hunc numerum non poteſt proferri: præſertim cum ipſe poëta circumſpectior Theocrito, vt ipſa res indicat, videatur metuere, ne illa Ecloga quæ Pollio inſcribitur, minus ruſtica videatur, cum ipſam ſic præſtruat ipſe, dicens, *Sicelides Muſæ, paullo maiora canamus*: & idem ſimiliter in aliis duabus facit. Illud tenēdum eſſe prædicimus in Bucolicis Virgilij, neque nuſquam, neque vbique aliquid figuratè dici, hoc eſt, per allegoriam. Vix enim propter laudem Cæſaris & amiſſos agros hæc Virgilio conceduntur, cum Theocritus, quem hic noſter toto ſtudio imitari

onatur, ſimpliciter omnino conſcripſerit. Quod autem in ipſo carmine tractari ſolet, eſt numerus, ordo, explanatio. Numerus Eclogarum manifeſtus eſt. Nam decem ſunt: ex quibus proprie Bucolicæ VII. eſſe creduntur: nam tres vltimæ proprie Bucolicæ dici non debent, Pollio ſcilicet Silenus, & Gallus. Prima igitur continet conqueſtionem publicam, & priuatam congratulationem de agro, & dicitur Tityrus. Secunda amorem pueri, & dicitur Alexis. Tertia certamen paſtorum, & dicitur Palæmon. Quarta genethliacum, & dicitur Pollio. Quinta epitaphium, & dicitur Daphnis. Sexta, metamorphoſin, & dicitur Varius, & Silenus. Septima, amores diuerſorum ſexuum, & dicitur Corydon. Octaua Pharmaceutria, & dicitur Damon. Nona continet poëtæ conqueſtionem de amiſſo agro, & dicitur Mœris. Decima deſiderium Galli, & dicitur Gallus. Quod ad ordinem ſpectat, illud ſcire debemus, in prima tantum, & vltima Ecloga poëtam voluiſſe ordinem ſeruare: quoniam in altera principium conſtituit: vt in Georgicis ait, *Tityre, te patula cecini ſub tegmine fagi*. In altera oſtendit finem: quippe qui dicat, *Extremum hũc Arethuſa mihi concede laborē*. Verũ inter ipſas eclogas, paſtoralē conſcriptumque ordinem nullum eſſe, certiſſimũ eſt. Sed ſunt qui dicant, initium Bucolici carminis non *Tityre* eſſe: ſed, *Prima Syracuſio dignata eſt ludere verſu*. Supereſt explanatio: ad quam antequã veniamus, illud dixerim, tenue eſſe Bucolicum carmen, & vſque adeo ab Heroïco charactere diſtare, vt verſus quoque huius carminis ſuas quaſdam cæſuras habeant, & ſuis legibus diſtinguantur. Nam cum tribus probetur metrum, cæſura, ſcanſione, modificatione; non erit Bucolicus verſus niſi in quo & pes primus partem orationis abſoluerit: & tertius trochæus fuerit & cæſura, & quartus pes dactylus magis quã ſpondeus partem orationis terminauerit. quintus & ſextus pes ex integris dictionibus fuerit: quod Virgilius à Theocrito ſæpe ſeruatum victus operis difficultate, neglexit. In ſolo principio, incertum induſtria an caſu, has cæſuras ſeruauit. Nam, *Tityre*, dactylus partem orationis abſoluit,

ſoluit, *tu patu.la recu.* tertium dactylum, quamuis de compoſita dictione concluſit: *bans ſub*, quartum ſpondeum pro dactylo. Cũ ſubiunxit, *tegmine fagi*, terminatis partibus orationis integrum comma perfecit: cuius rei diligentiam licet in Theocriti omnibus ferme verſibus admirari. Qui vero ſupra dicta acri iudicio diligenterque conſiderarit, facile intelliget, quæ in Georgicis intentio, quiue finis fuerit, nec minus etiam in Aeneide Poëmatis ſtyli genera tria ſunt. Aut enim actiuum vel imitatiuum, quod Græci δραματικὸν appellant: in quo perſonæ loquentes introducuntur ſine poëtæ interlocutione: vt ſunt tragœdiæ, & comœdiæ δρᾶν enim Græce agere dicitur. quo genere ſcripta eſt prima, *Tityre*, & *Quo te Mœri, pedes*. Aut enarratiuum, quod Græci διηγηματικὸν appellant: in quo poëta ipſe loquitur ſine interpoſitione perſonæ, vt tres primi Georgicon libri, item Lucretij carmina. Aut commune, vel miſtum, quod Græci μικτὸν appellant; vbi & poëta ipſe loquitur, & introductæ perſonæ: vt eſt Virgilii Aeneis

IT EST

Digitized by Google

ESTIMONIA DE VIRGILIO ET EIVS OPERIBVS.

P. OVIDII NASONIS.

Ityrus, & ſegetes, Aeneïaque arma legentur,
Roma triumphati dum caput orbis erit.

EIVSDEM.

profugum Aenean, altæ primordia Romæ:
Quo nullum Latio clarius extat opus.

EIVSDEM AD AVGVSTVM.

t tamen ille tuæ felix AEneïdos auctor
Contulit in Tyrios arma virumque toros.
hyllidis hic idem, teneræque Amaryllidis ignes
Bucolicis iuuenis luſerat ante modis.

EXT. AVRELIVS PROPERTIVS.

ctia Virgilium cuſtodis litora Phœbi,
Cæſaris & fortes dicere poſſe rates.
Qui nunc Aeneæ Troiani ſuſcitat arma,
Iactaque Lauinis mœnia litoribus.
Cedite Romani ſcriptores, cedite Graii.
Neſcio quid maius naſcitur Iliade.
Tu canis vmbroſi ſubter pineta Galeſi
Thyrſin, & attritis Daphnin arundinibus,
Vtque decem poſſint corrumpere mala puellam,
Miſſus & impreſſis hœdus ab vberibus.
Felix, qui viles pomis mercaris amores,
Huic licet ingratæ Tityrus ipſe canat.
Felix, intactum Corydon qui tentat Alexin
Agricolæ domini carpere delicias.
Quamuis ille ſua laſſus requieſcit auena.
Laudatur faciles inter Hamadryadas.
Tu canis Aſcræi veteris præcepta poëtæ,
Quo ſeges in campo, quo viret herba iugo.
Tale facis carmen docta teſtudine, quale
Cynthius impoſitis temperat articulis.

QVINTILIANVS LIB. X.

Idem nobis per Romanos quoque auctores ordo ducendus eſt. Itaque vt apud illos Homerus, ſic apud

Digitized by Google

apud nos Virgilius auſpicatiſſimum dederit exordium: omnium eius generis poëtarum Græcorum noſtrorũque illi haut dubie proximus. Vtar enim verbis iiſdem, quæ ab Afro Domitio iuuenis accepi, qui mihi interroganti, quem Homero crederet maxime accedere: Secundus, inquit, eſt virgilius: propior tamen primo, quam tertio. Et hercle, vt illi naturæ cæleſti atque immortali ceſſerimus, ita curæ & diligentiæ vel ideo in hoc plus eſt, quod ei fuit magis laborandum, & quantum eminentioribus vincimur, fortaſſe æqualitate penſamus. Ceteri omnes longe ſequuntur.

Lib. Anthol. v.

Καὶ φίλος Αὐσονίοισι λιγύθροος ἔπρεπε κύκνος,
Πνείων εὐεπίης Βιργίλλιος. ὃν ποτε Ῥώμης
Θυμβριὰς ἄλλον Ὅμηρον ἀνέτρεφε πάτριος ἠχώ.

STATIVS PAP. THEB. XII.

.... Nec tu diuinam Aeneïda tenta,
Sed longe ſequere, & veſtigia ſemper adora.

ORACVLVM APOLLINIS.

Mæonio vati, quis par vel proximus eſſet,
Conſultus Pæan, riſit, & hæc cecinit:
Si potuit naſci, quem tu ſequereris, Homere,
Naſcetur qui te poſſet, Homere, ſequi.

D. AVGVSTINVS.

Virgilium pueri legant, vt poëta magnus, omniumque præclariſſimus atque optimus, teneris imbibitus annis, non facile obliuione poſſit aboleri.

Digitized by Google

ANIMADVERSIONVM
IN P. VIRGILII MARONIS OPERA LIBELLVS.

E doctorum virorum obſeruationibus.

IN VITAM VIRGILII.

Nitia ætatis, id eſt, vſque ad ſeptimum annum, Cremonæ egit, & XIII. anno virilem togam cepit. *Ioſ. Scaliger Animaduerſionibus in Euſebium legit*, Initia ætatis, id eſt, à . . . . . vſque ad ſedecimum annum, Cremonæ egi, & XVII. anno virilem togam cepit. *Vide eum Num. Euſ.* MDCCCCXLIV.

ECLOGA I.

Silueſtrem tenui Muſam m. a. *Fabius* Agreſtem *citat, memoria lapſus ſcilicet. Neque enim vllius codicis auctoritate confirmatur.*

Sæpe ſiniſtra. *Deeſt in vetuſtis,*

In arbore poma. *Cod. Rom.* mala.

Quam n. I. l. p. vultus, *Putabat Fl. Chriſtianus non male legi poſſe* cultus. *Cum enim ſemper Deum vocauerit, conuenientius exiſtimabat, vt nunquam à colendo potius, quam videndo, ſe deſiiſſe dicat.*

Oaxem. *Florens* Oaxum. *& intelligit* γῆν Ὀαξίδα *Apollonij. Ab Oaxo conditore.*

ECLOGA II.

At mecum raucis. *Putabat Florens concinnius disiunctim legi*, At me cum; *referendo* me *ad* reſonat. *vt alibi*, reſonare Amaryllida.

Addam cerea pruna, & honos erit huic quoque pomo. *Veteres & Pierij & Canteri libri non habebant* τὸ &. *Quod ab imperitis, quibus hiatus diſplicebat, inculcatum videtur.*

ECLOGA III.

Cum faciam vitula pro frugibus, ipſe venito. *In MS. Fl. Chriſtiani Priſciano legebatur* vitulam.

Et ipſa, non ipſe, vt ad Phyllida referatur.

Tres pateat cæli. *E Philargyro videre eſt,* Cæli *quoque ſcriptum fuiſſe. apud quem pro* Cælii Mantuanum, Cælium *legendum eſt è Seruio. De qu vide Rob. Burgerſij Varias.*

ECLOGA. IV.

Qui non riſêre parentes. *Fabius, τὸ* Qui *p* Quoi, *hoc eſt,* Cui, *accepit Sed aliter longè Scalige quem vide Caſtigationibus in Catullum.*

ECLOGA VI.

Spe carminis ambos luſerat. *Legendum* Amb *è Cariſio.* Tum canit errantem. *Hunc verſum & ſequentes aliquot, Ioſ. Scaliger reponebat poſt il lum,* Infelix ſua tecta. *Vt hic ſit ordo:*

Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Quid loquar aut Scyllam Niſi, aut quam fama ſe
cuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtri
Dulichias vexâſſe rates, & gurgite in alto,
Ah! timidos nautas canibus lacerâſſe marinis:
Aut vt mutatos Terei narrauerit artus?
Quas illi Philomela dapes, quæ dona pararit,
Quo curſu deſerta petiuerit, & quibus ante
Infelix ſua tecta ſuperuolitauerit alis?
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallun
Aonas in monteis vt duxerit vna ſororum,
Vtque viro Phœbi chorus aſſurrexerit omnis;
Vt Linus hæc illi diuino carmine paſtor,
Floribus atque apio crineis ornatus amaro
Dixerit: hos tibi dant calamos, en accipe, Muſæ,
Aſcræo quos ante ſeni, quibus ille ſolebat
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynæi nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit lucus, quo ſe plus iactet Apollo:
Omnia quæ Phœbo, *&c.*

ECLOGA VII.

Ex illo Corydon Corydon eſt tempore nobis *Petr. Nannius pro* nobis *legebat* noblis *κατὰ συγκοπὴν. Quantumuis inepte. Hoc enim dicit*

E

Ex illo tempore Corydon nobis fuit Corydon. hoc eſt tanti nominis, quanti reuera erat, à nobis habitus fuit. Cum ante experimentum artis, eius in arte præſtantiam ignoraremus.

ECLOGA VIII.

Aſpice, corripuit tremulis altaria flammis.
Sponte ſua, dum ferre moror, cinis ipſe: Bonum ſit. *Nonius legit,* Cinis ipſe, bonus ſit. *male.*

ECLOGA IX.

Nam neque adhuc Varo. *Seruius legit* Vario.
Condere ſoles. *Expreſſit illud Callimachi, vt recte obſeruabat Dan. Heinſius,* ἥλιον ἐν λέσχῃ κατεδύσαμεν.

ECLOGA X.

Non canimus ſurdis. *Cum Ioſ. Scaliger hanc Eclogam Dorica dialecto à ſe verſam publicaret, monuit hos verſus hoc ordine legendos ſibi videri.*

Non canimus ſurdis: reſpondent omnia ſiluæ.
Stant & oues circum, noſtri nec pœnitet illas.
Nec te pœniteat pecoris, diuine poëta.
Et formoſus oueis ad flumina pauit Adonis.
Quæ nemora, aut qui vos ſaltus habuêre, puellæ
Naiades, indigno cum Gallus amore periret?
Nam neque Parnaſſi vobis iuga, nam neq; Pindi
Vlla moram fecêre, neque Aonia Aganippe.
Illum etiam lauri, illum etiam fleuêre myricæ
Pinifer illum etiam ſola ſub rupe iacentem
Mænalus, & gelidi fleuerunt ſaxa Lycæi.
Venit & vpilio, *&c.*

Pan Deus Arcadiæ venit. *Scaliger* Arcadia.
Montib⁹ hæc veſtris: ſoli cantare periti Arcades.
Nimia hæc laus, quæ ceteras gentes à Muſica gloriæ excluderet, Florenti Chriſtiano videbatur. Quare pro ſoli, *legebat* olim,

Montibus hæc veſtris: olim cantare periti
Arcades.

Verſemus oues. *Pro paſcamus. Vt* αἰπόλος *Græcis à* πολεῖν, *id eſt,* verſare. *Flor. Chriſtianus non male putabat legi* ſeruemus *poſſe, vt alibi,* paſcentes ſeruabit Tityrus agnos.

GEORGICORVM I.

Nunc facilis rubea. *Scaliger* Rubia, *vt puto, recte.*

Aut dulcis muſti Vulcano decoquit humorem. *Scaliger legit* humor. *Vt in* II. frigusque calorque Inter. *De quo tamen vide, quæ Rutgerſius libro* v. *capite* XVII. *Var. Lect. annotauit.*

GEORGICORVM II.

Sunt alij, quos ipſe via ſibi repperit vſus. *Optimè Ioſ. Scaliger,* Sunt aliæ, quas ipſe vias ſibi repetit vſus. *Quem vide in Prolegomenis ad Manilium.*

Et ſterilis platani malos geſſere valentes, Caſtaneæ fagos. *Ioſ Scaliger in Manilianis legit,* Caſtaneas fagus. *Recte.* Fagus. αἱ Φηγοὶ, ἀρχαϊκῶς.

Friguſque caloremque inter. *Annotant Grammatici veteres, alias legi* calorque, *ac* τὸ calor *accipiunt genere neutro. Atque ita legebat Ioſ. Scaliger. Quod confutat Iob. Rutgerſius Variarum Lectionum libro* v. *capite* XVII. veteres ineunt proſcenia ludi. *alias* ludij.

GEORGICORVM III.

Rapidiſque rotis inſiſtere victor. *Recte* victor. *Alibi,* victorque virûm volitare per ora. *Et* illi victor ego. *Victor, quia ad metam propoſiti venerat. Et ita fere Horatius,* victor propoſiti. *Quare abſit, vt Criticorum emendatio* vector *vera ſit.*

Dura iacet pernix inſtrato ſaxa cubili. *Hanc lectionem etiam agnoſcit Seruius. Sed veriſſima eſt Scaligeri coniectura in Manialu, legentis* pernox *Eum vide.*

Sub lucem exportant calathis, (adit oppida paſtor) *Recte Ioſ. Scaliger,* Sub lucem exportans calathis adit oppida paſtor. *Quem Ibidem vide.*

GEORGICORVM IV.

Nam qua Pellæi. *Hos verſus ita ordinabat Ioſ. Scaliger.*

Nam qua Pellæi gens fortunata Canopi
Accolit effuſo ſtagnantem flumine Nilum,

Et

Et circum pictis vehitur ſua rura phaſelis:
Et diuerſa ruens ſeptem diſcurrit in ora
Vſque coloratis amnis deuexus ab Indis,
Et viridem Aegyptum nigra fœcundat arena:
Quaque pharetratæ vicinia Perſidis vrget, &c.
Optime.

AENEIDOS I.

Euertique æquora ventis. *Florens*, euertique; *vt poſtea*, verrantque per auras.

Supplex aris imponat honorem. *Dan. Hienſis* odorem *mallet.*

Volucremque fuga præuertitur Ebrum. *Florens*, Eurum *vt*, Ocyor Euro. *Vide quæ olim Rutgerſius ad Horatium.*

Munera lætitiamque Dei. *Legitur etiam* die.

AENEIDOS III.

Nec non & Teucra ſocij ſimul vrbe feruntur. *Seruius* Teucri ſocia.

Amiſſæ cura parentis. *Cariſius legit*, amiſſi cura parentis. *aitque antiquos* τὸ parens *maſculino genere dixiſſe, licet de matre intelligerent.* Parentem *autem accipiunt patriam, quia Creuſam mortuam non poterat ſcire Andromache. Sed quomodo id Heleni coniugem latere poterat? Quare* parentem *Creuſam accipio. Potes &* amiſſam *cum Florente* relictam *interpretari.*

Clarij lauros. *Legendum* laurus, *è Cariſio.*

Nomine Achæmenides. *Scaliger* Nomen. *vt alibi*, Nomen Echionium.

AENEIDOS IV.

Ante, pudor, quam te violem, *Cariſius legit* violo. *vt ſit* antequam *coniunctum explicandum.*

Mæonia mentum mitra crinemque madentem Subnixus. *Optime I. Caſp Geuartius*, Subnexus. *Quem in electis vide.*

Extremam hanc oro veniam, miſerere ſororis. Quam mihi cum dederis, cumulatam morte relinques, *Veteres aliquot*, ora & deſerit, *legunt.*

Abolere nefandi *Quidni etiam legamus* adolere? *Florens Chriſtianus.*

AENEIDOS VI.

Tuaque ſpectata. *Ita Ioſ. Scaliger, approbante Chriſtiano. Appul. x. Milleſ.* Sed ſpectatæ pietatis iuuenis.

Ille autem pura iuuenis qui nititur haſta. *Cariſius* iuuenem. *male.*

Sunt geminæ ſomni portæ. *Pro* ſomnij, *id eſt, inſomnii. Florens.*

AENEIDOS VII.

Exſultantque æſtu latices, furit intus aquæ vis. *Petr. Scriuerius* Erugit aquæ vis *diuinabat è Macrobio, cuius in libello de Differentia Græci & Latini verbi hæc ſunt;* Eructat frequentatiuum eſt à principali Erugit aquæ vis. *Seruius tamen aliique legunt,* furit intus aquaï. *Vnde item fortaſſe legendum ſuſpicatur.*

Exſultante æſtu latices erugit aquaï.

De quo eruditi iudicent.

Mœnia Bellæ. *Scaliger* Abellæ.

AENEIDOS IX.

Qua tentet ratione aditus, & qua via clauſos. *Locus intricatiſſimus. Rutgerſius* qua vi. *vt alibi* qua vi tendat in hoſtem. *Et ſæpe alias. Dan. Heinſius* tò via *retinendum putabat: caſu ablatiuo ſcilicet, & contrahendum, vt media litera elidatur. Quod frequentiſſimum eſt poëtis.*

Impaſtus ceu plena leo per ouilia turbans, &c.

Ita ſupra,

Ac veluti pleno lupus inſidiatus ouili.

Et ſæpe alibi. Sed Petr. Scriuerius diuini viri manum fuiſſe Pœno *exiſtimabat; vt in* XII.

---- Pœnorum qualis in aruis
Saucius ille, &c.

Ita apud Martialem libro VIII. *Epigr.* LV. *legebat,*

Auditu quantum Maſſyla per auia murmur,
Innumero quoties ſilua leone furit,
Pallidus attonitos ad Pœna mapalia paſtor,
Cum reuocat tauros, & ſine mente pecus.

Quo loco vulgo plena. *Sic idē poëta libro X. Epig.* XX:

Tunc ego vel ſicci Gætula mapalia Pœni.

AENEIDOS X.

Sed iaculis. *Hos verſus ita ordinabat Ioſ. Scaliger;*

Sed iaculis tutiſque procul clamoribus inſtant.
Ille autem impauidus partes cũctatur in omnes;
Dentibus infrendens, & tergo decutit haſtas.
Haud aliter iuſtæ quibus eſt Mezentius iræ,
Non vlli eſt animus ſtricto concurrere ferro;
Miſſilibus longe, & vaſto clamore laceſſunt.

Optime.

AENEIDOS XI.

Tot quando ſtragis aceruos. *Cariſius*, quando tot.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

[illegible] Google